

การดำรงอยู่ของหอเจ้าบ้านในเขตชุมชนเมือง

กรณีศึกษา : เทศบาลตำบลหางดง

อำเภอหางดง จังหวัดเชียงใหม่

(Preservation of Guardian Spirit in Urban Community ;

A Case Study of Hang Dong Municipality,

Hang Dong District, Chiang Mai Province)

ผู้ช่วยศาสตราจารย์บังกช สุทัศน์ ณ อยุธยา

รายงานวิจัยนี้ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจาก

สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ กระทรวงวัฒนธรรม

ประจำปีงบประมาณ ๒๕๕๐

คำนำ

ในสถานการณ์ปัจจุบัน ระบบความเชื่อเรื่องผี ยังคงมีอยู่ในสังคมไทยภายใต้การขับเคลื่อนของวาทกรรมสองกระแส ระหว่างผู้ที่มีความเชื่อถือศรัทธาเกี่ยวกับเรื่องผีกับผู้ที่ไม่มีความเชื่อถือศรัทธาเกี่ยวกับเรื่องผีเลย นั่นเป็นเพราะเชื่อในหลักเหตุผลทางวิทยาศาสตร์เท่านั้น แต่หากพิจารณาหลักพุทธปรัชญาที่ว่า “มัชฌิมาปฏิปทา” ซึ่งหมายถึง การเดินทางสายกลางตามหลักคำสอนของพระพุทธเจ้า และนำหลักทฤษฎีนี้ มาอธิบายว่าด้วยความมีตัวตนของผี ผีจึงสามารถเป็นสิ่งที่มีความจริงและเป็นสิ่งที่ไม่มีอยู่จริงก็ย่อมได้ ดังนั้นเพื่อไม่ให้เกิดการแตกแยก เพราะแตกต่างกันทางความคิด เพื่อให้คนในสังคมสามารถอยู่ร่วมกันได้อย่างสันติ การมีสัมมาทิฐิ คือ การมีสติในการมองและใช้ปัญญาในการวิเคราะห์โดยใช้เหตุผล ซึ่งสามารถใช้หลักเหตุผลที่มีฐานกว้างกว่า เหตุผลทางวิทยาศาสตร์เพียงอย่างเดียวเท่านั้น เนื่องจากบางกรณีอาจต้องใช้เหตุผลทางสังคมและวัฒนธรรมมาอธิบาย

ผู้วิจัยขอขอบพระคุณบรรดาม้าจี่ (ร่างทรง) ๕ คน และ ผู้นำชุมชน ทั้ง ๒๑ คน ในเขตเทศบาลตำบลหางดง ที่กรุณาให้สัมภาษณ์ ได้แก่ นายอำเภอ นายกเทศมนตรี กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ประธานกลุ่มแม่บ้าน ประธานกลุ่มอาสาสมัครสาธารณสุขฯ เป็นต้นรวมถึง ประชาชน ที่เข้าร่วมพิธีกรรมเลี้ยงใหญ่ประจำปีของหอเจ้าหมอกมุงเมือง และ กราบขอบพระคุณอย่างสูงต่อ ศาสตราจารย์ ดร.อนันท์ กาญจนพันธุ์ ที่ปรึกษาโครงการวิจัย ซึ่งกรุณาให้คำแนะนำและตรวจแก้ไขงานวิจัยให้มีความสมบูรณ์ยิ่งขึ้น ยิ่งไปกว่านั้นผลงานวิจัยที่ผ่านมาของท่านยังใช้เป็นแนวทางในงานวิจัยครั้งนี้

งานวิจัยนี้ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจากสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ กระทรวงวัฒนธรรม ประจำปีงบประมาณ ๒๕๕๐ ผู้วิจัยหวังว่างานวิจัยนี้จะเป็นประโยชน์ต่อประชาชนในพื้นที่ให้ตระหนักถึงความสำคัญของหอเจ้าบ้าน ซึ่งเป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่มีคุณค่า ซึ่งสืบทอดกันมาตั้งแต่ครั้งบรรพบุรุษตามความเชื่อของชาวล้านนา ที่อาจสูญหายไปท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงของบริบทสังคมในยุคปัจจุบัน

บทคัดย่อ

การวิจัยเรื่อง “การดำรงอยู่ของหอเจ้าบ้านในเขตชุมชนเมือง กรณีศึกษา : เทศบาลตำบลหางดง อำเภอหางดง จังหวัดเชียงใหม่” โดยผู้ช่วยศาสตราจารย์บังกช สุทัศน์ ณ อยุธยา คณบดี คณะสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยนอร์ท-เชียงใหม่ ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจาก สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ กระทรวงวัฒนธรรม ประจำปีงบประมาณ ๒๕๕๐ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาว่าประชาชนในเขตชุมชนเมืองในปัจจุบัน ยังยึดถือความเชื่อเรื่องหอเจ้าบ้านมากน้อยเพียงใด เพื่อศึกษาว่าคนรุ่นใหม่มีความเชื่อเรื่องหอเจ้าบ้านมากน้อยเพียงใด เมื่อเปรียบเทียบกับคนรุ่นเก่า และเพื่อศึกษาว่าความเปลี่ยนแปลงเกี่ยวกับความเชื่อเรื่องหอเจ้าบ้าน มีอิทธิพลต่อการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของประชาชนอย่างไรบ้าง เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยกำหนดวิธีการวิจัย คือ การสังเกต (Observation) การสนทนากลุ่ม (Focus Group) การสัมภาษณ์แบบไม่เป็นทางการ (Informal Interview) และการสัมภาษณ์แบบเป็นทางการ (Formal Interview) โดยสัมภาษณ์ผู้นำชุมชน ในเขตพื้นที่เทศบาลตำบลหางดง จำนวน ๒๑ คน และ ม้าจี่ (ร่างทรง) จำนวน ๕ คน โดยสรุปผลการวิจัยที่ตอบวัตถุประสงค์ของงานวิจัย ดังนี้

๑. ประชาชนในเขตชุมชนเมืองในปัจจุบัน ยังคงยึดถือความเชื่อเรื่องหอเจ้าบ้าน อยู่ในระดับมาก โดยยังคงนับถือหอเจ้าบ้าน แต่ให้ความสำคัญกับม้าจี่ (ร่างทรง) ลดลง
๒. คนรุ่นใหม่มีความเชื่อเรื่องหอเจ้าบ้าน น้อยกว่าคนรุ่นเก่า
๓. ความเชื่อเรื่องหอเจ้าบ้าน มีอิทธิพลต่อการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของประชาชนในชุมชนเมือง โดยความเชื่อเรื่องหอเจ้าบ้านไม่แตกต่างกันไปจากอดีตมากนัก เพราะยังคงมีส่วนช่วยให้ประชาชน มีขวัญและกำลังใจในการดำเนินชีวิต แต่การทำหน้าที่ของม้าจี่ (ร่างทรง) ในปัจจุบัน แตกต่างไปจากอดีตมาก เพราะไม่ได้ทำหน้าที่เหมือนเดิม คือ การทำนายดวงชะตาแบบหมอดู หรือ การลงขันกระด้าง รักษาคนป่วย ขับไล่ภูตผี ปีศาจ ฯลฯ สาเหตุเพราะการเปลี่ยนแปลงและความเจริญของเมือง และการพัฒนาทางด้านการศึกษา สาธารณสุข การคมนาคม การสื่อสาร เทคโนโลยี การรับวัฒนธรรมใหม่ๆ ของประชาชน แต่ก็เห็นว่า ความเชื่อเรื่องหอเจ้าบ้านและการทำหน้าที่ของม้าจี่(ร่างทรง)จะดำรงอยู่ต่อไปได้ในอนาคต

การศึกษาวิจัยครั้งนี้มุ่งศึกษาวิจัยเฉพาะพื้นที่ชุมชนเมือง ดังนั้นหากมีการศึกษาวิจัยครั้งต่อไป จึงควรขยายพื้นที่ศึกษาเป็นพื้นที่ชนบท หรือ ศึกษากรณีเปรียบเทียบระหว่าง ชุมชนเมือง และชนบท ก็จะทำให้งานวิจัยมีความสมบูรณ์ยิ่งขึ้น

Abstract

By the support of the 2007 yearly budget of Office of the national culture commission in Ministry of Culture, the research “Preservation of Guardian Spirit in Urban Community ; A Case Study of Hang Dong Municipality, Hang Dong District, Chiang Mai Province” conducted by Asst.Prof. Bongkoch Sudasna Na Ayudhaya Dean, Faculty of Social Science and Humanities North - Chiang Mai University has been made in parallel on the various research objectives: to measure a consistent belief in guardian spirits to urban community, to compare opinions of modern and conservative generations in community to the role of the belief, and to explore how the influence of the belief on guardian spirits could effect to behavioural change of people in community

This Qualitative research typically relies on three methods for gathering information: observation, focus group, informal and formal interviews. Information will be collected by interviewees; 21 leaders and representatives of the municipality of HangDong Sub district including 5 spirit mediums in the area.

Conclusions form the research analysis could be stated as follow:

- 1.The role of guardian spirits remains significant at high level in urban community. However, the character of spirit mediums becomes inconsequential.
2. Traditional generation retains the belief and knowledge of guardian spirit much more than new generation.
3. The role of guardian spirit belief has still influenced behavioral changes in urban community in a term of life enhancement and its function remains the same as it could be from the past.

In the present community context, development of education, medical treatment, transportation, communication, and technology and multicultural approach contribute to less influential and ignored mediums’ performances: fortune telling, treatments by spirit, and demon expel. However, such beliefs may possibly exist in community to the future.

Due to specific urban area focus, the next research is expected to expand the research area from urban community to rural area or analyse a notion of both urban and rural communities through the belief of guardian spirits in order to attribute more accurate and consummate research.

สารบัญ

	หน้า
คำนำ	ก
บทคัดย่อ	ข
Abstract	ค
บทที่ ๑	บทนำ
	ความสำคัญของปัญหาและระเบียบวิธีวิจัย
	วัตถุประสงค์ของการวิจัย
	ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับการวิจัย
	นิยามศัพท์
	ระเบียบวิธีการวิจัย
	การตรวจสอบข้อมูล
	การวิเคราะห์ข้อมูล
	ขอบเขตการวิจัย
	วิธีดำเนินการวิจัย
	สถานที่ทำการวิจัยหรือเก็บข้อมูล
	อุปกรณ์การวิจัย
	เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย
บทที่ ๒	แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
	แนวคิดวัฒนธรรมชุมชน
	แนวคิดสังคมประเพณี
	แนวคิดการคงอยู่ของวัฒนธรรม
	แนวคิดวิถีชีวิต ระบบความเชื่อและพิธีกรรม
	แนวคิดการถ่ายทอดทางวัฒนธรรมภูมิปัญญาชาวบ้าน
	และภูมิปัญญาท้องถิ่น
บทที่ ๓	สรุปผลการวิจัย
	สรุปประเด็นการวิเคราะห์จากบทสัมภาษณ์แบบเป็น
	ทางการ (Formal Interview) ของผู้นำชุมชน จำนวน ๒๑ คน
	และแม่ชี (ร่างทรง) จำนวน ๕ คน รวมถึง ผลจากการสนทนา
	กลุ่ม (Focus Group)

บทที่ ๔	บทสรุปและเสนอแนะ	
	สรุปผลการวิจัย	๖๖
	ข้อเสนอแนะ	๖๘
บรรณานุกรม		๗๑
ประวัติผู้วิจัย		๗๓
ประวัติผู้ร่วมวิจัย		๗๕
ภาคผนวก		
ภาคผนวก	บทสัมภาษณ์ของผู้นำชุมชน ๒๑ คน	๗๖
ภาคผนวก	บทสัมภาษณ์ของม้ายี่ (ร่างทรง) ๕ คน	๑๒๒
ภาคผนวก	ภาพพิธีกรรมเลี้ยงใหญ่หอเจ้าบ้าน	๑๓๖
ภาคผนวก	ภาพหอเจ้าบ้าน ๑๐ แห่ง	๑๔๑
ภาคผนวก	แบบตอบรับผู้ให้สัมภาษณ์	๑๔๖
ภาคผนวก	รายนามม้ายี่ที่มาร่วมพิธีกรรม	๑๗๒
	หอเจ้าพ่อหมอกมุงเมือง	
ภาคผนวก	ประเพณีไหว้สาบารมี พิธีบวงสรวง	๑๗๘
	เสด็จปู่สามกษัตริย์ (พญาเมืองรายมหาราช	
	พ่อขุนรามคำแหงมหาราชและพญางำเมือง)	

บทที่ ๑

ความสำคัญของปัญหาและระเบียบวิธีวิจัย

๑.๑ ความสำคัญและที่มาของปัญหา

สัญลักษณ์ในสังคมล้านนาที่แสดงถึงความเป็นพวกเดียวกันก็คือ การนุ่งถึงฝัปปูย่า ที่คนในสังคมให้ความเคารพนับถือ โดยตั้งอยู่บนพื้นฐานของความสัมพันธ์ทางสังคม เช่น อุดมการณ์อำนาจเกี่ยวกับความคิดว่าด้วยการนับถือผี คือ ฝัปปูย่า ผีเสื้อบ้าน ใจบ้าน และผีฝ่าย โดยชาวบ้านจะสืบความสัมพันธ์กันผ่านทางการนับถือผี โดยถือว่าหน่วยของการรวมหมู่พื้นฐาน ก็คือ กลุ่มที่นับถือฝัปปูย่าเดียวกันซึ่งเป็นการสืบเชื้อสายผ่านทางญาติฝ่ายแม่ แต่ก่อนในหมู่บ้านหนึ่งจะมีอยู่เพียง ๒ - ๕ ตระกูล ต่อมาก็เพิ่มขึ้นบ้าง เพราะมีการแต่งงานผสมผสานกันและแบ่งแยกฝัมนับถือกัน ขณะที่บางตระกูลก็เลิกล้มไปเลย ฝัปปูย่าจะมีอำนาจในการดูแลทุกข์สุขของคนในตระกูล หากลูกหลานเคารพบูชาและเซ่นไหว้เป็นประจำ โดยเฉพาะในเรื่องของการเจ็บไข้ได้ป่วยและการแต่งงาน คนที่นับถือผีเดียวกันก็มักจะช่วยเหลือกัน สำหรับตระกูลที่ไม่เลื่อมใสฝัปปูย่าจะทำให้กลายเป็นผีกะและถูกตระกูลอื่นรังเกียจไม่แต่งงานด้วย หรือหากแต่งงานกันไปก็จะถูกตัดขาดจากตระกูลซึ่งแสดงให้เห็นถึงการนำความคิดเรื่องผีมาอธิบายความขัดแย้ง อันเป็นปรากฏการณ์ปกติของชุมชน หรือพิธีกรรมในการสืบทอดอุดมการณ์ เป็นการปฏิบัติการร่วมกันของกลุ่มเพื่อสืบทอดอุดมการณ์ จะมีทั้งในระดับครอบครัว เครือญาติและหมู่บ้าน โดยมีศูนย์กลางอยู่ที่วัด และในช่วงเวลาต่างๆของวิถีชีวิต เช่น ปีใหม่เมือง (สงกรานต์) ลอยกระทง (ยี่เป็ง) ปอยหลวงและทานก้วยสลาก ฯลฯ จากการศึกษาตำนานต่างๆทำให้พบว่า ความเชื่อเรื่องผีเมืองเกี่ยวพันกับอุดมการณ์ดั้งเดิมของสังคมล้านนา ๓ ประการคือ เจ้าที่ ขวัญ และฝัปปูย่า ซึ่งเมื่อนำมาผสมผสานกันในพิธีไหว้ผีเมืองแล้ว มีความหมายอย่างสำคัญในการสถาปนาความชอบธรรมของอำนาจเมือง โดยไม่ต้องอาศัยความเชื่อจากอินเดีย แต่ต่อมาเมื่อพุทธศาสนาขยายอิทธิพลมากขึ้น ได้มีการผสมผสานความเชื่อเรื่องชะตาเพิ่มเข้าไปในส่วนที่เกี่ยวกับขวัญ ทำให้มีพิธีทำบุญเมืองและสืบชะตาเมืองเพิ่มเติมเข้ามาในการไหว้ผีเสื้อเมือง เมื่อล้านนาถูกรวมเข้าไปในรัฐไทย พิธีเลี้ยงฝัปปูย่าของเจ้าเมืองในฐานะผีเสื้อเมืองก็ค่อยๆลึบเลิกละไป กล่าวคือ มีการยกเลิกการเข้าทรงในพิธีไหว้ผีเสื้อเมืองและพิธีเข้าอินทจิต เพราะอำนาจเมืองกลายเป็นเพียงชุมชนในจินตนาการเท่านั้น แม้ว่าบางครั้งจะมีการนำเอาฝัปปูย่าหรือผีเจ้านายไปเข้าทรง ก็มักเป็นไปด้วยเหตุผลที่ว่าต้องการแก้ปัญหาด้านจิตใจของชาวบ้านมากกว่า ท่ามกลางการไหลบ่าของวัฒนธรรมต่างถิ่น/ต่างชาติในยุคปัจจุบัน ย่อมทำให้มีการปรับปรุง เปลี่ยนแปลงเกิดขึ้นกับความเชื่อ ค่านิยม วิถีชีวิตและวัฒนธรรมของคนในสังคม จากที่พบว่าในเขตเทศบาลตำบลหางดง อำเภอหางดง จังหวัดเชียงใหม่ ซึ่งมีพื้นที่ในความ

รับผิดชอบ ๒.๗ ตารางกิโลเมตร ยังมี หอเจ้าบ้าน (ผีเสื้อบ้าน) หลงเหลืออยู่ ๑๐ แห่ง คือหอเจ้าพ่อคำเขียว คำแดง / หอเจ้าพ่อใจคำ / หอเจ้าบ้านหมู่ที่ ๓ บ้านล้อง(๒ แห่ง) /หอเจ้าพ่อหมอกมุงเมือง / หอเจ้าองค์อินทร์ / หอเจ้าพรหมเสน / หอเจ้าบ้านทรายมูล /หอเจ้าบ้านแม่จก/หอเจ้าพ่อใจเย็น แต่กลับค้นพบว่ามิมีร่างทรง(ม้าขี่)เหลืออยู่เพียง ๕ คนเท่านั้น คือ นางกาญจนา ณ เชียงใหม่ อายุ ๖๕ ปี อาชีพแม่บ้าน : นางคำปัน จันทวงศ์ อายุ ๖๕ ปีอาชีพ รับจ้างทั่วไป : นายบุญส่ง จันทวงศ์ อายุ ๕๘ ปีอาชีพ รับจ้างทั่วไป : นางชื่น ผักหวาน อายุ ๕๘ ปี อาชีพ รับจ้าง และ นางนวลศรี สายนำพล อายุ ๕๒ ปี อาชีพค้าขาย (จากการสำรวจเบื้องต้นเมื่อเดือนกรกฎาคม พ.ศ.๒๕๕๙) ซึ่งในการวิจัยครั้งนี้จะถือว่าเป็นวิทยากรผู้ให้ความรู้เกี่ยวกับด้านพิธีกรรม ดังนั้นจึงเป็นเรื่องที่น่าสนใจว่าความเชื่อและพิธีกรรมเกี่ยวกับหอเจ้าบ้าน(ผีเสื้อบ้าน)ของท้องถิ่นดั้งเดิม ท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงของชุมชนเมืองจะดำรงอยู่ต่อไป หรือเปลี่ยนแปลงไปอย่างไรในอนาคต โดยมีปัจจัยและเงื่อนไขอะไรเป็นเหตุสนับสนุน

๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๔. เพื่อศึกษาว่าประชาชนในเขตชุมชนเมืองในปัจจุบัน ยังยึดถือความเชื่อเรื่องหอเจ้าบ้าน มากน้อยเพียงใด
๕. เพื่อศึกษาว่าคนรุ่นใหม่มีความเชื่อเรื่องหอเจ้าบ้านมากน้อยเพียงใด เมื่อเปรียบเทียบกับคนรุ่นเก่า
๖. เพื่อศึกษาว่าความเปลี่ยนแปลงเกี่ยวกับความเชื่อเรื่องหอเจ้าบ้าน มีอิทธิพลต่อความเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของประชาชนอย่างไรบ้าง

๑.๓ ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับการวิจัย

๑. ประชาชนในพื้นที่ตระหนักและเห็นความสำคัญของหอเจ้าบ้าน ซึ่งเป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่มีคุณค่าและสืบทอดกันมาตั้งแต่ครั้งบรรพบุรุษตามความเชื่อของชาวล้านนาแต่กำลังจะสูญหายไปท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงของสภาพแวดล้อมด้านต่างๆของสังคมในปัจจุบัน
๒. หอเจ้าบ้านของชุมชนในเขตเทศบาลตำบลหางดง อำเภอหางดง จังหวัดเชียงใหม่ ได้รับการอนุรักษ์คุ้มครองให้อยู่คู่กับสังคมท้องถิ่นสืบไป โดยจะทำหน้าที่เป็นศูนย์รวมด้านจิตใจของทุกคนในชุมชน
๓. หน่วยงานท้องถิ่นทั้งภาครัฐและภาคประชาสังคม เช่น สภาวัฒนธรรม องค์การปกครองท้องถิ่นระดับต่างๆ ซึ่งที่มีหน้าที่ดูแลงานด้านทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมประเพณีจะเข้ามา มีบทบาทในการอนุรักษ์หอเจ้าบ้าน

๑.๔ นิยามศัพท์

หอเจ้าบ้าน หรือ ผีเสื้อบ้าน หมายถึง ผีอารักษ์ ประจำหมู่บ้าน จะมีหอผีอยู่ใจกลางหมู่บ้าน หรือบริเวณส่วนใดส่วนหนึ่ง เช่น ที่สาธารณะ ปากทางเข้าหมู่บ้าน ได้ต้นไม้ใหญ่ประจำหมู่บ้าน ผีเสื้อบ้านมีหน้าที่เช่นเดียวกับผีเสื้อเมือง แต่จะอยู่ในระดับต่ำกว่าผีเสื้อเมือง เนื่องจากผีเสื้อบ้านคือดวงวิญญาณของบรรพบุรุษหรือชนชั้นปกครองระดับผู้นำหมู่บ้านที่มาตั้งหลักแหล่งในระยะแรก สมาชิกในหมู่บ้านจะมีการรวมกลุ่มชุมชนกันเลี้ยงผีเสื้อบ้านกันเป็นประจำทุกๆปี ในเดือน ๕ เหนือออก ๕ ค่ำ จนกลายเป็นประเพณีปฏิบัติสืบทอดกันมาในปัจจุบันเกือบทุกหมู่บ้าน แม้ว่าจะไม่คึกคักและมีสมาชิกเข้าร่วมมากเหมือนในสมัยก่อน บางครั้งผีเสื้อบ้านอาจถูกเรียกเป็นผีเจ้านายได้ในงานวิจัยครั้งนี้หอเจ้าบ้าน หรือผีเสื้อบ้านหมายถึงหอเจ้าบ้านที่หลงเหลืออยู่ ๑๐ แห่ง ในเขตเทศบาลตำบลหางดง คือ หอเจ้าพ่อคำเขียว คำแดง / หอเจ้าพ่อใจคำ / หอเจ้าบ้านหมู่ที่ ๓ บ้านล้อง(๒ แห่ง) / หอเจ้าพ่อหมอกมุงเมือง / หอเจ้าองค์อินทร์ / หอเจ้าพรหมเสน / หอเจ้าบ้านทรายมูล / หอเจ้าบ้านแม่จ๊ก และ หอเจ้าพ่อใจเย็น

ร่างทรง หรือ ม้าจี หมายถึงบุคคลหรือสื่อตัวกลางที่ผีเจ้านายหรือ ผีเสื้อบ้านเลือกไว้เพื่อที่จะทำหน้าที่ถ่ายทอดตัวตน ผ่านไปสู่ลูกเลี้ยงผู้ที่มาขอความช่วยเหลือ มีความเชื่อว่าผีเสื้อบ้านจะเลือกม้าจีที่เป็นคนดี มีศีลธรรม เป็นคนซื่อสัตย์สุจริต หรือเคยมีกรรมมีเวร เคยทำบุญร่วมกับผีเสื้อบ้านมาตั้งแต่ในอดีตชาติ ในงานวิจัยครั้งนี้ ร่างทรง หรือ ม้าจี ประจำหอเจ้าบ้านจำนวน ๑๐ แห่ง ในเขตเทศบาลตำบลหางดงมีเหลือเพียง ๕ คนเท่านั้น (จากการสำรวจในปี พ.ศ.๒๕๕๐) ได้แก่ นางกาญจนา ณ เชียงใหม่ : นางคำปิ่น จันทวงศ์ : นายบุญส่ง จันทวงศ์ : นางชื่น ผักหวาน และนางนวลศรี สายนำพล

๑.๕ ระเบียบวิธีวิจัย

การวิจัยโครงการนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพเพื่อให้ได้ข้อมูลและคำตอบที่เป็นจริงครอบคลุมวัตถุประสงค์ของการวิจัย โดยมีวิธีการเก็บข้อมูลหลายๆอย่าง ดังต่อไปนี้คือ

๑. สังเกต (Observation) ผู้วิจัยได้ใช้เทคนิคการสังเกตแบบมีส่วนร่วม (Participant Observation) และเทคนิคการสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม (Non- Participant Observation) ทั้ง ๒ แบบควบคู่กันไป

๒. การสัมภาษณ์แบบเป็นทางการ (Formal Interview) ผู้วิจัยได้ใช้คำถามในการสัมภาษณ์ ร่างทรง (ม้าจี) และ ผู้นำชุมชน ได้แก่ นายอำเภอ นายกเทศมนตรี กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ประธานกลุ่มแม่บ้าน ประธานกลุ่มอาสาสมัครสาธารณสุข เป็นต้น

๓. การสัมภาษณ์แบบไม่เป็นทางการ (Informal Interview) ผู้วิจัยได้ใช้วิธีการสัมภาษณ์แบบไม่เป็นทางการภายหลังจากที่มีความคุ้นเคยกับสมาชิกของชุมชนและมีความไว้วางใจให้ความร่วมมืออย่างดีในการสัมภาษณ์พูดคุย

๔. การสนทนากลุ่ม (Focus Group) เพื่อใช้เก็บข้อมูลกลุ่ม เมื่อมีผู้เข้าร่วมพิธีกรรมของร่างทรง(ม้าจี่)ของหอเจ้าบ้านแต่ละแห่งในเขตเทศบาลตำบลหางดง อำเภอหางดง จังหวัดเชียงใหม่

๑.๖ การตรวจสอบข้อมูล

ผู้วิจัยได้ให้ความสำคัญการตรวจสอบข้อมูล โดยใช้วิธีการแบบสามเส้า (Triangulation) โดยแบ่งการตรวจสอบด้านข้อมูล ซึ่งประกอบด้วยที่มาของข้อมูล เวลา สถานที่ และบุคคลว่ามีความสอดคล้องเชื่อถือได้หรือไม่ ถ้าหากข้อมูลที่ได้มานั้นต่างเวลา ต่างสถานที่ และบุคคลที่ให้ข้อมูล และข้อมูลที่ได้นั้นตรงกัน ผู้วิจัยถือว่าข้อมูลนั้นเชื่อถือได้ สำหรับการตรวจสอบด้านวิธีรวบรวมข้อมูลนั้น ผู้วิจัยได้ใช้การสังเกตแบบมีส่วนร่วม และไม่มีส่วนร่วมควบคู่กับการซักถาม การสัมภาษณ์ มีการรวบรวมข้อมูลจากเอกสารและปรากฏการณ์ที่พบเห็น ซึ่งผู้วิจัยได้ตรวจสอบมาแล้ว หากเป็นข้อมูลที่เหมือนกันและตรงกับความเป็นจริงก็จะนำข้อมูลมาบันทึกเพื่อแยกหมวดหมู่ตามประเภทและประเด็นที่ศึกษาเพื่อทำการวิเคราะห์ต่อไป

๑.๗ การวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยได้ทำการวิเคราะห์ข้อมูลเบื้องต้นไปพร้อมกับการเก็บรวบรวมข้อมูล เพื่อให้ได้ข้อมูลที่มีความถูกต้องและเชื่อถือได้ เนื่องจากการวิจัยเชิงคุณภาพเป็นการนำเสนอในเชิงบรรยายหรือพรรณนา จึงต้องมีการวิเคราะห์ข้อมูลควบคู่กันไป เพื่อให้ได้ข้อมูลที่เป็นจริงและเชื่อถือได้ ซึ่งต้องครอบคลุมวัตถุประสงค์ของการวิจัยและสามารถอธิบายปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นได้ โดยมีการนำเอาแนวคิด ทฤษฎีและผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้องมารวมวิเคราะห์ข้อมูลและหาความสัมพันธ์ของข้อมูลด้วย

๑.๘ ขอบเขตการวิจัย

๑. ขอบเขตด้านพื้นที่ ผู้วิจัยเลือกพื้นที่ในเขตชุมชนเมืองของเทศบาลตำบลหางดง (เนื้อที่ ๒.๗ ตารางกิโลเมตร) อำเภอหางดง จังหวัดเชียงใหม่

๒. ขอบเขตด้านประชากร ผู้วิจัยเลือกศึกษาจากผู้ที่อาศัยอยู่ในเขตชุมชนเมืองของเทศบาลตำบลหางดง อำเภอหางดง จังหวัดเชียงใหม่ ซึ่งประกอบด้วย

-ร่างทรง (ม้าจี่) ที่ประจำหอเจ้าบ้านแต่ละแห่ง

-ผู้นำที่เป็นทางการและผู้นำที่ไม่เป็นทางการ เช่น ได้แก่ นายอำเภอ นายกเทศมนตรี
กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ประธานกลุ่มแม่บ้าน ประธานกลุ่มอาสาสมัครสาธารณสุข เป็นต้น

๑.๕ วิธีดำเนินการวิจัย

๑. การศึกษาข้อมูลจากเอกสาร (Document Research) มีการศึกษาค้นคว้ารวบรวม
แนวความคิดจากเอกสารทางวิชาการที่เกี่ยวข้อง

๒. การวิจัยภาคสนาม (Field Research) ผู้วิจัยเลือกใช้การวิจัยเชิงคุณภาพ เพื่อให้ได้
ข้อมูลและคำตอบที่เป็นจริงครอบคลุมวัตถุประสงค์ของการวิจัย โดยมีวิธีการเก็บข้อมูลหลายๆ
อย่าง เช่น การสังเกต การสัมภาษณ์ การสนทนากลุ่ม ทั้งนี้เพื่อให้ได้ข้อเท็จจริงจากปรากฏการณ์ที่
แท้จริงในชุมชนที่ศึกษาและได้สร้างความสนิทสนม ทำให้เกิดความไว้วางใจและเป็นมิตรจากผู้คน
ในชุมชน ทำให้การเก็บข้อมูลเป็นไปด้วยความราบรื่น โดยใช้วิธีการดังต่อไปนี้คือ

๒.๑ สังเกต(Observation) ผู้วิจัยได้ใช้เทคนิคการสังเกตแบบมีส่วนร่วม (Participant
Observation) และเทคนิคการสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม (Non- Participant Observation)
ทั้ง ๒ แบบควบคู่กันไป

๒.๒ การสัมภาษณ์แบบเป็นทางการ (Formal Interview) ผู้วิจัยได้ใช้คำถามในการ
สัมภาษณ์ร่างทรง (ม้าขี่) และ ผู้นำชุมชน ได้แก่ นายอำเภอ นายกเทศมนตรี กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน
ประธานกลุ่มแม่บ้าน ประธานกลุ่มอาสาสมัครสาธารณสุข เป็นต้น

๒.๓ การสัมภาษณ์แบบไม่เป็นทางการ (Informal Interview) ผู้วิจัยได้ใช้วิธีการสัมภาษณ์
แบบไม่เป็นทางการภายหลังจากที่มีความคุ้นเคยกับสมาชิกของชุมชนและมีความไว้วางใจให้ความ
ร่วมมืออย่างดีในการสัมภาษณ์พูดคุย

๒.๔ การสนทนากลุ่ม(Focus Group) เพื่อใช้เก็บข้อมูลกลุ่ม เมื่อมีผู้เข้าร่วมพิธีกรรมของ
ร่างทรง(ม้าขี่)ของหอเจ้าบ้านแต่ละแห่งในเขตเทศบาลตำบลหางดง อำเภอหางดง จังหวัดเชียงใหม่
ซึ่งมีอยู่ทั้งสิ้นจำนวน ๑๐ แห่ง แต่ปัจจุบันพบว่ามีร่างทรง(ม้าขี่) เหลืออยู่เพียง ๕ คน ซึ่งล้วนแต่
เป็นบุคคลในพื้นที่เท่านั้น

๒.๕ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ผู้วิจัยเลือกใช้แบบบันทึกข้อมูลล่วงหน้า มีรายละเอียด
สำหรับการบันทึก เช่น วัน เดือน ปี ที่ออกเก็บข้อมูล ผู้ให้ข้อมูล ประเด็น หรือ หัวข้อ ในแต่ละ
ครั้งจะระบุประเด็นสัมภาษณ์และจดบันทึกการสัมภาษณ์ทุกครั้ง เพื่อสะดวกในการจัดหมวดหมู่
ของข้อมูลและการวิเคราะห์ข้อมูล จึงทำการบันทึกเทปขณะสัมภาษณ์ซึ่งทำให้ได้ข้อมูลจากการ
สัมภาษณ์อย่างครบถ้วน และใช้กล้องถ่ายรูปบันทึกภาพในการเข้าร่วมกิจกรรม บุคคล
ปรากฏการณ์ต่างๆ และสถานที่ที่ใช้ในการทำพิธี ซึ่งถือว่าเป็นหลักฐานของการวิจัย

๑.๑๐ สถานที่ทำการวิจัยหรือเก็บข้อมูล

สถานที่ทำการวิจัยหรือเก็บข้อมูล คือ ชุมชนในเขตเทศบาลตำบลหางดง อำเภอหางดง จังหวัดเชียงใหม่ ซึ่งมีพื้นที่ในความรับผิดชอบ ๒.๗ ตารางกิโลเมตร ซึ่งมี หอเจ้าบ้าน (ผีเสื้อบ้าน) หลงเหลืออยู่ ๑๐ แห่ง คือ หอเจ้าพ่อคำเขียว คำแดง / หอเจ้าพ่อใจคำ / หอเจ้าบ้านหมู่ที่ ๓ บ้านล้อง (๒ แห่ง) / หอเจ้าพ่อหมอกมุงเมือง / หอเจ้าองค์อินทร์ / หอเจ้าพรหมเสน / หอเจ้าบ้านทรายมูล / หอเจ้าบ้านแม่ขัก / หอเจ้าพ่อใจเย็น

๑.๑๑ อุปกรณ์การวิจัย

แบบสอบถาม แบบสัมภาษณ์ ละ อุปกรณ์ทางเทคโนโลยีสารสนเทศ เช่น กล้องบันทึกภาพวิดีโอ กล้องถ่ายรูป เครื่องบันทึกเสียง

๑.๑๒ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

ประเด็นคำถามงานวิจัยเรื่อง“การดำรงอยู่ของหอเจ้าบ้านในเขตชุมชนเมือง :กรณีศึกษาเทศบาลตำบลหางดง อำเภอหางดง จังหวัดเชียงใหม่” ที่ใช้ถามกลุ่มตัวอย่าง ซึ่งเป็นบุคคลที่มีรายชื่ออาศัยอยู่ในเขตชุมชนเมืองของเทศบาลตำบลหางดง อำเภอหางดง จังหวัดเชียงใหม่ ได้แก่ ร่างทรง (ม้าจี) ที่ประจำหอเจ้าบ้านแต่ละแห่งและผู้นำชุมชน ได้แก่ นายอำเภอ นายกเทศมนตรี กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ประธานกลุ่มแม่บ้าน ประธานกลุ่มอาสาสมัครสาธารณสุข เป็นต้น

ประเด็นคำถาม

๑. ท่านเคยพบเห็น ขณะที่มีการทำพิธีกรรมนี้หรือไม่ ถ้าเคย....ท่านสังเกตพบว่า ผู้เข้าร่วมในพิธีเป็นกลุ่มใด อยู่ในวัยใด และส่วนใหญ่มีวัตถุประสงค์ใด
๒. ท่านเคยมีส่วนร่วมในพิธีกรรมนี้หรือไม่ ถ้าเคย.....ท่านคิดว่าตัวท่านเองได้ประโยชน์จากการเข้าร่วมเพียงใด
๓. ท่านคิดว่าความเชื่อเรื่องหอเจ้าบ้าน และการทำหน้าที่ของม้าจี (ร่างทรง) ในปัจจุบันมีความแตกต่างจากอดีตมากน้อยเพียงใด
๔. ท่านคิดว่าความเชื่อเรื่องหอเจ้าบ้าน และการทำหน้าที่ของม้าจี (ร่างทรง) จะดำรงอยู่ต่อไปได้หรือไม่ ในอนาคต เพราะเหตุใด
๕. ท่านคิดว่าหอเจ้าบ้าน และการทำหน้าที่ของม้าจี (ร่างทรง) ในปัจจุบันมีส่วนช่วยให้ประชาชน มีขวัญและกำลังใจ อย่างไรบ้างในการดำเนินชีวิต
๖. ท่านคิดว่าประชาชนในปัจจุบันต้องการพึ่งพาหอเจ้าบ้าน และม้าจี (ร่างทรง) ในเรื่องใดบ้าง
๗. ท่านคิดว่าประชาชนต้องการพึ่งพาหอเจ้าบ้านและม้าจี(ร่างทรง)มากขึ้นหรือ น้อยลงในปัจจุบันและเป็นเพราะสาเหตุใด

๘. ท่านคิดว่าอะไรเป็นอุปสรรคที่ทำให้ความเชื่อเรื่องหอเจ้าบ้านและการทำหน้าที่ของมัจฉี (ร่างทรง) ถูกลดบทบาทและลดความสำคัญลงในปัจจุบัน
๙. ท่านคิดว่าความเชื่อเรื่องหอเจ้าบ้าน และการทำหน้าที่ของมัจฉี (ร่างทรง) ในปัจจุบันเป็นเรื่องมหายหรือนิ ไม่น่าเชื่อถือ อย่างไร
๑๐. ท่านเห็นด้วยหรือไม่กับคำกล่าวที่ว่า “ความเชื่อเรื่องหอเจ้าบ้าน และมัจฉี (ร่างทรง) ถึงแม้จะพิสูจน์ไม่ได้ทางวิทยาศาสตร์ แต่ก็ไม่ควรลบหลู่” โปรดให้เหตุผลสนับสนุนคำพูดดังกล่าว
๑๑. ท่านคิดว่าความเชื่อเรื่อง หอเจ้าบ้าน และการทำหน้าที่ของมัจฉี (ร่างทรง) มีผลในทางบวกและทางลบ ต่อชุมชนที่ยังมีความเชื่อนี้อยู่อย่างไร

บทที่ ๒

ทฤษฎี แนวคิด และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาเรื่อง “การดำรงอยู่ของหอเจ้าบ้านในชุมชนเมือง” ผู้วิจัยได้ศึกษาแนวความคิด ทฤษฎีต่าง ๆ และการวิจัยที่เกี่ยวข้อง สำหรับใช้กำหนดกรอบความคิด และเป็นแนวทางในการวิจัย เพื่อช่วยให้สามารถอธิบายปรากฏการณ์ เกี่ยวกับหอเจ้าบ้านในชุมชนเมือง ซึ่งแนวคิด/ทฤษฎีที่ใช้ในการศึกษาครั้งนี้ คือ

๑.แนวคิดวัฒนธรรมชุมชน

๒.สังคมประกิต

๓.การคงอยู่ของวัฒนธรรม

๔. วิถีชีวิต ระบบความเชื่อและพิธีกรรม

๕. การถ่ายทอดวัฒนธรรม ภูมิปัญญาชาวบ้านและภูมิปัญญาท้องถิ่น

๑.แนวคิดวัฒนธรรมชุมชน

การที่มนุษย์ต้องอยู่ร่วมกันเป็นชุมชน จำเป็นต้องมีการจัดระบบความสัมพันธ์ที่จะทำให้ทุกคนอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข ก่อให้เกิดวัฒนธรรมการอยู่ร่วมสัมพันธ์กัน เกิดเป็นจารีต ประเพณีระบบกฎเกณฑ์และพิธีการต่าง ๆ เพื่อเป็นแนวทางให้สมาชิกของชุมชนทั้งปัจจุบันและรุ่นต่อไปได้ถือปฏิบัติ การสั่งสมเกิดเป็นวัฒนธรรมของกลุ่ม ทั้งนี้ได้มีการนิยามความหมาย ความสำคัญ ตลอดจนเนื้อหาสาระของวัฒนธรรมชุมชนหลายประการ ดังเช่น

อภิชัย พันธเสน (๒๕๔๕, หน้า ๓๑๖-๓๑๘) วัฒนธรรม คือ ระบบคุณค่า (Value System) ที่รวบรวมมาได้จากประวัติศาสตร์ เป็นคุณค่าทั้งทาง เศรษฐกิจ การเมือง และแนวคิดที่สัมพันธ์กัน เป็นโครงสร้าง มีผลต่อพฤติกรรมของคนในฐานะปัจเจกบุคคลและคนในสังคม ในชีวิตจริงทั้งหมดดังนั้นวัฒนธรรมจึงไม่ใช่สิ่งเก่า เช่น ประเพณีต่าง ๆ เท่านั้น แต่คือบทสรุปของความคิด และการปฏิบัติหรือคุณค่าทั้งหมดที่ให้แก่สังคม รวมขึ้นเป็นโครงสร้างทั้งการประกอบอาชีพ ด้านอุดมการณ์ความเชื่อ และด้านอำนาจการตัดสินใจ ทั้งหมดนี้เกี่ยวข้องอย่างแยกกันไม่ออก อันเป็นผลจากวิวัฒนาการทางประวัติศาสตร์ของชุมชนและสังคม

บุญเทียน ทองประสาน (๒๕๓๑, หน้า ๖๕-๖๖) กล่าวว่า วัฒนธรรมชุมชนคือระบบคุณค่าดั้งเดิมของชุมชน ดังปรากฏการณ์ที่มีให้เห็นหลายๆชุมชน อาทิ การเคารพผู้อาวุโส การทำบุญ หรือความเชื่อในเรื่องการทำความดี ฯลฯ จะพบว่าปรากฏการณ์เหล่านี้เป็นส่วนที่สมาชิกของชุมชนได้ร่วมกันสร้างขึ้นและมีการดำรงอยู่อย่างสอดคล้องเพื่อรับใช้ชุมชนอย่างต่อเนื่อง ในกระบวนการพัฒนาทางวัฒนธรรมของประชาชน ซึ่งนอกจากจะมีส่วนที่ชุมชนสร้างขึ้นมาแล้ว

ยังมีส่วนที่สร้างจากอำนาจของรัฐและชุมชนดั้งเดิมก็มีความพยายามที่จะต่อต้าน จึงทำให้เกิดส่วนที่เกิดจากการปรับตัวหรือผลิตความคิด อุดมการณ์ขึ้นมาใหม่ เพื่อให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงภายนอกที่เข้ามากระทบชุมชนภายใน

จักรทิพย์ นาถสุภา (๒๕๓๗, หน้า ๑๗๑-๒๐๕) เสนอว่า แนวคิดเกี่ยวกับวัฒนธรรมชุมชนเกิดในสังคมไทยเพียง ๑๐ ปี มานี้เอง และปรากฏชัดเป็นระบบประมาณ ๕ ปีมานี้เท่านั้น แต่เป็นแนวคิดการพัฒนาที่ขยายตัวรวดเร็วโดยได้สรุปสาระสำคัญจากแนวคิดของนักวิชาการในสังคมไทยในปัจจุบัน ๔ คน ได้แก่ นิพนธ์ เทียนวิหาร บำรุง บุญปัญญา อภิชาติ ทองอยู่ และประเวศ วะสี ได้ดังนี้

๑. ชุมชนมีวัฒนธรรมของตนเองอยู่แล้วคือมีระบบคุณค่าที่รวบรวมมาได้จากประวัติศาสตร์เป็นบทสรุปของความคิดและการปฏิบัติของชุมชนนั้นๆ เป็นวิถีชีวิตและทิศทางของการพัฒนาชุมชนที่ชาวบ้านสรุปขึ้นมา แกนกลางของวัฒนธรรมชุมชนคือการให้ความสำคัญแก่ความเป็นคนและความผสมกลมกลืนกันในชุมชน การที่ชุมชนหรือหมู่บ้านอยู่ได้มาเป็นเวลาช้านาน เพราะมีความผสมกลมกลืนกันในชุมชนทั้งในขณะปัจจุบัน ทั้งในสมาชิกร่วมกันและหากย้อนขึ้นไปสมาชิกก็มีบรรพบุรุษร่วมกันด้วย การพัฒนาชุมชนจึงต้องเริ่มจากฐานการพัฒนาชุมชนซึ่งเป็นปรากฏการณ์ที่แข็งแกร่งที่สุดของชาวบ้าน ถ้ามีวัฒนธรรมชุมชนเข้มแข็งการรวมกลุ่มของชาวบ้านเพื่อทำกิจกรรมจะสำเร็จได้ไม่ยาก การต่อต้านการเอารัดเอาเปรียบจากภายนอกจะทำได้และเชื่อว่าวัฒนธรรมชุมชนยังคงอยู่กับชุมชนมีกลไกการผลิตซ้ำทางวัฒนธรรม ซึ่งแม้จะมีปัจจัยใหม่ๆ เข้ามาสิ่งเดิมก็ยังคงอยู่และเมื่อปฏิบัติไปนาน ๆ ก็กลายเป็นพิธีกรรม คงอยู่กับชุมชนตลอดเวลายาวนาน

๒. ความสำคัญของวัฒนธรรมชุมชนหรือวิถีแห่งหมู่บ้านคือ การมีน้ำใจที่งดงามเปี่ยมด้วยความรักและไม่ตรีอยู่ล้นเหลือเป็นความสัมพันธ์อย่างมีคุณค่าทางศีลธรรม มนุษยธรรมและอหิงสาธรรม ชุมชนหมู่บ้านเป็นระบบที่มีเอกลักษณ์ของตนเอง ทั้งในแง่สังคมและวัฒนธรรม มีความสัมพันธ์กันภายในระบบหมู่บ้านยังไม่แตกสลายและไม่เห็นด้วยที่ว่าในหมู่บ้านกระบวนการแบ่งแยกชนชั้นดำเนินไปถึงขั้นที่สมาชิกขัดแย้งกันและสมาชิกร้าวรอยกลายเป็นส่วนภายนอก ทำให้หมู่บ้านไม่สามารถรักษาความเป็นระบบในตัวเองไว้ได้แล้ว

๓. โดยทั่วไปสังคมไทยกำลังเผชิญอยู่ท่ามกลางวัฒนธรรมสองกระแส กระแสหนึ่งเรียกว่าวัฒนธรรมชาวบ้าน อีกกระแสหนึ่งคือวัฒนธรรมทุนนิยม วัฒนธรรมชาวบ้านมีความเป็นอิสระจากวัฒนธรรมของชนชั้นกลางและของชนชั้นสูง สัมพันธ์กับวิถีชีวิตที่ผูกพันอยู่กับธรรมชาติอยู่กับการใช้แรงงานและชุมชนเครือญาติ ชุมชนหมู่บ้าน ไม่ว่าธรรมชาติภายนอกจะเป็นอย่างไรจะเปลี่ยนแปลงไปเช่นไร ความเป็นหมู่บ้านหรือชุมชนคงทนมาเป็นเวลาหลาย ๆ ร้อยปี มีความเป็นอยู่ที่สืบช่วงกันมาเป็นเวลาอันยาวนานลักษณะเช่นนี้คือ ลักษณะที่เรียกว่ามันเป็นสังคมที่มีเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมที่เป็นอิสระ ชุมชนหมู่บ้านจึงมีระบบความเชื่อและวิถีการพัฒนาที่เป็นอิสระของตัวเองอยู่ ในขณะที่ ศรีศักร วัลลิโภดม (๒๕๓๘, หน้า ๕๕) มองว่า สังคมไทยมี

วัฒนธรรมอยู่สองแบบที่เราเผชิญอยู่ คือวัฒนธรรมหลวง ซึ่งสร้างโดยรัฐเพื่อสร้างความเหมือนกัน ความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันให้แก่คนในชาติกับวัฒนธรรมท้องถิ่น ซึ่งมีความหลากหลายและแตกต่างกันไปในแต่ละที่แต่ละแห่งซึ่งวัฒนธรรมหลวงนั่นเองเป็นต้นเหตุของการทำลายวัฒนธรรมท้องถิ่น

กาญจนา แก้วเทพ (๒๕๓๐, หน้า ๑๗๗-๑๘๑) เสนอว่า วัฒนธรรมชุมชนคือการดำรงชีวิต ที่ดีงาม มีระเบียบ มีกฎเกณฑ์ มีศาสนา มีประเพณีสืบทอดกันมา และโดยเฉพาะอย่างยิ่งมีคุณค่าที่ดีงามเป็นพื้นฐาน ซึ่งวัฒนธรรมชุมชนถือว่าเป็น ภูมิปัญญา หรือศักยภาพของชุมชนที่สามารถต่อต้านอิทธิพลจากภายนอกด้วยคุณค่าดั้งเดิมต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นความรักใคร่กันฉันท์พี่น้อง การช่วยเหลือเกื้อกูลกัน การพึ่งพาอาศัยกัน การแบ่งปันกันจากผู้มีไปสู่ผู้ไม่มี ฯลฯ หรือวัฒนธรรมชุมชนก็คือแรงผลักดันภายใน ที่สร้างสรรค์ของพลังคุณค่าทางศาสนาและวัฒนธรรม ที่อยู่ภายในจิตใจและวัฒนธรรมของประชาชน พื้นฐานสำคัญของวัฒนธรรมดั้งเดิมคือการให้ความสำคัญกับ“คน”โดยยึดถือเป็นศูนย์กลางอันมาจากความเชื่อที่ว่า “คน” มีฐานะเป็นสิ่งที่สร้างอันประเสริฐของสิ่งสูงสุดไม่ว่าจะเป็น “ข้าว” ของชาวปาเกะยอ หรือ “พญาแถนผีฟ้า” ของชาวอีสานและชาวเหนือ ดังนั้นคนจึงมีคุณค่าและศักดิ์ศรีของความเป็นคนอย่างมีอาจทำลายหรือลบเลือนได้ ถ้าพิจารณาถึงคน ๆ หนึ่งคนจะพบว่า ความสัมพันธ์ระหว่างตัวมนุษย์กับสิ่งแวดล้อมรอบตัวมนุษย์มีอยู่ ๓ มิติ

๑. ความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสิ่งเหนือธรรมชาติ เป็นการสร้างสัญลักษณ์แทนสิ่งศักดิ์สิทธิ์ซึ่งเป็นตัวแทนแห่งคุณค่าสูงสุดที่มนุษย์จะถือเป็นแบบอย่างและขัดเกลาตนเองเพื่อนำไปสู่ความดีงาม ความปลอดภัยและมีความหวังว่าอำนาจของสิ่งศักดิ์สิทธิ์นั้นจะช่วยได้ ซึ่งความสัมพันธ์ดังกล่าวมักแสดงออกมาในรูปพิธีกรรมต่างๆ เพื่อดำรงรักษาภาวะอำนาจแห่งสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ได้สร้างขึ้น ตลอดจนเป็นการถ่ายทอดความรู้ให้ชนรุ่นต่อไป จนกลายเป็นปฏิบัติการที่เชื่อมโยงกับอุดมการณ์ ความเชื่อของสังคมนั้น ๆ

๒. ความสัมพันธ์ระหว่างเพื่อนมนุษย์ด้วยกันเป็นความสัมพันธ์ระหว่างคนกับคน ซึ่งเกี่ยวข้องกับความรักกันฉันท์พี่น้อง การช่วยเหลือซึ่งกันและกัน การแบ่งปันไม่ข่มเหงเบียดเบียนกันมีความเสียสละไม่เห็นแก่ตัว เป็นคุณธรรมสำคัญที่สุดที่วัฒนธรรมดั้งเดิมปลูกฝังสั่งสอนให้คนในชุมชนยึดถือเป็นหลัก ซึ่งอาจแสดงออกในรูปของประเพณี เช่น ประเพณีลงแขก ประเพณีความเคารพและความกตัญญูต่อผู้อาวุโส ประเพณีที่เกี่ยวกับการให้อภัยหรือคืนดีกัน โดยอาศัยหลักยึดถือหิงสาธรรม ความไม่มีจิตอาฆาตกัน รวมทั้งการอ่อนน้อมถ่อมตน คุณธรรมดังกล่าวได้รับการฝังรากลึกอยู่ในความเป็นปึกแผ่นของสถาบันครอบครัว เครือญาติ และหมู่บ้าน โดยประเพณีปฏิบัติกันสืบทอดมาถ่ายทอดจากคนรุ่นหนึ่งถึงคนอีกรุ่นหนึ่ง จนกลายเป็นธรรมเนียมประเพณีของชุมชน

๓.ความสัมพันธ์ระหว่างคนกับธรรมชาติ-สิ่งสร้าง เป็นการแสดงถึงศักยภาพในการคิดค้นของมนุษย์ โดยการเรียนรู้จากธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เพื่อนำไปใช้ให้เกิดประโยชน์ต่อการดำรงชีวิตของตนเองและมีความสอดคล้องกับธรรมชาติอาทิ เครื่องมือในการทำการเกษตรหรือการพึ่งพาธรรมชาติเกี่ยวกับปัจจัย ๔ ภายใต้ปรัชญาในการอยู่ร่วมกันกับธรรมชาติ-สิ่งสร้าง ถือเอาความประสานกลมกลืนกับธรรมชาติเป็นหลัก ไม่ข่มขืนธรรมชาติ และสิ่งสร้าง ด้วยความโลภของตน ทั้งนี้เนื่องจากความเชื่อที่ว่า สรรพสิ่งทุกอย่างล้วนแต่มีเจ้าของ เช่น ดินมีแม่พระธรณี ควายมีขวัญ เป็นต้น

ความสัมพันธ์ระหว่างคนกับมิติทั้งสามนี้มีความประสานโยงใยกันอย่างลึกซึ้ง จาการากฐานความเชื่อที่มีต่อ“สิ่งสูงสุด” จะทำให้ชาวบ้านสามารถอยู่ร่วมกันโดยเป็นหนึ่งเดียวกับสิ่งสูงสุด เพื่อเป็นหนึ่งเดียวกับมนุษย์ด้วยกันและธรรมชาติฉะนั้นความสัมพันธ์ระหว่างคนกับสิ่งสูงสุดแตกสลายไปก็จะมีผลกระทบเทือนไปถึงความสัมพันธ์ในมิติอื่นๆเช่นกันซึ่งสอดคล้องกับที่สุรเชษฐ์ เวชพิทักษ์ (๒๕๓๓, หน้า ๑๒-๑๓) เสนอว่าชุมชนมีโครงสร้างทางวัฒนธรรมชุมชนใน ๓ ระบบย่อยที่เชื่อมโยงสัมพันธ์กัน ซึ่งทั้งหมดก็คือระบบคุณค่าของชุมชนที่ทำให้ชุมชนดำรงอยู่ได้ ซึ่งระบบย่อยดังกล่าวได้แก่

๑.ระบบการผลิตหรือ ระบบการทำมาหากิน

๒.ระบบการอยู่ร่วมสัมพันธ์กันประกอบด้วยครอบครัว เครือญาติ ชุมชนและความสัมพันธ์ระหว่างชุมชน

๓.ระบบความเชื่อ ประกอบด้วย ศาสนา คุณค่าและพิธีกรรม

สุกgangs จันทวานิช และวรรณิ ไทหยานันท์ (อ้างในอนุชาต พวงสำรี และอรทัย อาจน้า, ๒๕๓๕, หน้า ๑๓๕-๑๕๔) กล่าวถึงการพัฒนาแนววัฒนธรรมชุมชน คือการทำงานโดยวัฒนธรรมของชาวบ้าน ซึ่งมีเอกลักษณ์ดั้งเดิมสืบทอดกันมาเป็นเวลานานเป็นหลัก วัฒนธรรมดังกล่าวมีพลังสำหรับการเปลี่ยนแปลงหรือการพัฒนาวัฒนธรรมที่ปรากฏได้แก่ การแบ่งปัน การลงแขก การไม่เอารัดเอาเปรียบ การเอาใจเขามาใส่ใจเราและบรรทัดฐานคนดีที่ดูได้จาก ความขยัน ประหยัด มีคุณธรรม ชี้อตรง ชาวบ้านจะต้องเกิดจิตสำนึกในวัฒนธรรมของตน หลังจากนั้นชาวบ้านจะเป็นผู้เลือกแนวทางภายนอกที่ใกล้เคียงกับวัฒนธรรมชุมชนแล้วร่วมมือกันทำงาน เพื่อแก้ไขปัญหาที่มีอยู่การพัฒนา คือการแสวงหาแนวทางที่สอดคล้องใกล้เคียง หรือเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันกับประชาชนมากที่สุด จิตสำนึกแห่งความเท่าเทียมกัน และยกศักดิ์ศรีของชีวิตมนุษย์เป็นวิธีการ และเป้าหมายการพัฒนาชนบทจะต้องมีแง่มุมที่จะมองไปสู่โลกภายนอกได้แต่ไม่ใช่เข้าไปสยบภายใต้กระแสใหญ่การพัฒนาชนบทน่าจะมีส่วนในการเสริมสร้างให้เกิดกระแสการเรียนรู้วัฒนธรรมใหม่ๆจากโลกภายนอกเพื่อช่วยเหลือซึ่งกันและกัน การพัฒนาความสามารถของคนแต่ละชุมชนในชนบทโดยให้คนในท้องถิ่นสามารถคิดริเริ่ม รวมทั้งตัดสินใจได้ด้วยตัวเอง

จากแนวคิดวัฒนธรรมชุมชนที่กล่าวมา เป็นการให้คุณค่าของชุมชนในการจัดการด้านต่างๆ ของชุมชนให้สอดคล้องกับวิถีชีวิตของชุมชน หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งชุมชนมีศักยภาพของตนเอง ซึ่งศักยภาพดังกล่าวเกิดขึ้นจากกระบวนการของชุมชนในการสร้างขึ้น การถ่ายทอดให้คนรุ่นหลัง การจัดปรับให้สอดคล้องกับสถานการณ์การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น ไม่ว่าจะเป็นเกิดจากปัจจัยภายในชุมชนเอง หรือเกิดจากปัจจัยภายนอกที่เข้ามากระทบ ดังที่ อภิชัย พันธเสน (๒๕๓๘, หน้า ๑๔๘) ได้ชี้ให้เห็นถึง กระบวนการวัฒนธรรมชุมชน ซึ่งก็หมายถึง กระบวนการคลี่คลายของวิถีชีวิต ซึ่งจะเริ่มจากการผลิตหรือสร้างวัฒนธรรมขึ้นมา มีปัญญาชนเป็นผู้สรุปออกมาเป็นคุณค่าต่าง ๆ และทุกครั้งที่เกิดวิกฤติการณ์จะมีการปรับหรือสร้างใหม่ทางอุดมการณ์เสมอโดยที่วิกฤติการณ์ดังกล่าว อาจจะมีสาเหตุมาจากการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นอย่างรุนแรงภายในชุมชน และจากการรุกรานของวัฒนธรรมภายนอกชุมชนมีการปรับหรือสร้างใหม่ อาจจะออกมาในรูปของการรับทั้งปรับบางส่วน ต่อต้านหรือปฏิเสธ หรือรับแต่รูปแต่ไม่รับเนื้อหา ในขณะที่ ศรีศักร วัลลิโภดม (อ้างแล้ว, ๒๕๓๘, หน้า ๑๐๐) มองว่าท้องถิ่นจะไม่รับทันที เขาจะเลือก แนะนำ ปรับเปลี่ยน ยอมรับดังนั้นจะเห็นว่า วัฒนธรรมชุมชน ไม่ใช่วัฒนธรรมที่อยู่นิ่ง หากแต่มีการปรับเปลี่ยนให้สอดคล้องกับวิถีชีวิตชุมชนอย่างเป็นพลวัต แต่ยังคงให้ความสำคัญที่ระบบคุณค่าที่มีคนเป็นหัวใจสำคัญ ภายใต้ระบบความสัมพันธ์ ทั้งความสัมพันธ์ระหว่างคนกับสิ่งสูงสุด คนกับธรรมชาติ-สิ่งสร้าง คนกับคนด้วยกัน เหล่านี้ล้วนแต่มีผลกระทบต่อกระบวนการคงอยู่ของวัฒนธรรมของชุมชนทั้งในด้านเศรษฐกิจ สังคมและสิ่งแวดล้อม

ในการศึกษาครั้งนี้ ผู้วิจัยได้นำเอาแนวคิดของวัฒนธรรมชุมชน เพื่อเป็นกรอบในการมองเห็นถึงคุณค่าของวัฒนธรรมที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตของชุมชน ซึ่งทำให้เกิดการคงอยู่ของวัฒนธรรมพื้นบ้านของชุมชน

๒. สังคมประกิต

การที่มนุษย์ต้องอยู่ร่วมกันเป็นชุมชน จำเป็นต้องมีการจัดระบบความสัมพันธ์ที่จะทำให้ทุกคนอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข มนุษย์จึงต้องได้รับการขัดเกลาทางสังคม เพราะเป็นกระบวนการเรียนรู้ต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นความเชื่อ ท่าที คุณค่า จารีตประเพณี ระบบกฎเกณฑ์และพิธีการต่างๆ เพื่อเป็นแนวทางให้สมาชิกของชุมชนได้ประพฤติสอดคล้องกับชุมชน ทั้งนี้ได้มีการนิยามความหมาย ความสำคัญ ตลอดจนเนื้อหาสาระของสังคมประกิตหลายประการ

คำว่า “Socialization” ได้มีนักวิชาการหลายท่านเรียกชื่อเป็นภาษาไทยแตกต่างกันไป เช่น สังคมประกิต สังคมอุดมการณ์ การขัดเกลาทางสังคม และการกล่อมเกลาทางสังคม ในการตีความก็มีแนวคิด อุดมการณ์ที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินชีวิตของคนในด้านการทำมาหากิน และระบบความสัมพันธ์ภายในชุมชน ทั้งนี้เพื่อให้เกิดความรู้ ทักษะ และความเข้าใจ ตลอดจนตระหนักถึงคุณค่ากันไป โดยทั่วไปแล้วไม่ว่าจะเป็นสังคมเมืองหรือสังคมชนบทก็จะมีถ่ายทอด

ประสบการณ์ความรู้ ความคิดในสังคมจากคนหนึ่งไปสู่คนอื่นหนึ่ง การที่กลุ่มคนได้พัฒนาเป็นระบบเฉพาะของเผ่าพันธุ์ สมาชิกภายในสังคมนั้น ๆ ต่างก็มีความสามารถในการผลิต หรือคิดค้นสิ่งต่างๆที่แตกต่างกันไป ขณะเดียวกันก็ต้องอาศัยพึ่งพาซึ่งกันและกัน บางคนเป็นช่าง บางคนเป็นหมอ(ยา) ฯลฯ บุคคลเหล่านี้ต่างก็พยายามคิดค้นผลิตความรู้ กฎเกณฑ์หรือหลักการเพื่อนำไปใช้ปฏิบัติให้เกิดความเหมาะสมกับสภาพความเป็นอยู่ วิถีชีวิต ประเพณี และการทำมาหากิน รวมถึงสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติด้วย เมื่อยุคสมัยได้เปลี่ยนแปลงไปสู่สังคม เศรษฐกิจ ก็มีการเปลี่ยนแปลงตามไปด้วย การปรับปรุงและพัฒนาองค์ความรู้ก็เกิดขึ้นบนพื้นฐานของความเชื่อหรืออุดมการณ์ของสังคมโดยมีองค์กร หรือกลุ่มบุคคลทำหน้าที่ถ่ายทอดให้คนรุ่นหลังได้เกิดการเรียนรู้และเข้าใจอย่างเหมาะสม วิชัย ดันศิริ(๒๕๓๖, หน้า ๕) กล่าวว่า ระบบการเรียนรู้ตาม “ธรรมชาติ” หรือ “ในแนววิถีชีวิต” ไม่ได้มีผู้หนึ่งผู้ใดเป็นผู้รู้จัก ไม่มีสถาบันการศึกษาใด ๆ รับผิดชอบ แต่เป็นกระบวนการเรียนรู้ที่อาจจะเรียกว่า Socialization หรือสังคม ประกิต กล่าวคือสังคมสอนเราเอง

ในการกล่อมเกลாதงสังคมของสมาชิกภายในชุมชน น่าจะเกิดจากประสบการณ์ในการดำเนินชีวิตที่มีความสัมพันธ์กันระหว่างคนกับธรรมชาติ เพื่อการอยู่ร่วมกันอย่างปกติสุข ในการดำเนินชีวิตก็ควรมีการถ่ายทอดจากคนหนึ่งไปสู่อีกคนหนึ่งอย่างต่อเนื่อง การถ่ายทอดลักษณะนี้จัดเป็นมรดกทางวัฒนธรรม บทเรียน ประสบการณ์ ความรู้ ที่ถ่ายทอดเพื่อให้เกิดการเรียนรู้เหล่านี้เป็นระบบที่รวมเรียกว่า “การศึกษา” จะเห็นได้ว่าการศึกษาในสมัยก่อนนั้นเป็นเครื่องมือในการสืบทอดเจตนารมณ์ของชุมชน มิได้ผูกขาดโดยสถาบันใดสถาบันหนึ่ง แต่มีครอบครัวและวัดอันเป็นสถาบันความเชื่อทางศาสนา มีบุคคลที่มีความชำนาญเฉพาะด้านในชุมชนที่ช่วยกันสอนโดยผ่านการกระทำและพิธีการต่างๆ (ฟรอยด์ อังใน เบญจา ยอดดำเนิน, ๒๕๒๕) สุพัตรา สุภาพ (๒๕๓๕, หน้า ๑๘) มองการจัดเกลทาทางสังคมว่าเป็นกระบวนการเรียนรู้ ทั้งนี้เนื่องจากจะทำให้บุคคลสามารถปรับตัวเข้ากับวิถีที่ตนเป็นสมาชิก เป็นการรับเอาคุณค่าของกลุ่มในฐานะเป็นสมาชิกกลุ่มทำให้เกิดความเป็นตัวตน คือสามารถควบคุมความรู้สึกนึกคิด ความประพฤติให้เหมาะสมกับวาระและโอกาสต่างๆ เพื่อที่จะพัฒนาตนเองให้เป็นสมาชิกที่ดีของสังคมและพัฒนาบุคลิกภาพของตนเองโดยจะออกมาในรูป

๑. การอบรมสั่งสอนโดยตรงซึ่งเป็นการอบรมที่มุ่งเน้นให้สมาชิกในสังคม ได้เข้าถึงแบบแผนที่กลุ่มสังคมได้ร่วมกันวางเอาไว้ ทั้งนี้เพื่อจะได้ปฏิบัติตามอย่างถูกต้องและเหมาะสมกับสถานการณ์หนึ่ง ๆ โดยมักจะพบได้ตามครอบครัว โรงเรียน และวัด เป็นต้น

๒. การอบรมสั่งสอนโดยทางอ้อมเป็นสถานการณ์ที่เกิดขึ้น จากการเรียนรู้โดยธรรมชาติของบุคคลเองเพื่อให้เกิดการปฏิบัติตามที่เหมาะสม และได้รับการยอมรับจากสังคมที่ตนเป็นสมาชิกอยู่

โดยสรุปก็คือการกล่อมเกลาทงสังคม เป็นกระบวนการอันมีรากฐานอยู่ในวิถีชีวิตทางสังคม วัฒนธรรม ประเพณีท้องถิ่น ซึ่งไม่ได้แยกแหว่งการเรียนรู้กับวิถีชีวิต กระบวนการเพื่อ

ช่วยให้บุคคลและชุมชนสามารถดำเนินชีวิตอยู่ได้ องค์ประกอบที่สำคัญคือ ความรู้เป็นภูมิปัญญาพื้นบ้าน การปฏิบัติตามอย่างของผู้รู้ การอบรมสั่งสอนในบริบททางสังคมและวัฒนธรรมที่เป็นอยู่จริงได้ถูกปรับเปลี่ยนไปตามสภาพสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป การคมนาคมการติดต่อที่สะดวกยิ่งขึ้นทำให้วิธีการหลาย ๆ อย่างในกระบวนการกล่อมเกลางานทางสังคมถูกปรับตามความต้องการและสภาพท้องถิ่นที่เป็นจริงของชาวบ้านในท้องถิ่น พรพิไล เลิศวิชา (อ้างใน ชุลวัตร พาณิชเจริญ, ๒๕๓๖, หน้า ๑๑) เหล่านี้ล้วนแต่มีผลกระทบต่อกระบวนการของวัฒนธรรมของชุมชนในการศึกษาครั้งนี้ ผู้วิจัยได้นำเอาแนวคิดของสังคมประติมาเป็นกรอบในการศึกษาการสืบทอด การกล่อมเกลาส่งต่อของวัฒนธรรมที่มีอยู่ในชุมชนจากคนรุ่นหนึ่งสู่คนอีกรุ่นหนึ่งจนก่อให้เกิดการดำรงอยู่ของหอเจ้าบ้านในเขตชุมชนเมือง

๓. การคงอยู่ของวัฒนธรรม

อมรา พงศาพิชญ์ (๒๕๓๗, หน้า ๑๕๗) เสนอว่า กลุ่มชาติพันธุ์หรือกลุ่มวัฒนธรรมนี้มีลักษณะทางสายเลือดและบรรพบุรุษทางวัฒนธรรม ผู้ที่อยู่ในกลุ่มชาติพันธุ์เดียวกันจะมีความผูกพันทางสายเลือดและทางวัฒนธรรมอยู่ด้วยพร้อมๆ กันไป เป็นความรู้สึกผูกพันที่ช่วยเสริมสร้างเอกลักษณ์ของบุคคลและของชาติพันธุ์และในขณะเดียวกันสามารถเร้าอารมณ์ความรู้สึกให้เกิดเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันได้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งถ้าผู้ที่อยู่ในกลุ่มชาติพันธุ์นับถือศาสนาเดียวกัน

ชาลส์ เอฟ คายส์ (Charles F. Keyes) (อ้างในอมรา, หน้า ๑๕๗-๑๗๖) มองว่าเรื่องชาติพันธุ์อาจพิจารณาได้เป็น ๒ แบบ คือแบบที่ชาติพันธุ์ที่ตั้งถิ่นฐานใกล้เคียงกันจะมีความสัมพันธ์ซึ่งกันและกันในลักษณะพึ่งพากัน จะทำให้เกิดการยืมวัฒนธรรมและการผสมผสานกลมกลืนของวัฒนธรรมได้และแบบที่ชาติพันธุ์อยู่ในลักษณะชนกลุ่มน้อยกลุ่มใหญ่จะเกิดเป็นปัญหาขึ้น ถ้าความสัมพันธ์อยู่ในลักษณะเข้ากันไม่ได้ หรือมีความขัดแย้งแต่ถ้าเป็นความสัมพันธ์ที่เข้ากันได้ไม่มีการแย่งชิงอำนาจทางการเมืองและทางเศรษฐกิจกลุ่มชาติพันธุ์ก็อาจร่วมมือกันและสร้างสรรค์ได้

โครเบอร์ (Kroeber) (อ้างใน พงจิตต์, ๒๕๒๐, หน้า ๑๔) ได้พูดถึงรูปแบบของวัฒนธรรม (Culture Pattern) นั้นสำคัญที่สุด ส่วนประกอบของวัฒนธรรมเป็นสิ่งที่ต้องเรียนรู้และมีสาเหตุของการเกิดวัฒนธรรม มี ๕ ขั้นตอนด้วยกันคือ

๑. ขั้นที่มีความคิดสร้างสรรค์สิ่งใหม่ ๆ เกิดขึ้นมาและนำไปใช้ในสังคม

๒. การที่คนในสังคมยอมรับในสิ่งประดิษฐ์ใหม่ ๆ นั้นเข้ามาใช้ในสังคมจนถึงจุดอิ่มตัว

๓. ขั้นอิ่มตัวของวัฒนธรรมในสังคมนั้นๆ เป็นระยะที่ความเจริญก้าวหน้าต่างๆ ถึงขั้นจุดสุดยอด

๔. ขั้นที่มีการทำซ้ำแบบเดิมอยู่เป็นปกติ ไม่มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์สิ่งใหม่ ๆ ขึ้น

๕. เมื่อถึงจุดอิ่มตัวแล้วลักษณะวัฒนธรรมเป็นไปตามแบบเดิม จนคนในสังคมเกิดความเบื่อหน่าย จึงคิดสร้างสรรค์สิ่งใหม่ๆ ขึ้นมาอีกโดยแยกตัวออกจากวัฒนธรรมเดิมและสร้างแบบวัฒนธรรมใหม่ๆ ขึ้น

William F. Ogburn (อ้างใน พงศจิตต์, ๒๕๒๐, หน้า ๕๑) เกี่ยวกับความเฉื่อยหรือความล่าทางวัฒนธรรม (Culture Lag) มีขั้นตอน ดังนี้

๑. แสดงถึงตัวผันแปรอย่างน้อยที่สุดสองตัว
๒. แสดงให้เข้าใจถึงตัวผันแปรนั้น
๓. แสดงถึงว่าตัวผันแปรหนึ่งได้เปลี่ยนแปลง หรือแม้แต่การเฉื่อยของวัฒนธรรมในขณะที่อีกตัวผันแปรหนึ่งไม่ได้เปลี่ยนแปลง
๔. เมื่อตัวผันแปรหนึ่งมีการเปลี่ยนแปลงเร็วและมากกว่า ฉะนั้นความพอใจต่างๆ ที่เคยอยู่ก็จะลดลงด้วย ตัวผันแปร หมายถึงส่วนต่างๆ ของวัฒนธรรม

โดยสรุปก็คือ จากแนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการคงอยู่ของวัฒนธรรม ไม่ว่าจะเกี่ยวกับชาติพันธุ์ หรือ รูปแบบทางวัฒนธรรมล้วนแล้วแต่มีผลต่อปัจจัย และเงื่อนไขของการคงอยู่ของวัฒนธรรมทั้งสิ้น

ในการศึกษาครั้งนี้ผู้วิจัยได้นำเอาแนวคิดการคงอยู่ของวัฒนธรรมมาเป็นกรอบในการศึกษาค้นหาสิ่งที่อยู่เดิม พื้นฟู ประยุกต์และประดิษฐ์วัฒนธรรมของชุมชนจนเกิดการคงอยู่ของหอเจ้าบ้านในปัจจุบัน

๔. วิถีชีวิต ระบบความเชื่อและพิธีกรรม

วิถีชีวิตของกลุ่มคนในสังคมมีการสืบทอดและพัฒนาอย่างต่อเนื่องกันมา การพูดถึงวิถีชีวิตของล้านนาหมายถึง การดำเนินชีวิตของประชาชนที่อาศัยในพื้นที่ภาคเหนือตอนบนบริเวณจังหวัด เชียงใหม่ เชียงราย ลำพูน ลำปาง น่าน แพร่ กลุ่มคนที่อาศัยพื้นที่ดังกล่าว มีหลายชาติพันธุ์มีความเชื่อในศาสนา ประเพณี ภาษา อาหาร ท้องถิ่นของตนสืบทอดกันมา สังคมชาวล้านนามีการสืบเชื้อสายมาจากไทยใหญ่ ชาวละโว้และชาวเผ่าต่างๆอีก ๑๓ เผ่า การเกิดและการพัฒนาของวัฒนธรรมของชาวล้านนา มีพื้นฐานสำคัญอยู่บนสภาพแวดล้อมทางภูมิศาสตร์ ประวัติศาสตร์ และสังคมใกล้เคียงกัน ดินแดนล้านนาเดิมนั้นเป็นเอกราชมีวัฒนธรรมเฉพาะทั้งภาษา การแต่งกาย การรับประทานอาหาร มีการถ่ายทอดความเป็นล้านนามาช้านาน ทั้งในรูปของขนบธรรมเนียม ประเพณี ถึงแม้ว่าหัวเมืองล้านนาจะแยกกันอยู่ตามลักษณะของภูมิประเทศอันเป็นที่ราบระหว่างภูเขา แต่ด้วยอิทธิพลของศาสนาและการสืบเชื้อสายเลือดล้านนามาแต่โบราณเป็นเอกลักษณ์ร่วมของท้องถิ่นและดินแดนล้านนา (มณี พยอมยงค์, ๒๕๒๕, หน้า ๔๓) ความเชื่อหมายถึงการยอมรับข้อเสนออย่างใดอย่างหนึ่งว่าเป็นจริง ซึ่งการยอมรับที่นี้อาจเกิดจากสติปัญญา เหตุผล หรือ ความศรัทธาโดยไม่มีเหตุผลก็ได้ เมื่อบุคคลมีความเชื่อในสิ่งใดสิ่งหนึ่ง ก็มักจะมีทัศนคติ ความตั้งใจหรือการกระทำ พฤติกรรมความเชื่อ เกิดพฤติกรรมความเชื่อนั้นๆ เป็นความสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน (สุพล รุจิพัฒน์และคณะ, ๒๕๓๓, หน้า ๓) และพันทิพย์ รามสูต (๒๕๓๑, หน้า ๑๐) ได้กล่าวทำนองเดียวกันนี้ว่า ความเชื่อของบุคคลขึ้นอยู่กับความรู้สึก ที่เขามีอยู่กับข้อมูล

ข่าวสารที่เขาได้รับจากแหล่งที่เขาเชื่อถือ โดยความเชื่อจะเป็นตัวกำหนด พฤติกรรมอีกต่อหนึ่ง นั่นคือ บุคคลจะกระทำหรือไม่กระทำสิ่งใดตามความเชื่อของเขา เป็นความเชื่อทางสังคมคือ ความเชื่อต่างๆ ของคนเป็นจำนวนมากในสังคมเดียวกัน และระบบสัญลักษณ์ คือ การให้ความหมายกับสิ่งต่างๆ ทั้งที่เป็นวัตถุ สิ่งของ หรือกิริยาท่าทาง ซึ่งสิ่งต่างๆ เหล่านี้จะเป็นตัวกำหนด พฤติกรรมของมนุษย์

สมิทธิ์ สระอุบล (๒๕๓๔) กล่าวว่า ความเชื่อเป็นพื้นฐานให้เกิดการกระทำสิ่งต่างๆ ทั้งด้านดี ด้านร้ายคนโบราณจึงสร้างศรัทธาให้เกิดแก่ลูกหลานให้สักการะและนับถือสิ่งศักดิ์สิทธิ์ หรือศาสนา และสิ่งที่มีอำนาจเหนือมนุษย์ เช่นพระภูมิเจ้าที่ ผีปู่ตา เจ้าเข้าทรง เทพเจ้า เป็นต้น ความเชื่อทางศาสนายังเป็นส่วนประกอบที่สำคัญของวัฒนธรรมของแต่ละสังคม เพราะเป็นตัวกำหนดขนบธรรมเนียมประเพณีบางอย่าง รวมทั้งเป็นตัวกำหนดพฤติกรรมของสมาชิกของสังคมด้วย ทั้งนี้เพราะความเชื่อทางศาสนามักจะระบุถึงคุณดีและความชั่ว ซึ่งทำให้ศาสนามีลักษณะที่เป็นศีลธรรม และมีบทบาทต่อการกำหนดพฤติกรรมของสมาชิกในสังคมได้ ความเชื่อทั่วไป หรือความเชื่อธรรมดาที่คนส่วนใหญ่จะมีอยู่ สามารถแบ่งย่อยออกไปได้เป็น ๑๐ ประการ ดังนี้

๑. ความเชื่อปรากฏการณ์ธรรมชาติ ได้จากการที่มนุษย์สมัยโบราณต้องอาศัยธรรมชาติ เป็นอยู่ เมื่อฝนตกฟ้าร้องก็กลัว หรือเกิดฟ้าผ่าจนได้รับอันตรายก็เข้าใจว่าธรรมชาติลงโทษ หรือเมื่อมีน้ำท่วมใหญ่หรือฝนแล้งก็ว่าพระเจ้าลงโทษจึงหาวิธีการบวงสรวงอ่อนน้อมมิให้ท่านลงโทษ เป็นต้น

๒. ความเชื่อเกี่ยวกับยากลางบ้าน ความเชื่อข้อนี้เกิดเมื่อมนุษย์เจ็บป่วยไม่สามารถประกอบอาชีพ จะหายาก็เป็นสมุนไพรรักษา หายบ้างไม่หายบ้าง เพราะยาออกฤทธิ์ช้า เช่นคนเป็นปากนกกระจอกก็เอาเปลือกเคมาเคี้ยว เป็นตาแดงให้เคี้ยวกระเทียมป่า เป็นต้น

๓. ความเชื่อเกี่ยวกับฤกษ์ยาม นิमित ผืน การประกอบพิธีต่างๆ ถือว่าเป็นสิ่งสำคัญเพื่อเป็นสิริมงคลแก่ตัวเองต่อไปภายหน้า เช่น ขึ้นบ้านใหม่ที่หาฤกษ์ยาม จะเดินทางไกลไปค้าขายก็หาฤกษ์ยามออกเดินทางไปที่ทิศทางใดจึงจะดี ส่วนความฝันหรือนิมิตนั้น เชื่อว่าส่วนของความจริง ทำให้บางคนถือเอามาเป็นภาระในการกระทำต่างๆ ถ้าฝันดีก็หวังว่าจะโชคดีมีสุข หากฝันร้ายก็จะหาวิธีปัดเป่าโดยแก้ฝันตามแม่น้ำ หรือตามทางแพร่ง ฯลฯ

๔. ความเชื่อเกี่ยวกับลักษณะของคนและสัตว์ มนุษย์ได้คลุกคลีอยู่ด้วยกันเป็นเวลานาน ย่อมจะนำเอาลักษณะที่ดีของกันและกันมาพิจารณาแล้วสรุปเอาน่าจะเป็นอย่างนี้ น่าจะเป็นอย่างนั้นแล้วบอกเล่าสืบต่อกันมาเช่น ห้ามคบคนหน้ากรือ คอสั้น ผมหยิก หรือห้ามแต่งงานกับผู้หญิงที่เดินกางแขนเหมือนผู้ชาย กรณีเกี่ยวกับสัตว์ เช่นควายที่จะนำมาใช้งานต้องคว้ามักีขั้วญู ถ้ามีไม่ครบตามลักษณะที่กำหนดถือว่าลักษณะไม่ดี เป็นต้น

๕. ความเชื่ออันเนื่องมาแต่ศาสนา แต่ละศาสนาสอนให้เชื่อด้วยวิธีต่างๆ กัน แต่จุดหมายปลายทางคือความสุขในชีวิตเช่นเดียวกัน ในศาสนาคริสต์สอนให้รักเพื่อนมนุษย์ และผู้กระทำ

ความผิดหากมีการสารภาพบาปต่อพระเจ้าก็สามารถลบล้างบาปนั้นได้ ศาสนาพุทธสอนให้เชื่อในการกระทำและผลของการกระทำ เป็นต้น

๖. ความเชื่อเกี่ยวกับการทำมาหากินและอาชีพ มนุษย์ต้องประกอบอาชีพเพื่อความอยู่รอด ดังนั้นการเพาะปลูกต่างๆ จะได้ผลดี จึงมีทั้งข้อห้ามและข้อปฏิบัติ เช่น ห้ามยืมเวลาปลูกข้าวโพด จะทำให้ข้าวโพดมีเมล็ดห่าง เวลาต้นไม่มีดอกช่อ ห้ามชี้จะทำให้ผลเน่า ฯลฯ

๗. ความเชื่อเกี่ยวกับประเพณี แต่ละภูมิภาคมีประเพณีและความเชื่อของแต่ละท้องถิ่น และมีการประกอบอาชีพตามความเชื่อในประเพณีอยู่ด้วยเช่น ประเพณีชิงเปรตในภาคใต้ ประเพณีทำบุญคูณลานในภาคอีสาน ประเพณีสงกรานต์ในภาคเหนือ เป็นต้น

๘. ความเชื่อเรื่องเคล็ดและแก้เคล็ด มนุษย์มีความเชื่อว่าสิ่งที่ไม่ดีจะกลายเป็นดีได้หากมีการแก้เคล็ดแล้ว เช่น เชื่อว่าอายุเท่านั้นเท่านั้นจะถึงชาติ ก็ทำพิธีสืบชะตาต่ออายุ เป็นต้น

๙. ความเชื่อเกี่ยวกับนรก สวรรค์ ชาติ ภพ เป็นความเชื่อของมนุษย์ที่มีมานานแล้วว่าถ้าไม่ดีจะตกนรกถูกขมบาลทรมาน ถ้าทำดีจะมีสุขขึ้นสวรรค์ เชื่อว่าตายแล้วไปเกิดในชาติหน้าต่อไป

๑๐. ความเชื่อเกี่ยวกับเลขดี เลขร้าย วันดี วันร้าย ตัวเลขนับว่าเป็นสิ่งที่เชื่อว่าจะให้คุณให้โทษแก่มนุษย์ เช่น ชาวตะวันตกเชื่อว่าเลข ๑๓ เป็นตัวเลขอัปโชค ก็จะหลีกเลี่ยง การกระทำเกี่ยวกับเลขนี้ คนไทยเชื่อว่าเลข ๙ ดี ทำอะไรก้าวหน้าก็จะประกอบพิธีในวันที่เป็นเลขเก้า

ส่วนความเชื่อที่แฝงไว้ด้วยความกลัว หรือความเชื่อทางไสยศาสตร์เป็นความเชื่อที่ฟังทางดีที่ให้คุณและทางร้ายที่ให้โทษ ความเชื่อที่แฝงไว้ด้วยความกลัวแบ่งได้เป็น ๓ ประเภท ดังนี้

๑. ความเชื่อเรื่องไสยศาสตร์ เป็นการใช้พลังหรืออำนาจเหนือธรรมชาติมาให้เกิดผล มีการใช้คาถาอาคมเสกเป่า เช่น การทำเสน่ห์ยาแฝดทำให้คนรัก คาถาปิดไล่ ทำให้ภูตผีถึงแก่ความตาย หรือคาถากำกับผีไม่ให้มารบกวนทำอันตรายแก่คน ฯลฯ

๒. ความเชื่อเรื่องโชคกลาง จะมีอยู่เสมอแล้วที่กักเอาไว้ว่าเป็นความจริง เช่น ตาเขมน้ำข้างซ้ายจะโชคดี ตาเขมน้ำข้างขวาจะโชคร้าย ขณะเดินทางมีสัตว์ตกมาตายต่อหน้าจะเคราะห์ร้ายให้ระวังการเดินทาง เป็นต้น

๓. ความเชื่อเรื่องสิ่งศักดิ์สิทธิ์ โดยจะมีอำนาจลึกลับมากกระทำให้เป็นไปต่างๆ นานา เช่น เชื่อกันว่าเข้าทรง แก๊บน การเคารพกราบไหว้สิ่งศักดิ์สิทธิ์ ทำให้กำลังใจเข้มแข็ง สามารถเผชิญและต่อสู้กับปัญหาหรือภัยอันตรายที่จะมาถึงได้

ดังนั้นความเชื่อในวิญญาณบรรพบุรุษที่มีความสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดกับโครงสร้างอำนาจภายในครอบครัว ระบบเครือญาติเป็นพื้นฐานของระบบความเชื่อในสังคมวัฒนธรรมที่ครอบครัวและระบบเครือญาติเป็นแกนกลางในการตัดสินใจ โครงสร้างครอบครัวและเครือญาติมีการรวมตัวเป็นปึกแผ่นและแน่นแฟ้น ความเชื่อในการให้คุณและโทษของวิญญาณบรรพบุรุษต่อลูกหลานที่มีชีวิตอยู่เป็นการเสริมดวงในการตัดสินใจ และการควบคุมกฎระเบียบของพ่อหรือผู้อาวุโสใน

ครอบครัว (Swanson, ๑๙๖๕ อ้างใน ยศ สันตสมบัติ, ๒๕๓๗, หน้า ๒๐๓) หากถือว่าความเชื่อเป็นสิ่งที่ไม่ได้เกิดจากพื้นฐานที่เป็นระบบ มีการควบคุมปัจจัยเงื่อนไขตัวแปรต่างๆ ในวิธีการของศาสตร์สมัยใหม่แล้ว ความเชื่อจึงเป็นองค์ประกอบหนึ่งของปรากฏการณ์ทางศาสนาที่กว้างใหญ่ไพศาล ความเชื่อทางศาสนา คือความเชื่อทุกชนิดที่ว่าด้วยมนุษย์ วัฒนธรรมหรือธรรมชาติ ที่มีใช้ผลิตผลของการค้นคว้า การวิจัยแบบวิทยาศาสตร์ กับทั้งยังได้รับการวางเป็นแบบแผนสืบต่อกันมาเป็นวัฒนธรรมศาสนา คือความเชื่อในกฎศีลปัสกา วิทยุญาณ สิ่งศักดิ์สิทธิ์ทั้งหลาย คือการขยายความสัมพันธ์ทางสังคมของมนุษย์ออกไปสัมพันธ์กับสิ่งศักดิ์สิทธิ์เหนือมนุษย์ หรือพลังเหนือมนุษย์ เหนือธรรมชาติ คือการบูชา การบวงสรวงเซ่นไหว้ พิธีกรรม เพื่อสร้างสัมพันธ์ภาพที่ดีกับวิทยุญาณซึ่งมนุษย์เชื่อว่า อำนาจเหล่านั้นสามารถควบคุมวิถีทางของธรรมชาติหรือวิถีทางของมนุษย์ (ฉลาดชาย รมิตานนท์, ๒๕๒๗, หน้า ๓๑-๓๒)

ดังนั้นความเชื่อจึงมีบทบาทสำคัญในการกระทำและมีการสืบทอดต่อกันเรื่อยมา โดยที่ความเชื่อถือ ความคิดที่มนุษย์ยอมรับและยึดถือ ปรากฏการณ์บางอย่างของกลุ่มคนที่เกิดจากการปฏิบัติกิจกรรมของชุมชน โดยการประกอบพิธีกรรม

พิธีกรรม หมายถึง การกระทำ อันเนื่องมาจากระบบความเชื่อต่างๆ พิธีกรรมมักเป็นส่วนประกอบของไสยศาสตร์ ซึ่งชุมชนให้ความสนใจและปฏิบัติตามอย่างเคร่งครัด เพราะ พิธีกรรมมักตอบสนองความต้องการของมนุษย์ในด้านหน้าที่ ประโยชน์ของพิธีกรรมจำเป็นต้องกล่าวถึงศาสนาเพราะศาสนาเป็นระบบความเชื่อที่มีความสำคัญอย่างยิ่งต่อบุคคลและการดำรงชีวิตในสังคม บุคคลจะปฏิบัติพิธีกรรมที่เกี่ยวกับความเชื่อนั้น (ศิริลักษณ์ สุதாகุล, ๒๕๓๒, หน้า ๕) ความเชื่อทางศาสนาเป็นเรื่องยึดเหนี่ยวและบุคคลจะกระทำพิธีกรรมเกี่ยวเนื่องกับความเชื่อนั้น อันเป็นพลังที่จะรวมกลุ่มเข้าด้วยกันให้เป็นปึกแผ่นเพื่อความอยู่รอดของกลุ่ม โดยศาสนามีหน้าที่ ๔ ประการ คือ (Durkheim, ๑๙๑๑ อ้างใน วิจิตยา สุวรรณชัย, ๒๕๒๕)

๑. ทำหน้าที่ในการเตรียมและจัดวินัย หน้าที่นี้จะเป็นส่วนที่พิธีกรรมของศาสนาจะหัดให้บุคคลมีระเบียบวินัยด้วยตัวเองของตัวเอง เตรียมตนเพื่อชีวิตในสังคม

๒. หน้าที่ในการยึดเหนี่ยวหรือผนึกเข้ากับสังคม ศาสนา และพิธีกรรมจะทำหน้าที่ในการที่จะสร้างความหมายของการที่มนุษย์จำเป็นต้องอยู่ร่วมกันมีอารมณ์และความรู้สึก ทำนองเดียวกันตลอดจนแสดงออกในแนวเดียวกัน เป็นการสร้างพลังของการรวมกลุ่ม

๓. หน้าที่ในการผนวกและรื้อฟื้นศาสนาและประเพณีจะทำหน้าที่สร้างศรัทธา ความยึดมั่นในขนบธรรมเนียมประเพณีให้คงอยู่

๔. หน้าที่ในการสร้างความรู้สึกของคุณค่าและความสุขของการมีชีวิต พิธีกรรมทำให้เกิดความสุขในการมีชีวิตร่วมกัน พร้อมทั้งเป็นการลดความกดดันหรือเศร้าโศกในจิตใจเป็นการแสดงถึงการมีส่วนร่วมในความทุกข์ หรือพิธีแต่งงานก็จะมีผู้มาแสดงความยินดีช่วยเหลือสิ่งเหล่านี้ทำให้ผู้ที่เกี่ยวข้องโดยตรง ตระหนักในผลของการเป็นสมาชิกของสังคมนั้น

พิธีกรรมต่างๆที่เกิดขึ้นในสังคมและชุมชนได้สะท้อนถึงวิถีคิด ภูมิปัญญาของชาวบ้านที่ปรากฏอยู่หลากหลายทางสังคมและวัฒนธรรมเป็นแบบแผนทางวัฒนธรรม โดยใช้ความเชื่อทางศาสนา คือ สัญลักษณ์ โดยจัดประเภทพิธีกรรมออกเป็น ๒ ประเภท คือ

๑. พิธีกรรมด้านการผลิตหรือเกี่ยวกับการทำมาหากิน พิธีกรรมเหล่านี้สะท้อนให้เห็นภูมิปัญญาในการจัดการทรัพยากร โดยการสร้างความสัมพันธ์ที่ดีกับสิ่งเหนือธรรมชาติที่มีพลังอำนาจเหนือกว่า

๒. พิธีกรรมเพื่อสืบทอดความเป็นชุมชน ซึ่งสะท้อนให้เห็นความสามารถในการจัดการความสัมพันธ์ทางสังคม โดยมีหลักการร่วมกันอยู่ว่าเพื่อการดำรงอยู่ร่วมกันเป็นชุมชน (ทวิช จตุรพฤกษ์, ๒๕๓๗, หน้า ๗)

ดังนั้นพิธีกรรมจึงมิได้เป็นเพียงกิจกรรมที่เป็นแบบแผนทางวัฒนธรรมเพียงอย่างเดียว แต่การประกอบพิธีกรรมได้สะท้อนให้เห็นความสัมพันธ์ในด้านต่างๆ ได้อย่างกลมกลืนและแสดงออกถึงความเชื่อและวัตถุประสงค์ของพิธีกรรมนั้น เพื่อให้สมาชิกของชุมชนมีความสามัคคี มีการเรียนรู้และสืบทอดต่อกันไป นำไปสู่ความสัมพันธ์ที่มีความเกื้อกูลของสมาชิกในชุมชนในการดำรงอยู่ของวัฒนธรรมต่อไป

๕. การถ่ายทอดวัฒนธรรม ภูมิปัญญาชาวบ้านและภูมิปัญญาท้องถิ่น

วัฒนธรรมคือระบบสัญลักษณ์ที่มนุษย์สร้างขึ้น และมีใช้ระบบที่เกิดขึ้นโดยสัญชาตญาณ หมายความว่าวัฒนธรรมคือ สิ่งที่มนุษย์ต้องเรียนรู้และจะต้องมีการถ่ายทอด การถ่ายทอดลักษณะของวัฒนธรรมที่สำคัญ คือวัฒนธรรมที่เกิดจากการเรียนรู้ ไม่ใช่เกิดจากการถ่ายทอดวัฒนธรรมทางชีวภาพ ทุกคนเรียนรู้วัฒนธรรมจากการได้เติบโตในสังคม และสังคมนั้นมีวัฒนธรรมแบบเดียวกัน วัฒนธรรมเป็นมรดกทางสังคมที่สมาชิกของสังคมส่วนใหญ่เห็นว่าถูกต้องดีงาม และยึดถือปฏิบัติตาม มีการถ่ายทอดจากคนหนึ่งไปยังอีกคนหนึ่ง เรียกว่าการถ่ายทอดวัฒนธรรม ตัวทั้งหลายในโลกกินและดื่มเมื่อเกิดความหิว ส่วนมนุษย์กินและดื่มเป็นเวลา โดยวัฒนธรรมเป็นสิ่งกำหนดให้มนุษย์จะรู้สึกหิวเมื่อเวลารับประทานอาหารใกล้เข้ามา ระยะเวลาที่รับประทานอาหาร รูปแบบในการประกอบอาหาร สถานที่รับประทานอาหารก็จะแตกต่างกันไปแต่ละวัฒนธรรม

นอกจากมนุษย์จะถ่ายทอดวัฒนธรรมจากคนหนึ่งไปยังอีกคนหนึ่งแล้ว มนุษย์ก็อาจรับวัฒนธรรมบางส่วนมาจากสังคมข้างเคียงได้ แต่ทั้งนี้วัฒนธรรมที่รับมาจากสังคมข้างเคียงนั้นไม่ขัดกับค่านิยมหลักของสังคมและสอดคล้องกับของเดิมที่มีอยู่ เมื่อสอดคล้องกันได้ก็จะค่อยๆ รับกันไปและในที่สุดก็จะแยกไม่ออกจากวัฒนธรรมส่วนใดเป็นของเดิม ส่วนใดรับมาจากสังคมอื่น การรับเอาวัฒนธรรมจากสังคมอื่นมาในระยะแรกเรียกว่า เป็นการยืมวัฒนธรรม (ประเสริฐ เข้มฟูง, ๒๕๓๔, หน้า ๓๒) แต่เมื่อต่อๆมาการยืมก็จะเป็นการรับ การยืมและการรับวัฒนธรรมนั้น

เป็นจุดเริ่มต้นของการเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรม จะเห็นได้ว่าการถ่ายทอดวัฒนธรรมในสังคมเดียวกัน คือ การสืบทอดวัฒนธรรมในแนวตั้งจากคนรุ่นหนึ่งไปสู่อีกรุ่นหนึ่งเป็นกระบวนการเรียนรู้ที่พ่อแม่อบรมสั่งสอนลูก ส่วนการถ่ายทอดวัฒนธรรมจากสังคมหนึ่งไปสู่อีกสังคมหนึ่ง เป็นการถ่ายทอดวัฒนธรรมในแนวนอนและเป็นการที่สังคมหนึ่งยอมรับวัฒนธรรมของสังคมอื่น โดยที่ฝ่ายวัฒนธรรมใหม่ละทิ้งวัฒนธรรมของตัวเองบางส่วน ทำให้เกิดการผสมกลมกลืนทางวัฒนธรรม จนทำให้สูญเสียเอกลักษณ์ของเดิมไป อย่างไรก็ตามวัฒนธรรมเปรียบเหมือนชีวิตที่มีการเกิด วิวัฒนาการและมีการเสื่อมสลายรวมทั้งมีการเกิดใหม่ วัฒนธรรมจึงเป็นสิ่งที่เป็นตัวกำหนดการสูญเสียเอกลักษณ์ของท้องถิ่นนั้น

กระบวนการถ่ายทอดวัฒนธรรม เป็นกระบวนการทางการศึกษาอย่างหนึ่งเป็นการถ่ายทอดต่อกันมาในท้องถิ่นของตนจึงเป็นกระบวนการศึกษาหาความรู้ได้ตามอัธยาศัย หรือบางอย่างก็ได้รับรู้จากการปฏิบัติโดยไม่รู้ตัว กระบวนการถ่ายทอดวัฒนธรรมจึงเป็นกระบวนการศึกษาที่สามารถเรียนรู้ได้ตามความต้องการและความสะดวกของผู้สอนผู้เรียน และในขณะเดียวกัน วัฒนธรรมที่มีอยู่ก็ย่อมมีการเปลี่ยนแปลง ไม่ว่าจะเป็นการเปลี่ยนแปลงที่มนุษย์ประดิษฐ์และสร้างขึ้นที่สำคัญคือการเปลี่ยนแปลงทางด้านค่านิยม บรรทัดฐาน และระบบสัญลักษณ์ต่างๆ ในสังคม นั้นๆ การเปลี่ยนแปลงในแง่สิ่งของเครื่องใช้เกิดขึ้นได้ง่าย แต่การเปลี่ยนแปลงในเรื่องค่านิยมและสัญลักษณ์ทางสังคมจะต้องใช้เวลานานและยากกว่า และขณะเดียวกันวัฒนธรรมทางภาษาเป็นผลผลิตทางวัฒนธรรมที่มนุษย์สร้างขึ้น จึงมีการแก้ไขเปลี่ยนแปลงให้เหมาะสมกับสภาวะแวดล้อม

ลักษณะสำคัญของการศึกษา ไม่ว่าจะเป็นการศึกษาใดก็ตาม สิ่งที่สำคัญที่สุดคือการสร้างคุณภาพให้กับบุคคลในสังคมมีความต่อเนื่องและมีเสถียรภาพ (ชูเกียรติ ลิขสุวรรณ, ๒๕๓๔, หน้า ๕) กระบวนการที่เป็นวิถีทางให้ระบบการศึกษาทำหน้าที่ดังกล่าวได้คือ กระบวนการจัดกลาทางสังคม ซึ่งไม่เพียงแต่จะมีหน้าที่ในด้านการถ่ายทอดวัฒนธรรม ถ่ายทอดความรู้และทักษะที่จำเป็นเท่านั้น แต่ยังเป็นกระบวนการที่ช่วยในการพัฒนาบุคคลในทางที่สังคมต้องการให้บุคคลเรียนรู้ การปรับตัวเข้ากับชีวิตและมีทักษะที่จำเป็นสำหรับการดำรงชีวิต กระบวนการดังกล่าวนี้เป็นกระบวนการสองทางคือ ในขณะที่สมาชิกใหม่เรียนรู้วัฒนธรรมหรือวิถีชีวิตแนวความคิดค่านิยมจากสมาชิกเก่า สมาชิกเก่าก็จะได้เรียนรู้สิ่งเหล่านั้นจากสมาชิกใหม่ด้วย แต่เนื่องจากการศึกษาเป็นกระบวนการต่อเนื่องตลอดชีวิต การจัดกลาแบบไม่เป็นทางการจึงเกิดขึ้นได้ตลอดเวลา

ดังนั้นการมองภาพทางสังคมของการศึกษาจึงไม่อาจจะละเลยประเด็นในเรื่องการจัดกลาทางสังคม ซึ่งเป็นวิถีทางหรือการถ่ายทอดวัฒนธรรมและการพัฒนาอัตตะ(Self) ของบุคคลไปได้ (ชนิดา รักษ์พลเมือง, ๒๕๓๔) ดังที่ได้กล่าวมาแล้วว่าวัฒนธรรมเป็นสิ่งที่แสดงถึงความเจริญงอกงามของบุคคลและสังคม เกิดจากการที่มนุษย์กำหนดขึ้นมาและได้มีการถ่ายทอดสืบทอดกันไปโดยการเรียนรู้ให้ประสบการณ์จากรุ่นหนึ่งไปยังอีกรุ่นหนึ่ง การถ่ายทอดวัฒนธรรมของแต่ละท้องถิ่นแต่ละ

วัฒนธรรมต่างก็มีความแตกต่างกันไปตามความมุ่งหวังระยะเวลาและสถานการณ์ (สนธิ์ สมัการ ,๒๕๓๔, หน้า๕) กระบวนการถ่ายทอดทางวัฒนธรรมเป็นลักษณะการเรียนรู้ที่เกิดจากการมีปฏิสัมพันธ์ทางสังคมของมนุษย์ได้แก่ การถ่ายทอดแนวความคิด การเรียนรู้ การเลียนแบบ สาเหตุที่มีการถ่ายทอดก็เนื่องจากวัฒนธรรมเป็นเครื่องมือในการดำรงชีพของมนุษย์(กมลรัตน์ หล้าสูงษ์ , ๒๕๒๙) การถ่ายทอดวัฒนธรรมที่ผ่านมาจะปรากฏในรูปของภาษา ศิลปะ ความเชื่อ ระเบียบประเพณีและวิชาชีพพื้นฐานบ้านในกรณีพื้นที่นั้นมีวัฒนธรรมของตนเองภูมิปัญญาชาวบ้านเป็นแกนหลักของการมองชีวิต การใช้ชีวิตอย่างมีความสุข ซึ่งมีความเหมาะสมในแง่ของปัจเจกบุคคล ในแง่ของสังคมหมู่บ้านไม่ใช่ปัจเจกบุคคลในลักษณะของจิตนิยม แต่เป็นปัจเจกบุคคลสมัยใหม่ การอธิบายชีวิตของชาวบ้านอธิบายจากหมู่บ้าน ไม่มีลักษณะปัจเจกสังคมสมัยใหม่ การอธิบายชีวิตของชาวบ้านอธิบายจากตัวเองซึ่งไม่ได้้อย่างโดดๆเท่านั้นแต่เกี่ยวเนื่องไปถึงครอบครัว เครือญาติ สิ่งแวดล้อมการทำมาหากินและอื่นๆ ดังนั้นปัจเจกและสังคมจึงไม่ใช่ ๒ เรื่องที่แยกออกจากกันแต่เกี่ยวเนื่องโยงใยกัน(วิจิต นันทสุวรรณ,๒๕๒๘,หน้า ๖) วิธีการจัดการ วิธีการชี้นำ และการเริ่มเสริมต่อของนักปราชญ์ในท้องถิ่นหรือกลุ่มชนภูมิปัญญาชาวบ้านล้วนสั่งสมองงามขึ้นมาจากความรอบรู้ ประสบการณ์ ผนวกกับญาณทัศนะ (สุทธีวงศ์ พงศ์ไพบูลย์,๒๕๔๐, หน้า ๔๓) ที่มาของภูมิปัญญาชาวบ้านจากการกลั่นกรองประสบการณ์ทางโลกของชาวบ้าน ซึ่งเกี่ยวข้องกับความเป็นจริงในสังคมในวิถีชีวิตแบบพื้นบ้าน มีมรดกทางวัฒนธรรมเป็นแนวทางพื้นฐานภูมิปัญญา จากการที่ชาวบ้านรับประสบการณ์ รับการถ่ายทอด คือ

๑. การถ่ายทอดประสบการณ์ต่างวัยตั้งแต่เกิดถึงตายลำดับในการแบ่ง ๕ ชั้น หรือ ๕ ช่วงวัย คือ ช่วงวัยเด็ก ช่วงหนุ่มสาวจนอายุบวชเรียน

๒. การเกี่ยวข้องสัมพันธ์กับสถาบันต่างๆ ในหมู่บ้าน ถึงแม้ภูมิปัญญาเกิดจากการสรุปประสบการณ์ชีวิตของคน แต่สถาบันมีส่วนในการถ่ายทอดประสบการณ์ของคนรุ่นหนึ่งไปสู่อีกรุ่นหนึ่ง ครอบครัวจะมีบทบาทในการถ่ายทอดภูมิปัญญา เครือญาติ การทำมาหากิน และพิธีกรรม ประเพณี ความเชื่อ

๓. เป็นการเรียนรู้เชิงประจักษ์ กระบวนการเรียนรู้หรือการถ่ายทอดระหว่างวัยของชาวบ้านจึงยืดหยุ่น อนุญาตให้ชาวบ้านแต่ละคนได้มีประสบการณ์ตรงจากการปฏิบัติจริง

ภูมิปัญญาชาวบ้านจากการถ่ายทอดเป็นสิ่งที่ถ่ายทอดจากบรรพบุรุษหรือเราเรียกว่า “มรดกทางวัฒนธรรม” เป็นประสบการณ์กลั่นกรองจากชีวิตเอาไว้ มีชาวบ้านสืบทอดต่อกันมา

๑. ภูมิปัญญาจากประสบการณ์การใช้ชีวิตในธรรมชาติ อธิบายความสัมพันธ์ระหว่างชีวิตกับธรรมชาติ

๒. ภูมิปัญญาจากประสบการณ์อยู่ร่วมกัน มีค่านิยมใจกลางอยู่ที่การมีชีวิตร่วมกันอย่างสันติ

๓. ภูมิปัญญาจากประสบการณ์เฉพาะด้าน เช่น การทำมาหากิน การรักษาโรค

ภูมิปัญญาท้องถิ่นหมายถึงการที่ชาวบ้านสามารถรักษาหมู่บ้านคงสภาพท้องถิ่นไว้ได้ สืบกันมาช้านานจนทุกวันนี้ เพราะชาวบ้านมีการแสวงหาทางออกตอบสนองสิ่งที่ท้าทาย มีการปรับตัวให้เข้ากับการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมตามกาลเวลา และสภาพแวดล้อมรอบตัวอยู่ตลอดเวลา วิธีการปฏิบัติซึ่งชาวบ้านได้จากประสบการณ์ แนวทางแก้ไขในแต่ละเรื่อง แต่ละสถานการณ์ แต่ละสภาพแวดล้อม ซึ่งมีเงื่อนไขปัจจัยเฉพาะแตกต่างกันไปนั้นเรียกโดยสรุปว่าภูมิปัญญาท้องถิ่น

การศึกษาภูมิปัญญาท้องถิ่น ไม่ได้หมายความว่าต้องย้อนกลับไปสู่อดีต แต่หมายถึง การที่จะก้าวไปข้างหน้าด้วยการปรับเปลี่ยนที่อยู่บนฐานเดิม

การศึกษาภูมิปัญญาไม่ควรมองที่ตัวบุคคลหรือกิจกรรม แต่ควรมองระบบความคิดของชาวบ้าน การสั่งสมความรู้ สภาพสังคม สภาพแวดล้อม ปัจจัย เหตุผลมีเกณฑ์อย่างไร และสืบทอดเรียนรู้อย่างไร

วัฒนธรรมท้องถิ่น หรือวัฒนธรรมพื้นบ้านมีความหมาย ๕ ประการ คือ

๑. เป็นเรื่องสืบทอดกันมา
๒. เป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่แสดงให้เห็นวิถีชีวิต ความเชื่อ ขนบธรรมเนียม ประเพณี ศิลปวัฒนธรรม
๓. เป็นการสืบทอดข้อมูล เช่น การบอกเล่า การทำซ้ำๆ
๔. เป็นแนวคิดดำเนินชีวิตประจำวันของชาวบ้านที่กระทำต่อกันมา ตั้งแต่บรรพบุรุษถึงปัจจุบัน
๕. เน้นการศึกษาเรื่องราว การเปลี่ยนแปลง และพฤติกรรมของชาวบ้าน

การถ่ายทอดภูมิปัญญาในชุมชน (จารุวรรณ ธรรมวัตร, ๒๕๓๑, หน้า ๓๖-๓๗) มีหลายวิธี ขึ้นอยู่กับกลุ่มเป้าหมายและเนื้อหาสาระที่ต้องการสื่อสารเช่น การถ่ายทอดความรู้แก่เด็กต้องง่าย ไม่ซับซ้อน มีสิ่งดึงดูดใจและสนุกสนานเช่น การเล่านิทาน การละเล่น และการลงมือ เนื้อหานิทานเป็นเรื่องสร้างเสริมนิสัยและบุคลิกภาพที่สังคมต้องการส่วนใหญ่มุ่งเน้นจริยธรรมสร้างเสริมกตัญญูต่อบุพการี และอธิบายเหตุผลตอบข้อสงสัยของมนุษย์ เช่น ทำไมกาจึงมีสีดำ ทำไมสุนัขกับแมวจึงเป็นศัตรูกัน เป็นต้น ส่วนการถ่ายทอดความรู้หรือภูมิปัญญาในวัยผู้ใหญ่มีหลายรูปแบบ เช่นวิธีการบอกเล่า พิธีสู่ขวัญ พิธีทางศาสนา การเข้าร่วม พิธีกรรมการประกอบอาชีพ การแสดงมหรสพ การอ่านหนังสือ คัดหนังสือและการถ่ายทอดความรู้ด้วยวิธีการบอกเล่าในวัยนี้มีประโยชน์เป็นวิธีการเพิ่มพูนความรู้และการรวมกลุ่มทางสังคม เพื่อทำงานร่วมกันช่วยเหลือกันในโอกาสพิเศษเช่น งานศพ และพิธีอยู่ไฟ โดยมีพระเทศน์ให้ฟัง มีผู้รู้ ผู้อาวุโส เป็นผู้เล่านิทานพื้นบ้าน นิทานชาดก หรืออ่านหนังสือผูกหรือใบลานให้ฟังและสอดแทรกจริยธรรม มีเนื้อหาเป็นแนวทางปฏิบัติระหว่างบุคคล ความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ คติการเวียนว่ายตายเกิดเรื่องบาปบุญนรกสวรรค์ ส่วนเนื้อหาของพิธีกรรม เป็นการสร้างจิตสำนึกอันดีงามต่อตนเองและสิ่งที่ให้คุณ

เป็นสิ่งที่ถ่ายทอดปรัชญาชีวิตเพิ่มกำลังใจให้หลักการดำเนินชีวิต สำหรับมหรสพพื้นบ้านยังถ่ายทอดความรู้หรือภูมิปัญญาด้านการประพันธ์ ด้านดนตรี การฟ้อนรำและการประยุกต์วัฒนธรรมท้องถิ่น นอกจากนี้ยังมีวิธีถ่ายทอดภูมิปัญญาที่จำกัดเฉพาะกลุ่มราชสำนัก และกลุ่มผู้บวชเรียน โดยการจารหนังสือหรือเขียนหนังสือใบลาน

แม้ว่าวิธีการถ่ายทอดคติชาวบ้านทั้งหมดถ่ายทอดโดยทางปากหรือคำพูด (Orally Transmitted) หรือนิทานชาวบ้านจำนวนมาก มีการบันทึกไว้และถ่ายทอดโดยตัวหนังสือ ซึ่ง(ผ่องพันธุ์ มณีรัตน์ ,๒๕๒๕,หน้า ๖-๗) กล่าวว่า คติชาวบ้านบางรูปแบบจำเป็นต้องอาศัยการเคลื่อนไหวอวัยวะต่างๆ ของร่างกายเป็นวิธีการถ่ายทอดเช่นวิธีการปรุงอาหาร การเล่นเกมกีฬาและการละเล่นของเด็ก ซึ่งอาศัยการสังเกตเพียงอย่างเดียว นอกจากนี้ การทำลวดลายต่างๆทางศิลปะและการเขียน สัญลักษณ์ต่างๆก็ไม่สามารถถ่ายทอดโดยคำพูดเพียงอย่างเดียว

กล่าวโดยสรุปวิธีถ่ายทอดภูมิปัญญามีรูปแบบหลากหลายตามเนื้อหาและกลุ่มเป้าหมาย วิธีที่นิยมใช้มากคือ การบอกเล่า การประกอบพิธีกรรม การแสดงมหรสพพื้นบ้าน ซึ่งทุกวิธีแอบอิงอยู่กับศรัทธาในอำนาจศักดิ์สิทธิ์ ศรัทธาในพุทธศาสนา ไม่นิยมกระบวนการเรียนรู้ที่ขาดศรัทธารองรับ (จารุวรรณ ธรรมวัตร ,อ้างแล้ว)

จากความหมายและลักษณะของภูมิปัญญานี้ จะเห็นว่าภูมิปัญญาชาวบ้านเกิดจากการนำความรู้ต่างๆมาจัดระบบวิเคราะห์ สังเคราะห์ ด้วยตัวเอง ซึ่งมีทั้งส่วนที่เป็นประสบการณ์โดยตรงของชีวิตผู้นั้น กลุ่มนั้น และส่วนที่รับจากความรู้ความคิดของผู้อื่น เกิดการสั่งสม สืบทอด การเรียนรู้และประสบการณ์ มีกระบวนการคิดและตัดสินใจแก้ปัญหา และแสวงหาทางออกในวิถีชีวิต มีการปรับประยุกต์ใช้อย่างเชื่อมโยงกับความรู้ใหม่รากฐานของวัฒนธรรมและพุทธศาสนา เพื่อดำรงอยู่ของชาวบ้านและชุมชน

บทที่ ๓

สรุปผลการวิจัย

ผลการวิจัยตามระเบียบวิธีที่ได้กำหนดเอาไว้คือ การวิจัยเชิงคุณภาพเพื่อให้ได้ข้อมูลและคำตอบที่เป็นจริงครอบคลุมวัตถุประสงค์ของการวิจัย คือ

๑. ผลจากการสัมภาษณ์แบบเป็นทางการ (Formal Interview) ผู้วิจัยได้ใช้คำถามในการสัมภาษณ์ ผู้นำชุมชน ได้แก่ นายอำเภอ นายกเทศมนตรี กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ประธานกลุ่มแม่บ้าน ประธานกลุ่มอาสาสมัครสาธารณสุข เป็นต้น รวมทั้งสิ้นจำนวน ๒๑ คน และม้ายี่ (ร่างทรง) รวมทั้งสิ้นจำนวน ๕ คน

๒. ผลจากการสัมภาษณ์แบบไม่เป็นทางการ (Informal Interview) ผู้วิจัยได้ใช้วิธีการสัมภาษณ์แบบไม่เป็นทางการภายหลังจากที่มีความคุ้นเคยกับสมาชิกของชุมชนและมีความไว้วางใจให้ความร่วมมืออย่างดีในการสัมภาษณ์พูดคุย

๓. ผลจากการสนทนากลุ่ม (Focus Group) เพื่อใช้เก็บข้อมูลกลุ่ม เมื่อมีผู้เข้าร่วมพิธีกรรมของม้ายี่ (ร่างทรง) ประจำหอเจ้าบ้านแต่ละแห่งในเขตเทศบาลตำบลหางดง อำเภอหางดง จังหวัดเชียงใหม่

สรุปประเด็นการวิเคราะห์จากบทสัมภาษณ์แบบเป็นทางการ (Formal Interview) ของผู้นำชุมชนจำนวน ๒๑ คน และม้ายี่ (ร่างทรง) จำนวน ๕ คน รวมถึงผลจากการสนทนากลุ่ม (Focus Group)

๑. ประเด็นวัตถุประสงค์ของการเข้าร่วมพิธีกรรมไหว้ครู หรือพิธีเลี้ยงใหญ่ประจำปีของหอเจ้าบ้าน (ผีเสื้อบ้าน) ในเขตเทศบาลตำบลหางดง

จากการสัมภาษณ์ผู้นำชุมชนทั้งหมดจำนวน ๒๑ คน ปรากฏว่า ส่วนใหญ่เคยเข้าร่วมพิธีกรรมดังกล่าว โดยผู้นำชุมชนจำนวน ๑๑ คน ตอบว่า บุคคลที่มาเข้าร่วมพิธีกรรม เป็นผู้สูงอายุ และ ผู้นำชุมชนจำนวน ๘ คน ตอบว่า บุคคลที่มาเข้าร่วมพิธีกรรม เป็นบุคคลทุกวัย ไม่จำกัดอายุ มีเพียงผู้นำชุมชน ๑ คนเท่านั้นที่ไม่เคยเข้าร่วมพิธีกรรม และมีเพียง ๑ คนเช่นกันที่เคยเข้าร่วมในอดีตแต่ปัจจุบันไม่เคยเข้าร่วม

ผู้นำชุมชนจำนวน ๑๑ คน ที่เคยเห็นและเข้าร่วมพิธีกรรม ได้แก่ นายประพันธ์ มณีดวงฤทธิ์ (ประธานภาค ๔ สายใต้) นายประชัน ศรีสุบิน (ประธานชมรมผู้สูงอายุบ้านกำแพงงาม หมู่ที่ ๓) นายจันทร์ รัตนจิระวงศ์ (ประธาน อ.ส.ม. หมู่ที่ ๑ ตำบลหางดง) นางศรีวรรณ ระฤทธิ์ (ประธานกลุ่มสตรีแม่บ้านเทศบาลหางดง หมู่ที่ ๓) นายอินทร์ทอง

ฟองคำ (ประธานผู้สูงอายุอำเภอหางดง) นางเรือนคำ คำแดง (ประธานกลุ่มสตรีแม่บ้านเทศบาลตำบลหางดง หมู่ที่ ๔) นางสุพิน สุทธิพันธุ์ (ประธาน อ.ส.ม. หมู่ที่ ๓) นายดิเรก เรืองศรีมัน (ประธานชมรมผู้สูงอายุบ้านทรายมูล หมู่ที่ ๔) นางเครือวัลย์ หมั่นแสน (ประธาน อ.ส.ม. ตำบลหางดง หมู่ที่ ๕) นายอินแก้ว แก่นสาร (กำนันตำบลหางดง) และนายจำรูญ เรืองนอมทรัพย์ (นายกเทศมนตรีตำบลหางดง) โดยส่วนใหญ่เห็นว่า บุคคลที่มาเข้าร่วมพิธีกรรมส่วนใหญ่เป็นคนวัยกลางคนจนถึงผู้สูงอายุ โดยเห็นว่าวัตถุประสงค์ของแต่ละบุคคลก็แตกต่างกันไป แต่ส่วนใหญ่เห็นว่าเป็นประเพณีดั้งเดิมของชุมชน แต่จากการเข้าร่วมสังเกตการณ์ของผู้วิจัย พบว่า คนที่มาร่วมพิธีจะเป็นคนวัยกลางคนขึ้นไป และพวกผู้สูงอายุประจำหมู่บ้าน เนื่องจากคนวัยทำงานและนักเรียน นักศึกษา ไม่มีเวลามาร่วมพิธีกรรม ส่วนวัตถุประสงค์ที่มาร่วมพิธีกรรมน่าจะได้แก่ เป็นไปเพื่อเสริมความเป็นสิริมงคลของชีวิต

ในขณะเดียวกัน ม้าจี (ร่างทรง) ทั้ง ๕ คนตอบไปในทิศทางเดียวกันว่า ผู้เข้าร่วมพิธีมีทุกเพศ ทุกวัย ตั้งแต่วัยเด็ก จนถึงวัยชรา แต่กลุ่มที่ใหญ่ที่สุดเป็นวัยกลางคน ส่วนวัตถุประสงค์ที่มาร่วมพิธีกรรมนั้นจะขึ้นอยู่กับแต่ละบุคคลมากกว่า เช่น นางกาญจนา เห็นว่า ผู้ที่มาร่วมพิธีกรรมดังกล่าวเพิ่มจำนวนมากขึ้นๆ ทุกปี เท่าที่สังเกตพบก็คือ มีอายุน้อยที่สุดก็คือ ๕ ขวบ อายุมากที่สุด ก็ราว ๗๐-๘๐ ปี แต่กลุ่มใหญ่ที่สุดเห็นจะได้แก่ วัยกลางคนทั้งหญิงและชาย ส่วนใหญ่มายบนบานศาลกล่าวในเรื่อง สุขภาพ หน้าที่การงาน การเรียน การสอบเข้าเรียนต่อ สอบเข้ารับราชการ หรืองานทั่วไป ให้พ้นเกณฑ์ทหาร หรือ ขอให้เดินทางไกลปลอดภัย และเมื่อวันที่ ๒ มิถุนายน ๒๕๕๐ จัดงานเลี้ยงใหญ่ประจำปี มีคนมาร่วมงานจำนวนมาก เฉพาะที่เป็นม้าจี (ร่างทรง) มีมากกว่า ๒๐๐ คน ส่วนบรรดาผู้คนที่มาร่วมพิธีเลี้ยงใหญ่ประจำปีก็มีจำนวนมาก โดยมีวัตถุประสงค์เดียวกัน คือ เพื่อความเป็นสิริมงคลกับตัวเองและครอบครัว มีเพียง นางนวลศรี ที่เห็นว่า กรรมของตนเอง ซึ่งเป็นร่างทรงในปัจจุบันก็ไม่ได้ทำพิธีเลี้ยงใหญ่มาหลายปีแล้ว เพราะติดขัดเรื่องเงินในการจัดพิธีกรรมดังกล่าว

ส่วนผู้นำชุมชนจำนวน ๘ คน ที่เห็นว่า บุคคลที่เข้าร่วมพิธีกรรมดังกล่าว เป็นบุคคลทุกเพศ ทุกวัย ด้วยวัตถุประสงค์ที่มีความหลากหลาย ได้แก่ นางวารุณี แซ่เฮง (ประธาน อ.ส.ม. หมู่ที่ ๒) นางประนอม ประจันตกาญจน์ (ประธานกลุ่มสตรีแม่บ้านหมู่ที่ ๔ และ ประธานอ.ส.ม. หมู่ที่ ๔) นางทิตยา ต่อใจ (ประธานกลุ่มสตรีแม่บ้านเทศบาลหางดง) นายบุญศรี ศรีเรือง (ผู้ใหญ่บ้านหมู่ที่ ๑) นางนาคยา ใบจิว (ประธานกลุ่มสตรีแม่บ้านเทศบาลตำบลหางดง หมู่ที่ ๕) นายชรินทร์ อินทจักร์ (ผู้ใหญ่บ้าน หมู่ที่ ๒) นางฟองจันทร์ สถาปัตย์ไพบูลย์ (ประธานกลุ่มสตรีแม่บ้านเทศบาลหางดง หมู่ที่ ๕) โดยเฉพาะ นายวิฑูร มูลภิชัย (ประธานกรรมการชุมชนบ้านแม่จักษ์ หมู่ที่ ๕) ได้บอกกล่าวถึงประสบการณ์ คือ ตั้งแต่ผมเป็นเด็กก็มาถึงตอนนี้อายุ ๔๗ ปี ผมก็เห็นพิธีกรรมนี้มาตลอด ปกติมันจะเป็นลักษณะประเพณี คือปีหนึ่งมัน

จะต้องมาการทำบุญประมาณช่วงหลังเมษา สำหรับเรื่องฤกษ์ยามไม่จำเป็นต้องดูฤกษ์ยาม ส่วนมากที่ปฏิบัติจะเป็นช่วงวันหยุดมากกว่า ปีหนึ่งก็จะกำหนดไว้เลยว่าจะต้องทำครั้งหนึ่งก็จะ มีม้าทรงหรือร่างทรงที่ไว้เป็นผู้ทำพิธีกรรมชาวบ้านก็จะนำอาหารมารวมกัน ของเช่น ไหว้ก็จะ เป็นพวกผลไม้และพวกเนื้อสัตว์ ส่วนมากจะเป็นหมูก็ไม่ค่อยแน่ใจว่าจะใช้ส่วนไหน แต่ส่วนมาก แล้วก็จะใช้หัวหมูชุดหนึ่ง นอกจากนั้นก็จะ เป็นพวกขนมมณเฑียรพวกผลไม้ถ้าไปเจอผู้เฒ่า จะชัดเจน มากกว่านี้ชาวบ้านเขาจะนำของพวกนี้ไปรวมกันภาษาเหนือเขาเรียก “ฮอม” พุดง่าย ๆ ก็คือเอาไป รวมกันคนละอย่างสองอย่าง ก็จะมีการทำบุญด้วยเงิน แต่ส่วนมากพวกหัวหมู พวกเนื้อสัตว์ พวก ผลไม้หลัก ๆ ก็จะซื้อ ส่วนมากผู้เข้าร่วมพิธีกรรมนี้ก็จะ มีทุกวัย แต่ถ้าถามสัดส่วนก็คือวัยกลางคน จะมีเยอะ วัยรุ่นอาจจะ มีบ้างแต่ไม่ค่อยมากนัก ส่วนมากเขาก็คงจะยังไม่รู้ แต่ประมาณวัย สามสิบกว่าขึ้นไปจะมีเยอะ จุดประสงค์หลักมันเหมือนกับเป็นประเพณีมากกว่าเราจะต้องทำ พิธีกรรมนี้ ส่วนมากคนในพื้นที่จะไปทำการกิจอะไรก็จะไปบอกกล่าว อย่างเช่นจะเดินทางไป กรุงเทพก็ต้องไปบอกท่านก่อน คณะผมที่ไปเพชรบุรีมาก่อนไปผมก็พาคณะผมไปบอกท่าน ก่อนเดินทาง โดยรวมจะเป็นการไปขอพรมากกว่า โดยมากใครที่ว่างก็จะมาร่วมพิธีกรรมนี้ ส่วนมากผู้สูงอายุที่เดินทางได้เองก็จะไปร่วมพิธีกรรม ส่วนมากจะอยู่ที่โอกาสมากกว่า

ทั้งนี้มีผู้นำชุมชนเพียง ๑ คน ที่เคยเห็น และเคยเข้าร่วมพิธีกรรมในอดีต แต่ปัจจุบันไม่เคย เข้าร่วม คือ นายสิงห์คำ เปี้ยจันทร์ตา (ประธานผู้สูงอายุบ้านท่าคำวัง หมู่ที่ ๑) และ มีผู้นำชุมชน เพียง ๑ คน ที่ไม่เคยเห็นพิธีกรรมมาก่อนเลยในชีวิต คือ นายสุรพล สัตยารักษ์(นายอำเภอหางดง) โดยกล่าวว่า ไม่เคยเห็น ไม่เคยได้ยินด้วยซ้ำไป อาจเป็นเพราะเพิ่งย้ายมารับตำแหน่งนายอำเภอ หางดง ผมเลยไม่ทราบว่ามีพื้นที่มีหอเจ้าบ้าน ตอนแรกยังไม่กล้าตอบรับให้สัมภาษณ์เลยด้วยซ้ำ ไป เพราะไม่ค่อยมีความรู้เกี่ยวกับเรื่องพวกนี้

จากการสัมภาษณ์ผู้นำชุมชน และ ม้าจี้ (ร่างทรง) รวมถึงการเฝ้าสังเกตการณ์ของผู้วิจัยเอง ก็พบว่า บุคคลที่เข้าร่วมพิธีกรรมส่วนใหญ่เป็นบุคคลทุกเพศ ทุกวัย โดยมีผู้สูงวัยอยู่ในลำดับที่ ๑ ที่มาเข้าร่วมพิธีกรรมดังกล่าว โดยมีปัจจัยสำคัญอยู่ที่หอเจ้าบ้านและม้าจี้ (ร่างทรง) แต่ละหอเจ้า บ้านนั่นเอง ซึ่งสอดคล้องกับข้อมูลสนับสนุน ดังนี้ ในสถานการณ์ปัจจุบัน การเกิดขึ้นของม้าจี้ และพิธีกรรมการลงผีเจ้านาย เฉพาะในภาคเหนือพบว่า เกิดการขยายตัวอย่างรวดเร็วมาก อย่างน้อย หมู่บ้านหนึ่งโดยเฉลี่ยแล้วมีม้าจี้ไม่ต่ำกว่า ๒-๓ คน ในขณะที่เมื่อ ๔๐-๕๐ ปีก่อนจะพบว่ามีม้าจี้ น้อยมาก อำเภอหนึ่งอาจจะมีม้าจี้เพียง ๕-๖ คนเท่านั้น ในทัศนะของม้าจี้ส่วนใหญ่มักจะอธิบาย ว่า การที่ม้าจี้เพิ่ม ผีก็เพิ่มขึ้น (หมายถึงผีมาลงทรงมากขึ้น) การที่ผีเพิ่มขึ้น เนื่องจากผีไม่มีอะไรจะ กินจึงมาอาศัยอยู่กับคน การสะท้อนวิถีคิดของม้าจี้ดังกล่าวข้างต้น เป็นการอธิบายและตีความถึง การเปลี่ยนแปลงในเชิงคุณค่าทางอุดมการณ์ที่มีต่อความเชื่อเรื่องผีต่างๆ ซึ่งในอดีตภายใต้เงื่อนไข วัฒนธรรมแห่งการดำรงชีวิต การจัดตำแหน่งแห่งที่ของผีซึ่งมีบทบาทและเกี่ยวเนื่องสัมพันธ์ใน เกือบทุกแง่มุมทางสังคม การตีความ การให้ความหมาย การอธิบาย รวมถึงการกำหนดบทบาท

ความสัมพันธ์ของคนที่มีต่อผีและบทบาทความสัมพันธ์ของผีที่มีต่อคน ถูกนำมาร้อยเชื่อมทางความคิดและนำไปสู่แบบแผนแห่งการปฏิบัติตามธรรมเนียม จนกลายเป็นประเพณีของชุมชนหรือกล่าวอีกนัยหนึ่งได้ว่าผี เป็นแนวคิดเชิงนามธรรมที่ถูกตีค่าให้ความหมายในเชิงอำนาจที่มีความสัมพันธ์กับคน ดังคำอธิบายว่า “ผีก็คือคน คนก็คือผี” ที่มีได้แยกเป็นอิสระจากกันอย่างใดๆ พื้นที่ของผีจึงมีอยู่ทั้งในระดับนามธรรมของความสำนึกและสถิตอยู่ตามสถานที่อาณานิคมต่างๆ ทางกายภาพของชุมชน เช่น ป่าช้า วัดร้าง ป่าสาธารณะของหมู่บ้าน หอผี หรือแม้แต่ผีเร่ร่อนตามข้างถนนหนทาง เป็นต้น

พิธีกรรมและระบบความเชื่อเกี่ยวกับการนับถือผีเจ้านายและผีเสื้อบ้านของสังคมในภาคเหนือ เช่นเดียวกับกับระบบความเชื่อในแต่ละท้องถิ่นที่มีความแตกต่างกัน เช่น ผีฟ้าในภาคอีสาน(บุญยงค์ เกศเทศ, ๒๕๓๗: ๑๘๘-๑๘๙) ซึ่งพบว่ามิได้เลือนหายไปจากความทรงจำทางสังคมและจิตสำนึกร่วมที่สืบทอดมาแต่บรรพบุรุษ เนื่องจากพิธีกรรมนี้ยังคงถูกปฏิบัติและสืบทอดอย่างกว้างขวาง สิ่งที่ตอกย้ำอย่างชัดเจนคือการกลายสถานะของการเป็นม้าจีและการปฏิบัติพิธีกรรมในรอบหลายปีที่ผ่านมา นั้น จะเห็นได้ว่าจังหวัดเชียงใหม่และจังหวัดลำพูนมี วงดนตรีคณะเพชรพยอม ซึ่งเป็นที่นิยมของบรรดาม้าจีและเหล่าบรรดาเทพเจ้าทั้งหลาย เพื่อใช้ประกอบบรรเลงในพิธีกรรมการยกครูใหญ่ประจำปีของเทพเจ้าแต่ละองค์ มีรายได้เป็นกอบเป็นกำโดยเฉลี่ยไม่ต่ำกว่า ๕๐๐,๐๐๐ บาท ซึ่งจะรับงานทุกวัน ยกเว้นวันพระและวันพุธที่ผีเจ้านายและผีเสื้อบ้านไม่ยอมลงม้าจีและในช่วงฤดูกาลเข้าพรรษา ในขณะที่วงดนตรีทิพย์เจ็ดสี หรือ วงหนองแพก ซึ่งเป็นวงดนตรีที่เคยมีชื่อเสียงในอดีต ปัจจุบันเป็นวงดนตรีที่ได้รับความนิยมรองลงมา มีรายได้เฉลี่ยแล้วต่อปีไม่ต่ำกว่า ๔๕๐,๐๐๐ - ๕๐๐,๐๐๐ บาทมีรายได้ใกล้เคียงกับวงดนตรีเพชรพยอม ซึ่งรายได้จะขึ้นอยู่กับ การเพิ่มขึ้นของจำนวนม้าจี ซึ่งต้องจองคิววงดนตรีไว้ตั้งแต่เนิ่นๆ ไม่เช่นนั้น คิวการเล่นดนตรีจะไม่ว่าง ทั้งนี้ยังไม่รวมถึงวงดนตรีคณะอื่นๆ ที่มีอยู่ในภาคเหนือเป็นจำนวนมาก ซึ่งถูกนำมาใช้ในการประกอบพิธีกรรมไหว้ครูเช่นเดียวกันนี้เช่นวงดนตรีคณะภูเสื้อ วงดนตรี สลือสองพันหนึ่ง และวงดนตรี สลือซอซึ่งทั่วไปที่รับเล่นตามงานต่างๆ เป็นการสะท้อนให้เห็นว่า พิธีกรรมการนับถือผีเจ้านายและผีเสื้อบ้าน ได้รับการสืบทอดมาอย่างยาวนาน แต่ปรากฏว่าเพิ่มจำนวนมากขึ้นทั้งในสังคมชนบทและในสังคมเมือง จากบริบทของสังคมสมัยใหม่ พบว่า พิธีกรรมความเชื่อนี้มีการเปลี่ยนแปลงอย่างต่อเนื่อง มิได้ผูกติดกับรูปแบบเดิมๆ เช่นในอดีต หากแต่เกิดความสลับซับซ้อนทั้งในเชิงรูปแบบและเนื้อหา ที่มีความหลากหลายในกระบวนการปรับตัวทางพิธีกรรมขององค์ความรู้ภายใต้การเปลี่ยนแปลงทางสังคมที่มีอิทธิพลต่อการกำหนดวิถีการดำเนินชีวิต

สถานการณ์ทางความเชื่อเกี่ยวกับการนับถือผีเจ้านายและผีเสื้อบ้านในสังคมภาคเหนือ โดยทั่วไปในปัจจุบัน พบว่ามีการขยายตัวและเพิ่มจำนวนมากขึ้น ซึ่งเห็นได้จากการเพิ่มจำนวนมากขึ้นของบรรดาม้าจี ซึ่งดำรงบทบาทอยู่ในสังคมอย่างต่อเนื่อง พิธีกรรมความเชื่อดังกล่าวมิใช่เป็นลัทธิพิธีกรรมรูปแบบใหม่ หากแต่ในตัวองพิธีกรรมเองมีการผลิตซ้ำและผลิตใหม่ในความหมาย

อย่างมีพลวัต เป็นการสะท้อนถึงอุดมการณ์ทางอำนาจโลกทัศน์และการจัดความสัมพันธ์ทางสังคม ซึ่งถือเป็นภูมิปัญญาเชิงศีลธรรมที่มีและใช้อยู่ร่วมกัน ความเชื่อเกี่ยวกับการนับถือผีเจ้านาย จึงเป็นภาพสะท้อนปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นว่า อุดมการณ์ด้านนี้กลายเป็นพื้นที่อันศักดิ์สิทธิ์ ที่ทุกคนซึ่งมีความเชื่อสามารถเข้าถึงและเป็นการเปิดโอกาสเพื่อร่วมกันนิยามความหมาย แสดงความเป็นตัวตน อีกทั้งยังช่วยแก้ไขปัญหาคความขัดแย้ง(Tension) ในชีวิตประจำวัน ทั้งระดับปัจเจกชนและในระดับสาธารณะ ทั้งในสังคมชนบทและสังคมเมือง พื้นที่ทางพิธีกรรมถูกผลิตใหม่ภายใต้บริบททางสังคมใหม่ ซึ่งช่วยต่อยอดความสำนึกในความเป็นชุมชนที่ขาดหายไปจากที่เคยมีอยู่ในอดีตให้กลับกลายเป็นความสัมพันธ์และยึดโยงเป็นโครงข่ายสาธารณะอีกครั้งหนึ่ง โดยผลิตองค์ความรู้อย่างผสมกลมกลืนเป็นระบบ กล่าวได้ว่าเขตแดนทางความเชื่อเกี่ยวกับการนับถือผีเจ้านายและผีเสื้อบ้านกลายเป็นวิถีทางวัฒนธรรมที่ตอบสนองต่อความต้องการในระดับปัจเจกชน ซึ่งเป็นพื้นที่ส่วนตัวและมุ่งตอบสนองต่อการสร้างชุมชนของความรู้เชิงสาธารณะ (Private as Public Sphere) ในการนิยามความหมาย อำนาจ ความรู้ที่สามารถเข้าถึงจนกลายเป็นวัฒนธรรมทางภูมิปัญญาของความเชื่อ และสถาบันที่คอยตอบสนองต่อผู้คนที่นับถือศรัทธา อันเป็นปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นในสังคมปัจจุบันอย่างมีพลวัต

ผู้วิจัยได้รวบรวมรายชื่อม้ายี่ (ร่างทรง) ที่มาร่วมงานและร่วมสอม(ทำบุญ) พิธีเลี้ยงหอเจ้าบ้านประจำปี พ.ศ.๒๕๕๐ ของหอเจ้าพ่อหมอกมุงเมือง เมื่อวันที่ ๒ มิถุนายน ๒๕๕๐ ที่มีม้ายี่ (ร่างทรง) คือ นางกาญจนา ณ เชียงใหม่ อายุ ๖๔ ปี อาชีพแม่บ้าน วุฒิการศึกษาสูงสุดมัธยมศึกษาปีที่ ๓ อยู่บ้านเลขที่ ๔๕ หมู่ ๓ ต.หางดง อ.หางดง จ.เชียงใหม่ เป็นร่างทรงประจำหอเจ้าพ่อหมอกมุงเมืองเป็นร่างทรงของเจ้าหมอกมุงเมือง, เจ้าพญาเมือง, เจ้าสะหรีกัณใจ, เจ้าสร้อยฟ้า, เจ้าพ่อข้อมือเหล็ก, เจ้าพ่อศรีบุญเรือง ปรากฏว่ามีผู้คนมาร่วมงานจำนวนมาก เฉพาะที่เป็นม้ายี่ (ร่างทรง) ก็มีจำนวนมากเกือบ ๒๐๐ คน เท่าที่นับจากจำนวนซองเงินที่มาสอม (ร่วมทำบุญ) รวมถึงการสังเกต และ จากภาพวิดีโอ ภาพถ่ายที่ได้บันทึกไว้ ราชานามม้ายี่ (ร่างทรง) ที่มาร่วมงานพิธีไหว้ครู หรือ พิธีเลี้ยงใหญ่ประจำปี ๒๕๕๐ ของหอเจ้าพ่อหมอกมุงเมือง (ดูจากภาคผนวก)

๒. ประเด็นความนิยมและประโยชน์ที่ได้รับจากการเข้าร่วมพิธีกรรมไหว้ครู หรือพิธีเลี้ยงใหญ่ประจำปีของหอเจ้าบ้าน (ผีเสื้อบ้าน) ในเขตเทศบาลตำบลหางดง

จากการสัมภาษณ์ผู้นำชุมชนทั้งหมดจำนวน ๒๑ คน ปรากฏว่า ส่วนใหญ่เคยเข้าร่วมพิธีกรรมดังกล่าว โดยผู้นำชุมชนจำนวน ๑๕ คน ตอบว่า เคยเข้าร่วมพิธีกรรมดังกล่าว เพียงแต่ด้วยวัตถุประสงค์ที่แตกต่างกันเท่านั้น มีผู้นำชุมชนจำนวน ๒ คนเท่านั้นที่ไม่เคยเข้าร่วมพิธีกรรม คือ นางศรีวรรณ ระฤทธิ (ประธานกลุ่มสตรีแม่บ้านเทศบาลหางดง หมู่ที่ ๓) และ นายสุรพล ลัตยารักษ์ (นายอำเภอหางดง)

จากการสัมภาษณ์ม้าจี้ (ร่างทรง) ทั้ง ๕ คนตอบไปในทิศทางเดียวกันว่า ผู้ที่มาเข้าร่วมพิธีกรรมต่างมีความเชื่อ ศรัทธาในหอเจ้าบ้าน ส่วนประโยชน์ที่ได้รับ เป็นเรื่องของจิตใจ ช่วยให้เกิดความสบายใจ เป็นการสร้างความสามัคคี ช่วยเหลือกันในกลุ่มชน บางคนอาจได้รับโชคลี้ เพราะได้รับความเมตตา ความช่วยเหลือจากหอเจ้าบ้าน โดยเฉพาะนางกาญจนา มีเหตุผลส่วนตัว คือ เรื่องสุขภาพ เพราะเมื่อถูกเลือกให้เป็นม้าจี้ (ร่างทรง) สืบต่อจากญาติ หากไม่ยอมรับเป็นม้าจี้ ก็เป็นเหตุให้ต้องเจ็บป่วยปางตาย ซึ่งคล้ายกับนางชื่น ที่ให้เหตุผลว่า หากไม่เข้าร่วมพิธีกรรมเป็นประจำ จะเกิดอาการที่หาสาเหตุไม่ได้ แต่เมื่อได้เข้าร่วมพิธีกรรมดังกล่าวก็เป็นปกติสุข หรืออย่างน้อยก็เป็นการเสริมบารมี ให้อยู่สุขสบาย หายเครียด เป็นต้น

จากการสัมภาษณ์ผู้นำชุมชนส่วนใหญ่ที่เคยเข้าร่วมพิธีกรรมดังกล่าว รวมทั้งม้าจี้ (ร่างทรง) ทั้ง ๕ คน แสดงให้เห็นว่าจำนวนผู้ที่ให้ความสำคัญกับความเชื่อเรื่องหอเจ้าบ้านและม้าจี้ (ร่างทรง) ในยุคปัจจุบัน ไม่ได้ลดลงไปจากอดีตเลย เพียงแต่วัตถุประสงค์อาจเปลี่ยนแปลงไปบ้าง แต่ถึงกระนั้นส่วนใหญ่มักให้ความสำคัญไปที่เรื่องของจิตใจ ความเชื่อและค่านิยมของท้องถิ่น ซึ่งสอดคล้องกับ แนวคิดเรื่องวัฒนธรรมชุมชน และ สังคมประเพณี เป็นข้อมูลสนับสนุนดังนี้ การที่มนุษย์ต้องอยู่ร่วมกันเป็นชุมชน จำเป็นต้องมีการจัดระบบความสัมพันธ์ที่จะทำให้ทุกคนอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข ก่อให้เกิดวัฒนธรรมการอยู่ร่วมสัมพันธ์กัน เกิดเป็นจารีตประเพณีระบบกฎเกณฑ์ และพิธีการต่าง ๆ เพื่อเป็นแนวทางให้สมาชิกของชุมชนทั้งปัจจุบันและรุ่นต่อไปได้ถือปฏิบัติ การสั่งสมเกิดเป็นวัฒนธรรมของกลุ่ม ทั้งนี้ได้มีการนิยามความหมายความสำคัญ ตลอดจนเนื้อหาสาระของวัฒนธรรมชุมชนหลายประการ ดังเช่น

อภิรักษ์ พันธเสน (๒๕๔๕, หน้า ๓๑๖-๓๑๘) วัฒนธรรม คือ ระบบคุณค่า (Value System) ที่รวบรวมมาได้จากประวัติศาสตร์ เป็นคุณค่าทั้งทาง เศรษฐกิจ การเมือง และแนวคิดที่สัมพันธ์กันเป็นโครงสร้าง มีผลต่อพฤติกรรมของคนในฐานะปัจเจกบุคคลและคนในสังคม ในชีวิตจริงทั้งหมดดังนั้นวัฒนธรรมจึงไม่ใช่สิ่งเก่า เช่น ประเพณีต่าง ๆ เท่านั้น แต่คือบทสรุปของความคิดและการปฏิบัติหรือคุณค่าทั้งหมดที่ทำให้แก่สังคม รวมขึ้นเป็นโครงสร้างทั้งการประกอบอาชีพ ด้านอุดมการณ์ความเชื่อ และด้านอำนาจการตัดสินใจ ทั้งหมดนี้เกี่ยวโยงอย่างแยกกันไม่ออก อันเป็นผลจากวิวัฒนาการทางประวัติศาสตร์ของชุมชนและสังคม

บุญเทียน ทองประสาน (๒๕๓๑, หน้า ๖๕-๗๒) กล่าวว่า วัฒนธรรมชุมชนคือระบบคุณค่าดั้งเดิมของชุมชน ดังปรากฏการณ์ที่มีให้เห็นหลายๆชุมชน อาทิ การเคารพผู้อาวุโส การทำบุญหรือความเชื่อในเรื่องการทำความดี ฯลฯ จะพบว่าปรากฏการณ์เหล่านี้เป็นส่วนที่สมาชิกของชุมชนได้ร่วมกันสร้างขึ้นและมีการดำรงอยู่อย่างสอดคล้องเพื่อรับใช้ชุมชนอย่างต่อเนื่อง ในกระบวนการพัฒนาทางวัฒนธรรมของประชาชน ซึ่งนอกจากจะมีส่วนที่ชุมชนสร้างขึ้นมาแล้ว ยังมีส่วนที่สร้างจากอำนาจของรัฐและชุมชนดั้งเดิมก็มีความพยายามที่จะต่อต้าน จึงทำให้เกิดส่วน

ที่เกิดจากการปรับตัวหรือผลิตความคิด อุดมการณ์ขึ้นมาใหม่ เพื่อให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงภายนอกที่เข้ามกระทบชุมชนภายใน

ฉัตรทิพย์ นาถสุภา (๒๕๓๗, หน้า ๑๗๑-๒๐๕) เสนอว่า แนวคิดเกี่ยวกับวัฒนธรรมชุมชน เกิดในสังคมไทยเพียง ๑๐ ปี มานี้เอง และปรากฏชัดเป็นระบบประมาณ ๕ ปีมานี้เท่านั้น แต่เป็นแนวคิดการพัฒนาที่ขยายตัวรวดเร็วโดยได้สรุปสาระสำคัญจากแนวคิดของนักวิชาการในสังคมไทย ในปัจจุบัน ๔ คน ได้แก่ นิพนธ์ เทียนวิหาร บำรุง บุญปัญญา อภิชาติ ทองอยู่ และประเวศ วะสี ได้ดังนี้

๑. ชุมชนมีวัฒนธรรมของตนเองอยู่แล้วคือมีระบบคุณค่าที่รวบรวมมาได้จากประวัติศาสตร์ เป็นบทสรุปของความคิดและการปฏิบัติของชุมชนนั้นๆ เป็นวิถีชีวิตและทิศทางของการพัฒนา ชุมชนที่ชาวบ้านสรุปขึ้นมา แกนกลางของวัฒนธรรมชุมชนคือการให้ความสำคัญแก่ความเป็นคน และความผสมกลมกลืนกันในชุมชน การที่ชุมชนหรือหมู่บ้านอยู่ได้มาเป็นเวลาช้านาน เพราะมีความผสมกลมกลืนกันในชุมชนทั้งในขณะปัจจุบัน ทั้งในสมาชิกร่วมกันและหากย้อนขึ้นไป สมาชิกก็มีบรรพบุรุษร่วมกันด้วย การพัฒนาชุมชนจึงต้องเริ่มจากฐานการพัฒนาชุมชนซึ่งเป็น ปรากฏการณ์ที่แข็งแกร่งที่สุดของชาวบ้าน ถ้ามีวัฒนธรรมชุมชนเข้มแข็งการรวมกลุ่มของชาวบ้าน เพื่อทำกิจกรรมจะสำเร็จได้ไม่ยาก การต่อต้านการเอารัดเอาเปรียบจากภายนอกจะทำได้และเชื่อว่า วัฒนธรรมชุมชนยังคงอยู่กับชุมชนมีกลไกการผลิตซ้ำทางวัฒนธรรม ซึ่งแม้จะมีปัจจัยใหม่ๆ เข้ามา สิ่งเดิมก็ยังคงอยู่และเมื่อปฏิบัติไปนาน ๆ ก็กลายเป็นพิธีกรรม คงอยู่คู่กับชุมชนตลอดเวลายาวนาน

๒. ความสำคัญของวัฒนธรรมชุมชนหรือวิถีแห่งหมู่บ้านคือ การมีน้ำใจที่งดงามเปี่ยมด้วยความรักและไมตรีอยู่ล้นเหลือเป็นความสัมพันธ์อย่างมีคุณค่าทางศีลธรรม มนุษยธรรมและอิทธิธรรม ชุมชนหมู่บ้านเป็นระบบที่มีเอกลักษณ์ของตนเอง ทั้งในแง่สังคมและวัฒนธรรมมีความสัมพันธ์กันภายในระบบหมู่บ้านยังไม่แตกสลายและไม่เห็นด้วยที่ว่าในหมู่บ้าน กระบวนการแบ่งแยกชนชั้นดำเนินไปถึงขั้นที่สมาชิกขัดแย้งกันและสมาชิกร้าวรอยกลายเป็นส่วน ภายนอก ทำให้หมู่บ้านไม่สามารถรักษาความเป็นระบบในตัวเองไว้ได้แล้ว

๓. โดยทั่วไปสังคมไทยกำลังเผชิญอยู่ท่ามกลางวัฒนธรรมสองกระแส กระแสหนึ่งเรียกว่า วัฒนธรรมชาวบ้าน อีกกระแสหนึ่งคือวัฒนธรรมทุนนิยม วัฒนธรรมชาวบ้านมีความเป็นอิสระ จากวัฒนธรรมของชนชั้นกลางและของชนชั้นสูง สัมพันธ์กับวิถีชีวิตที่ผูกพันอยู่กับธรรมชาติ อยู่กับการใช้แรงงานและชุมชนเครือญาติ ชุมชนหมู่บ้าน ไม่ว่าธรรมชาติภายนอกจะเป็นอย่างไร จะเปลี่ยนแปลงไปเช่นไร ความเป็นหมู่บ้านหรือชุมชนคงทนมาเป็นเวลาหลาย ๆ ร้อยปี มีความ เป็นอยู่ที่สืบช่วงกันมาเป็นเวลาอันยาวนานลักษณะเช่นนี้คือ ลักษณะที่เรียกว่ามันเป็นสังคมที่มี เศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมที่เป็นอิสระ ชุมชนหมู่บ้านจึงมีระบบความเชื่อและวิถีการพัฒนา ที่เป็นอิสระของตัวเองอยู่ ในขณะที่ ศรีศักร วัลลิโภดม (๒๕๓๘, หน้า ๔๕) มองว่า สังคมไทยมี วัฒนธรรมอยู่สองแบบที่เราเผชิญอยู่ คือวัฒนธรรมหลวง ซึ่งสร้างโดยรัฐเพื่อสร้างความเหมือนกัน

ความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันให้แก่คนในชาติกับวัฒนธรรมท้องถิ่น ซึ่งมีความหลากหลายและแตกต่างกันไปในแต่ละที่แต่ละแห่งซึ่งวัฒนธรรมหลวงนั่นเองเป็นต้นเหตุของการทำลายวัฒนธรรมท้องถิ่น

ถึงแม้ว่าปัญญาชนในกลุ่มแนวคิดวัฒนธรรมชุมชน จะเสนอแนวคิดในลักษณะที่เห็นร่วมกันในหลายประการ แต่ในรายละเอียดของแนวคิดก็ยังมีแนวคิดขัดแย้งกันในบางประการ ทั้งนี้ก็เนื่องจากปัญญาชนเหล่านั้นมีภูมิหลังและประสบการณ์ที่ต่างกัน กลุ่มหนึ่งมีความคิดแบบชาวบ้านแท้ซึ่งสามารถแยกเป็นสองส่วน ส่วนหนึ่งชื่นชมกับวัฒนธรรมของชาวบ้าน ที่ไม่ต้องการสิ่งใดเจือปน สามารถให้รายละเอียด วิถีชีวิตและความคิดของชาวบ้านได้ดี และคิดว่าจะทำอย่างไรรักษาและคงคุณค่าและความดีงามไว้ในหมู่บ้าน อีกส่วนหนึ่งต้องการให้ชาวบ้านรักษาวัฒนธรรมชุมชนพื้นบ้านเพื่อการผดุงกำลังต่อรองกับพ่อค้าและรัฐ และต้องการชักจูงให้ ชนชั้นกลางรับวัฒนธรรมชุมชนเป็นวัฒนธรรมของตัวเองของตัวด้วยองค์กร ปัญญาชนเพียงรับทราบและซาบซึ้งในวัฒนธรรมนี้และจรรโลงให้คงอยู่ต่อไปก็เพียงพอแล้ว อีกกลุ่มหนึ่งเสนอให้วัฒนธรรมของชาวบ้านกับศาสนา ซึ่งก็สามารถแยกเป็นสองส่วน ส่วนหนึ่งเสนอให้ทฤษฎี เทวศาสตร์ ศาสนาคริสต์ แต่ก็เป็นเทวศาสตร์สำนักที่ยอมรับวัฒนธรรมท้องถิ่น และถือว่า พระเจ้าปรากฏในวัฒนธรรมท้องถิ่น อีกส่วนหนึ่งเสนอให้มีส่วนในพุทธศาสนา โดยปัญญาชนและพระเจ้าประศาสนศาสนาพุทธกับความเชื่อชาวบ้าน โดยสรุปความสำคัญของแนวคิดนี้ นอกจากจะเป็นที่รวมพลังประชาชนทางการเมืองแล้ว ยังมีพลังความชอบธรรมของอุดมการณ์นี้คือ เป็นอุดมการณ์ที่สอดคล้องกับจิตวิญญาณของประชาชนสอดคล้องกับความรู้สึกและอารมณ์ เน้นที่ความมีน้ำใจและเห็นคุณค่าของความเป็นคน สิ่งนี้เป็นลักษณะพิเศษของความรู้สึกนึกคิดของคนไทย เป็นส่วนแยกออกไม่ได้กับชุมชนไทยมาแต่โบราณกาล

กาญจนา แก้วเทพ (๒๕๓๐, หน้า ๑๗๗-๑๘๑) เสนอว่า วัฒนธรรมชุมชนคือ การดำรงชีวิต ที่ดีงาม มีระเบียบ มีกฎเกณฑ์ มีศาสนา มีประเพณีสืบทอดกันมา และโดยเฉพาะอย่างยิ่งมีคุณค่าที่ดีงามเป็นพื้นฐาน ซึ่งวัฒนธรรมชุมชนถือว่าเป็น ภูมิปัญญา หรือศักยภาพของชุมชนที่สามารถต่อต้านอิทธิพลจากภายนอกด้วยคุณค่าดั้งเดิมต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นความรักใคร่กันฉันท์พี่น้อง การช่วยเหลือเกื้อกูลกัน การพึ่งพาอาศัยกัน การแบ่งปันกันจากผู้มีไปสู่ผู้ไม่มี ฯลฯ หรือวัฒนธรรมชุมชนก็คือแรงผลักดันภายใน ที่สร้างสรรค์ของพลังคุณค่าทางศาสนาและวัฒนธรรม ที่อยู่ภายในจิตใจและวัฒนธรรมของประชาชน พื้นฐานสำคัญของวัฒนธรรมดั้งเดิมคือ การให้ความสำคัญกับ “คน” โดยยึดถือเป็นศูนย์กลางอันมาจากความเชื่อที่ว่า “คน” มีฐานะเป็นสิ่งที่สร้างอันประเสริฐของสิ่งสูงสุดไม่ว่าจะเป็น “ยว” ของชาวปาเกะเยอ หรือ “พญาแถนผีฟ้า” ของชาวอีสานและชาวเหนือ ดังนั้นคนจึงมีคุณค่าและศักดิ์ศรีของความเป็นคนอย่างมีอาจทำลายหรือลบเลือนได้ ถ้าพิจารณาถึงคน ๆ หนึ่งคนจะพบว่า ความสัมพันธ์ระหว่างตัวมนุษย์กับสิ่งแวดล้อมรอบตัวมนุษย์มีอยู่ ๓ มิติ

๑. ความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสิ่งเหนือธรรมชาติ เป็นการสร้างสัญลักษณ์แทนสิ่งศักดิ์สิทธิ์ซึ่งเป็นตัวแทนแห่งคุณค่าสูงสุดที่มนุษย์จะถือเป็นแบบอย่างและขัดเกลادنเองเพื่อนำไปสู่ความดีงาม ความปลอดภัยและมีความหวังว่าอำนาจของสิ่งศักดิ์สิทธิ์นั้นจะช่วยได้ ซึ่งความสัมพันธ์ดังกล่าวมักแสดงออกมาในรูปพิธีกรรมต่างๆ เพื่อดำรงรักษาสภาวะอำนาจแห่งสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ได้สร้างขึ้น ตลอดจนเป็นการถ่ายทอดความรู้ให้ชนรุ่นต่อไป จนกลายเป็นปฏิบัติการที่เชื่อมโยงกับอุดมการณ์ ความเชื่อของสังคมนั้น ๆ

๒. ความสัมพันธ์ระหว่างเพื่อนมนุษย์ด้วยกันเป็นความสัมพันธ์ระหว่างคนกับคน ซึ่งเกี่ยวข้องกับความรักกันฉันท์พี่น้อง การช่วยเหลือซึ่งกันและกัน การแบ่งปันไม่ข่มเหงเบียดเบียนกันมีความเสียสละไม่เห็นแก่ตัว เป็นคุณธรรมสำคัญที่สุดที่วัฒนธรรมดั้งเดิมปลูกฝังสั่งสอนให้คนในชุมชนยึดถือเป็นหลัก ซึ่งอาจแสดงออกในรูปของประเพณี เช่น ประเพณีลงแขก ประเพณีความเคารพและความกตัญญูต่อผู้อาวุโส ประเพณีที่เกี่ยวกับการให้อภัยหรือคืนดีกัน โดยอาศัยหลักยึดถือทางศาสนา ความไม่มีจิตอาฆาตกัน รวมทั้งการอ่อนน้อมถ่อมตน คุณธรรมดังกล่าวได้รับการฝังรากลึกอยู่ในความเป็นปึกแผ่นของสถาบันครอบครัว เครือญาติ และหมู่บ้าน โดยประเพณีปฏิบัติกันสืบทอดมาถ่ายทอดจากคนรุ่นหนึ่งถึงคนอีกรุ่นหนึ่ง จนกลายเป็นธรรมเนียมประเพณีของชุมชน

๓. ความสัมพันธ์ระหว่างคนกับธรรมชาติ-สิ่งสร้าง เป็นการแสดงถึงศักยภาพในการคิดค้นของมนุษย์ โดยการเรียนรู้จากธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เพื่อนำไปใช้ให้เกิดประโยชน์ต่อการดำรงชีวิตของตนเองและมีความสอดคล้องกับธรรมชาติ อาทิ เครื่องมือในการทำการเกษตรหรือการพึ่งพาธรรมชาติเกี่ยวกับปัจจัย ๔ ภายใต้อำนาจในการอยู่ร่วมกันกับธรรมชาติ-สิ่งสร้าง ถือเอาความประสานกลมกลืนกับธรรมชาติเป็นหลัก ไม่ข่มขืนธรรมชาติ และสิ่งสร้าง ด้วยความโลภของตน ทั้งนี้เนื่องจากความเชื่อที่ว่า สรรพสิ่งทุกอย่างล้วนแต่มีเจ้าของ เช่น ดินมีแม่พระธรณี ควายมีขวัญ เป็นต้น

ผู้วิจัย จึงเห็นด้วยอย่างยิ่งว่า ความสัมพันธ์ระหว่างคนกับมิติทั้งสามนี้มีความประสานโยงใยกันอย่างลึกซึ้ง จาการากฐานความเชื่อที่มีต่อ“สิ่งสูงสุด” จะทำให้ชาวบ้านสามารถอยู่ร่วมกันโดยเป็นหนึ่งเดียวกับสิ่งสูงสุด เพื่อเป็นหนึ่งเดียวกับมนุษย์ด้วยกันและธรรมชาติ ฉะนั้น ความสัมพันธ์ระหว่างคนกับสิ่งสูงสุดแตกสลายไปก็จะมีผลกระทบเนื่องไปถึงความสัมพันธ์ในมิติอื่นๆเช่นกัน ซึ่งสอดคล้องกับที่สุรเชษฐ์ เวชชพิทักษ์ (๒๕๓๓, หน้า ๑๒-๑๓) เสนอว่าชุมชนมีโครงสร้างทางวัฒนธรรมชุมชนใน ๓ ระบบย่อยที่เชื่อมโยงสัมพันธ์กัน ซึ่งทั้งหมดก็คือระบบคุณค่าทางวัฒนธรรมของชุมชนที่ทำให้ชุมชนดำรงอยู่ได้ ผู้วิจัยมีข้อสังเกตว่า หากผู้นำชุมชน เช่น นายกเทศมนตรี กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ส่วนใหญ่จะเห็นสอดคล้องกันว่า ความเชื่อเรื่องหอเจ้าบ้านและม้าจี (ร่างทรง) มีส่วนสำคัญในการช่วยทำให้ชาวบ้านเกิดความสามัคคี และเป็นการอนุรักษ์วัฒนธรรมประเพณีของชุมชน

ดังนั้นจึงเป็นเรื่องปกติที่ผู้นำชุมชนส่วนใหญ่ เกือบทุกคน จะเคยเข้าร่วมพิธีกรรมนี้ เพราะต้องมีความสัมพันธ์อันดีกับประชาชนในพื้นที่ โดยเฉพาะผู้นำชุมชนที่มาจากการเลือกตั้ง เช่น นายจำรูญ เร่งถนอมทรัพย์ (นายกเทศมนตรีตำบลหางดง) โดยให้เหตุผลว่า “ส่วนประโยชน์ที่ผมได้รับก็คือ เป็นการร่วมกิจกรรมกับคนในชุมชน และเป็นการอนุรักษ์ ส่งเสริมประเพณีดั้งเดิมของชุมชนให้ดำรงอยู่ต่อไป” ซึ่งผู้วิจัยเองก็เห็นด้วยอย่างยิ่ง เนื่องจาก หอเจ้าบ้าน (ผีเสื้อบ้าน) จำนวน ๑๐ แห่ง ในเขตเทศบาลตำบลหางดง ได้รับการปรับปรุง ก่อสร้างใหม่ โดยได้รับงบประมาณสนับสนุนจากองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น คือ เทศบาลตำบลหางดง ซึ่งมีหน้าที่โดยตรงในการส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมประเพณีอันดีงามของชุมชน โดยให้การสนับสนุน ส่งเสริม ความเชื่อของคนในชุมชน เนื่องจากเป็นวัฒนธรรมชุมชน อันเป็นเสมือนวิถีชีวิตของชุมชน เช่นเดียวกับประชาชนที่เข้าร่วมพิธีกรรมส่วนใหญ่เป็นบุคคลทุกเพศ ทุกวัย โดยมีผู้สูงวัยอยู่ในลำดับที่ ๑ โดยมีปัจจัยสำคัญอยู่ที่หอเจ้าบ้านและม้ายี่ (ร่างทรง) แต่ละหอเจ้าบ้านนั่นเอง ผู้วิจัยมีข้อสังเกตว่า หากเป็นผู้นำชุมชนที่ไม่ได้เป็นข้าราชการส่วนท้องถิ่น มาจากการเลือกตั้ง แต่เป็นผู้นำชุมชนที่เป็นข้าราชการส่วนภูมิภาค เช่น นายสุรพล สัตยารักษ์ ที่เป็นคนต่างถิ่น แต่ถูกโยกย้ายมาเข้ารับตำแหน่งนายอำเภอ จะตอบว่า ไม่เคยเข้าร่วมพิธีกรรม เพราะไม่เคยได้ยินเรื่องราวเหล่านี้มาก่อน

๓. ประเด็นการเปรียบเทียบความเชื่อเรื่องหอเจ้าบ้านและการทำหน้าที่ของม้ายี่(ร่างทรง)ในปัจจุบันกับอดีต ของประชาชนในเขตเทศบาลตำบลหางดง

จากการสัมภาษณ์ผู้นำชุมชนทั้งหมดจำนวน ๒๑ คน ปรากฏว่า ส่วนใหญ่เคยเข้าร่วมพิธีกรรมดังกล่าว โดยผู้นำชุมชนจำนวน ๑๒ คน เห็นว่า ความเชื่อเรื่องหอเจ้าบ้านและการทำหน้าที่ของม้ายี่(ร่างทรง)ในปัจจุบันมีความแตกต่างจากอดีตมาก แต่มีผู้นำชุมชนจำนวน ๘ คน ที่เห็นว่า ความเชื่อเรื่องหอเจ้าบ้านและการทำหน้าที่ของม้ายี่(ร่างทรง)ในปัจจุบันไม่มีความแตกต่างจากอดีต และมีเพียง ๑ คน ที่ตอบว่า ไม่เคยเชื่อเรื่องหอเจ้าบ้านและม้ายี่(ร่างทรง)เลย

จากการสัมภาษณ์ผู้นำชุมชนส่วนใหญ่ที่เคยเข้าร่วมพิธีกรรมดังกล่าวแล้วเห็นว่า ความเชื่อเรื่องหอเจ้าบ้านและการทำหน้าที่ของม้ายี่(ร่างทรง)ในปัจจุบันมีความแตกต่างจากอดีตมากนั้น ผู้วิจัยเห็นว่า ความคิดเช่นนี้สอดคล้องกับ แนวคิดเรื่อง การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและชุมชน เป็น เพราะการที่มนุษย์ต้องอยู่ร่วมกันเป็นชุมชน และชุมชนก็ไม่ได้้อยู่อย่างโดดเดี่ยว มีการติดต่อกับภายนอกหรือชุมชนอื่นก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงขึ้นในชุมชน ซึ่งการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นกับชุมชนมีหลากหลายประการ ทั้งนี้ได้มีการนิยามความหมาย ความสำคัญ ตลอดจนเนื้อหาสาระของการเปลี่ยนแปลงหลายประการ ดังเช่น การเปลี่ยนแปลงทางสังคม หมายถึง การเปลี่ยนแปลงของระบบความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกในสังคม และความเปลี่ยนแปลงด้านโครงสร้างของความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่ม และระหว่างส่วนประกอบของสังคมนั้น (สุริชัย, ๒๕๓๕, หน้า ๑๕๖) ซึ่งการเปลี่ยนแปลงทางสังคมอาจเกิดได้ทั้งปัจจัยภายในและปัจจัยภายนอก ซึ่งในโลกของความจริง

นั่น ต้นตอของการเปลี่ยนแปลงมาจากภายนอกหรือภายในสังคม ประเด็นปัญหาที่สำคัญที่จะต้องพิจารณา คือ ๑. การเปลี่ยนแปลงทางสังคมที่เกิดขึ้นจากปัจจัยภายนอกและปัจจัยภายในมีผลลัพธ์ที่แตกต่างกันหรือไม่ประการใดความแตกต่างอาจมีหลายประการได้แก่ความสัมพันธ์ระหว่างตัวผู้นำการเปลี่ยนแปลงกับประชาชนในการเปลี่ยนแปลงทั้งสองแบบอาจต่างกัน ๒. ถ้าหากพิจารณาภายในสังคมหนึ่งๆ การเปลี่ยนแปลงนั้นเริ่มจากส่วนใด หรือสถาบันใดก่อนเช่นสถาบันการเมือง สถาบันเศรษฐกิจหรือสถาบันความเชื่อหรืออุดมการณ์ ๓. ปัจจัยการเปลี่ยนแปลงมีอะไรบ้าง สภาพเงื่อนไขก่อนการเปลี่ยนแปลงเป็นอย่างไร ๔. กลุ่มสังคมที่ริเริ่มการเปลี่ยนแปลงเป็นกลุ่มเศรษฐกิจ กลุ่มศาสนา กลุ่มการเมือง ฯลฯ มีการแพร่กระจายไปทั่วทั้งสังคมอย่างไรบ้าง อันที่จริงแล้ว การเปลี่ยนแปลงทางสังคมต้องอาศัยปัจจัยหลายอย่างประกอบกัน จะอาศัยเพียงปัจจัยด้านหนึ่งด้านใดโดยลำพังไม่ได้ จริงอยู่สถานการณ์และการเปลี่ยนแปลงบางรูปแบบปัจจัยบางปัจจัยมีบทบาทมากกว่า ซึ่งในเรื่องนี้จำเป็นต้องมีการวิเคราะห์กันตามสภาพและเงื่อนไขความเป็นจริง มิใช่จะสามารถกำหนดตายตัวจากความเชื่อใดๆไว้ก่อนได้ ยิ่งกว่านั้นการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในส่วนประกอบหนึ่งของระบบสังคมก็อาจจะมิได้ส่งผลทำนองเดียวกันให้เกิดขึ้นในส่วนอื่นของระบบสังคมก็ดี ซึ่งประเด็นนี้ William F. Ogburn ได้ชี้ว่าแม้การเปลี่ยนแปลงในทางพื้นฐานเศรษฐกิจของสังคมจะเกิดขึ้นแล้ว และทำให้การแบ่งงานทำในครอบครัวระหว่างสามีภรรยาเปลี่ยนแปลงไปก็ตาม แต่การเปลี่ยนแปลงในความเชื่อเรื่องสถานภาพและบทบาทของสตรีก็อาจมิได้เกิดขึ้นให้เห็นทันทีทันใดก็ได้ ซึ่งเรื่องนี้เขาเรียกว่าเป็นความล่าช้าทางวัฒนธรรม (Culture Lag) การเปลี่ยนแปลงในวัฒนธรรมอาจสอดคล้องไปทางเดียวกับการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจหรือการเมืองหรือไม่ จึงเป็นเรื่องที่ต้องอาศัยการวินิจฉัยวิเคราะห์สภาพความเป็นจริงเช่นกัน องค์กรก็ต้องยอมรับแล้วว่า ความรู้และทฤษฎีของมนุษย์นั้นต้องคิดตามหลังการเปลี่ยนแปลง และผลอันเกิดจากการเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ ยิ่งไปกว่านั้นประเด็นที่สำคัญในการแก้ไขปัญหของแต่ละสังคมขึ้นอยู่กับขีดความสามารถของสังคมที่จะปรับตัว และแก้ไขผลที่มีได้คาดหมายแต่เกิดขึ้นแล้ว ซึ่งปัญหาแรกสุดได้แก่ ทำที่ในปัญหาดังกล่าวย่อมมีผลต่อการเผชิญปัญหาอย่างจริงจังหรือหลบเลี่ยง สามารถปรับตัวได้รวดเร็วหรือล่าช้า และถ้าต้องการศึกษาเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลง นักวิจัยอาจจะต้องมองหาคำอธิบายเกี่ยวกับพลังหรือปัจจัยหลักที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในสังคม รวมถึงการทำความเข้าใจต่อความสลับซับซ้อนของปัจจัยนั้นว่ามีอะไรเป็นองค์ประกอบหลักของปัจจัยดังกล่าว (ชยันต์, ๒๕๓๖, หน้า ๓๒) ส่วนกระแสหรือพลังที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงกับสังคมไทยมีมากมายหลายประการ ได้แก่ กระแสนิยมตะวันตก การผลิตเพื่อขายแทนการผลิตเพื่อใช้ การเพิ่มขึ้นของประชากร การหลั่งไหลเข้ามาของวัฒนธรรมตะวันตก การเจริญเติบโตของอุตสาหกรรมและการท่องเที่ยว (อकिन, ๒๕๓๖, หน้า ๓๐) ซึ่งในความเป็นจริงคงต้องพิจารณาประวัติศาสตร์และบริบทสังคมในแต่ละแห่งเพื่อพิจารณาถึงปัจจัยหลัก ปัจจัยรอง และความสัมพันธ์ของปัจจัยต่าง ๆ

หากจะพิจารณาสังคมหมู่บ้านในด้านระบบความคิดและวัฒนธรรมแล้ว สามารถพูดถึงหมู่บ้านในความหมายของ ความเป็น “คนบ้านเดียวกัน” ของสมาชิกซึ่งอยู่ในหมู่บ้านนั้น ซึ่งแสดงออกถึงจิตสำนึกของกลุ่มคนที่อยู่ในชุมชนเดียวกัน มีประวัติความเป็นมาร่วมกัน มีลักษณะเฉพาะทางประเพณีวัฒนธรรมที่คล้ายคลึงกัน รวมทั้งมีระบบความเชื่อที่เป็นอุดมการณ์ ร้อยรัดสมาชิกของหมู่บ้านเข้าไว้ด้วยกัน เช่นหมู่บ้านในภาคอีสานมี “คอนปู่ตา” หมู่บ้านในภาคเหนือมี “เสื่อบ้าน” หรือมี “ไ้บ้าน” ที่เป็นสัญลักษณ์ของระบบความเชื่อ และเป็นศูนย์กลางของหมู่บ้าน นอกจากนี้อาจจะมีสิ่งที่เรียกกันว่า “ภูมิปัญญาชาวบ้าน” หรือ “วิถีชีวิตริมองปัญหาของชาวบ้าน” ร่วมกันอีกด้วย สิ่งเหล่านี้เป็นองค์ประกอบที่สำคัญที่ไม่อาจจะมองข้ามไปในการศึกษาชุมชน หมู่บ้านการกำหนดเอาชุมชนหมู่บ้านเป็นหน่วยในการศึกษา ยังช่วยให้สามารถทำความเข้าใจกับโครงสร้างและองค์ประกอบของสังคมชนบทที่ถือว่า เป็นพลังทางสังคมและเป็นศักยภาพของชุมชนที่ปรับเปลี่ยนและปะทะกับการเปลี่ยนแปลงที่มาจากภายนอก

อย่างไรก็ดี ในการศึกษาการเปลี่ยนแปลงของชุมชนโดยอาศัยแนวคิดเกี่ยวกับหมู่บ้าน จะต้องคำนึงความสัมพันธ์ของชุมชนกับภายนอก แม้แต่ชุมชนชาวเขาที่ตั้งอยู่บนพื้นที่สูง มีการผลิตเพื่อยังชีพก็ยังมีความสัมพันธ์กับหมู่บ้านอื่น เรดฟิลด์ ได้นำแนวความคิดเรื่องสังคมชาวนาในฐานะที่เป็นส่วนหนึ่งของสังคมใหญ่ของโครเบอร์ มาใช้เพื่ออธิบายให้เห็นว่า สังคมชาวไร่ชาวนานั้น ไม่ได้เป็นสังคมที่อยู่อย่างโดดๆ ไม่มีความสัมพันธ์กับสังคมภายนอก แต่ในความเป็นจริงเป็นสังคมที่มีความสัมพันธ์กับสังคมอื่นหรือเป็นส่วนหนึ่งของสังคมที่ใหญ่กว่าหรือที่เจริญกว่า ดังนั้นการนำแนวความคิดเรื่องหมู่บ้านมาใช้ในการทำความเข้าใจสังคมชนบทนั้น จะต้องนำเอาแนวคิดบางประเด็นเพิ่มเติม เพื่อให้สามารถนำมาใช้ทำความเข้าใจกับสภาพความเป็นจริงของหมู่บ้านให้ชัดเจนมากขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อชุมชนหมู่บ้านมีความสัมพันธ์กับรัฐในกระบวนการพัฒนา มากขึ้นและในขณะที่มีการขยายตัวของความต้องการในการใช้ทรัพยากรธรรมชาติ ซึ่งทำให้ชุมชนหมู่บ้านกลายเป็นเวทีของการแย่งชิงทรัพยากรมากขึ้นดังนั้นแนวคิดที่จะนำมาใช้ในการศึกษาชุมชนหมู่บ้าน จึงจำเป็นต้องขยายให้เป็นประโยชน์ในการอธิบายเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นด้วย

ชยันต์ วรรณะภูติ (อ้างใน อุทัย ดุลยเกษม, ๒๕๓๖, หน้า ๒๑-๔๘) เสนอในหนังสือคู่มือการวิจัยเชิงคุณภาพเพื่อการพัฒนาในบทที่ว่าด้วยการกำหนดกรอบความคิดการวิจัยเกี่ยวกับประเด็นสำคัญที่ควรพิจารณาในการศึกษาการเปลี่ยนแปลงของชุมชน เช่น

ผู้นำและบทบาทของผู้นำในฐานะของ “คนกลาง” เป็นการศึกษาฐานอำนาจในหมู่บ้าน ความสัมพันธ์ระหว่างหมู่บ้านกับระบบภายนอกรวมถึงการเลือกผู้นำหรือการได้มาซึ่งอำนาจ ปัจจัยที่สำคัญก็คือการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นกับหมู่บ้าน มักจะมีอิทธิพลกำหนดตัวผู้นำ ผู้นำชุมชนชนบทแบบเดิมมักได้แก่ผู้อาวุโสมาจากตระกูลใหญ่ในหมู่บ้านได้รับการยอมรับในแง่ของคุณธรรม ความสามารถและมีความเข้มแข็งเด็ดขาด แต่เมื่อมีการติดต่อกับภายนอกมากขึ้น ทำให้บางครั้งคุณสมบัติของผู้นำเปลี่ยนไปเช่น สามารถพูดภาษาไทยได้ ติดต่อกับทางราชการได้ เพราะทาง

ราชการต้องการผู้นำที่สามารถทำหน้าที่นำนโยบายของรัฐบาลปฏิบัติ ในฐานะตัวแทนของรัฐ การที่ชุมชนมีความสัมพันธ์กับโลกภายนอกไม่ว่าจะเป็นรัฐหรือระบบตลาด ประเด็นที่ควรพิจารณาก็คือบทบาทของผู้นำ หรือคนกลางที่ทำหน้าที่เชื่อมต่อระหว่างชุมชน หมู่บ้านกับระบบภายนอก ซึ่งจะทำให้ทราบถึงพลังต่อรองระหว่างรัฐกับหมู่บ้าน ผู้นำ หรือคนกลางเหล่านี้มีความสำคัญในการกำหนดและจ่ายผลประโยชน์ในหมู่บ้าน ตลอดจนกำหนดทิศทางการเปลี่ยนแปลงของหมู่บ้านด้วยผู้นำ หรือคนกลางเหล่านี้ล้วนมีส่วนสัมพันธ์ที่ดีกับข้าราชการในท้องถิ่น โดยอาศัยค่านิยมของสังคมเดิม เป็นเครื่องหล่อเลี้ยงความสัมพันธ์ ด้วยสัมพันธ์ที่แนบแน่นแบบนี้ คนกลางเหล่านี้ย่อมสามารถใช้นโยบายของรัฐ หรือระบบตลาดให้เป็นประโยชน์แก่ตนเอง และสมัครพรรคพวกในเครือข่ายของตนได้เป็นอย่างดี

นอกจากนี้การที่หมู่บ้านมีความสัมพันธ์กับรัฐมากขึ้น โดยผ่านกระบวนการพัฒนาอาจก่อให้เกิดความขัดแย้งอีกรูปแบบหนึ่งระหว่างชุมชน หมู่บ้านกับรัฐ หรือระหว่างหน่วยงานต่าง ๆ ที่เข้ามาพัฒนาชุมชนหมู่บ้าน ในลักษณะแรกนั้น ชุมชนหมู่บ้านกลายเป็นพื้นที่รัฐต้องการจะช่วงชิงหรือแทรกแซงเพื่อสามารถควบคุมประชากรหรือใช้ทรัพยากร รัฐสามารถดึงเอาทรัพยากรธรรมชาติที่ชาวบ้านเคยใช้อยู่ไปเป็นของรัฐเช่น การเวนคืนที่ดิน การประกาศพื้นที่กันเป็นเขตป่าสงวน การย้ายหมู่บ้านที่เคยตั้งอยู่แห่งหนึ่งไปอีกแห่งหนึ่ง การเข้าไปในหมู่บ้านของรัฐก็คือการขยายอำนาจรัฐเข้ามาครอบคลุมอำนาจท้องถิ่น รวมทั้งเป็นการเปลี่ยนวัฒนธรรมของชาวบ้านไปสู่วัฒนธรรมแบบราชการ จากการที่ชาวบ้านสามารถมีภาษาและวัฒนธรรมท้องถิ่นไปสู่ภาวะและวัฒนธรรมที่เป็นราชการมากขึ้นในกระบวนการนี้ย่อมมีความขัดแย้งเกิดขึ้น ยิ่งระบบราชการมีหน่วยงานหลากหลาย แต่ละฝ่ายมุ่งที่จะพัฒนาหมู่บ้านตามแผนงานของแต่ละหน่วยงาน ดังนั้นในด้านหนึ่งของหมู่บ้านจึงกลายเป็นเวทีของการต่อสู้ช่วงชิงกันระหว่างหน่วยงานต่าง ๆ ของรัฐด้วยกันเอง หรือสามารถมองได้ว่าชุมชนหมู่บ้านเป็นเวทีต่อสู้ระหว่างคนภายนอกกับคนภายในหมู่บ้าน หรือระหว่างคนในหมู่บ้านด้วยกันเอง เพื่อได้มาซึ่งอำนาจหรือโอกาสในการใช้ทรัพยากรของหมู่บ้านอันนำไปสู่ความขัดแย้งยิ่งหมู่บ้านมีความสัมพันธ์กับภายนอกมากเท่าใด เวทีการต่อสู้ก็จะยิ่งเข้มข้นมากขึ้น

รวมถึงการศึกษาการเปลี่ยนแปลงของชุมชน สามารถตั้งข้อสมมุติฐานหรือแนวทางการวิเคราะห์การเปลี่ยนแปลงชุมชน เกิดจากปัจจัยที่มาจากภายนอก เช่น รูปแบบการผลิต การเปลี่ยนแปลงเทคโนโลยี การขยายตัวของภาครัฐ การขยายโอกาสทางการศึกษา ปัจจัยเหล่านี้ล้วนแล้วมีผลต่อการเปลี่ยนแปลงชุมชน ซึ่งหมายถึงการเปลี่ยนในด้านโครงสร้างสังคมและอำนาจความสัมพันธ์ทางสังคม แบบแผนการดำรงชีวิต ระบบคิด ค่านิยม ประเพณี ฯลฯ ซึ่งผลการเปลี่ยนแปลงมีหลายด้าน อาทิ ด้านนิเวศน์ ด้านการใช้ทรัพยากร ด้านการประกอบอาชีพ หรือด้านพฤติกรรมสุขภาพ หากพิจารณาถึงการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมก็หมายถึงบทบาทหน้าที่ สถาบันแบบแผนการดำรงชีวิต ระบบคุณค่า ฯลฯ เปลี่ยนแปลงไปพิจารณา

ปัจจัยที่มาจากภายนอกและมีผลกระทบต่อชุมชนเช่นนี้ ถึงแม้จะมีส่วนถูกต้องอยู่บ้าง แต่ทำให้การศึกษาการเปลี่ยนแปลงมีลักษณะด้านเดียวและไม่เป็นจริง ชุมชนหมู่บ้านมีองค์ประกอบภายในที่เคลื่อนไหวและมีปฏิสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน อันเป็นพลังที่ทำให้ชุมชนดำรงอยู่ได้ ดังนั้นจึงอาจจะเป็นไปได้ที่การเปลี่ยนแปลงชุมชนอาจจะเกิดจากแรงปฏิสัมพันธ์ พลังศักยภาพภายในและความขัดแย้งภายในที่นำมาซึ่งการเปลี่ยนแปลง เช่น มีการเพิ่มหรือลดประชากร มีการปรับตัวของคนในชุมชนในการใช้ทรัพยากรหรือมีผู้นำที่มีความคิดก้าวหน้าเป็นผู้นำที่เอาความคิดใหม่ๆ มาใช้ในหมู่บ้านจนทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงต่างๆ ขึ้น หากยอมรับว่าชุมชนหมู่บ้านไม่ใช่ชุมชนที่อยู่โดดเดี่ยว แต่เป็นส่วนหนึ่งในระบบเศรษฐกิจการเมืองในระดับกว้าง และไม่ใช่ชุมชนที่ปราศจากพลังและศักยภาพ ก็คงจะเห็นได้ว่าการมองปัจจัยที่มาจากภายนอกเพียงด้านเดียว หรือมองอย่างแยกจากปัจจัยภายในเป็นการวิเคราะห์การเปลี่ยนแปลงที่ไม่สมจริง เมื่อมีการเปลี่ยนแปลงที่มาจากภายนอกมากระทบชุมชนด้านใดด้านหนึ่งย่อมมีผลทำให้องค์ประกอบชุมชนด้านใดด้านหนึ่งเคลื่อนไหว ปรับตัวรับกับการเปลี่ยนแปลงหรือปะทะขัดขึ้น การเปลี่ยนแปลงคนในชุมชนซึ่งมีความแตกต่างหลากหลายย่อมจะมีการปรับเปลี่ยนรับต่อการเปลี่ยนแปลง อาจนำไปสู่การปรับเปลี่ยนพฤติกรรมหรือความสัมพันธ์ทางสังคม ปฏิสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นระหว่างปัจจัยภายนอกและปัจจัยภายใน จึงเป็นสิ่งที่ต้องพิจารณาศึกษาเพื่อทำความเข้าใจการเปลี่ยนแปลงของชุมชนอยู่เสมอ และปัจจัยเหล่านี้ล้วนแต่มีผลกระทบต่อกระบวนการของภูมิปัญญาของชุมชน

ในประเด็นนี้ผู้วิจัยเห็นสอดคล้องกับผู้นำชุมชนอีก ๒ คนซึ่งมีการศึกษาระดับปริญญาโท คือ **นายจรรย์ เร่งถนอมทรัพย์** (นายกเทศมนตรีตำบลหางดง) ที่เห็นว่า ความเชื่อเรื่องหอเจ้าบ้านในปัจจุบันแตกต่างจากอดีตค่อนข้างมาก เนื่องจากหอเจ้าบ้านบางแห่ง มีผู้คนศรัทธาลดลง และไม่มีม้าจี (ร่างทรง) คนใหม่มาสืบทอดจากคนเดิม ทั้งนี้เห็นว่า ชาวบ้านอาจเชื่อเรื่องม้าจี (ร่างทรง) ลดลง แต่ยังคงศรัทธาหอเจ้าบ้านเช่นเดิม เพราะปัจจุบันนี้เรื่องของการดูดวงชะตา และรักษาโรคแบบโบราณได้รับความนิยมจากชาวบ้านลดลง ในขณะเดียวกัน **นายสุรพล สัตยารักษ์** (นายอำเภอหางดง) ก็เห็นว่า ความเชื่อเรื่องหอเจ้าบ้านและม้าจี (ร่างทรง) เปลี่ยนแปลงไปมาก เพราะในเขตพื้นที่อำเภอหางดงมีการพัฒนา เปลี่ยนแปลงไปมาก เนื่องจากมีความเป็นเมืองสูงมาก

จากการสัมภาษณ์ม้าจี (ร่างทรง) ทั้ง ๕ คน ต่างก็ให้เหตุผลที่แตกต่างกันไป เช่น **นางกาญจนา** เห็นว่า ม้าจีในปัจจุบันแตกต่างจากสมัยก่อนค่อนข้างมาก เพราะไม่ได้ดูเมื่อ (ดูดวงชะตา) แบบหมอดู และไม่ได้ยักคน (ไม่ได้รักษาโรค) จึงเหลือหน้าที่เพียงช่วยเป็นสื่อกลางระหว่างเจ้าพ่อ กับชาวบ้านเท่านั้น ในขณะที่ **นางชื่น** ยังคงเห็นว่าคนที่เป็ร่างทรงจะเหมือนกัน แต่หากว่าร่างทรงเดิมจากไปแล้ว จะมีการหาร่างทรงใหม่ อาจมีร่างทรงใหม่ที่อายุน้อยลง เช่น ปัจจุบัน คนที่อายุ ๑๑ ปีก็เป็ร่างทรงได้ โดยที่ **นางนวลศรี** ก็เห็นว่า ไม่มั่นใจว่าอนาคตจะเปลี่ยนแปลงไปมากกว่านี้หรือไม่ แต่ยังคงเชื่อว่าจะมีคนที่นับถือหอเจ้าบ้านต่อไป ส่วน **นายบุญส่ง** และ **นางคำป็น**

ต่างเห็นสอดคล้องกันว่า ปัจจุบันมีคนมาเข้าร่วมพิธีกรรมมากขึ้นกว่าในอดีต และมีเด็กเพิ่มจำนวนมากขึ้นด้วย อาจเป็นเพราะมากกับพ่อแม่ หรือต้องการมาดูพิธีการฟ้อนรำของม้ง (ร่างทรง)

ในขณะที่เดียวกันผู้วิจัยก็เห็นว่า การที่ผู้นำชุมชนอีกจำนวนหนึ่ง ก็เห็นว่า ความเชื่อเรื่องหอเจ้าบ้านและการทำหน้าที่ของม้ง (ร่างทรง) ในปัจจุบัน ไม่มีความแตกต่างจากอดีต นั่นเป็นเพราะยังมีความเชื่อว่า ประชาชนส่วนใหญ่ยังต้องพึ่งพาหอเจ้าบ้านและม้ง (ร่างทรง) อยู่ในปัจจุบัน ในเรื่องของศรัทธา ความเชื่อทางด้านจิตใจ หรือแม้แต่การรักษาโรคแบบดั้งเดิม ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาวิจัยของ ฉลาดชาย รมิตานนท์ เรื่อง **ประเพณีการทรงผีเจ้านายและบทบาททางสังคม : กรณีศึกษาในจังหวัดเชียงใหม่ พ.ศ. ๒๕๒๗** พบว่า ประชาชนส่วนใหญ่ยังมีความเชื่อเกี่ยวกับหอเจ้าบ้านและการทำหน้าที่ของม้ง (ร่างทรง) ในปัจจุบัน สืบเนื่องมาจาก การศึกษาเกี่ยวกับแนวความคิดเกี่ยวกับอะไรคือสาเหตุของความเจ็บไข้ได้ป่วย แนวความคิดและพิธีการในการวินิจฉัยและบำบัดรักษาโรคภัยไข้เจ็บโดยสัมพันธ์กับโลกทัศน์ของผู้คนในสังคมปฐมภูมิ (Primitive society) สังคมประเพณี (Traditional society) สังคมเผ่าพันธุ์ (Tribal society) สังคมชาวนา (Peasant society) ฯลฯ หรือกล่าวรวมๆ ว่าสังคมก่อนสังคมสมัยใหม่ เป็นหัวข้อและความสนใจของนักมานุษยวิทยาการแพทย์ (Medical Anthropology) มานานแล้ว งานคลาสสิกทางมานุษยวิทยา ไม่ว่าจะเป็นของมาลินอฟสกี, แรคคิลฟ-บราวน์ และคนอื่นๆ ในรุ่นหลัง เช่น เลวี-สตรอสส์ (Levi-Strauss C.) เรมอนด์ เฟอริธ (Firth, R.) ฯลฯ ก็ให้ความสนใจและมีผลงานเกี่ยวกับด้านนี้ไม่น้อยเช่นกัน ในกรณีของการศึกษาสังคมไทย Hanks, J.R., 'Maternity and its Rituals in Bang Chan' ก็ได้เคยค้นคว้าเรื่องราวในแนวมานุษยวิทยาการแพทย์ไว้บ้างเหมือนกันในที่นี้จะยกประเด็นบางประเด็นที่ ฉลาดชาย รมิตานนท์ เห็นว่าสำคัญในการศึกษาเปรียบเทียบระหว่างการรักษาพยาบาลแบบพื้นบ้านพื้นเมือง กับการรักษาพยาบาลแบบการแพทย์สมัยใหม่ มีข้ออ่อนข้อแข็งอย่างไร และถ้าหากว่าผู้คนในสังคมบางส่วนยังติดอยู่กับวิธีการรักษาพยาบาลแบบพื้นบ้านพื้นเมืองอะไรคือสาเหตุ ซึ่งคำตอบที่ค้นพบมีสาเหตุมาจาก ๑. ความเชื่อและความเข้าใจเกี่ยวกับจักรวาล (Cosmology) หรืออาจใช้คำอีกคำหนึ่งที่น่าจะให้ความหมายใกล้เคียงคือโลกทัศน์ (World view) ของผู้คนในสังคมว่า จักรวาล, ดวงอาทิตย์, ดวงจันทร์, ดวงดาว, โลก, มหาสมุทร, ทะเล, ท้องฟ้า, ต้นไม้, ภูเขา, แม่น้ำลำธาร, มนุษย์, สัตว์ และอีกมากมายหลายสิ่งหลายอย่างที่มนุษย์มองเห็นหรือสัมผัสได้ไม่ว่าทางใดก็ทางหนึ่ง คืออะไร เกิดขึ้นได้อย่างไร ดำเนินอยู่ได้อย่างไรและความสัมพันธ์ต่อกันอย่างไร ในสถานภาพที่แตกต่างกันอย่างไร แปรผันไปอย่างไร และ ฯลฯ ทั้งหมดที่กล่าวมานี้มนุษย์ในสังคมหรือวัฒนธรรมใดวัฒนธรรมหนึ่งจะต้องมีคำตอบ คำตอบหรือคำอธิบายอาจมีหลายชุดหลายแนว และคำตอบหรือคำอธิบายแต่ละแนวจะมีอันใดเป็นหลักอันใดเป็นรองหรือมีบทบาทเท่าๆ กันก็เป็นเรื่องรายละเอียดของแต่ละสังคม แต่คำตอบหรือแนวการอธิบายเกี่ยวกับโลก เกี่ยวกับจักรวาลและสิ่งสรรพสิ่งต่างๆ ดังกล่าวนี้จะมีผลไม่มากนักต่อการกระทำหรือพฤติกรรมของผู้คนในสังคมในหลาย ๆ ด้านรวมทั้งในเรื่องความคิดเกี่ยวกับโรคภัยไข้

เจ็บและการรักษาพยาบาลด้วย สำหรับการวิจัยครั้งนี้พบว่าพฤติกรรมเกี่ยวกับความเจ็บไข้ได้ป่วย และการรักษาพยาบาลไม่ใช่เป็นเรื่องของไสยศาสตร์และวิทยาศาสตร์เท่านั้น ตรงกันข้ามเป็นเรื่องของไสยศาสตร์ผสมกลมกลืนกับวิทยาศาสตร์ ปรากฏการณ์เช่นนี้เกิดขึ้นเพราะในสังคมโลกทัศน์ หรือระบบความคิดของผู้คนในสังคม (อย่างน้อยก็ในขอบเขตการวิจัยนี้) เป็นโลกทัศน์ผสมผสาน ระหว่างเก่ากับใหม่ หรือระหว่างโลกทัศน์ที่มีลักษณะเชื่อดั้งเดิมในอำนาจศักดิ์สิทธิ์เหนือธรรมชาติ ทั้งหลายปนเปื้อนกับความเชื่อแบบวิทยาศาสตร์ที่มาจากสังคมตะวันตกและถูกบรรจุเข้าสู่ระบบโลกทัศน์ของผู้คนผ่านทางสื่อต่าง ๆ พุทธสัน ๆ ก็คือโลกทัศน์ทั้งสองแบบดำรงอยู่ร่วมกัน และเมื่อเป็นเช่นนั้นเมื่อเกิดเจ็บป่วยขึ้นมา ด้านหนึ่งก็คือการหาคำอธิบายและบำบัดรักษาแบบวิทยาศาสตร์ส่วน อีกด้านหนึ่งก็ยังไม่เชื่อวิทยาศาสตร์เสียทีเดียวจึงหันไปหาเจ้าพ่อ เจ้าพี่เป็นที่พึ่งควบคู่ไปด้วย

๒. คำอธิบายถึงสาเหตุของโรคร้ายไข้เจ็บ การวินิจฉัยโรค และวิธีการบำบัดรักษาตามการแพทย์สมัยใหม่ไม่อาจสวมเข้าไปได้อย่างเหมาะสมเจาะพอดีกับระบบความคิดความเชื่อดั้งเดิมที่ยังดำรงอยู่ในสังคมนั้น กล่าวคือในสังคมก่อนสมัยใหม่ทุกสังคมมนุษย์เคยเชื่อว่าสรรพสิ่งทั้งหลายมีองค์ประกอบคือรูปแบบและวิญญาณ ในบางสังคมเชื่อว่าวิญญาณเป็นส่วนสำคัญที่สุด เมื่อร่างกายแตกดับไปแล้ววิญญาณยังคงอยู่ ความเจ็บไข้ได้ป่วยอาจเป็นผลมาจากการถูกระเบิดกระเทือนหรือถูกทำอันตรายทางวิญญาณเลยมีผลทำให้ร่างกายเกิดสภาพผิดปกติไปด้วย ดังนั้นการวินิจฉัยและการบำบัดรักษา ต้องเริ่มรักษาที่วิญญาณโรคร้ายไข้เจ็บที่ปรากฏออกมาต่อร่างกายจึงจะหาย ตัวอย่างเช่น การบายศรีสู่ขวัญ การถูกผีทำต้องเลี้ยงผี เป็นต้น ถ้าหากผู้คนในสังคมมีความเชื่อพื้นฐานเช่นนี้และเกิดเจ็บป่วยขึ้นเขาก็อาจแสวงหาการบำบัดรักษาในแนวของไสยศาสตร์เป็นหรือถ้าบังเอิญถูกนำหรือถูกชักจูงให้ไปรับบริการการรักษาจากแพทย์แผนปัจจุบัน เขาก็ไม่อาจยอมรับคำอธิบายสาเหตุของโรค และการวินิจฉัยบำบัดโรคของหมอได้ หรือถ้ารับได้ก็รับไม่เต็มที่ ยังคงมีช่องว่างของความคลางแคลงใจอยู่เปรียบเสมือนการส่งวิทยุที่เครื่องส่งและเครื่องรับใช้คนละคลื่นของความถี่ย่อมสื่อสารกันไม่ได้ ตัวอย่างการศึกษาในไนจีเรียก็ชี้ให้เห็นประเด็นนี้กล่าวคือความสำเร็จของการแพทย์สมัยใหม่เป็นผลมาจากการวินิจฉัยโรคแบบวิทยาศาสตร์ ซึ่งแพทย์ได้รับการศึกษาอบรมอย่างมีระบบและเป็นพิเศษของตนเอง แต่สิ่งต่าง ๆ ดังกล่าวเป็นสิ่งที่ห่างไกลความเข้าใจของคนไข้ ดังนั้น ความเข้าใจร่วมกันระหว่างแพทย์กับคนไข้จึงเกิดได้ยาก แพทย์สามารถจะบอกคนไข้ได้ว่าการเจ็บป่วยของเขาเกิดขึ้นได้อย่างไรแต่ส่วนใหญ่แล้วคนไข้จะไม่สนใจว่า มันเกิดขึ้นอย่างไร สิ่งที่เป็นความงุนงงยิ่งใหญ่ของเขาที่จะต้องได้รับการอธิบายให้กระจ่างอยู่ที่ว่า ทำไมโรคร้ายไข้เจ็บนั้นจึงต้องเกิดแก่เขา ทำไมต้องเป็นเขา ทำไมต้องเป็นตอนนี้ และทำไมต้องเกิดในวิถีทางเช่นนี้ การที่จะอ้างสถิติว่าร้อยละ ๓๐ ของคนในวัยนี้เป็นโรคนี้ก็จะไม่ช่วยให้เขาเข้าใจดีขึ้น เขาจะเป็นกรณีพิเศษเสมอ

๓. การแพทย์สมัยใหม่พัฒนาขึ้นมาบนพื้นฐานของวิทยาศาสตร์ของสังคมอุตสาหกรรมตะวันตกที่ความรู้หรือโลกทัศน์ของผู้เปลี่ยนแปลงไปสู่วิทยาศาสตร์มากแล้วรวมทั้งความเชื่อทางศาสนาก็จะมีลักษณะของความเป็นวิทยาศาสตร์มากขึ้น

ระบบการเมืองพัฒนาไปสู่ประชาธิปไตยไม่มากนักน้อย ในระบบเศรษฐกิจส่วนใหญ่ก็จะเป็นเศรษฐกิจแบบทุนนิยมหรือเสรีนิยม ดังนั้นการประกอบการต่าง ๆ รวมทั้งการรักษาพยาบาลจึงมีลักษณะพิเศษของตัวเอง กล่าวคือการติดต่อสื่อสารทำความเข้าใจระหว่างแพทย์กับคนไข้ทำได้ง่ายอย่างรวดเร็วเพราะพื้นฐานความคิดเกี่ยวกับสรรพสิ่งต่าง ๆ อยู่บนหลักของวิทยาศาสตร์เหมือนกัน ดังนั้นการยอมรับคำวินิจฉัยและการบำบัดรักษาหรือศรัทธาต่อวิทยาการทางการแพทย์ก็มีสูง ผลก็คือการรักษาพยาบาลที่ได้รับก็อาจเกิดผลรวดเร็ว แต่อย่างไรก็ตามการแพทย์สมัยใหม่ก็มีข้อจำกัดในตัวของมันเองหลายประการ โดยเฉพาะเมื่อนำมาใช้ในสังคมที่ระบบโลกทัศน์ การเมืองและเศรษฐกิจยังไม่พัฒนาไปสู่รูปแบบของสังคมตะวันตก ตัวอย่างเช่น (๑)การรักษาพยาบาลตามโรงพยาบาลของรัฐมักจะประสบกับปัญหาจำนวนแพทย์ไม่พอเหมาะกับจำนวนคนไข้ ดังนั้นตามโรงพยาบาลของรัฐ เรามักจะพบคนไข้จำนวนมากรอรับการเข้าตรวจตั้งแต่เช้าจรดเย็นบางรายอาจต้องข้ามวันข้ามคืน สภาพเช่นนี้อาจมีผลทำให้เกิดมีแนวโน้มไปในทางการใช้สถิติเช่นในฤดูนี้โรคอะไรกำลังระบาดอยู่มาใช้ในการวินิจฉัยโรคจนอาจทำให้แพทย์ให้ความสนใจคนไข้เป็นราย ๆ น้อยกว่าที่ควรจะเป็น (๒) อันเนื่องมาจากข้อ (๑) คนไข้อาจมีความรู้สึกว่าเขาไม่ได้รับการเอาใจใส่จากแพทย์อย่างพอเพียง ตามสามัญสำนึกแล้วคนไข้ทุกคนมักจะคิดว่า ความเจ็บไข้ได้ป่วยของตัวเองต่างจากกรณีของคนอื่นไม่มากนักน้อย ดังนั้นในการที่แพทย์ตามโรงพยาบาลมีเวลาพูดคุยกับคนไข้อย่างจำกัดเพราะงานล้นมือ จึงมีผลในทางอ้อมต่อคนไข้คือไม่เกิดความอุ่นใจ และไม่มั่นใจ เขาอาจมีความคิดว่าหมอจะพูดคุยซักถามตรวจตราเขามากกว่านี้ หากคนไข้เป็นคนมีฐานะทางเศรษฐกิจดีเขาจะหันไปหาบริการจากคลินิกหรือโรงพยาบาลเอกชนแทนทั้ง ๆ ที่แพทย์ที่วินิจฉัยรักษาโรคก็อาจเป็นคน ๆ เดียวกัน แต่เมื่ออยู่ที่คลินิกหมอมิเวลาปฏิบัติต่อคนไข้ในแนวทางที่คนไข้เกิดความมั่นใจและสบายใจมากกว่า กล่าวอีกนัยหนึ่งในสังคมที่ทุกอย่างเป็นสินค้า บริการทางการแพทย์ก็สามารถซื้อหาบริการที่มีคุณภาพสูงต่ำได้ตามกำลังซื้อของคนที่แตกต่างกันไปในสังคม แต่ถ้าหากคนไข้เป็นคนพื้นบ้านระดับการศึกษาต่ำฐานะเศรษฐกิจไม่สู้ดี เขาก็อาจหันไปหาเจ้าพ่อเจ้าพี่แทนก็ได้ ทั้งนี้เพราะดังกล่าข้างต้นแล้ว ลูกคำที่ไปหาจะเกิดความรู้สึกเป็นกันเองเพราะสถานที่คล้ายคลึงกับบ้านช่องของเขาเองไม่เป็นตึกใหญ่โตน่าเกรงขามผู้คนพลุกพล่านขวักไขว่และแปลกหน้าเหมือนโรงพยาบาล เจ้าพ่อเจ้าพี่เองก็เจรจากันได้เป็นภาษาพื้นเมืองและเป็นภาษาง่าย ๆ และใช้แนวความคิดที่เขาเข้าใจ เช่น พูดถึงการผิผิว การเลี้ยงผีพวกเขาจะเข้าใจได้ทันที แค่ว่าแพทย์ที่โรงพยาบาลพยายามจะอธิบายว่า สาเหตุของโรคเกิดจากเชื้อไวรัสชนิดหนึ่ง (แล้วก็เอ่ยชื่อเป็นศัพท์เทคนิคทางการแพทย์ออกมา) เขาก็จะไม่มีวันเข้าใจเป็นอันขาด นอกจากนั้นบรรยากาศในการพูดคุยซักถามของเจ้าพ่อ เจ้าพี่ก็เป็นไปอย่างเป็นกันเองหยอกล้อกันเล่นบ้างการซักถามพฤติกรรมและเหตุการณ์ต่าง ๆ ในชีวิตของเขาอย่างละเอียดรวมทั้งการวางขั้นตอนการรักษาอย่างละเอียดลออ เช่นกันทำให้คนไข้เกิดความเชื่อมั่นว่า ความเจ็บไข้หรือปัญหาของเขากำลังได้รับการเอาใจใส่ดูแล “เป็นพิเศษ” ดังนั้นความอุ่นใจมั่นใจก็ตามมานั้นก็หมายถึงความสำเร็จของการบำบัดรักษาส่วนหนึ่ง

แล้ว (๓) หากคนไข้ที่ไปโรงพยาบาลหมอเห็นว่าต้องให้อนรับการรักษาที่โรงพยาบาล คนไข้บาง
คนอาจตื่นกลัว ลังเล หรือบางรายอาจไม่ยอมนอนโรงพยาบาล ทั้งนี้อาจมีหลายสาเหตุเช่น
สภาพแวดล้อมที่แตกต่างกันอย่างหน้ามือเป็นหลังมือ ระหว่างบ้านของเขากับห้องในโรงพยาบาล
ที่ส่วนใหญ่คนไข้ในระบบชาวบ้านธรรมดาที่ต้องอยู่ห้องอนาถาหรือห้องรวม นอนปนเปื้อนอยู่กับ
คนไข้อื่น ๆ ซึ่งบางรายก็ส่งเสียงครวญครางโอดโอย บางรายก็มีสภาพน่าสยดสยองเหล่านี้เป็น
บรรยากาศที่ไม่น่าดู บางแห่งไม่มีที่ให้ญาติคนไข้พักอยู่ด้วย ความวุ่นวายและหวาดหวั่นก็เกิดขึ้น
อย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ผิดกับการรักษาของเจ้าพ่อ เจ้าพี่ที่คนไข้มาหาแล้วก็กลับไปนอนบ้านของ
ตัวเอง นี่ก็อาจเป็นเหตุหนึ่งที่ทำให้คนที่มีความเชื่อแบบไสยศาสตร์อยู่แล้วยังยึดมั่นอยู่
กับระบบการรักษาพยาบาลแบบพื้นบ้านพื้นเมือง (๔) ในการรักษาพยาบาลของแพทย์ตาม
โรงพยาบาลเนื่องจากข้อจำกัดในเรื่องเวลาและสาเหตุอื่นๆแล้ว แพทย์มักจะให้ความสนใจ
เฉพาะตัวคนไข้ หรืออาจจะสอบถามถึงคนในครอบครัวหรือในตระกูลเดียวกันบ้าง แต่ในกรณีของ
เจ้าพ่อเจ้าพี่ อาจซักถามถึงความสัมพันธ์ของคนไข้กับเพื่อนบ้านในละแวกหมู่บ้านเดียวกัน หรือ
อาจขยายไปถึงหมู่บ้านข้างเคียงด้วย ทั้งนี้เพราะในทัศนะของทั้งผู้รักษาและคนไข้เห็นพ้องต้องกัน
ว่าความเจ็บความไข้อย่างเกิดจากการถูกคุณไสย หรือการใช้คาถาอาคมของผู้ที่ไม่ปรารถนาดีที่
ต้องการทำร้ายผู้ป่วยก็ได้ หรืออาจเกิดจากการไปละเมิด หรือผิดผีของบ้านอื่นถิ่นอื่นมา ตัวอย่าง
ในแนวนี้นี้เห็นได้ชัดจากการศึกษาในไนจีเรีย “...แพทย์สมัยใหม่อาจบอกคนไข้ว่าอาการป่วยของเขา
เกิดขึ้นเพราะว่าเขามีพยาธิในร่างกาย แต่คนไข้อาจจะไม่พอใจคำอธิบายเพียงเท่านั้น เขาจะต้อง
ถามต่อไปว่าใครเป็นคนใส่พยาธินั้นเข้าไปในร่างกายเขา ซึ่งเขาจะต้องหาคำตอบให้ได้...” (๕)
วิทยาศาสตร์การแพทย์สมัยใหม่มีขอบเขตความสามารถจำกัดกล่าวคือโรคบางชนิดการแพทย์
สมัยใหม่ไม่อาจรักษาให้หายขาดได้ เช่น โรคมะเร็ง อัมพาต โรคเจ็บหลังเจ็บเอวเนื่องมาจากต้อง
ทำงานหนักเป็นประจำ (ถ้าไม่พักก็ไม่หาย) เป็นต้น แต่บรรดาเจ้าพ่อ เจ้าพี่ไม่เคยยอมรับว่าไม่มี
ความสามารถรักษาโรคเหล่านี้ กับทั้งอาการโรคไม่ว่าหนักหนาเข้าขั้นโคม่า ที่ทางโรงพยาบาลอาจ
บอกว่าไม่มีโอกาสหาย หรือโรคเรื้อรังบางชนิดที่หมอเห็นว่าไม่มีประโยชน์ที่จะรักษาต่อไป
เหล่านี้เจ้าพ่อ เจ้าพี่ ไม่เคยปฏิเสธคนที่กำลังสิ้นหวังเหล่านี้ แต่จะให้ความหวังอยู่เสมอว่ามีโอกาส
เมื่อลองวิธีนี้ไม่หายก็ลองวิธีใหม่ต่อไปเรื่อยๆไม่หยุดยั้งแต่เมื่อถึงที่สุด คนไข้ตายลง เจ้าพ่อเจ้าพี่ก็
ยังมีคำอธิบายและปดอมประโลมใจญาติพี่น้องว่าคนไข้ “ทำบุญมาแค่นั้น” “เจ้าพ่อกรรมนายเวรเขา
มาทวงหนี้สินไป” ได้ช่วยทุกทางแล้วก็หนีไม่พ้นกฎแห่งกรรมเหล่านี้ เป็นต้น ในขอบเขตและ
พื้นที่ของการวิจัยนี้ เช่นเดียวกับสถานการณ์ในเมืองอียาดาน ในไนจีเรีย ที่มีผู้ศึกษาไว้ กล่าวคือ “...
เมื่อใครคนใดคนหนึ่งรู้สึกตัวเองเจ็บป่วย เขามีทางเลือกมากมายหลายรูปแบบที่จะรักษาความเจ็บ
ป่วยของเขา เขาอาจไปหาหมอสมุนไพร ไปหาหมอที่ใช้เวทมนตร์คาถา ไปหาผู้กระทำพิธีต่อกับเทพ
เจ้า ภูตผีวิญญาณบรรพบุรุษ และผู้รับทำการรักษาในรูปแบบอื่นๆ ได้อีกมากมาย หรือจะไปขอรับ
การรักษาพยาบาลแผนใหม่ตามโรงพยาบาลหรือจะใช้หลาย ๆ วิธีพร้อมกันก็ได้สถานการณ์แบบนี้

ทำให้คนไข้มั่นใจ มีกำลังใจว่าความเจ็บไข้ของเขาจะได้รับการบำบัดรักษาอย่างมีประสิทธิภาพอย่างแน่นอน ไม่ทางใดก็ทางหนึ่ง...” นี่ก็คือคำอธิบายว่าเหตุใดผีเจ้านาย และผีเสื้อบ้าน ที่ให้บริการต่อการดำรงชีวิตและบริการทางสังคมแก่ผู้คนในด้านการรักษาพยาบาลจึงยังสามารถดำรงอยู่ได้ในสังคมดั้งเดิม แม้ในสภาพสังคมปัจจุบัน ทั้งสังคมชนบท หรือ สังคมชนบทกึ่งเมือง เช่น เขตเทศบาลตำบลหางดง ยังปรากฏว่า หอเจ้าบ้าน (ผีเสื้อบ้าน) ทั้ง ๑๐ แห่งยังคงได้รับการเคารพศรัทธาจากประชาชนส่วนหนึ่งอยู่อย่างเหนียวแน่น

๔. ประเด็นการดำรงอยู่ของความเชื่อเรื่องหอเจ้าบ้าน (ผีเสื้อบ้าน) และมัจฉี(ร่างทรง) ในเขตเทศบาลตำบลหางดง ตั้งแต่อดีต ปัจจุบัน และอนาคต

จากการสัมภาษณ์ผู้นำชุมชนทั้งหมดจำนวน ๒๑ คนปรากฏว่าผู้นำชุมชนจำนวน ๑๖ คนเห็นว่าความเชื่อเรื่องหอเจ้าบ้านและมัจฉี(ร่างทรง)จะดำรงอยู่ต่อไปได้ คือนางวารุณี แซ่เฮง (ประธาน อ.ส.ม. หมู่ที่ ๒) นายประพันธ์ มณีดวงฤทธิ์ (ประธานภาค ๔ สายใต้) นางประนอม ประจันตกาญจน์ (ประธานกลุ่มสตรีแม่บ้านหมู่ที่ ๔ และประธานอ.ส.ม.หมู่ที่ ๔) นางทิติยา ต่อใจ (ประธานกลุ่มสตรีแม่บ้านเทศบาลหางดง) นายสิงห์คำ เปี้ยจันทร์ตา (ประธานผู้สูงอายุบ้านท้าวคำวัง หมู่ที่ ๑) นายอินทร์ทอง ฟองคำ (ประธานผู้สูงอายุอำเภอหางดง) นายบุญศรี ศรีเรือง (ผู้ใหญ่บ้านหมู่ที่ ๑) นางเรือนคำ คำแดง (ประธานกลุ่มสตรีแม่บ้านเทศบาลตำบลหางดง หมู่ที่ ๔) นางสุพิน สุทธิพันธุ์ (ประธาน อ.ส.ม. หมู่ที่ ๓) นาดยา ใบจิว (ประธานกลุ่มสตรีแม่บ้านเทศบาลตำบลหางดง หมู่ที่ ๕) นายวิฑูร มูลกิจชัย (ประธานกรรมการชุมชนบ้านแม่จก หมู่ที่ ๕) นายดิเรก เรืองศรีมัน (ประธานชมรมผู้สูงอายุบ้านทรายมูล หมู่ที่ ๔) นายชรินทร์ อินทจักร์ (ผู้ใหญ่บ้านหมู่ที่ ๒) นางฟองจันทร์ สถาปัตย์ไพบุลย์ (ประธานกลุ่มสตรีแม่บ้านเทศบาลหางดง หมู่ที่ ๕) นางเครือวัลย์ หมั่นแสน (ประธาน อ.ส.ม. ตำบลหางดง หมู่ที่ ๕) แม้แต่ นายสุรพล สัตยารักษ์ (นายอำเภอหางดง) ก็ยังเห็นว่า น่าจะดำรงอยู่ต่อไปได้เพราะเป็นเรื่องของความเชื่อ แต่อาจมีจำนวนที่ลดลง เนื่องจากปัจจุบันมีความเจริญมากขึ้น นอกจากนี้ การศึกษาและการสาธารณสุขก็พัฒนามากขึ้นด้วยเป็นลำดับ

ส่วนมัจฉี (ร่างทรง) ทั้ง ๕ คนตอบไปในทิศทางเดียวกันโดยเชื่อว่าหอเจ้าบ้านและมัจฉี (ร่างทรง) ต้องดำรงอยู่ต่อไปอย่างแน่นอน เช่น นางกาญจนา เห็นว่า จำนวนคนที่มาศรัทธาเจ้าพ่อที่อยู่ประจำหอเจ้าบ้านไม่ได้ลดลงเลย มีแต่จะมากขึ้น นอกจากนี้จำนวนมัจฉี (ร่างทรง) ก็เพิ่มจำนวนมากขึ้นๆ เท่าที่รู้มาก็คือ จำนวนมัจฉีในเชียงใหม่และลำปางมีมากกว่า ๒,๐๐๐ คน ขณะที่ นายบุญส่ง และ นางคำปิ่น ก็ให้เหตุผลสนับสนุนที่ตรงกันว่า การที่แต่ละคนจะมาเป็น มัจฉี (ร่างทรง) ได้นั้นต้องได้รับการคัดเลือกจากเทพ เพราะจากการที่ตนเองทั้งคู่มามีมาเป็นมัจฉี (ร่างทรง) ก็ไม่ได้

เกิดจากความตั้งใจ แต่มีเหตุผลจากปัญหาด้านสุขภาพ ไม่สบาย ไปรักษาที่โรงพยาบาลก็ไม่หาย แต่เมื่อตกลงใจมาเป็นม้ายี่(ร่างทรง) ปรากฏว่า หายจากอาการเจ็บป่วย

มีผู้นำชุมชนเพียง ๑ คนเท่านั้นคือ นางศรีวรรณ ระฤทธิ (ประธานกลุ่มสตรีแม่บ้าน เทศบาลหางดง หมู่ที่ ๓) ที่เห็นว่าหอเจ้าบ้าน จะไม่สามารถดำรงอยู่ต่อไปได้ในอนาคต ในขณะที่เดียวกันก็ยังมีผู้นำชุมชนอีก ๔ คนที่ไม่แน่ใจว่าหอเจ้าบ้าน จะดำรงอยู่ต่อไปได้ในอนาคต ได้แก่ นายอินแก้ว แก่นสาร (กำนันตำบลหางดง) นายประชัน ศรีสุบิน (ประธานชมรมผู้สูงอายุบ้านกำแพงงาม หมู่ที่ ๓) จันทร รัตนจิระวงศ์ (ประธาน อ.ส.ม. หมู่ที่ ๑ ตำบลหางดง) และนายจำรูญ เร่งอนอมทรัพย์ (นายกเทศมนตรีตำบลหางดง) โดยเห็นว่า หอเจ้าบ้านและม้ายี่ (ร่างทรง) บางแห่งอาจดำรงอยู่ต่อไปได้ แต่บางแห่งอาจลดลง หรือ หดไป ก็ได้ เพราะเป็นเรื่องของความเป็นสังคมเมืองมากกว่าชนบท

ความเชื่อที่เห็นว่าหอเจ้าบ้านและม้ายี่(ร่างทรง)จะดำรงอยู่ต่อไปได้ในอนาคต มีความสอดคล้องกับแนวคิดเรื่อง การคงอยู่ของวัฒนธรรม ที่นำเสนอโดย อมรา พงศาพิชญ์ (๒๕๓๗, หน้า ๑๕๗) เสนอว่า กลุ่มชาติพันธุ์หรือกลุ่มวัฒนธรรมนี้ มีลักษณะทางสายเลือดและบรรพบุรุษทางวัฒนธรรม ผู้ที่อยู่ในกลุ่มชาติพันธุ์เดียวกันจะมีความผูกพันทางสายเลือดและทางวัฒนธรรมอยู่ด้วยพร้อมๆกันไป เป็นความรู้สึกร่วมกันที่ช่วยเสริมสร้างเอกลักษณ์ของบุคคลและของชาติพันธุ์ และในขณะเดียวกันสามารถเร้าอารมณ์ความรู้สึกให้เกิดเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันได้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งถ้าผู้ที่อยู่ในกลุ่มชาติพันธุ์นับถือศาสนาเดียวกัน และ ชาลส์ เอฟ คายส์ (Charles F. Keyes) (อ้างใน อมรา, หน้า ๑๕๗-๑๖๖) มองว่าเรื่องชาติพันธุ์อาจพิจารณาได้เป็น ๒ แบบ คือแบบที่ชาติพันธุ์ที่ตั้งถิ่นฐานใกล้เคียงกันจะมีความสัมพันธ์ซึ่งกันและกันในลักษณะพึ่งพากัน จะทำให้เกิดการยืมวัฒนธรรมและการผสมผสานกลมกลืนของวัฒนธรรมได้และแบบที่ชาติพันธุ์อยู่ในลักษณะชนกลุ่มน้อยกลุ่มใหญ่จะเกิดเป็นปัญหาขึ้น ถ้าความสัมพันธ์อยู่ในลักษณะเข้ากันไม่ได้ หรือมีความขัดแย้ง แต่ถ้าเป็นความสัมพันธ์ที่เข้ากันได้ ไม่มีการแย่งชิงอำนาจทางการเมืองและทางเศรษฐกิจกลุ่มชาติพันธุ์ก็อาจร่วมมือกันและสร้างสรรค์ได้

หากจะพิจารณาสังคมหมู่บ้านในด้านระบบความคิดและวัฒนธรรมแล้ว สามารถพูดถึงหมู่บ้านในความหมายของ ความเป็น “คนบ้านเดียวกัน” ของสมาชิกซึ่งอยู่ในหมู่บ้านนั้น ซึ่งแสดงออกถึงจิตสำนึกของกลุ่มคนที่อยู่ในชุมชนเดียวกัน มีประวัติความเป็นมาร่วมกัน มีลักษณะเฉพาะทางประเพณีวัฒนธรรมที่คล้ายคลึงกัน รวมทั้งมีระบบความเชื่อที่เป็นอุดมการณ์ ร้อยรัดสมาชิกของหมู่บ้านเข้าไว้ด้วยกัน เช่น หมู่บ้านในภาคเหนือมี “หอเจ้าบ้าน (ผีเสื้อบ้าน)” หรือ “ใจบ้าน” ที่เป็นสัญลักษณ์ของระบบความเชื่อ และเป็นศูนย์กลางของหมู่บ้าน ดังนั้นการพูดถึงวิถีชีวิตของล้านนา จึงหมายถึง การดำเนินชีวิตของประชาชนที่อาศัยในพื้นที่ภาคเหนือตอนบน บริเวณจังหวัดเชียงใหม่ เชียงราย ลำพูน ลำปาง น่าน แพร่ กลุ่มคนที่อาศัยพื้นที่ดังกล่าว มีหลายชาติพันธุ์มีความเชื่อในศาสนา ประเพณี ภาษา อาหาร ท้องถิ่นของตนสืบทอดกันมา

สังคมชาวล้านนามีการสืบเชื้อสายมาจากไทยใหญ่ ชาวละแวกและชาวเผ่าต่างๆอีก ๑๓ เผ่า การเกิดและการพัฒนาของวัฒนธรรมของชาวล้านนา มีพื้นฐานสำคัญอยู่บนสภาพแวดล้อมทางภูมิศาสตร์ ประวัติศาสตร์ และสังคมใกล้เคียงกัน ดินแดนล้านนาเดิมนั้นเป็นเอกราชมีวัฒนธรรมเฉพาะทั้ง ภาษา การแต่งกาย การรับประทานอาหาร มีการถ่ายทอดความเป็นล้านนามาช้านาน ทั้งในรูปของขนบธรรมเนียม ประเพณี ถึงแม้ว่าหัวเมืองล้านนาจะแยกกันอยู่ตามลักษณะของภูมิประเทศ อันเป็นที่ราบระหว่างภูเขา แต่ด้วยอิทธิพลของศาสนาและการสืบเชื้อสายเลือดล้านนามาแต่โบราณเป็นเอกลักษณ์ร่วมของท้องถิ่นและดินแดนล้านนา (มณี พยอมยงค์, ๒๕๒๕, หน้า ๔๓) ความเชื่อหมายถึงการยอมรับข้อเสนออย่างใดอย่างหนึ่งว่าเป็นจริง ซึ่งการยอมรับที่ว่านี้อาจเกิดจากสติปัญญา เหตุผล หรือความศรัทธาโดยไม่มีเหตุผลก็ได้ เมื่อบุคคลมีความเชื่อในสิ่งใดสิ่งหนึ่ง ก็มักจะมีทัศนคติ ความตั้งใจหรือการกระทำ พฤติกรรมความเชื่อ เกิดพฤติกรรมความเชื่อ นั้นๆ เป็นความสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน (สุพล รุจิพัฒน์และคณะ, ๒๕๓๓, หน้า ๓) และพันทิพย์ รามสูต (๒๕๓๑, หน้า ๑๐) ได้กล่าวทำนองเดียวกันนี้ว่า ความเชื่อของบุคคลขึ้นอยู่กับความรู้สึกรู้สึก ที่เขามีอยู่กับข้อมูลข่าวสารที่เขาได้รับจากแหล่งที่เขาเชื่อถือ โดยความเชื่อจะเป็นตัวกำหนด พฤติกรรมอีกต่อหนึ่ง นั่นคือ บุคคลจะกระทำหรือไม่กระทำให้สิ่งใดตามความเชื่อของเขา เป็นความเชื่อทางสังคมคือความเชื่อต่างๆ ของคนเป็นจำนวนมากในสังคมเดียวกัน และระบบสัญลักษณ์ คือ การให้ความหมายกับสิ่งต่างๆ ทั้งที่เป็นวัตถุ สิ่งของ หรือกิริยาท่าทาง ซึ่งสิ่งต่างๆ เหล่านี้จะเป็นตัวกำหนดพฤติกรรมของมนุษย์ ซึ่งสอดคล้องกับ สมิทธ์ สระอุบล (๒๕๓๔) ที่กล่าวว่า ความเชื่อเป็นพื้นฐานให้เกิดการกระทำสิ่งต่างๆ ทั้งด้านดีด้านร้าย คนโบราณจึงสร้างศรัทธาให้เกิดแก่ลูกหลานให้สักการะและนับถือสิ่งศักดิ์สิทธิ์หรือศาสนา และสิ่งที่มีอำนาจเหนือมนุษย์ เช่น พระภูมิเจ้าที่ ผีปู่ตา เจ้าเข้าทรง เทพเจ้า เป็นต้น ความเชื่อทางศาสนายังเป็นส่วนประกอบที่สำคัญของวัฒนธรรมของแต่ละสังคม เพราะเป็นตัวกำหนดขนบธรรมเนียมประเพณีบางอย่าง รวมทั้งเป็นตัวกำหนดพฤติกรรมของสมาชิกของสังคมด้วย ทั้งนี้เพราะความเชื่อทางศาสนามักจะระบุถึงความดีและความชั่ว ซึ่งทำให้ศาสนามีลักษณะที่เป็นศีลธรรม และมีบทบาทต่อการกำหนดพฤติกรรมของสมาชิกในสังคมได้

จากการที่ผู้วิจัยได้พูดคุยอย่างไม่เป็นทางการกับกลุ่มตัวอย่างที่ไม่เป็นทางการ ซึ่งได้แก่ชาวบ้านทั่วไป หรือ ม้าจี่(ร่างทรง) ที่มาร่วมพิธีกรรมเลี้ยงใหญ่ หรือ พิธีไหว้ครูประจำปี ๒๕๕๐ ของหอเจ้าพ่อหมอกมุงเมือง ที่มีม้าจี่(ร่างทรง) คือ นางกาญจนา ฦ เชิญใหม่ ซึ่งอยู่บริเวณข้างที่ว่าการอำเภอหางดง ในเขตเทศบาลตำบลหางดง ปรากฏว่า ผู้มาร่วมพิธีกรรมต่างให้เหตุผลของการมาเข้าร่วมพิธีกรรมว่า เนื่องจากทำตามธรรมเนียมปฏิบัติของบรรพบุรุษ และเพื่อความเป็นสิริมงคลแก่ตนเองและขอพรให้ครอบครัวอยู่เย็นเป็นสุข โดยให้เหตุผลสนับสนุน ความเชื่อเรื่องหอเจ้าบ้านและม้าจี่(ร่างทรง) ว่าสามารถดำรงอยู่ต่อไปได้ ในอนาคต เนื่องจากเห็นว่า เป็นความเชื่อที่แฝงไว้ด้วยความกลัว หรือ เป็นความเชื่อทางไสยศาสตร์ ซึ่งเป็นที่พึงทางดีที่ให้คุณและทางร้ายที่

ให้โทษ ได้แก่ ความเชื่อเรื่องไสยศาสตร์ เป็นการใช้พลังหรืออำนาจเหนือธรรมชาติมาให้เกิดผล มีการใช้คาถาอาคมเสกเป่า เช่น การทำเสน่ห์ยาแฝดทำให้คนรัก คาถาปิดไล่ ทำให้คู่รักถึงแก่ความตาย หรือคาถากำกับผีไม่ให้มารบกวนทำอันตรายแก่คน ฯลฯ และความเชื่อเรื่องโชคกลาง จะมีอยู่เสมอแล้วที่กักเอาว่าเป็นความจริง เช่น ตาเขมน้ำข้างซ้ายจะโชคดี ตาเขมน้ำข้างขวาจะโชคร้าย ขณะเดินทางมีสัตว์ตกลมาตายต่อหน้าจะเคราะห์ร้ายให้ระวังการเดินทาง เป็นต้น นอกจากนี้ยังมีความเชื่อเรื่องสิ่งศักดิ์สิทธิ์ โดยจะมีอำนาจลึกลับมากจะทำให้เป็นไปต่าง ๆ นานา เช่น เชื่อกันว่าพรหม แก้วบน การเคารพกราบไหว้สิ่งศักดิ์สิทธิ์ ทำให้กำลังใจเข้มแข็ง สามารถเผชิญและต่อสู้กับปัญหาหรือภัยอันตรายที่จะมาถึงได้ ซึ่งสอดคล้องกับ (ฉลาดชาย รมิตานนท์, ๒๕๒๗, หน้า ๓๑-๓๒) ที่เห็นว่า ความเชื่อเป็นองค์ประกอบหนึ่งของปรากฏการณ์ทางศาสนาที่กว้างใหญ่ไพศาล ความเชื่อทางศาสนา คือความเชื่อทุกชนิดที่ว่าด้วยมนุษย์ วัฒนธรรมหรือธรรมชาติ ที่มีใช้ผลิตผลของการค้นคว้า การวิจัยแบบวิทยาศาสตร์ กับทั้งยังได้รับการวางเป็นแบบแผนสืบต่อกันมาเป็นวัฒนธรรมศาสนา คือความเชื่อในภูตผีปิศาจ วิญญาณ สิ่งศักดิ์สิทธิ์ทั้งหลาย คือการขยายความสัมพันธ์ทางสังคมของมนุษย์ออกไปสัมพันธ์กับสิ่งศักดิ์สิทธิ์เหนือมนุษย์ หรือพลังเหนือมนุษย์เหนือธรรมชาติ คือการบูชา การบวงสรวงเช่น ไหว้ พิธีกรรม เพื่อสร้างสัมพันธภาพที่ดีกับวิญญาณซึ่งมนุษย์เชื่อว่า อำนาจเหล่านั้นสามารถควบคุมวิถีทางของธรรมชาติหรือวิถีทางของมนุษย์

ดังนั้นความเชื่อจึงมีบทบาทสำคัญในการกระทำและมีการสืบทอดต่อกันเรื่อยมา โดยที่ความเชื่อคือ ความคิดที่มนุษย์ยอมรับและยึดถือ ปรากฏการณ์บางอย่างของกลุ่มคนที่เกิดจากการปฏิบัติกิจกรรมของชุมชน โดยการประกอบพิธีกรรม อันหมายถึง การกระทำ ที่เกิดจากระบบความเชื่อต่างๆ พิธีกรรมมักเป็นส่วนประกอบของไสยศาสตร์ ซึ่งชุมชนให้ความสนใจและปฏิบัติตามอย่างเคร่งครัด เพราะ พิธีกรรมมักตอบสนองความต้องการของมนุษย์ในด้านหน้าที่ ประโยชน์ของพิธีกรรมจำเป็นต้องกล่าวถึงศาสนา เพราะศาสนาเป็นระบบความเชื่อที่มีความสำคัญอย่างยิ่งต่อบุคคลและการดำรงชีวิตในสังคม บุคคลจะปฏิบัติพิธีกรรมที่เกี่ยวกับความเชื่อนั้น (ศิริลักษณ์ สุดากุล, ๒๕๖๒, หน้า ๕) ความเชื่อทางศาสนาเป็นเรื่องยึดเหนี่ยวและบุคคลจะกระทำพิธีกรรมเกี่ยวเนื่องกับความเชื่อนั้น อันเป็นพลังที่จะรวมกลุ่มเข้าด้วยกันให้เป็นปึกแผ่นเพื่อความอยู่รอดของกลุ่ม

งานวิจัยนี้เป็นการยืนยันการศึกษาของผู้คนที่ได้เคยศึกษาไว้แล้วว่า การนับถือผี ในรูปของการนับถือหอเจ้าบ้าน (ผีเสื้อบ้าน) เป็นตัวอย่างอีกอันหนึ่ง ที่สามารถดำรงอยู่ควบคู่กับความเชื่อแบบพราหมณ์และพุทธศาสนาเป็นการดำรงอยู่ภายใต้โครงสร้างอันหนึ่งอันเดียวกันอย่างเหมาะสม มีสัมพันธภาพที่ปรากฏให้เห็นในรูปของความสัมพันธ์ในลักษณะการจัดสถานภาพความสูงต่ำ มีการจัดการบังคับบัญชา รวมทั้งการแบ่งแยกหน้าที่กันอย่างมีระบบของสิ่งศักดิ์สิทธิ์ทั้งหลายที่ผู้คนในสังคมไทยได้ยกสภาพเป็นตัวบุคคล โดยข้อสรุปนี้ได้จากความเห็นความเชื่อใน

ระดับชาวบ้าน และการดำรงอยู่ของความเชื่อทั้งผี-พราหมณ์-พุทธ และวิทยาศาสตร์ สามารถดำรงอยู่ได้ในสังคมไทยควบคู่กันไปโดยไม่เกิดการหักล้างซึ่งกันและกัน ที่เป็นเช่นนี้เพราะความเชื่อในตอบสนองความต้องการ หรือความจำเป็นของผู้คนในสังคมทั้งในด้านจิตใจและวัตถุที่แตกต่างกัน ดังนั้นผู้คนที่ใช้ชีวิตอยู่ในสังคมไทย จึงสามารถเลือกที่จะใช้วิธีการหนึ่ง หรือคำอธิบายแนวใดแนวหนึ่งในการแก้ไขปัญหาในชีวิตของแต่ละคน แต่ละชนชั้นอย่างสอดคล้องกับสถานภาพทางชนชั้น และสถานการณ์โดยมีโลกทัศน์ (ซึ่งน่าจะแยกแยะเป็นโลกทัศน์ของกลุ่มคน หรือชนชั้นที่ต่างสถานภาพทางสังคม เศรษฐกิจ การศึกษาและการเมืองออกจากกัน) ที่อาจต่างระดับกันเป็นปัจจัยหนึ่งที่ควบคุมอยู่เบื้องหลัง ด้วยเหตุนี้ การถือในอำนาจศักดิ์สิทธิ์เหนือธรรมชาติ เทวดาฟ้าดิน อิทธิฤทธิ์ ปาฏิหาริย์ เวทมนตร์คาถา โดยเฉพาะหอเจ้าบ้าน(ผีเสื้อบ้าน) ในเขตเทศบาลตำบลหางดง จึงดำรงอยู่ได้ในปัจจุบัน ซึ่งอาจมีแนวโน้มเพิ่มขึ้นได้ในแง่ของปริมาณ

ผู้วิจัยยังเห็นว่า การจัดองค์กรของหอเจ้าบ้าน และม้ายี่นั้นมียุ่จริง และสามารถศึกษาจดบันทึกให้เห็นได้อย่างชัดเจนพอสมควร ว่าการจัดองค์กรนั้น ๆ ได้อาศัยประวัติศาสตร์ (ในระดับการรับรู้ของชาวบ้าน) และตำนานเข้ามาเป็นพื้นฐาน พร้อมกันนั้นก็พยายามนำการจัดสำนักของแต่ละสายเข้าผูกกับประวัติศาสตร์ โดยอ้างอิงถึงวีรบุรุษ บุคคลที่มีชื่อเสียงตามตำนานสถานที่ที่ปรากฏในตำนาน เพื่อให้การดำรงอยู่ของผีเจ้านายและผีเสื้อบ้าน ในสำนักของตนมีความเป็นจริงเป็นจัง และมีความถูกต้อง ดังนั้นการจัดระบบความสัมพันธ์จึงต้องเป็นไปอย่างไม่วุ่นวายตัว มีความยืดหยุ่น และในขณะเดียวกันก็เปิดโอกาสให้มีการอ้างอิงอำนาจศักดิ์สิทธิ์แหล่งเดียวกันได้ สังเกตได้จากรายนามหอเจ้าบ้านและรายนามม้ายี่(ร่างทรง) ในเขตเทศบาลตำบลหางดง จังหวัดเชียงใหม่ ได้แก่ หอเจ้าพ่อหมอกมุงเมือง มีม้ายี่(ร่างทรง)เป็นของเจ้าหมอกมุงเมือง, เจ้าพญาเมือง, เจ้าสระหรีกัณใจ, เจ้าสร้อยฟ้า, เจ้าพ่อข้อมือเหล็ก, เจ้าพ่อศรีบุญเรือง ส่วนหอเจ้าองค์อินทร์มีม้ายี่เป็นร่างทรงของเจ้าอินทจักรย์, เจ้าธนูทอง, เจ้าองค์อินทร์ และหอเจ้าบ้านแม่ขักมีม้ายี่เป็นร่างทรงของพ่อสร้อยคอคำ แม่แสนคำ เจ้าน้องธนูทอง มีเพียงหอเจ้าพรหมเสน และหอเจ้าบ้านแม่ขักที่มีร่างทรงประจำเพียงหนึ่ง เท่านั้นเอง

นอกจากนี้การศึกษาและบันทึกเกี่ยวกับพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับประเพณีการถือหอเจ้าบ้านก็แสดงให้เห็นรูปแบบที่เหมือน ๆ กันในการประกอบพิธีกรรม เช่นการไหว้ครู การแต่งกาย การเข้าทรงประจำวัน ฯลฯ อาจ会有ความแตกต่างกันบ้างก็เพียงเล็กน้อยเพื่อสร้างศรัทธาเป็นพิเศษเฉพาะรายเท่านั้น การศึกษาเปรียบเทียบความสำเร็จและความมีชื่อเสียงของหอเจ้าบ้านแต่ละแห่งนั้นอาจสรุปได้ว่า ผีเก่าไม่จำเป็นจะต้องมีคนมาขึ้นมาก “ผีใหม่” อาจได้รับความนิยมมากกว่า ทั้งนี้ส่วนใหญ่ขึ้นกับบุคลิกภาพและความสามารถของม้ายี่ ที่สามารถจะปรับตัวได้ทันโลกทันเหตุการณ์ สามารถจะให้บริการในด้านที่ถูกค้ำมาขอคำปรึกษา หรือขอความช่วยเหลือเล็กน้อยแค่ไหน ตัวอย่างเช่น ม้ายี่บางรายประสบความสำเร็จมาก เพราะมีความสามารถในทางแก้ปัญหาครอบครัวแตกแยก ซึ่งดูเหมือนจะเป็นปัญหาที่มีแนวโน้มสูงขึ้นในสังคมไทยที่กำลังเปลี่ยนแปลง

ในขณะนี้ และปัญหาในเรื่องครอบครัวดังกล่าวนี้ ผู้ที่ประสบกับปัญหาขาดที่พึ่งที่ปรึกษา ดังนั้นผู้ที่จะเป็นที่พึ่งที่ปรึกษาเบื้องต้นก็อาจได้แก่ พ่อแม่ญาติพี่น้อง เพื่อนฝูง แต่ที่พึ่งเหล่านั้นอาจไม่อยู่ในสภาพที่พร้อมที่จะให้คำปรึกษา หรือผู้ประสบปัญหาอับอายที่จะไปขอรับคำปรึกษา โดยเฉพาะอย่างยิ่ง หากเป็นปัญหาสามีมีภรรยาน้อย ก็คงไม่อยากจะให้คนอื่นรู้ ดังนั้นจึงมามีมาจี และการวินิจฉัยของมาจีก็มักออกมาในลักษณะสามีนอกใจโดยหญิงอื่น ไม่ใช่การบกพร่องใด ๆ ของภรรยา ทางแก้ก็คือทำเสน่ห์เรียกกลับคืน นอกจากนั้น ปัญหาการประกอบการค้าและธุรกิจซึ่งในสังคมปัจจุบันอยู่ในสภาพของการแข่งขันกันทุกระดับ ดังนั้นผู้ประกอบการจำนวนมากจึงน่าจะเผชิญกับปัญหาที่ว่านี้ แต่แหล่งที่จะปรับทุกข์หรือขอคำแนะนำในการแก้ปัญหา สังคมไม่มีไว้ให้ ดังนั้นบางคนจึงหันมาพึ่งพิงพ่อเจ้าบ้านและมาจี หากมาจีรายใดสามารถปรับตัวให้เป็น “ที่ปรึกษาทางธุรกิจการค้า” ได้ก็มักจะประสบความสำเร็จ ในการรักษาโรคภัยไข้เจ็บ เท่าที่ผู้วิจัยสังเกตพบก็คือมาจีที่ประสบความสำเร็จ จะไม่ปฏิเสธการแพทย์สมัยใหม่ ตรงกันข้ามกลับสนับสนุนให้ลูกค้าไปใช้บริการการแพทย์สมัยใหม่ควบคู่ไปด้วย พร้อมกันนั้นก็ยังสามารถทำให้จุดอ่อนต่าง ๆ ของการแพทย์สมัยใหม่ให้เป็นประโยชน์ต่อการวินิจฉัย และบำบัดรักษาของตนเอง นอกจากนี้ยังพบว่า ภูมิหลังของลูกค้าที่ไปขอรับบริการจากพ่อเจ้าบ้านและมาจีในแต่ละแห่งนั้นมีทุกเพศ ทุกวัยและทุกระดับการศึกษา ดังนั้นประเด็นสำคัญจึงอยู่ที่ว่าลูกค้าประเภทใดไปหาใคร ข้อเสนอแนะก็คือพ่อเจ้าบ้านที่มาจีมีระดับการศึกษา หรือมีโลกทัศน์แบบชาวบ้านก็จะมีลูกค้าเป็นชาวบ้าน แต่พ่อเจ้าบ้านที่มาจีมีการศึกษาสูงหรือมีการปรับระดับโลกทัศน์ โดยรับเอาโลกทัศน์สมัยใหม่ของสังคมทุนนิยมตะวันตกเข้ามาบ้างก็จะมีลูกค้าที่มีลักษณะใกล้เคียงกันมากขึ้น จึงน่าจะสรุปได้ว่า “การดำรงอยู่ของพ่อเจ้าบ้านในชุมชนเมือง กรณีศึกษา : เทศบาลตำบลหางดง อำเภอหางดง จังหวัดเชียงใหม่ ” สามารถดำรงอยู่ได้ต่อไปในอนาคต ในแง่ของการเป็นที่พึ่งพิงทางจิตใจของประชาชนที่ต้องเผชิญกับปัญหามากมาย ทั้งทางเศรษฐกิจ สังคม การเมือง และความแตกแยกของผู้คนในสังคม ที่ล้วนก่อให้เกิดความเครียดได้ในยุคปัจจุบัน

๕. ประเด็นความเชื่อเรื่อง หอเจ้าบ้าน(ผีเสื้อบ้าน) และการทำหน้าที่ของมาจี(ร่างทรง) ในปัจจุบันกับการสร้างขวัญและกำลังใจ ในการดำเนินชีวิตของประชาชนในเขตเทศบาลตำบลหางดง

จากการสัมภาษณ์ผู้นำชุมชนทั้งหมดจำนวน ๒๑ คนปรากฏว่า ผู้นำชุมชนจำนวน ๑๗ คนเห็นว่า ความเชื่อเรื่องหอเจ้าบ้านและการทำหน้าที่ของมาจี(ร่างทรง)ในปัจจุบันมีส่วนช่วยให้ประชาชนมีขวัญและกำลังใจมากขึ้น แต่อาจแตกต่างกันในแต่ละเรื่องของแต่ละบุคคล ได้แก่ นางวารุณี แซ่เฮง (ประธาน อ.ส.ม. หมู่ที่ ๒) นายประพันธ์ มณีดวงฤทธิ์ (ประธานภาค ๔ สายใต้) นางประนอม ประจันตกาญจน์ (ประธานกลุ่มสตรีแม่บ้านหมู่ที่ ๔ และ ประธานอ.ส.ม.หมู่ที่ ๔) นายประชัน ศรีสุบิน (ประธานชมรมผู้สูงอายุบ้านกำแพงงาม หมู่ที่ ๓) นางจิตยา ต่อใจ (ประธานกลุ่มสตรีแม่บ้านเทศบาลหางดง) นายสิงห์คำ เปี้ยจันทร์ดา (ประธานผู้สูงอายุบ้านท้าว

คำวัง หมู่ที่ ๑) นายจันทร์ รัตนจิระวงศ์ (ประธาน อ.ส.ม. หมู่ที่ ๑ ตำบลหางดง) นายอินแก้ว แก่นสาร (กำนันตำบลหางดง) นายอินทร์ทองฟองคำ (ประธานผู้สูงอายุอำเภอหางดง) นายบุญศรี ศรีเรือง (ผู้ใหญ่บ้านหมู่ที่ ๑) นางนาคยา ใบจิว (ประธานกลุ่มสตรีแม่บ้านเทศบาลตำบลหางดง หมู่ที่ ๕) นายวิฑูร มูลลิขัย (ประธานกรรมการชุมชนบ้านแม่จ๊ก หมู่ที่ ๕) นายชรินทร์ อินทจักร์ (ผู้ใหญ่บ้าน หมู่ที่ ๒) นางฟองจันทร์ สถาปัตย์ไพบูลย์ (ประธานกลุ่มสตรีแม่บ้านเทศบาลหางดง หมู่ที่ ๕) นางเครือวัลย์ หมั่นแสน (ประธาน อ.ส.ม. ตำบลหางดง หมู่ที่ ๕) นายสุรพล สัตยารักษ์ (นายอำเภอหางดง) และ นายจำรูญ เร่งถนอมทรัพย์ (นายกเทศมนตรีตำบลหางดง) ในขณะที่ผู้นำชุมชนอีก ๓ คน เห็นว่า ความเชื่อเรื่องหอเจ้าบ้าน และการทำหน้าทีของม้ายี่(ร่างทรง)ในปัจจุบันมีบทบาทเฉพาะกับผู้ที่มีความเชื่อเท่านั้น คือนาง เรือนคำ คำแดง (ประธานกลุ่มสตรีแม่บ้านเทศบาลตำบลหางดง หมู่ที่ ๔) นางสุพิน สุทธิพันธุ์ (ประธานอ.ส.ม.หมู่ที่ ๓) นายดิเรก เรืองศรีมัน (ประธานชมรมผู้สูงอายุบ้านทรายมูล หมู่ที่ ๔) แต่มีเพียง ๑ คนที่ตอบว่า ไม่เคยเชื่อเรื่องหอเจ้าบ้านและม้ายี่(ร่างทรง)เลย คือ นางศรีวรรณ ระฤทธิ (ประธานกลุ่มสตรีแม่บ้านเทศบาลหางดง หมู่ที่ ๓)

นอกจากนี้การสัมภาษณ์ม้ายี่(ร่างทรง) ทั้ง ๕ คน ต่างก็ตอบไปในทิศทางเดียวกันว่า คนที่มีความเชื่อ ศรัทธา เรื่อง หอเจ้าบ้าน มักมีขวัญและกำลังใจดีมากขึ้น ในการดำรงชีวิต เช่น นาง กาญจนา เห็นว่าหากบุคคลใดที่ไม่ได้มาไหว้สา หอเจ้าบ้านเป็นประจำ แต่ถ้ามีโอกาสมาร่วม พิธีกรรมเลี้ยงใหญ่ประจำปีก็จะทำให้อยู่เย็นเป็นสุข ครอบครัวอยู่กันราบรื่น ไม่เจ็บไข้ อย่าง ตนเองหากไม่ได้ทำพิธีเลี้ยงใหญ่ประจำปีก็จะรู้สึกไม่สบายใจ เพราะเคยทำมาสม่ำเสมอทุกปี และ ที่สามารถทำสำเร็จได้ก็เป็นเพราะเจ้าพ่อช่วยเหลือ เพราะการจัดพิธีใหญ่ต้องใช้เงินหลายหมื่น ไม่ ว่าจะเป็นค่าอาหาร เครื่องดื่ม ที่เตรียมไว้ต้อนรับผู้มาร่วมพิธี แม้แต่วงศ์คนใน ปัจจุบันค่าจ้างก็ตก ครั้งละประมาณ ๖,๐๐๐ บาท และที่เชื่อว่าหอเจ้าบ้านยังคงได้รับความศรัทธาจากชาวบ้านอยู่มาก เห็นได้จากการจองคิววงดนตรีเพื่อมาเล่นในพิธีเลี้ยงใหญ่ประจำปีนั้น ต้องจองคิวกันนานข้ามปี ส่วนนางชื่น ก็เห็นว่า แม้แต่เวลาที่ใครจะเดินทางก็มักมาบอกกล่าวหรือแม่แต่ของหายก็จะมาบน บาน เช่น รถจักรยานยนต์ของหลานหาย จึงมาบอกกล่าวและขอพรจากหอเจ้าบ้าน ผ่านไปนาน ๒ เดือนก็ได้รับรถกลับคืนมาและ นางนวลศรี ก็เห็นว่า หากใครเจ็บป่วยก็สามารถมาถามไถ่จากหอ เจ้าบ้านได้ หรือแม้แต่เวลาเดินทางก็ขอให้หอเจ้าบ้านคุ้มครองโดยถวายข้าวตอก ดอกไม้ ธูปเทียน ซึ่งสอดคล้องกับ นายบุญส่ง และ นางคำปัน

ดังนั้นความเชื่อเรื่องหอเจ้าบ้านและการทำหน้าทีของม้ายี่(ร่างทรง)ในปัจจุบันมีส่วนช่วย ให้ประชาชนมีขวัญและกำลังใจมากขึ้น นั่นเป็นเพราะวิถีชีวิตของประชาชนที่ผูกพันอยู่กับความ เชื่อและพิธีกรรม โดยมีแนวคิดสนับสนุน ดังนี้ วิถีชีวิตของกลุ่มคนในสังคมมีการสืบทอดและ พัฒนาอย่างต่อเนื่องกันมา การพูดถึงวิถีชีวิตของล้านนาหมายถึง การดำเนินชีวิตของประชาชนที่

อาศัยในพื้นที่ภาคเหนือตอนบนบริเวณจังหวัดเชียงใหม่ เชียงราย ลำพูน ลำปาง น่าน แพร่ กลุ่มคนที่อาศัยพื้นที่ดังกล่าว มีหลายชาติพันธุ์มีความเชื่อในศาสนา ประเพณี ภาษา อาหาร ท้องถิ่นของตนสืบทอดกันมา โดยมีความเชื่อ ซึ่งหมายถึง การยอมรับข้อเสนออย่างใดอย่างหนึ่งว่าเป็นจริง ซึ่งการยอมรับที่ว่านี้อาจเกิดจากสติปัญญา เหตุผล หรือความศรัทธาโดยไม่มีเหตุผลก็ได้ เมื่อบุคคลมีความเชื่อในสิ่งใดสิ่งหนึ่ง ก็มักจะมีทัศนคติ ความตั้งใจหรือการกระทำ พฤติกรรมความเชื่อ เกิดพฤติกรรมความเชื่อนั้นๆ เป็นความสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน ของคนในท้องถิ่นเดียวกัน กล่าวคือความเชื่อของบุคคลขึ้นอยู่กับความรู้สึกรู้สึก ที่เขามีอยู่กับข้อมูลข่าวสารที่เขาได้รับจากแหล่งที่เขาเชื่อถือ โดยความเชื่อจะเป็นตัวกำหนด พฤติกรรมอีกต่อหนึ่ง นั่นคือ บุคคลจะกระทำหรือไม่กระทำสิ่งใดตามความเชื่อของเขา เป็นความเชื่อทางสังคมคือความเชื่อต่างๆ ของคนเป็นจำนวนมากในสังคมเดียวกัน และระบบสัญลักษณ์ คือ การให้ความหมายกับสิ่งต่างๆ ทั้งที่เป็นวัตถุ สิ่งของ หรือกิริยาท่าทาง ซึ่งสิ่งต่างๆ เหล่านี้จะเป็นตัวกำหนดพฤติกรรมของมนุษย์

สมิทธิ์ สระอุบล (๒๕๓๔) กล่าวว่าความเชื่อเป็นพื้นฐานให้เกิดการกระทำสิ่งต่างๆ ทั้งด้านดี ด้านร้ายคนโบราณจึงสร้างศรัทธาให้เกิดแก่ลูกหลานให้สักการะและนับถือสิ่งศักดิ์สิทธิ์หรือศาสนา และสิ่งที่มีอำนาจเหนือมนุษย์ เช่น พระภูมิเจ้าที่ ผีปอบตา เจ้าเข้าทรง เทพเจ้า เป็นต้น ความเชื่อทางศาสนายังเป็นส่วนประกอบที่สำคัญของวัฒนธรรมของแต่ละสังคม เพราะเป็นตัวกำหนดขนบธรรมเนียมประเพณีบางอย่าง รวมทั้งเป็นตัวกำหนดพฤติกรรมของสมาชิกของสังคมด้วย ทั้งนี้เพราะความเชื่อทางศาสนามักจะระบุถึงความดีและความชั่ว ซึ่งทำให้ศาสนามีลักษณะที่เป็นศีลธรรม และมีบทบาทต่อการกำหนดพฤติกรรมของสมาชิกในสังคมได้ ความเชื่อทั่วไป หรือความเชื่อธรรมดาที่คนส่วนใหญ่จะมีอยู่ สามารถแบ่งย่อยออกไปได้เป็น ๑๐ ประการดังนี้

๑. ความเชื่อปรากฏการณ์ธรรมชาติ ได้จากการที่มนุษย์สมัยโบราณต้องอาศัยธรรมชาติเป็นอยู่ เมื่อฝนตกฟ้าร้องก็กลัว หรือเกิดฟ้าผ่าจนได้รับอันตรายก็เข้าใจว่าธรรมชาติลงโทษ หรือเมื่อมีน้ำท่วมใหญ่หรือฝนแล้งก็ว่าพระเจ้าลงโทษจึงหาวิธีการบวงสรวงอ่อนน้อมมิให้ท่านลงโทษ เป็นต้น

๒. ความเชื่อเกี่ยวกับขากกลางบ้าน ความเชื่อข้อนี้เกิดเมื่อมนุษย์เจ็บป่วยไม่สามารถประกอบอาชีพ จะหายาที่เป็นสมุนไพรรักษา หายบ้างไม่หายบ้าง เพราะยาออกฤทธิ์ช้า เช่นคนเป็นปากนกกระจอกก็เอาเปลือกแควมาเคี้ยว เป็นตาแดงให้เคี้ยวกระเทียมป่า เป็นต้น

๓. ความเชื่อเกี่ยวกับฤกษ์ยาม นิมิต ผัน การประกอบพิธีต่างๆ ถือว่าเป็นสิ่งสำคัญเพื่อเป็นสิริมงคลแก่ตัวเองต่อไปภายหน้า เช่น ขึ้นบ้านใหม่ที่หาฤกษ์ยาม จะเดินทางไกลไปค้าขายก็หาฤกษ์ยามออกเดินทางไปที่ทิศทางใดจึงจะดี ส่วนความฝันหรือนิมิตนั้น เชื่อว่าส่วนของความจริง ทำให้บางคนถือเอามาเป็นภาระในการกระทำต่างๆ ถ้าฝันดีก็หวังว่าจะโชคดีมีสุข หากฝันร้ายก็จะหาวิธีปิดเป่าโดยแก้ฝันตามแม่น้ำ หรือตามทางแพร่ง ฯลฯ

๔. ความเชื่อเกี่ยวกับลักษณะของคนและสัตว์ มนุษย์ได้คลุกคลีอยู่ด้วยกันเป็นเวลานาน

ย่อมจะนำเอาลักษณะที่ดีของกันและกันมาพิจารณาแล้วสรุปเอาน่าจะเป็นอย่างนี้ น่าจะเป็นอย่างนั้นแล้วบอกเล่าสืบต่อกันมาเช่น ห้ามคบคนหน้ากรือ คอสั้น ผมหยิก หรือห้ามแต่งงานกับผู้หญิงที่เดินกางแขนเหมือนผู้ชาย กรณีเกี่ยวกับสัตว์ เช่นควายที่จะนำมาใช้งานต้องคว้ามือกี่ขวัญ ถ้ามีไม่ครบตามลักษณะที่กำหนดถือว่าลักษณะไม่ดี เป็นต้น

๕. ความเชื่ออันเนื่องมาแต่ศาสนา แต่ละศาสนาสอนให้เชื่อด้วยวิธีต่างๆ กัน แต่จุดหมายปลายทางคือความสุขในชีวิตเช่นเดียวกัน ในศาสนาคริสต์สอนให้รักเพื่อนมนุษย์ และผู้กระทำความผิดหากมีการสารภาพบาปต่อพระเจ้าก็สามารถลบล้างบาปนั้นได้ ศาสนาพุทธสอนให้เชื่อในการกระทำและผลของการกระทำ เป็นต้น

๖. ความเชื่อเกี่ยวกับการทำมาหากินและอาชีพ มนุษย์ต้องประกอบอาชีพเพื่อความอยู่รอด ดังนั้นการเพาะปลูกต่างๆ จะได้ผลดี จึงมีทั้งข้อห้ามและข้อปฏิบัติ เช่น ห้ามยืมเวลาปลูกข้าวโพดจะทำให้ข้าวโพดมีเมล็ดห่าง เวลาต้นไม่มีดอกข่อ ห้ามชี้จะทำให้ผลเน่า ฯลฯ

๗. ความเชื่อเกี่ยวกับประเพณี แต่ละภูมิภาคมีประเพณีและความเชื่อของแต่ละท้องถิ่น และมีการประกอบอาชีพตามความเชื่อในประเพณีอยู่ด้วยเช่น ประเพณีชิงเปรตในภาคใต้ ประเพณีทำบุญคูณลานในภาคอีสาน ประเพณีสงกรานต์ในภาคเหนือ เป็นต้น

๘. ความเชื่อเรื่องเคล็ดและแก้เคล็ด มนุษย์มีความเชื่อว่าสิ่งที่ไม่ดีจะกลายเป็นดีได้หากมีการแก้เคล็ดแล้ว เช่น เชื่อว่าอายุเท่านั้นเท่านั้นจะถึงชาติ ก็ทำพิธีสืบทอดอายุ เป็นต้น

๙. ความเชื่อเกี่ยวกับนรก สวรรค์ ชาติ ภพ เป็นความเชื่อของมนุษย์ที่มีมานานแล้วว่าถ้าไม่ดีจะตกนรกถูกขมบาลทรมาน ถ้าทำดีจะมีสุขขึ้นสวรรค์ เชื่อว่าตายแล้วไปเกิดในชาติหน้าต่อไป

๑๐. ความเชื่อเกี่ยวกับเลขดี เลขร้าย วันดี วันร้าย ตัวเลขนับว่าเป็นสิ่งที่เชื่อว่าจะให้คุณให้โทษแก่มนุษย์ เช่น ชาวตะวันตกเชื่อว่าเลข ๑๓ เป็นตัวเลขอัปโชค ก็จะหลีกเลี่ยงการกระทำเกี่ยวกับเลขนี้ คนไทยเชื่อว่าเลข ๙ ดี ทำอะไรก้าวหน้าก็จะประกอบพิธีในวันที่เป็นเลขเก้า

ส่วนความเชื่อที่แฝงไว้ด้วยความกลัว หรือความเชื่อทางไสยศาสตร์เป็นความเชื่อที่ฟังทางดีที่ให้คุณและทางร้ายที่ให้โทษ ความเชื่อที่แฝงไว้ด้วยความกลัวแบ่งได้เป็น ๓ ประเภท ดังนี้

๑. ความเชื่อเรื่องไสยศาสตร์ เป็นการใช้พลังหรืออำนาจเหนือธรรมชาติมาให้เกิดผล มีการใช้คาถาอาคมเสกเป่า เช่น การทำเสน่ห์ยาแฝดทำให้คนรัก คาถาปิดไล่ ทำให้คู่อธิถึงแก่ความตาย หรือคาถากำกับผีไม่ให้มารบกวนทำอันตรายแก่คน ฯลฯ

๒. ความเชื่อเรื่องโชคกลาง จะมีอยู่เสมอแล้วที่กักเอาไว้เป็นความจริง เช่น ตาเขมนข้างซ้ายจะโชคดี ตาเขมนข้างขวาจะโชคร้าย ขณะเดินทางมีสัตว์ตกมาตายต่อหน้าจะเคราะห์ร้ายให้ระวังการเดินทาง เป็นต้น

๓. ความเชื่อเรื่องสิ่งศักดิ์สิทธิ์ โดยจะมีอำนาจลึกลับมากระทำให้เป็นไปต่างๆ นานา เช่น

เชื่อการเข้าทรง แก่บน การเคารพกราบไหว้สิ่งศักดิ์สิทธิ์ ทำให้กำลังใจเข้มแข็ง สามารถเผชิญและต่อสู้กับปัญหาหรือภัยอันตรายที่จะมาถึงได้

ดังนั้นความเชื่อในวิญญาณบรรพบุรุษที่มีความสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดกับโครงสร้างอำนาจภายในครอบครัว ระบบเครือญาติเป็นพื้นฐานของระบบความเชื่อในสังคมวัฒนธรรมที่ครอบครัวและระบบเครือญาติเป็นแกนกลางในการตัดสินใจ โครงสร้างครอบครัวและเครือญาติมีการรวมตัวเป็นปึกแผ่นและแน่นแฟ้น ความเชื่อในการให้ลูกและโทษของวิญญาณบรรพบุรุษต่อลูกหลานที่มีชีวิตอยู่เป็นการเสริมดวงในการตัดสินใจ และการควบคุมกฎระเบียบของพ่อหรือผู้อาวุโสในครอบครัว (Swanson, ๑๙๖๕ อ้างใน ชศ สันตสมบัติ, ๒๕๓๗, หน้า ๒๐๓) หากถือว่าความเชื่อเป็นสิ่งที่ไม่ได้เกิดจากพื้นฐานที่เป็นระบบ มีการควบคุมปัจจัยเงื่อนไขตัวแปรต่างๆ ในวิธีการของศาสตร์สมัยใหม่แล้ว ความเชื่อจึงเป็นองค์ประกอบหนึ่งของปรากฏการณ์ทางศาสนาที่กว้างใหญ่ไพศาล ความเชื่อทางศาสนา คือความเชื่อทุกชนิดที่ว่าด้วยมนุษย์ วัฒนธรรมหรือธรรมชาติ ที่มีใช้ผลิตผลของการค้นคว้า การวิจัยแบบวิทยาศาสตร์ กับทั้งยังได้รับการวางเป็นแบบแผนสืบต่อกันมาเป็นวัฒนธรรมศาสนา คือความเชื่อในภูตผีปิศาจ วิญญาณ สิ่งศักดิ์สิทธิ์ทั้งหลาย คือการขยายความสัมพันธ์ทางสังคมของมนุษย์ออกไปสัมพันธ์กับสิ่งศักดิ์สิทธิ์เหนือมนุษย์ หรือพลังเหนือมนุษย์เหนือธรรมชาติ คือการบูชา การบวงสรวงเช่นไหว้ พิธีกรรมเพื่อสร้างสัมพันธ์ภาพที่ดีกับวิญญาณซึ่งมนุษย์เชื่อว่า อำนาจเหล่านั้นสามารถควบคุมวิถีทางของธรรมชาติหรือวิถีทางของมนุษย์ (ฉลาดชาย รมิดานนท์, ๒๕๒๗, หน้า ๓๑-๓๒)

ผู้วิจัยเห็นด้วยกับ นายจำรูญ เร่งถนอมทรัพย์ (นายกเทศมนตรีตำบลหางดง) ที่เห็นว่า “ความเชื่อเรื่องหอเจ้าบ้านและการทำหน้าที่ของมัจฉี(ร่างทรง) ในปัจจุบันมีส่วนช่วยให้ประชาชนมีขวัญและกำลังใจมากขึ้น เพราะต้องยอมรับว่า มันเป็นประเพณี บางคนมาร่วมพิธีกรรมต่างๆ ที่ไม่ได้มีปัญหาอะไร แต่เพราะคนเฒ่าคนแก่บอกว่า หากได้เข้าร่วมพิธีจะดี เป็นสิริมงคลแก่ชีวิต ก็เลยมาเข้าร่วมพิธีตามคำบอกกล่าว เนื่องจากว่าไม่เห็นเสียหายอะไร” ดังนั้นความเชื่อจึงมีบทบาทสำคัญในการสร้างขวัญและกำลังใจในการดำเนินชีวิตที่มีการสืบทอดต่อกันเรื่อยมา

๖. ประเด็นการพึ่งพาหอเจ้าบ้าน (ผีเสื้อบ้าน) และมัจฉี(ร่างทรง)ของประชาชนในเขตเทศบาลตำบลหางดง

จากการสัมภาษณ์ผู้นำชุมชนทั้งหมดจำนวน ๒๑ คนปรากฏว่าผู้นำชุมชนจำนวน ๒๐ คนเห็นว่า ประชาชน ส่วนใหญ่ยังคงมีความเชื่อและยังคงต้องการพึ่งพาเรื่องหอเจ้าบ้านและการทำหน้าที่ของมัจฉี(ร่างทรง) ในปัจจุบันอยู่ แต่อาจแตกต่างกันในความเชื่อแต่ละบุคคลโดยมีเพียง ๑ คนเท่านั้น ที่ตอบว่า ไม่เคยเชื่อและไม่เคยไปพึ่งพาหอเจ้าบ้านและมัจฉี(ร่างทรง)เลย คือ นางศรีวรรณ ระฤทธิ (ประธานกลุ่มสตรีแม่บ้านเทศบาลหางดง หมู่ที่ ๓)

ส่วนมัจฉี (ร่างทรง) ทั้ง ๕ คนก็ตอบไปในทิศทางเดียวกันว่าประชาชนในปัจจุบันยังคงต้องการพึ่งพาหอเจ้าบ้านและมัจฉี (ร่างทรง) อยู่เหมือนเช่นในอดีต แต่อาจแตกต่างกันในแต่ละประเด็น โดยนางกาญจนา เห็นว่า ประเด็นส่วนใหญ่มักเป็นเรื่อง หน้าที่การงาน การเรียน การสอบเข้าเรียนต่อ สอบเข้ารับราชการ เกณฑ์ทหาร การเดินทางไกลงานทั่วไป หรือสุขภาพ เช่น อาจารย์จำรูญ เร่งถนนมทรัพย์ นายกเทศมนตรีตำบลหางดง ป่วยรักษาตัวอยู่นานก็ไม่หายสักที จนครอบครัวของท่านต้องมาขอให้เจ้าพ่อช่วย ต่อมาอาการของท่านก็ดีขึ้นเรื่อยๆ เช่นเดียวกับ นายบุญส่ง นางคำปิ่น นางชื่น และ นางนวลศรี นอกจากนี้ทุกคนยังเห็นว่าประชาชนในปัจจุบันยังคงต้องการพึ่งพาหอเจ้าบ้านและมัจฉี (ร่างทรง) มากขึ้นอยู่เหมือนเช่นในอดีต มีเพียง นางกาญจนา เท่านั้น ที่เห็นว่า อาจน้อยลงในบางเรื่อง แต่ก็ให้ข้อสังเกตว่า จำนวนผู้คนที่มาขอความช่วยเหลือจากเจ้าพ่อที่หอเจ้าพ่อหมอกมุงเมือง ไม่ได้ลดลงเลย เพราะสังเกตจากการที่มีคนมาไหว้ขอพรจำนวนมากตลอดเวลา เนื่องจากตนเองมีบ้านเรือนอยู่ใกล้และมีหน้าที่ดูแลทำความสะอาดหอเจ้าบ้านอยู่เป็นประจำ

ผู้นำชุมชนส่วนใหญ่และมัจฉี (ร่างทรง) ทั้งหมด ต่างเห็นว่า หอเจ้าบ้าน และการทำหน้าที่ของมัจฉี (ร่างทรง) ในปัจจุบันจะมีส่วนช่วยให้ประชาชนมีขวัญและกำลังใจมากขึ้นในการดำเนินชีวิตก็ตาม แต่ไม่ได้หมายความว่า ความเชื่อที่แฝงไว้ด้วยความกลัว หรือความเชื่อทางไสยศาสตร์จะเป็นความเชื่อที่ให้คุณในทางร้ายที่ให้โทษเท่านั้น เนื่องจากความเชื่อถือ ความคิดที่มนุษย์ยอมรับและยึดถือ ปรากฏการณ์บางอย่างของกลุ่มคนที่เกิดจากการปฏิบัติกิจกรรมของชุมชน โดยการประกอบพิธีกรรม ซึ่งหมายถึง การกระทำ อันเนื่องมาจากระบบความเชื่อต่างๆ พิธีกรรมมักเป็นส่วนประกอบของไสยศาสตร์ ซึ่งชุมชนให้ความสนใจและปฏิบัติตามอย่างเคร่งครัด เพราะพิธีกรรมมักตอบสนองความต้องการของมนุษย์ในด้านหน้าที่ ประโยชน์ของพิธีกรรมจำเป็นต้องกล่าวถึงศาสนาเพราะศาสนาเป็นระบบความเชื่อที่มีความสำคัญอย่างยิ่งต่อบุคคลและการดำรงชีวิตในสังคม บุคคลจะปฏิบัติพิธีกรรมที่เกี่ยวกับความเชื่อนั้น (ศิริลักษณ์ สุதாகุล, ๒๕๓๒, หน้า ๕) ความเชื่อทางศาสนาเป็นเรื่องยึดเหนี่ยวและบุคคลจะกระทำพิธีกรรมเกี่ยวเนื่องกับความเชื่อนั้น อันเป็นพลังที่จะรวมกลุ่มเข้าด้วยกันให้เป็นปึกแผ่นเพื่อความอยู่รอดของกลุ่ม (Durkheim, ๑๙๑๑ อ้างใน จิตยา สุวรรณชัย, ๒๕๒๕) โดยศาสนามีหน้าที่ ๔ ประการ คือ ๑. ทำหน้าที่ในการเตรียมและจัดวินัย หน้าที่นี้จะเป็นส่วนที่พิธีกรรมของศาสนาจะหัดให้บุคคลมีระเบียบวินัยด้วยตัวเองของตัวเองเตรียมตนเพื่อชีวิตในสังคม ๒. หน้าที่ในการยึดเหนี่ยวหรือผนึกเข้ากับสังคม ศาสนา และพิธีกรรมจะทำหน้าที่ในการที่จะสร้างความหมายของการที่มนุษย์จำเป็นต้องอยู่ร่วมกันมีอารมณ์และความรู้สึก ทำนองเดียวกันตลอดจนแสดงออกในแนวเดียวกัน เป็นการสร้างพลังของการรวมกลุ่ม ๓. หน้าที่ในการผนวกและรื้อฟื้นศาสนาและประเพณีจะทำหน้าที่สร้างศรัทธา ความยึดมั่นในขนบธรรมเนียมประเพณีให้คงอยู่ ๔. หน้าที่ในการสร้างความรู้สึกร่วมกันค่าและความสุขของการมีชีวิต พิธีกรรมทำให้เกิดความสุขในการมีชีวิตร่วมกัน พร้อมทั้งเป็นการลดความ

กอดันหรือเศร้าโศกในจิตใจเป็นการแสดงถึงการมีส่วนร่วมในความทุกข์หรือพิธีแต่งงานก็จะมีผู้มาแสดงความยินดีช่วยเหลือสิ่งเหล่านี้ทำให้ผู้ที่เกี่ยวข้องโดยตรง ตระหนักในผลของการเป็นสมาชิกของสังคมนั้น

ความเชื่อเกี่ยวกับการนับถือผีเจ้านาย และ หอเจ้าบ้าน (ผีเสื้อบ้าน) ที่ช่วยสนับสนุนประเด็นดังกล่าวนี้ เนื่องจากในกลุ่มคนที่เรียกตัวเองว่า คนเมือง มีประเพณีของกลุ่มชาติพันธุ์หรือกลุ่มทางสังคม วัฒนธรรมต่างๆ เช่น ความเชื่อเกี่ยวกับการลงผี การดูเมื่อดูยาม การทำนายทายทัก จะเป็นสิ่งปกติในชีวิตประจำวัน แม้ว่าในสายตาของผู้อื่นจะดูว่าเป็นสิ่งแปลกประหลาด ถึงแม้ว่าการปฏิบัติ เช่นนี้จะมีความแตกต่างกันในระดับต่างๆ ของความสัมพันธ์ทางสังคม อันจะนำมาสู่กระบวนการทางจิตสำนึก ที่มีต่อระบบความเชื่อและการประกอบพิธีกรรม เช่น การสร้างความหมาย ภาษา ท่าทาง เครื่องแต่งกาย ดนตรี วัสดุอุปกรณ์ ความเป็นไปของวิถีชีวิตทางความเชื่อ การประพาศ ปฏิบัติ เหตุผลของการให้ความหมาย จึงขึ้นอยู่กับบริบทและเงื่อนไขที่มีความแตกต่างแต่ที่สำคัญ ระบบความเชื่อเรื่องไสยศาสตร์ การลงเจ้าเข้าผี ศาสตร์แห่งการทำนายทายทัก การดูเมื่อดูยาม น่าจะเป็นระบบเหตุผลหรือวิถีคิดที่สนองตอบต่อความต้องการของวิถีชีวิต หรือต้นทุนของความเป็นจริงระดับหนึ่ง ที่เกิดจากระบบภูมิปัญญาของชุมชนที่มีและใช้ร่วมกัน อีกนัยหนึ่ง ระบบความเชื่อเกี่ยวกับผีเจ้านาย น่าจะมีคุณสมบัติ แก่นสาร อันเป็นสาระสำคัญหน่วยหนึ่งของความหลากหลายขององค์ประกอบที่เชื่อมโยงต่อกันอย่างเป็นระบบ ซึ่งสามารถสืบทอดและดำรงอยู่ของพิธีกรรมปัจจุบันอย่างซับซ้อน

วัฒนธรรมความเชื่อเกี่ยวกับ “ผีเจ้านาย” น่าจะมีบทบาทและดำรงอยู่ในสังคมภาคเหนือมาเป็นระยะเวลานาน พอๆ กับระบบความเชื่อการนับถือผีประเภทต่างๆ เช่น ผีปู่ย่า ผีผด ผีเม็ง เพราะโดยเนื้อหาทั้งนามธรรมและรูปธรรมของความเชื่อนี้ ได้สะท้อนให้เห็นว่ามีการผสมผสานองค์ประกอบและรูปแบบของการนับถือผีของกลุ่มตระกูลได้อย่างแนบแน่นจนปัจจุบันนี้เป็นการชี้ให้เห็นว่าระบบความเชื่อเรื่องผีเจ้านาย ไม่ใช่เป็นปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นโดดๆ ในตัวของมันเอง แต่เป็นระบบความเชื่อที่ถูกสถาปนาขึ้นมาท่ามกลางของระบบความเชื่ออื่นๆ ที่มีเคยมีอยู่ก่อนและในขณะเดียวกันตั้งอยู่บนรากฐานความเชื่อทางศาสนาพุทธ พราหมณ์ โลกทัศน์ความเชื่อต่อ “ผีเจ้านาย” ถือว่าเป็นผีดี หรือผีอารักษ์ ผีเจ้านายไม่ใช่ผีที่มีเชื้อสายของเจ้านายทางเหนือ แต่ผีเจ้านายเป็นเทพ ซึ่งสามารถแบ่งออกเป็นระดับชั้นต่ำสุดคือชั้นที่ ๑ ถึงชั้นสูงสุดคือชั้น ๕ บางคนเชื่อว่าชั้นเทพมีอยู่ถึง ๑๖ ชั้น โดยชั้นที่ ๑๖ เป็นระดับชั้นเทพสูงสุด การอยู่ในตำแหน่งเป็นเทพเจ้าระดับชั้นต่างๆ ขึ้นอยู่กับบุญบารมีที่เคยทำไว้เมื่อสมัยยังเป็นมนุษย์ และในขณะที่มีสถานภาพเป็นเทพอยู่แล้ว

ในอดีตเชื่อว่าผีเจ้านาย และผีเสื้อบ้าน จะสิงสถิตอาศัยอยู่ตามต้นไม้ใหญ่ ที่ขึ้นบริเวณพื้นที่สาธารณะของหมู่บ้าน วัดร้างโบราณที่เรียกกันว่า “ภู” เมืองร้าง โดยปกติจะเป็นดวงวิญญาณของชนชั้นผู้ปกครอง เช่น เจ้าผู้ปกครองนครหรือนักรบ ผีเจ้านายเหล่านี้ ยังไม่ถึงเวลาที่จะไปจุติในชั้นพรหมหรือเกิดเป็นมนุษย์ เพราะยังมีเวรกรรมที่จะต้องชดใช้และต้องการทำความดี เพื่อสะสมบุญ

บารมี ด้วยเหตุนี้ ฆิเจ้าชาย จึงลงมาช่วยเหลือมนุษย์ผู้มีความทุกข์ยาก คอยปกป้องคุ้มครองดูแลรักษาความสงบสุขให้ กับชุมชน ปังเจกชน ตลอดจนการทำนุบำรุงพุทธศาสนา เนื่องจากฆิเจ้าชายดำรงอยู่ในสถานะหนึ่งหรือสถานภาพหนึ่งในกลุ่มบรรดาผีอารักษ์ ที่มีบทบาทหน้าที่คล้ายคลึงกัน แต่จะต่างกันที่ ฆิเจ้าชาย สามารถสื่อสารกับมนุษย์ได้โดยผ่านตัวแทนที่เรียกว่าผู้เป็น “ม้าชี” หรือทั่วไปจะเรียกว่าคนทรง “ม้าชี” หรือทั่วไปจะเรียกว่าคนทรง รวมถึงรูปแบบ องค์ประกอบ เนื้อหาของการปฏิบัติทางพิธีกรรมบางขั้นตอน

องค์ประกอบของระบบความเชื่อ เกี่ยวกับการนับถือฆิเจ้าชาย และผีเสื้อบ้าน อย่างน้อยจะเกี่ยวข้องกับพันธัมกับบุคคล ๔ ประเภท คือ ฆิเจ้าชายและผีเสื้อบ้าน ซึ่งถือว่าเป็นดวงวิญญาณอันศักดิ์สิทธิ์ที่มีตัวตนและจะผลิตซ้ำความเป็นตัวตน ด้วยวิธีการสร้างอัตลักษณ์ผ่านม้าชี หากฆิเจ้าชายและผีเสื้อบ้าน มีการเข้าทรงแล้วบุคคลในกลุ่มที่สองได้แก่ บรรดาม้าชีหรือที่นั้ง ม้าชีจะมีทั้งผู้หญิงผู้ชาย เด็ก คนแก่ ทำหน้าที่เป็นสื่อกลางให้ฆิเจ้าชายยืมใช้ร่างกายของตนตามโอกาสอันเหมาะสม และตามต้องการการขอฆิเจ้าชายไปยังมนุษย์หรือลูกเลี้ยง บุคคลประเภทที่สาม คือ ตั้งเข้าที่เป็นผู้ชายเรียกว่า พ่อตั้ง ตั้งเข้าที่เป็นผู้หญิงเรียก แม่ตั้ง ทำหน้าที่คอยสนองรับใช้ฆิเจ้าชายและผีเสื้อบ้าน และเป็นสื่อกลางระหว่างฆิเจ้าชายกับลูกเลี้ยง และกลุ่มที่สี่ คือ ลูกเลี้ยง ที่เข้ามามีบทบาทและมีความสัมพันธ์กับฆิเจ้าชาย ซึ่งถือเป็นชุมชน การปฏิบัติหน่วยหนึ่งจนเกิดเป็นเครือข่ายที่โยงใยทางสังคม

การก่อกำเนิดประเพณีความเชื่อเกี่ยวกับฆิเจ้าชาย และผีเสื้อบ้าน เกิดขึ้นจากการที่ฆิเจ้าชายและผีเสื้อบ้าน ตนหนึ่งตนใด หรือหลายคน ต้องการลงมา "โผคน" หรือช่วยเหลือมนุษย์ผู้ทุกข์ยากลำบาก และเพื่อเป็นการสร้างบุญกุศลกรรมดี เพื่อที่จะส่งให้ไปเกิดเป็นชั้นพรหม ไม่ต้องเวียนว่ายตายเกิดอีกต่อไป ในสังคมภาคเหนือ ฆิเจ้าชาย จึงเป็นที่พึ่งทางศีลธรรม ที่มีความสัมพันธ์กับสถาบันทางสังคมและรากฐานของการดำรงชีวิตตามความจำเป็น การลงเมื่อ เป็นพิธีกรรมที่โดดเด่นของฆิเจ้าชาย และผีเสื้อบ้าน โดยเฉพาะเมื่อเปรียบเทียบกับมีความแตกต่างกับการลงเมื่อด้วยวิธีการต่างๆ เช่น การลงเมื่อฝิยาหม่อง การลงเมื่อตามตำราจากพ่อน้อยหรือพ่อนานในหมู่บ้าน หรือแม้กระทั่งพิธีกรรมการลงฝิผดฝิเม็ง เพราะการลงเมื่อถือเป็นภาระสำคัญ “ในการโผคนมนุษย์” ของฆิเจ้าชายและผีเสื้อบ้าน ตามความต้องการและความปรารถนาของลูกเลี้ยง หรือผู้ที่มาขอความช่วยเหลือจากฆิเจ้าชาย และผีเสื้อบ้าน โดยเฉพาะการรักษาด้วยวิธีการต่างๆ ทั้งการแหก การเป่า หรือแนะนำให้อ้อเสนอแนะทางออกกับลูกเลี้ยง พิธีกรรมการตัดพวย ในกรณีที่ลูกเลี้ยงมีอาการป่วยหนัก การขับไล่ฝิร้ายออกจากร่างกายผู้ที่มีอาการเจ็บป่วย นอกจากนี้ฆิเจ้าชายและผีเสื้อบ้านยังช่วยเหลือกับลูกเลี้ยงด้านอื่นๆ เช่น การลงขอนกระด้าง ซึ่งเป็นการนำดวงวิญญาณ ของผู้ตายมาเข้าทรงเพื่อไต่ถามถึงสารทุกข์สุขดิบ และพะปะกันบรรดาญาติมิตรอีกครั้งหนึ่งภายหลังจากที่ตายไปแล้ว พิธีกรรมผ่าจ้าน หมายถึงการทำให้คู่สามีภรรยาแตกแยกออกจากกัน ในกรณีที่สามีไปมีเมียบ่อย การสร้างเครื่องรางของขลังเพื่อให้ลูกเลี้ยงใช้ป้องกันอันตราย และทำมาค้าขายดีขึ้น

ในปัจจุบันพิธีกรรมคูโหชะคาราชิ นับว่ามีบทบาทและความสำคัญมากขึ้นของผีเจ้านายและผีเสื้อบ้าน ทั้งในจังหวัดเชียงใหม่และลำพูน

ผีเจ้านาย และผีเสื้อบ้าน จึงเป็นแหล่งขององค์ความรู้และศีลธรรมทางภูมิปัญญาของสังคม ผีเจ้านายและผีเสื้อบ้าน จะให้ความช่วยเหลือมนุษย์ ที่เรียกว่า “หนมนุษย์” อย่างมีความเท่าเทียมกัน โดยไม่เลือกที่รักมักที่ชังและข้อจำกัดทางชนชั้นวรรณะ ตลอดจนดูแลความทุกข์สุขของชาวบ้าน เป็นแกนนำอุปถัมภ์พุทธศาสนา เป็นที่พึ่งพิงของสมาชิกในชุมชนทั้งในยามปกติและยามวิกฤติ เนื่องจากผีเจ้านายและผีเสื้อบ้าน คือ ดวงวิญญาณของบุคคลที่เคยมีชีวิตอยู่ทั้งบุคคลในประวัติศาสตร์ ด่านาน ผีอารักษ์บ้าน ผีอารักษ์เมือง ซึ่งเป็นผู้ที่มีอำนาจเหนือกว่าสามัญชนธรรมดา และสรรพาวุธทางความรู้ ความชำนาญของแต่ละองค์ย่อมมีแตกต่างกันไป เช่น บางองค์เก่งทางหมอยา บางองค์เก่งทางมหานิยม บางองค์เก่งทางการค้าการขาย ด้วยความมีพลังอำนาจของผีเจ้านาย เมื่อมาลงมาถึงผีเจ้านายเป็นสิ่งที่น่าเกรงขาม เปลี่ยนจากบุคคลธรรมดาผู้ที่มีอำนาจวิเศษ แต่ในขณะที่เดียวกันก็จะแฝงไปด้วยความเมตตากรุณาต่อมนุษย์ที่พร้อมจะให้ความช่วยเหลือ

ดังนั้นจึงเห็นได้ว่า ประชาชนส่วนหนึ่งยังคงมีความเชื่อและยังคงต้องการพึ่งพาหอเจ้าบ้าน หรือ ผีเสื้อบ้าน และการทำหน้าที่ของม้ายี่(ร่างทรง) ในปัจจุบันในประเด็นต่างๆที่กล่าวมาข้างต้น ตามแต่ความต้องการของแต่ละบุคคล แต่อย่างน้อยที่สุดก็เป็นไปเพื่อขอให้ช่วยคุ้มครอง และเพื่อความป็นสิริมงคลแก่ชีวิตของตนเองและครอบครัว

เท่าที่ผู้วิจัยได้รับทราบจากการสัมภาษณ์ นายจรรณู เร่งถนอมทรัพย์ นายกเทศมนตรีตำบลหางดง พบว่า ทางเทศบาลตำบลหางดง ในฐานะองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นซึ่งมีหน้าที่ทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมประเพณีอันดีงามของชุมชน มีการจัดสรรงบประมาณของท้องถิ่นในการปรับปรุง ก่อสร้างหอเจ้าบ้านทั้ง ๑๐ แห่งในเขตพื้นที่รับผิดชอบของเทศบาลตำบลหางดง มีเพียงหอเจ้าพ่อหมอกมุงเมืองที่อยู่ข้างที่ว่าการอำเภอหางดงเท่านั้นที่ได้รับการสนับสนุนจากพ่อค้าประชาชนช่วยกันบริจาคเงินในการก่อสร้างหอเจ้าบ้านแห่งใหม่ ตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๕๓๕ ก่อนที่ทางเทศบาลตำบลหางดง จะให้ความสำคัญกับหอเจ้าบ้านโดยจัดสรรงบประมาณสนับสนุน รวมถึงการสัมภาษณ์นางกาญจนา ณ เชียงใหม่ ม้ายี่ประจำหอเจ้าพ่อหมอกมุงเมือง ก็ยังทำให้รู้ว่า สาเหตุหนึ่งที่ทำให้ลักษณะของหอเจ้าพ่อหมอกมุงเมือง แตกต่างไปจากหอเจ้าบ้านแห่งอื่นๆที่มีรูปแบบคล้ายกัน แต่หอเจ้าพ่อหมอกมุงเมือง จะมีลักษณะคล้ายศาลเจ้าขนาดเล็ก ที่สำคัญมีตัวป้ายข้อความภาษาจีน และอักษรจีนขนาดใหญ่ติดอยู่ภายในหอเจ้าพ่อหมอกมุงเมืองด้วย ก็เป็นเพราะเจ้าศรัทธารายสำคัญซึ่งเจ้าของเป็นพ่อค้าชาวจีน ได้บริจาคเงินจำนวนมากในการก่อสร้าง ปรับปรุงหอเจ้าพ่อหมอกมุงเมือง ก็คือ ร้านลิ้มเม้งจิว ซึ่งตั้งอยู่บริเวณหน้าตลาดเทศบาลตำบลหางดง นั่นเอง

ในขณะที่ผู้นำชุมชนอีกส่วนหนึ่งก็เห็นแตกต่างว่า ประชาชนส่วนใหญ่กลับต้องการพึ่งพาหอเจ้าบ้านและม้ายี่(ร่างทรง)ในยุคปัจจุบันน้อยลงนั่นเป็นเพราะมีปัจจัยอื่นๆที่ขึ้นอยู่กับ หอเจ้าบ้านแต่ละแห่ง หรือ ขึ้นอยู่กับคนในแต่ละกลุ่มอาชีพ หรือ แต่ละวัย เป็นตัวกำหนด ซึ่งประเด็นนี้ผู้วิจัย

เห็นได้ว่า สภาพการณ์ปัจจุบันที่แตกต่างไปจากอดีตค่อนข้างมาก ทั้งความเจริญทางการศึกษา การคมนาคม การสาธารณสุข วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีสารสนเทศ เพราะ เมื่อก่อนความเชื่อเรื่องผีมีหลายผี แต่เดี๋ยวนี้ผีหลายผีหายไปหมดแล้ว เพราะว่าผีกลัวคน ผีกลัวไฟฟ้า พอไฟฟ้ามาผีก็หายไปหมด ที่อยู่ของผีปัจจุบันไม่เหลือให้ผีได้อยู่ คนไปอาศัยจับจองอยู่หมด แม้แต่ป่าช้าคนยังใช้เป็นที่อยู่เป็นที่ทำกิน ตัวอย่างเช่น สุสานข้างตลาด หรือ สุสานหายยา ในเขตอำเภอเมืองเชียงใหม่ ซึ่งกลายเป็นแหล่งชุมชน ในยามค่ำคืน ก็เต็มไปด้วยร้านขายอาหารได้รุ่ง มีผู้คนเดินกันขวักไขว่ นอกจากนี้ผีกลัวเทคโนโลยีสมัยใหม่ เช่น รถแบ็กโฮ หรือ รถตักดิน รถไถหรือเลื่อยตัดไม้ เมื่อสมัยก่อนที่ไหน ที่ฝ้ายอยู่คนจะไม่กล้าเข้าไปยุ่งเกี่ยว หากเข้าไปยุ่งเกี่ยวกับผีก็จะมือนั่นเป็นไป แต่ปัจจุบันใช้รถไถลากกลางหน้าดินไม่เพียงชั่วครู่ ผีก็หายไปหมด ที่ไหนที่เคยเจอผีหลอกหลอน ผีดูดพอนาไฟฟ้าไปติดตั้งผีก็หายไปหมด

ด้วยโลกทัศน์ ค่านิยมและอุดมการณ์ของสังคมแบบใหม่ที่แฝงไปด้วยคำอธิบายแบบวิทยาศาสตร์และความทันสมัยนิยม ซึ่งมุ่งอธิบายเหตุผลอย่างพิสูจน์ทดลองได้เป็นกระบวนการ เช่น คำอธิบายแบบพุทธปรัชญา มักจะตีความและมอง “ผี” ให้แยกออกไปเป็นอิสระจากความสำนึกและพื้นที่ทางสังคม ด้วยการผลิตคำอธิบายว่าด้วยความมกมาย ไร้เหตุผล หรือลดคุณค่าของผีเป็นเพียงแค่ความเชื่ออย่างเลื่อนลอย ด้วยอุดมการณ์ที่มาพร้อมๆ กับสถานะแห่งความทันสมัยนี้เอง ทำให้ตำแหน่งแห่งที่ของผีซึ่งเป็นอุดมการณ์ในเชิงอำนาจทางศีลธรรมแต่เดิม ถูกเบียดขับออกไปจากพื้นที่ทางความเชื่อและทดแทนด้วยอุดมการณ์สมัยนิยมแบบวิทยาศาสตร์ ทำให้ผีต่างๆ จึงค่อยๆ เลือนจางหายและหมดอำนาจความสำคัญลงไป ท่ามกลางสถานะความทันสมัยและกระแสโลกาภิวัตน์ที่มีความสัมพันธ์ต่อวิถีการดำเนินชีวิตทางสังคมแทบทุกด้าน ในขณะที่เดียวกันศาสตร์แห่งองค์ความรู้สมัยใหม่ ที่วางอยู่บนรากฐานทางวิทยาศาสตร์ โดยผ่านสถาบันต่างๆ ทางสังคม เช่น สถาบันการศึกษา สถาบันการแพทย์และสถาบันทางศาสนา ที่มีอิทธิพลต่อกระบวนการสร้างจิตสำนึก โลกทัศน์ ค่านิยมและอุดมการณ์ทางสังคม นัยนี้ วิถีชีวิตของสังคมควรมีลักษณะอยู่ในแบบแผนรูปลักษณะใหม่ภายใต้การประทับตราว่า “ความทันสมัย” ในขณะที่เดียวกันทัศนะดังกล่าวถูกตอกย้ำด้วยกระบวนการพัฒนาภาครัฐที่มุ่งขจัดความด้อยพัฒนาในด้านต่างๆ เช่น การรื้อถอนทางความคิด ความเชื่อแบบเดิมๆ พร้อมๆ กับการสร้างและปลูกฝังจิตสำนึกใหม่ ส่วนหนึ่งไม่อาจที่จะปฏิเสธได้เลยว่าก่อให้เกิดการเบียดขับและเบียดบังความเชื่อพิธีกรรมดั้งเดิมของท้องถิ่น

ความเชื่อเกี่ยวกับผีเสื้อบ้านเสื้อเมือง ความเชื่อเรื่องผีปู่ย่า ผีผดผีเม็ง ตลอดจนความเชื่อเรื่องผีร้ายต่างๆ เช่น ผีกะ ผีเสื้อ ถูกลดทอนคุณค่าลงทั้งในระดับค่านิยมทางความสำนึก และในระดับของพิธีกรรม เช่น หลายกลุ่มตระกูลเมื่อถึงกำหนดพิธีกรรมเลี้ยงผีปู่ย่า มีเพียงผู้ชายหรือผู้หญิงเจ้าของบ้านเท่านั้นที่คอยทำหน้าที่ตามลำพัง แม้กระทั่งการเลี้ยงผีเสื้อบ้านในชุมชน มีเพียงคนบางกลุ่มไม่ถึง ๑๐ คนเท่านั้นที่ยังคงปฏิบัติเป็นประจำ พิธีกรรมบางระดับถือปฏิบัติเพียงเพื่อสืบทอดรูปแบบโดยมุ่งหวังเพียงแค่การอนุรักษ์ที่สอดคล้องกับนโยบายการท่องเที่ยว

จากการสังเกตการณ์ของผู้วิจัย พบว่า จำนวนหอเจ้าบ้านในเขตเทศบาลตำบลหางดง จำนวน ๑๐ แห่งนั้น ปัจจุบันเหลือมีเจ้า(ร่างทรง) อยู่เพียง ๕ คนเท่านั้น น่าจะเป็นตัวบ่งบอกได้ว่า ความนิยมในเรื่องของผีพม่าเจ้า(ร่างทรง) ในเรื่องต่างๆ อาทิ การรักษาพยาบาล การดูหมอ (ทำนายทายทัก) ฯลฯ ก็พลอยถูกลดความสำคัญลงไปด้วย สังเกตได้จากมีหอเจ้าพ่อหมอมงเมืองเพียงแห่งเดียวเท่านั้นที่มีพิธีกรรมเลี้ยงหอเจ้าบ้านเป็นประจำทุกปี ในขณะที่หอเจ้าบ้านแห่งอื่นๆ อาจถูกปล่อยร้าง หรือ หากมีพิธีเลี้ยงใหญ่ประจำปี ก็ไม่สามารถจัดได้สม่ำเสมอทุกปี หรือมีเช่นนั้นก็จัด ๑ ปีต่อ ๑ ครั้ง เพราะจากคำสัมภาษณ์เจ้า(ร่างทรง) คนอื่นๆ ปรากฏว่า สาเหตุที่ไม่สามารถจัดพิธีเลี้ยงใหญ่ได้ เนื่องจาก ดิฉันเรื่องเงินทำบุญ และเจ้าศรัทธา (เจ้าภาพ) ซึ่งส่วนใหญ่เป็นคนวัยกลางคนขึ้นไปจนถึงสูงอายุ โดยไม่ได้รับความสนใจจากวัยรุ่นเท่าที่ควร ซึ่งผู้วิจัยเห็นว่า วัยรุ่นส่วนใหญ่ ต้องไปเรียนหนังสือ และต้องไปทำงาน เป็นต้น นอกจากนี้ประเด็นสำคัญอีกอย่างก็คือ การจัดพิธีเลี้ยงใหญ่ในแต่ละครั้งต้องใช้จ่ายเงินค่อนข้างสูง เป็นค่าใช้จ่ายในการเลี้ยงรับรอง ทำบุญ ทำทาน และค่าวงดนตรี ซึ่งสอดคล้องกับนายจันทร์ รัตนจิระวงศ์(ประธาน อ.ส.ม.หมู่ที่ ๑ ตำบลหางดง) ที่เห็นว่าความเชื่อจะค่อยๆ ลดลงน้อยลง เพราะชาวเศรษฐกิจตกต่ำ เจ้าทรงก็ทุกข์ยาก เจ้าทรงก็ต้องใช้เงิน เวลาไม่มีเงินเจ้าทรงจะซื้อของมาเลี้ยงเป็นหมื่นๆ บาท ในขณะที่เดียวกัน นายสุรพล สัตยารักษ์ (นายอำเภอหางดง) ก็เห็นว่า สาเหตุที่ความเชื่อเรื่องนี้ค่อยๆ ลดลง เนื่องจากปัจจุบันมีความเจริญมากขึ้น โดยเฉพาะการศึกษาและการสาธารณสุขก็มีความก้าวหน้ามากขึ้นกว่าสมัยก่อน

๗. ประเด็นอุปสรรคสำคัญที่ทำให้ความเชื่อเรื่องหอเจ้าบ้าน (ผีเสื้อบ้าน) และการทำหน้าที่ของมีเจ้า(ร่างทรง) ของประชาชนในเขตเทศบาลตำบลหางดง ถูกลดบทบาทและความสำคัญลงในปัจจุบัน

จากการสัมภาษณ์ผู้นำชุมชนทั้งหมดจำนวน ๒๑ คน ปรากฏว่าผู้นำชุมชนจำนวน ๑๗ คน เห็นว่า ความเชื่อเรื่องหอเจ้าบ้านและการทำหน้าที่ของมีเจ้า(ร่างทรง) ในปัจจุบันถูกลดบทบาทและความสำคัญลง โดยให้เหตุผลที่แตกต่างกันไป เช่น อุปสรรคด้านเศรษฐกิจ การศึกษา การรับวัฒนธรรมสมัยใหม่ หรือ การกิจหน้าที่การงาน เป็นต้น ซึ่งผู้วิจัยก็มีความเห็นสอดคล้องกับผู้นำชุมชน เพราะจากการสัมภาษณ์และเฝ้าสังเกตการณ์เวลาที่มีพิธีกรรมเลี้ยงใหญ่ประจำปี หรือ เฝ้าดูการมาเคาะพัสการของประชาชนในแต่ละหอเจ้าบ้าน ปรากฏว่า การที่บุคคลจะมาพบมีเจ้า(ร่างทรง) ด้วยวัตถุประสงค์แบบเดิมๆ นั่นคือ การมาดูเมื่อ (ดูหมอเพื่อให้ทำนายทายทัก โชคชะตาหรือการลงขออนุญาต เพื่อให้ทำนายถึงคนตายซึ่งเป็น ปู่ย่า ตายาย พ่อแม่ ลูกหลาน ญาติพี่น้องที่เสียชีวิตไปแล้ว) หรือ การมาพบเพื่อให้ช่วยบำบัด รักษาพยาบาลโรคต่างๆ มีจำนวนลดลงค่อนข้างมาก โดยมีแนวคิดสนับสนุน ดังนี้ ในอดีตเป็นอุดมการณ์ทางความเชื่อของคนในสังคมไทยมาเป็นระยะเวลาอันยาวนาน จนกลายเป็นวัฒนธรรม แบบแผนแห่งการดำเนินชีวิตและก่อรูปความสัมพันธ์ทางสังคม ความเชื่อเรื่องผีมีความเกี่ยวพันเชื่อมโยงกับโลกทัศน์ด้านอื่นๆ เช่น

ความเชื่อเกี่ยวกับพุทธศาสนา ความเชื่อในลัทธิพราหมณ์ อุดมการณ์และปฏิบัติเกี่ยวกับการแพทย์พื้นบ้านหรือความเชื่อด้านอื่นๆ เกิดการผสมผสานจนเป็นเนื้อเดียวกัน คอยมุ่งตอบสนองความต้องการดำรงชีวิต เป็นสิ่งที่คอยดักยั่ว ความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ ความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสิ่งเหนือธรรมชาติ และความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ ความเชื่อเรื่องผีจึงเป็นอุดมการณ์ขั้นพื้นฐานที่กลายเป็นมาตรฐานของการดำรงชีวิตที่มีการเคลื่อนไหว ปรับเปลี่ยนความหมายในตัวเองอยู่ตลอดเวลา ที่สะท้อนในรูปแบบของการปฏิบัติทางพิธีกรรม ซึ่งมีได้มีความแปลกแยกไปจากชุมชนและจิตสำนึกของผู้คน อย่างไรก็ตามความเชื่อเรื่องผี วิญญาณ การแพทย์พื้นบ้าน หรือชีวิตหลังความตายก็ดี ถูกจัดให้เป็นไสยศาสตร์ ที่ไม่สามารถพิสูจน์ทดลองได้ในเชิงเหตุผลแบบวิทยาศาสตร์ การแสดงออกทางความเชื่อหรือการปฏิบัติใดๆ ที่นอกขอบเขตการพิสูจน์ทดลองทางวิทยาศาสตร์ มักจะถูกตีความว่า เป็นเรื่องมงาย และไร้เหตุผลท่ามกลางความเจริญเติบโตของสังคมเมืองในปัจจุบัน รวมถึงการอธิบายเชิงเหตุผลแบบวิทยาศาสตร์และอุดมการณ์แบบพุทธ ปรัชญาซึ่งมุ่งปฏิรูปหลักคำสอนมาเกือบศตวรรษในขณะเดียวกันการที่ประชาชนมีโอกาสดำเนินการศึกษาแผนใหม่ ซึ่งมีพื้นฐานทางศาสตร์ปรัชญาตะวันตก ก็มักถูกตั้งคำถามว่า “ผีในโลกนี้มีอยู่จริงหรือไม่” และคำตอบที่ได้รับส่วนใหญ่มักจะอธิบายว่า “คนในยุคเทคโนโลยีสารสนเทศ มีการใช้หลักเหตุผลทางวิทยาศาสตร์ หรือ คนที่มีการศึกษาจะไม่เชื่อหรือมงายเรื่องผีกันหรอก” เพราะเป็นเรื่องที่ยังหาข้อสรุป หรือ หาข้อยุติได้ เรื่องแบบนี้คงต้องเถียงกันอีกนาน ดังนั้นการผลิดาพทกรรมต่อความเชื่อเรื่องผีในกลุ่มวิทยาศาสตร์ที่ผ่านระบบการศึกษาแผนใหม่ กระแสอำนาจรัฐ และกระแสพุทธปรัชญา ยิ่งสอดคล้องกับการอธิบายแบบเป็นเหตุเป็นผลเชิง วิทยาศาสตร์มากขึ้น จนกลายเป็นคำอธิบายเพียงด้านเดียว โดยมองว่าผีเป็นความโง่งมมงาย ไม่มีเหตุ ไม่มีผลตามหลักวิทยาศาสตร์ดังกล่าว สถานการณ์และ การปฏิบัติทางความเชื่อของท้องถิ่นหลายด้านมักจะถูกมองว่าขาดจิตวิญญาณพิจารณาอย่างรอบคอบและเป็นสิ่งที่ไร้สาระ ผีเป็นความเชื่อที่เป็นอวิชา และอวิชาเหล่านี้เกิดจากกระบวนการสร้างขึ้นมาของมนุษย์ที่ขาดการสร้างสรรค์ กลั่นกรอง ดังหลักคำสอนของท่านพุทธทาสภิกขุ ที่ว่า “เราเป็นชาวพุทธ เราต้องนับถือพระพุทธเจ้า ไม่ใช่ทำให้พระพุทธเจ้าเป็นผี แม้ในประเทศไทยนี้ ก็อย่าให้ทำพระแก้วมรกตกลายเป็นผีที่ชอบฉันทแต่ใจดัดกับปลาร้าไปเสีย มันเป็นที่น่าสลดสังเวชและน่าอายอย่างยิ่งสำหรับพุทธบริษัทเรา ที่ไปเชื่อในลักษณะมงายเช่นนั้น”(พุทธทาสภิกขุ: 53) ผีจึงกลายเป็นสิ่งที่ไม่เอื้อต่อวิถีชีวิตสมัยใหม่ ภายใต้กระแสแห่งความเป็นประชาธิปไตยแบบตัวแทนพร้อมๆ ไปกับสถานการณ์ในยุคที่เรียกว่ากันว่า “โลกาภิวัตน์” ซึ่งจะมองเห็นกันว่าเกิดความเจริญเติบโตของสังคมและก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ด้วยฐานยึดมั่นในความผูกพันทางอุดมการณ์แบบวิทยาศาสตร์และกระแสพุทธปรัชญาดังกล่าวแล้ว เช่น กลุ่มผู้ที่มีอุดมการณ์อันสุดโต่งเหล่านี้พยายามเบียดขับกระแสความเชื่อเรื่องผี ซึ่งเป็นรากฐานทางวัฒนธรรมของสังคมไทยมาแต่เดิม โดยความเชื่อในวัฒนธรรมของกลุ่มชนชาวยุโรปต่างๆ เช่น การพยายามออกกฎหมายควบคุม และ

ปราบปรามลัทธิต่างๆ หรือการประกอบพิธีการบางประเภท หรือ แม้แต่การเปิดโปงกลเม็ดเคล็ดลับ การประกอบพิธีกรรมการทรงเจ้าเข้าผี หรือ การออกมายอมรับถึงกลลวงในกรรมวิธี หรือ ยอมรับว่าเป็นคนลวงโลกของบรรดาม้าจี (ร่างทรง) ผ่านทางสื่อมวลชน โดยเฉพาะรายการโทรทัศน์ที่นำเสนอให้เห็นทุกขั้นตอนของกระบวนการลวงโลก แม้แต่การเข้ามาควบคุมดูแลโดยองค์กรสงฆ์แบบศูนย์รวมอำนาจ ก็ล้วนทำให้ความเชื่อเรื่องหอเจ้าบ้านและการทำหน้าที่ของม้าจี (ร่างทรง) ในปัจจุบันถูกลดบทบาทและความสำคัญลง นอกจากนี้การที่สมัยปัจจุบันมีความเจริญก้าวหน้าทางด้านแพทย์ ก็ส่งผลให้การรักษาพยาบาลแบบดั้งเดิม ด้วยการคาดเดาว่าเจ็บป่วยเพราะถูกผีกระช้ำ ผิดผี ผีโจรธจึงมาลงโทษการแก้ไขจึงต้องไล่ผี ด้วยการลงอาคม รดน้ำมันตรี ฯลฯ จึงมีเหลือให้เห็นน้อยเต็มที แต่สิ่งหนึ่งที่ปฏิเสธไม่ได้ก็คือ ประชาชนอาจฟังพาม้าจี (ร่างทรง) น้อยลงก็จริงอยู่ แต่ต้องยอมรับว่าประชาชนส่วนใหญ่ยังคงให้ความสำคัญกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ยังหาข้อพิสูจน์ไม่ได้ เช่น หอเจ้าบ้าน (ผีเสื้อบ้าน) กล่าวคือ ยังเคารพนับถือเช่นเคย ด้วยการไปกราบไหว้เมื่อต้องการสิ่งยึดเหนี่ยว เพื่อความสบายใจ หรือการเข้าร่วมพิธีไหว้ครู หรือพิธีเลี้ยงใหญ่ของหอเจ้าบ้านประจำปีด้วยความสม่าเสมอ เมื่อมีเวลาว่างหรือในเทศกาลสำคัญ เช่น ประเพณีสงกรานต์ (ปีใหม่เมือง) เพื่อมาค้าหัวขอสุมาลาโทษ (กราบไหว้เพื่อขอพร เพื่อความเป็นสิริมงคลกับชีวิตตนเองและครอบครัว หรือขอโทษที่ได้ล่วงเกิน อาจจะด้วยเจตนา หรือไม่เจตนาก็ตาม เป็นต้น

มีผู้นำชุมชนเพียง ๔ คนเท่านั้นคือ นางจิตยา ต่อใจ (ประธานกลุ่มสตรีแม่บ้านเทศบาลหางดง) นายวิฑูร มูลธิชัย (ประธานกรรมการชุมชนบ้านแม่ขั๊ก หมู่ที่ ๕) นายชรินทร์ อินทจักร (ผู้ใหญ่บ้าน หมู่ที่ ๒) นางฟองจันทร์ สถาปัตย์ไพบุลย์ (ประธานกลุ่มสตรีแม่บ้านเทศบาลหางดง หมู่ที่ ๘) ที่ตอบว่า ไม่มีอุปสรรคอะไรเลย ที่ทำให้ความเชื่อเรื่องหอเจ้าบ้านและการทำหน้าที่ของม้าจี (ร่างทรง) ในปัจจุบันถูกลดบทบาทและลดความสำคัญลง ซึ่งสอดคล้องกับ ม้าจี (ร่างทรง) ทั้ง ๕ คนที่ตอบไปในทิศทางเดียวกันว่า ไม่มีอะไรเป็นอุปสรรคที่ทำให้ความเชื่อเรื่องหอเจ้าบ้านและการทำหน้าที่ของม้าจี (ร่างทรง) ถูกลดบทบาทและความสำคัญลงในปัจจุบัน โดย นายบุญส่ง ให้เหตุผลว่า ปัจจัยสำคัญที่ทำให้ผู้คนไม่ได้มาร่วมพิธีกรรมนั้นขึ้นอยู่กับ การที่ไม่มีเวลาเพราะต้องทำงานหรือเรียนหนังสือ นอกจากนี้ นางคำปิ่น ยังเห็นว่า อาจเป็นเพราะ ม้าจี (ร่างทรง) ในปัจจุบันมักเป็นคนหนุ่ม ทำให้ขาดความน่าเชื่อถือ และนางนวลศรี ก็ให้เหตุผลที่สอดคล้องกันอีกว่าอาจเป็นเพราะบางเรื่องบุคคลนั้นๆ ไม่มีโอกาสได้สัมผัสด้วยตนเอง

๘. ประเด็นความเชื่อเรื่องหอเจ้าบ้าน(ผีเสื้อบ้าน) และการทำหน้าที่ของม้าจี (ร่างทรง) ถูกมองเป็น เรื่องที่ไม่น่าสนใจในสายตาประชาชนในเขตเทศบาลตำบลหางดง

จากการสัมภาษณ์ผู้นำชุมชนทั้งหมดจำนวน ๒๑ คนปรากฏว่าผู้นำชุมชนจำนวน ๑๕ คน คือ นางวารุณี แซ่เฮง (ประธาน อ.ส.ม. หมู่ที่ ๒) นางประนอม ประจันตกาญจน์(ประธานกลุ่ม

สตรีแม่บ้านหมู่ที่ ๔ และ ประธานอ.ส.ม.หมู่ที่ ๔) นางจิตยา ต่อใจ (ประธานกลุ่มสตรีแม่บ้านเทศบาลหางดง) นายสิงห์คำ เปี้ยจันทร์ตา (ประธานผู้สูงอายุบ้านท้าวคำวัง หมู่ที่ ๑) นายอินแก้ว แก่นสาร (กำนันตำบลหางดง) นายบุญศรี ศรีเรือง (ผู้ใหญ่บ้านหมู่ที่ ๑) นางสุพิน สุทธิพันธุ์ (ประธานอ.ส.ม.หมู่ที่ ๓) นางนาคยา ใบจิว (ประธานกลุ่มสตรีแม่บ้านเทศบาลตำบลหางดง หมู่ที่ ๕) นายวิฑูร มูลกิจชัย (ประธานกรรมการชุมชนบ้านแม่จ๊ก หมู่ที่ ๕) นายดิเรก เรืองศรีมัน (ประธานชมรมผู้สูงอายุบ้านทรายมูล หมู่ที่ ๔) นายชรินทร์ อินทจักร์ (ผู้ใหญ่บ้าน หมู่ที่ ๒) นางฟองจันทร์ สถาปัตย์ไพบูลย์ (ประธานกลุ่มสตรีแม่บ้านเทศบาลหางดงหมู่ที่ ๕) นางเครือวัลย์ หมั่นแสน (ประธาน อ.ส.ม. ตำบลหางดง หมู่ที่ ๕) ทั้งนี้ นายสุรพล ลัตยารักษ์ (นายอำเภอหางดง) และ นายจำรูญ เร่งนอมทรัพย์ (นายกเทศมนตรีตำบลหางดง) ต่างก็ให้เหตุผลว่าไม่มंगาย เพราะเป็นเรื่องความเชื่อเฉพาะบุคคลมากกว่า เป็นสิทธิและเสรีภาพของบุคคล ตราบที่ไม่ทำความเดือดร้อนให้ใคร ซึ่งสอดคล้องกับมัจฉี (ร่างทรง) ทั้ง ๕ คนตอบไปในทิศทางเดียวกันว่า ความเชื่อเรื่องหอเจ้าบ้าน และการทำหน้าที่ของมัจฉี ในปัจจุบันไม่ได้เป็นเรื่องที่มंगาย เพียงแต่พิสูจน์ให้คนอื่นรับรู้เท่ากับที่ตัวเราเองสัมผัสไม่ได้ เพราะทั้ง ๕ คนมีเหตุผลส่วนตัวที่จำเป็นต้องรับหน้าที่มัจฉีเช่น เจ็บป่วย สืบทอดการทำหน้าที่จากญาติ บรรพบุรุษ

มีเพียงผู้นำชุมชนอีก ๔ คนเท่านั้น ที่แสดงความคิดเห็นอื่นๆที่แตกต่างกันไปว่าความเชื่อเรื่องหอเจ้าบ้านและการทำหน้าที่ของมัจฉี (ร่างทรง) ในปัจจุบันนั้นขึ้นอยู่กับความเชื่อของแต่ละบุคคลคือ นายประพันธ์ มณีดวงฤทธิ์ (ประธานภาค ๔ สายใต้) นายประชัน ศรีสุบิน (ประธานชมรมผู้สูงอายุบ้านกำแพงงาม หมู่ที่ ๓) นายจันทร์ รัตนจิระวงศ์ (ประธาน อ.ส.ม. หมู่ที่ ๑ ตำบลหางดง) นางเรือนคำ คำแดง (ประธานกลุ่มสตรีแม่บ้านเทศบาลตำบลหางดง หมู่ที่ ๔) แต่ก็มีสรุปได้ว่า การที่ผู้นำชุมชนและมัจฉี ต่างก็เห็นว่า ความเชื่อเรื่องหอเจ้าบ้านและการทำหน้าที่ของมัจฉี (ร่างทรง) ในปัจจุบันไม่ใช่เรื่องมंगาย เนื่องจากส่วนใหญ่เห็นว่าเป็นเรื่องที่ยังไม่มีข้อยุติหรือข้อพิสูจน์ได้ ๑๐๐% ทางวิทยาศาสตร์ เพราะจากการสัมภาษณ์และเฝ้าสังเกตการณ์ของผู้วิจัยเองก็พบว่า เวลาที่มีพิธีกรรมเลี้ยงใหญ่ประจำปี หรือ เฝ้าดูการมาเคารพสักการะของประชาชน โดยเฉพาะหอเจ้าพ่อหมอกมุงเมือง ปรากฏว่ายังมีประชาชนจำนวนมากให้ความเคารพ และศรัทธาต่อหอเจ้าพ่อหมอกมุงเมืองและการทำหน้าที่ของมัจฉี (ร่างทรง) คือ นางกาญจนา ณ เชียงใหม่ ทั้งนี้มีเหตุผลสนับสนุนดังนี้ โลกทัศน์ความเชื่อเรื่องผี มิได้ลบลบบาทลง แต่กลับมีความซับซ้อนและถูกท้าทายวิพากษ์วิจารณ์มากขึ้น เพราะกลุ่มบุคคลที่มีความเชื่อเรื่องผี ทั้งในระดับปัญญาชน ผู้มีการศึกษา ชนชั้นกลาง และกลุ่มชนชายขอบต่างๆ กลับนำเสนออีกมุมมองหนึ่งที่ท้าทายคำอธิบายทางวิทยาศาสตร์และพุทธศาสนาแนววิทยาศาสตร์ โดยยืนยันว่าในยุคปัจจุบันยังมีการดำรงอยู่และความมีตัวตนของผี ทั้งในระดับสำนึก ระดับปฏิบัติการอยู่ในขอบเขตแห่งการสัมผัสด้วยอายตนะทั้งห้าและการรับรู้ด้วยกายหยาบของมนุษย์ เพราะบางครั้งผีอาจจะปรากฏ

ให้เห็นเป็นตัวตนได้ เพราะวิญญาณเป็นสสาร หรือพลังงานอย่างหนึ่ง ที่สามารถสื่อสารกันได้ ระหว่างผู้รับและผู้ส่งสาร ที่มีช่องสัญญาณสื่อสารกันได้เท่านั้น ไม่ใช่ทุกคนจะสัมผัสได้ นอกจากนี้ฝิยังมีอำนาจ พลังลึกลับบางอย่างที่สามารถคลั่งคลำให้เป็นไปและเกิดขึ้นได้ ระบบความเชื่อของกลุ่มบุคคลเหล่านี้ จึงสะท้อนมิติการปฏิบัติทางพิธีกรรมที่หลากหลาย ซับซ้อนมากยิ่งขึ้น ในบางกรณีการพยายามอธิบายความมีตัวตนของผีและวิญญาณ ด้านที่ไม่ใช่เป็นกายเนื้อของมนุษย์ จึงตั้งอยู่บนฐานของความเป็นเหตุเป็นผล และพยายามทดลองพิสูจน์ในรูปแบบต่างๆ เช่น เครื่องมือจับภาพรังสีในตัวมนุษย์ การฝึกพลังลมปราณ หรือโยคะ การสะกดจิต ที่สำคัญคือการศึกษาวิจัย ค้นคว้า ทดลอง เกี่ยวกับอำนาจลึกลับ ผีสางเทวดา ซึ่งอยู่ในความสนใจของบุคคลและสถาบันต่างๆ เพื่อพยายามพิสูจน์ข้อเท็จจริงเชิงประจักษ์ ตามสมมุติฐานและการศึกษาค้นคว้าเพื่อพิสูจน์ความจริงตามหลักการทางวิทยาศาสตร์ เช่น สมาคมอเมริกันเพื่อวิจัยทางจิต (The American Society for Psychical Research) ได้รวบรวมหลักฐานยืนยันข้อเท็จจริงต่างๆ เพื่อยืนยันว่าผีสางเทวดามีจริงๆ ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาของสมาคมวิจัยทางจิตแห่งลอนดอน อังกฤษ (Society for Psychical Research London) ในขณะเดียวกันนักวิทยาศาสตร์ ที่มีชื่อเสียงเช่น ดร.เรย์มอนด์ เอ. มูตี้ ดร.อลิซาเบทท์ คัลเลอร์โรส ซึ่งศึกษาเกี่ยวกับชีวิตหลังความตาย (บุญมี เมธางกูล , ๒๕๒๒:๖-๘) เป็นสิ่งที่ยืนยันความมีตัวตนและการ ปรากฏตัวของผี หรือวิญญาณและหลังความตายไปแล้วด้วยฐานเชิงเหตุผลแบบวิทยาศาสตร์ อย่างไรก็ตาม ในเชิงสังคมและวัฒนธรรมความเชื่อเรื่องผี จึงมิใช่เป็นความงมงายและเกิดขึ้นอย่างลอยๆ แต่ผีเป็นปรากฏการณ์ทางความเชื่อระดับสามัญสำนึกและปรากฏขึ้นในเกือบทุกสังคมและทุกวัฒนธรรมผีจึงเป็นสิ่งที่มียู่จริง อย่างน้อยก็อยู่ในรูปของการปฏิบัติทางสังคมต่างๆ และมีส่วนที่สัมพันธ์กับระบบวัฒนธรรมแบบแผนแห่งการดำเนินชีวิต ผีจึงเกิดขึ้นด้วยเหตุผลปัจจัย และสามารถอธิบายได้อย่างสมเหตุสมผลในมิติเชิงวัฒนธรรม

ผู้วิจัยได้เฝ้าสังเกตการณ์พิธีเลี้ยงใหญ่ของหอเจ้าพ่อหมอกมุงเมืองนั้น ปรากฏว่าประชาชนที่มาร่วมมิได้มีเฉพาะม้ายี่(ร่างทรง) ที่อยู่ในวัยผู้ใหญ่เท่านั้น เพราะพบว่าม้ายี่(ร่างทรง) ที่อายุน้อยที่สุด คือ ๕ ขวบเท่านั้น และจากการสอบถามประชาชนทั่วไป ส่วนใหญ่ตอบว่า สาเหตุที่มาร่วมพิธีกรรมครั้งนี้ เพราะต้องการความเป็นสิริมงคลแก่ชีวิตและร่วมสืบสานประเพณีต่อจากบรรพบุรุษ และที่ผู้วิจัยสังเกตพบอีกอย่างก็คือ ประชาชนบางรายต้องการมาเข้าร่วมพิธีเท่านั้น แต่พอถึงตอนทำพิธีกรรมเลี้ยงใหญ่หอเจ้าบ้าน หรือ ตอนเจ้าลงประทับนั้น ปรากฏว่า มีอาการเหมือนเจ้าลงประทับตนเองด้วย แต่เมื่อเสร็จสิ้นพิธีมักตอบว่า เป็นไปโดยไม่รู้สีกตัว นอกจากนี้ผู้วิจัยยังได้มีโอกาสพูดคุยกับบรรดาม้ายี่(ร่างทรง) คนอื่นๆ ที่มาร่วมงานพิธีกรรมครั้งนี้ ปรากฏว่าส่วนใหญ่ตอบว่าสาเหตุที่ต้องมาเป็นม้ายี่(ร่างทรง) เพราะถูกเลือกจากเจ้า ไม่ได้สมัครใจเป็นเอง หากไม่ยอมเป็นก็มักเจ็บป่วยปางตาย แต่เมื่อยอมเป็นม้ายี่(ร่างทรง)แล้วปรากฏว่า หายจากการเจ็บป่วย และมีชีวิตที่ดีขึ้นกว่าแต่ก่อนนี้จึงเป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้ม้ายี่(ร่างทรง) เพิ่มจำนวนมากขึ้น

มีผู้นำชุมชน เพียง ๒ คนเท่านั้น คือ นางศรีวรรณ ระฤทธิ (ประธานกลุ่มสตรีแม่บ้านเทศบาลหางดง หมู่ที่ ๓) และ นายอินทร์ทอง ฟองคำ (ประธานผู้สูงอายุอำเภอหางดง) ที่เห็นว่าการเชื่อเรื่องหอเจ้าบ้านและการทำหน้าที่ของม้ายี่(ร่างทรง) ในปัจจุบันเป็นเรื่องงมงาย

๕.ประเด็น“ความเชื่อเรื่องหอเจ้าบ้าน(ผีเสื้อบ้าน)และม้ายี่(ร่างทรง)ของประชาชนในเขตเทศบาลตำบลหางดง ถึงแม้จะพิสูจน์ไม่ได้ทางวิทยาศาสตร์แต่ก็ไม่ควรลบหลู่

ผู้นำชุมชนส่วนใหญ่ และม้ายี่ (ร่างทรง) ทั้ง ๕ คน ต่างเห็นพ้องกันว่าความเชื่อเรื่องหอเจ้าบ้าน (ผีเสื้อบ้าน) และการทำหน้าที่ของม้ายี่(ร่างทรง)ถึงแม้จะพิสูจน์ไม่ได้ทางวิทยาศาสตร์แต่ก็ไม่ควรลบหลู่ ซึ่งผู้วิจัยก็เห็นสอดคล้องด้วยกับคำพูดดังกล่าว เพราะเห็นว่า การที่ผู้นำชุมชนตอบเช่นนั้น เนื่องจากส่วนใหญ่เห็นว่าเป็นเรื่องที่ยังไม่มีข้อยุติ หรือ ข้อพิสูจน์ได้ ๑๐๐% ทางวิทยาศาสตร์ ผู้วิจัยเห็นว่า ความเชื่อเรื่องหอเจ้าบ้านและการทำหน้าที่ของม้ายี่(ร่างทรง)ในปัจจุบันนั้นมีส่วนช่วยให้ประชาชนมีขวัญและกำลังใจมากขึ้น ในการดำเนินชีวิต อีกทั้งต้องยอมรับว่า มันเป็นเรื่องประเพณี ซึ่งมีเหตุผลสนับสนุนเรื่อง แนวคิดวัฒนธรรมชุมชน เนื่องจาก บางคนมาร่วมพิธีกรรมต่างๆที่ไม่ได้มีปัญหาอะไร แต่เพราะคนเฒ่าคนแก่บอกว่า หากได้เข้าร่วมพิธีจะดี เป็นสิริมงคลแก่ชีวิต ก็เลยมาเข้าร่วมพิธีกรรมตามคำบอกกล่าว เนื่องจากเห็นว่าไม่เสียหายอะไร นอกจากนี้ยังเห็นด้วยว่าเป็นการกระทำที่ไม่ได้สร้างความเดือดร้อนให้กับใคร ดังนั้นความเชื่อเรื่องหอเจ้าบ้านและการทำหน้าที่ของม้ายี่(ร่างทรง)จึงมีบทบาทสำคัญในการสร้างขวัญและกำลังใจในการดำเนินชีวิตที่มีการสืบทอดต่อกันเรื่อยมา จึงไม่น่าแปลกใจที่มักมีคำกล่าวอยู่เสมอสำหรับคนที่ “ไม่เชื่อเรื่องสิ่งลี้ลับ” ซึ่งยังหาข้อพิสูจน์ไม่ได้ในสังคมปัจจุบันที่ว่า “ไม่เชื่อ อย่าไม่ลบหลู่” นอกจากนี้ ยังมีเหตุผลสนับสนุนที่น่าสนใจจากผู้นำชุมชนเช่น นายสุรพล สัตยารักษ์ (นายอำเภอหางดง)ที่เห็นว่า เห็นด้วยกับคำพูดดังกล่าว เพราะโดยส่วนตัวผมอาจไม่มีประสบการณ์ตรงเรื่องหอเจ้าบ้าน แต่ในเรื่องความเชื่อเกี่ยวกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์หรือ ปาฏิหาริย์ บางเรื่อง อาจเกิดกับบางบุคคล บางกรณี หากเกิดกับใครก็ถือเป็นเรื่องความเชื่อเฉพาะบุคคล ผมจึงไม่เห็นว่างมงาย หรืออยากลบหลู่ความเชื่อของใคร ซึ่งสอดคล้องกับ นายจำรูญ เร่งถนอมทรัพย์ (นายกเทศมนตรีตำบลหางดง) ที่แสดงความคิดเห็นว่า เห็นด้วยกับคำพูดดังกล่าว และไม่เคยลบหลู่ เพราะเท่าที่ทราบมาก็คือ ม้ายี่ (ร่างทรง) บางคนไม่ได้ตั้งใจจะรับทำหน้าที่ม้ายี่ด้วยซ้ำไป แต่ด้วยความจำเป็นบางอย่าง เช่น เจ็บป่วยโดยไม่ทราบสาเหตุ มีอาการปางตาย แต่เมื่อมีคำบอกกล่าวจากม้ายี่(ร่างทรง)ท่านอื่นว่า ถูกเลือกให้เป็นม้ายี่ จึงจำเป็นต้องเป็นม้ายี่ประจำหอเจ้าบ้านก่อนจึงจะหาย ซึ่งก็น่าแปลก เพราะพอท่านนั้นมารับหน้าที่เป็นม้ายี่ ก็หายป่วย สามารถมีชีวิตอยู่ต่อมาได้อีกนานนับสิบปี เพราะแม้แต่หมอที่รักษาโรคก็ไม่สามารถให้คำตอบได้เช่นกัน เรื่องแบบนี้ก็ไม่สามารถพิสูจน์ได้ทางวิทยาศาสตร์เช่นกัน

นอกจากนี้ยังพบว่ามิประเพณีไหว้สาปารมี พิธีบวงสรวงเสด็จปู่สามกษัตริย์ (พญาเม็งราย มหาราช พ่อขุนรามคำแหงมหาราช และ พญาเจ้าเมือง) ซึ่งจัดขึ้นเป็นประจำทุกปี ของบรรดาม้าจี้ (ร่างทรง) ที่มีจำนวนมากนับสองพันคน ณ บริเวณอนุสาวรีย์สามกษัตริย์ (ศาลากลางจังหวัด เชียงใหม่แห่งเดิม) ในช่วงเดือนเมษายน (เอกสารประกอบ จากภาคผนวก) ผู้วิจัยเห็นว่า ประเพณี นี้เป็นการสะท้อนให้เห็นว่า ชุมชนของม้าจี้(ร่างทรง) ในภาคเหนือเป็นสังคมใหญ่ที่ยังดำรงอยู่ได้ ท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงของสังคมปัจจุบัน จึงไม่แปลกที่ประชาชนส่วนใหญ่จะเห็นว่า ความเชื่อ เรื่องหอเจ้าบ้านและการทำหน้าที่ของม้าจี้(ร่างทรง)ถึงแม้จะพิสูจน์ไม่ได้ทางวิทยาศาสตร์ แต่ก็ไม่ควรลบหลู่

๑๐. ประเด็นผลทางบวกและทางลบต่อชุมชน ที่มีความเชื่อเรื่องหอเจ้าบ้าน(ผีเสื้อบ้าน)และการทำหน้าที่ของม้าจี้ (ร่างทรง) ในเขตเทศบาลตำบลหางดง

จากการสัมภาษณ์ม้าจี้ (ร่างทรง) ทั้ง ๕ คนตอบไปในทิศทางเดียวกันว่า ความเชื่อเรื่องหอเจ้าบ้านและการทำหน้าที่ของม้าจี้ มีแต่ผลในทางบวก โดยไม่มีผลทางลบต่อชุมชนเลย เช่น **นางกาญจนา** เห็นว่าไม่มีผลทางลบ มีแต่ทางบวก เพราะหอเจ้าพ่อหมอกมุงเมืองนั้นชุมชนจะช่วยเหลือกัน เป็นขวัญและกำลังใจ อย่างข้าราชการที่ย้ายมารับราชการที่อำเภอหางดงต้องมา ลักการะกันทุกคน เพื่อขอพรให้อยู่เย็นเป็นสุข ราบรื่น อย่างครอบครัวลี้ม่งจั่ว ซึ่งเป็นตระกูลค้าขายเก่าแก่ของอำเภอหางดงก็นับถือเจ้าพ่อหมอกมุงเมืองมาก และบริจาคเงินหลายหมื่นบาทเพื่อปรับปรุงหอเจ้าบ้านนี้ เมื่อหลายปีก่อน จนทำให้บางคนเข้าใจผิดว่าหอเจ้าบ้านหมอกมุงเมืองเป็นศาลเจ้าขนาดเล็ก เนื่องจากมีตัวอักษรจีนติดอยู่ หอเจ้าบ้านแห่งนี้จึงเป็นศูนย์รวมจิตใจของคนอำเภอหางดง โดยเฉพาะพวกพ่อค้า แม่ค้าในตลาดสดเทศบาลตำบลหางดง ซึ่งต่อมาทางเทศบาลตำบลหางดงก็ให้งบประมาณสนับสนุนปรับปรุงหอเจ้าบ้านแต่ละแห่งที่อยู่ในเขตพื้นที่รับผิดชอบสภาพของหอเจ้าบ้านแต่ละแห่งจึงดูดีขึ้นมาก นอกจากนี้หากเป็นช่วงพิธีเลี้ยงครูจะเห็นความศรัทธาของชาวบ้านที่พากันมาร่วมงาน และที่สำคัญก็คือ เป็นการรวมตัวกันเองของบรรดาม้าจี้(ร่างทรง) ที่มาจากทั่วสารทิศ เช่นเดียวกับ **นางชื่น** ที่ให้เหตุผลว่า หากไม่จริงก็คงไม่มีใครเชื่อกันและไม่มีคนจำนวนมากมาร่วมพิธีกรรมนั้น เพราะชาวบ้านต้องนำสิ่งของ อาหาร รูปเทียนมาเข้าร่วมพิธีกรรมซึ่งพิธีเลี้ยงใหญ่มีจัดเดือน ๕ ของทุกปี นอกจากนี้ทั้ง **นายบุญส่ง** และ **นางคำปัน** ต่างก็เห็นว่าเพราะหอเจ้าบ้านช่วยให้จิตใจของประชาชนดีขึ้น ซึ่งพิธีเลี้ยงใหญ่ในเดือนเก้าของทุกปี จะเห็นถึงความสามัคคีของ ชาวบ้าน ส่วน **นางนวลศรี** ให้เหตุผลเพิ่มเติมว่า บางครั้งประชาชนไม่สบายก็สามารถไปบอกกล่าวได้ แต่ทำให้หายคงเป็นไปไม่ได้ ดังนั้นหากมีการยกครูก็ต้องทำให้ถูกต้องเช่น ค่าครูของตนเอง เพียง ๓๖ บาทเท่านั้น พิธีเลี้ยงก็มีไก่ ก้อย อ้อย มะพร้าว ผลไม้ต่างๆ เท่านั้นเอง

จากการสัมภาษณ์ผู้นำชุมชนทั้งหมดจำนวน ๒๑ คนปรากฏว่าผู้นำชุมชนจำนวน ๘ คน คือ นางทิตยา ต่อใจ (ประธานกลุ่มสตรีแม่บ้านเทศบาลหางดง) นายจันทร์ รัตนจิระวงศ์ (ประธาน อ.ส.ม. หมู่ที่ ๑ ตำบลหางดง) นายบุญศรี ศรีเรือง (ผู้ใหญ่บ้านหมู่ที่ ๑) นางเรือนคำ คำแดง (ประธานกลุ่มสตรีแม่บ้านเทศบาลตำบลหางดง หมู่ที่ ๔) นางนาคยา ไบจัว (ประธานกลุ่มสตรีแม่บ้านเทศบาลตำบลหางดง หมู่ที่ ๕) นายวิฑูร มูลภิชัย (ประธานกรรมการชุมชนบ้านแม่จ๊ก หมู่ที่ ๕) นายดิเรก เรืองศรีมัน (ประธานชมรมผู้สูงอายุบ้านทรายมูลหมู่ที่ ๔) นายชรินทร์ อินทจักร์ (ผู้ใหญ่บ้าน หมู่ที่ ๒) นายอินแก้ว แก่นสาร (กำนันตำบลหางดง) เห็นว่าความเชื่อเรื่องหอเจ้าบ้านและการทำหน้าที่ของมัจฉี(ร่างทรง)มีผลดีต่อชุมชน

ส่วนผู้นำชุมชน จำนวน ๗ คน คือ นางวารุณี แซ่เฮง (ประธาน อ.ส.ม. หมู่ที่ ๒) นายประพันธ์ มณีดวงฤทธิ์ (ประธานภาค ๔ สายใต้) นายสิงห์คำ เปี้ยจันทร์ตา (ประธานผู้สูงอายุบ้านท้าวคำวัง หมู่ที่ ๑) นางประนอม ประจันตากาญจน์ (ประธานกลุ่มสตรีแม่บ้านหมู่ที่ ๔ และประธานอ.ส.ม.หมู่ที่ ๔) นางสุพิน สุทธิพันธุ์ (ประธาน อ.ส.ม. หมู่ที่ ๓) นางฟองจันทร์ สถาปัตย์ไพบูลย์ (ประธานกลุ่มสตรีแม่บ้านเทศบาลหางดง หมู่ที่ ๕) นางเครือวัลย์ หมีนแสน (ประธาน อ.ส.ม. ตำบลหางดง หมู่ที่ ๕) ที่เห็นว่า ความเชื่อเรื่องหอเจ้าบ้านและการทำหน้าที่ของมัจฉี(ร่างทรง) ไม่ได้เป็นทั้งผลดีและผลเสียต่อชุมชนแต่อย่างใด

ในขณะที่ผู้นำชุมชนอีก ๕ คน แสดงความคิดเห็นอื่นๆที่แตกต่างกันไปว่าความเชื่อเรื่องหอเจ้าบ้านและการทำหน้าที่ของมัจฉี(ร่างทรง)นั้นมีทั้งผลดีและผลเสียต่อชุมชน ซึ่งประเด็นนี้ผู้วิจัยเห็นว่า หากสังเกตระดับการศึกษาของผู้นำชุมชนที่อยู่ในระดับสูง คือ ปริญญาโท ซึ่งตอบไปในทิศทางเดียวกันก็คือ นายสุรพล ลัตยารักษ์ (นายอำเภอหางดง) ที่เห็นว่า ถ้ามองทางบวก อาจทำให้ชุมชนนั้นๆเกิดความสามัคคี และปรามไม่ให้คนทำชั่วหรือกระทำความผิดต่อหอเจ้าบ้าน แต่ถ้าเป็นผลทางลบ อาจทำให้คนในชุมชนรอคอยแต่ความหวังเรื่องโชคลาภ ไม่ขยันทำมาหากิน หรือไม่ก็รอหวังพึ่งหอเจ้าบ้านอย่างเดียว เป็นต้น และ นายจำรูญ เรืองนอมทรัพย์ (นายกเทศมนตรีตำบลหางดง) ก็ให้เหตุผลว่า เรื่องทางบวก เห็นจะได้แก่ ความสามัคคีของคนในชุมชน เพราะบางครั้งเกิดความขัดแย้งของคนในชุมชนที่ไม่สามารถแก้ปัญหาได้ ไม่ว่าจะอาศัยกฎหมายหรือผู้นำในชุมชนก็ตาม แต่เมื่ออาศัยศรัทธาของชาวบ้านที่มีต่อหอเจ้าบ้านก็เลยสามารถแก้ไขปัญหาได้แล้ว เช่นความขัดแย้งเรื่องที่ดินสาธารณะ เป็นต้น นอกจากนี้ความเชื่อเรื่องหอเจ้าบ้านและมัจฉีก็ถือเป็นประเพณีที่สืบทอดกันมาอย่างยาวนาน ถือเป็นจุดศูนย์รวมของคนในชุมชนได้เป็นอย่างดีทางเทศบาลตำบลหางดงก็ตอบสนองความเชื่อเหล่านี้ด้วยการให้การสนับสนุนปรับปรุงหอเจ้าบ้านให้ดูดี สมศักดิ์ศรีของคนในชุมชน อีกทั้งยังมีการดูแลสภาพแวดล้อมเป็นอย่างดีเพราะหอเจ้าบ้านคือสมบัติร่วมกันของชุมชน ส่วนผลทางลบก็อาจเป็นเรื่องที่ ชาวบ้านอาจขาดความ กระตือรือร้น เพราะรอการพึ่งพาหอเจ้าบ้าน และมัจฉี (ร่างทรง) มากเกินไป ผู้วิจัยเห็นด้วยอย่างยิ่งว่า ความเชื่อ

เรื่องหอเจ้าบ้านและการทำหน้าที่ของม้าขี่(ร่างทรง) มีผลดีต่อชุมชน ในลักษณะเป็นความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสิ่งเหนือธรรมชาติ เป็นการสร้างสัญลักษณ์แทนสิ่งศักดิ์สิทธิ์ซึ่งเป็นตัวแทนแห่งคุณค่าสูงสุดที่มนุษย์จะถือเป็นแบบอย่างและขัดเกลิตนเองเพื่อนำไปสู่ความดีงาม ความปลอดภัย และมีความหวังว่าอำนาจของสิ่งศักดิ์สิทธิ์นั้นจะช่วยได้ ซึ่งความสัมพันธ์ดังกล่าวมักแสดงออกมาในรูปพิธีกรรมต่างๆ เพื่อดำรงรักษาสภาวะอำนาจแห่งสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ได้สร้างขึ้น ตลอดจนเป็นการถ่ายทอดความรู้ให้ชนรุ่นต่อไป จนกลายเป็น ความเชื่อของสังคมนั้น ๆ ทำให้คนในชุมชนรักใคร่กลมเกลียวกัน ช่วยเหลือเกื้อกูลกัน ซึ่งอาจแสดงออกในรูปของประเพณี เช่น ประเพณีดำหัว ซึ่งเป็นประเพณีที่แสดงถึงความเคารพและความกตัญญูของผู้น้อยที่มีต่อผู้อาวุโสรวมถึงการมีปรัชญาชีวิตในการอยู่ร่วมกันกับธรรมชาติ กลมกลืนกับธรรมชาติ ทั้งนี้เชื่อว่า สรรพสิ่งทุกอย่างล้วนแต่มีเจ้าของ เช่น แผ่นดินมีพระแม่ธรณี มนุษย์จึงต้องเคารพ กราบไหว้พระแม่ธรณี หรือ ชวนาต้องกราบไหว้แม่โพสพ เป็นต้น จึงเป็นเรื่องน่ายินดีมาก ถ้าหากสังคมสงบสุขได้ เพราะมีความเชื่อเคารพ นับถือในสิ่งเดียวกัน แม้แต่การแก้ปัญหาทางด้านการปกครอง เพราะบางครั้งเกิดความขัดแย้งของคนในชุมชนที่ไม่สามารถแก้ปัญหาได้ ไม่ว่าจะอาศัยกฎหมาย ข้าราชการในพื้นที่ หรือแม้แต่ผู้นำชุมชนเองก็ตาม แต่เมื่ออาศัยศรัทธาของชาวบ้านที่มีต่อหอเจ้าบ้านหรือเชื่อในคำบอกกล่าวของม้าขี่ (ร่างทรง) ก็สามารถช่วยแก้ไขปัญหามาได้ เช่น ปัญหาความขัดแย้งเรื่องที่ดินสาธารณะ ปัญหาการแย่งชิงแหล่งน้ำ เป็นต้น ก็เคยมีให้เห็นเป็นตัวอย่างมาบ้างแล้วในหลายพื้นที่หลายชุมชนด้วยกัน

บทที่ ๔

บทสรุปและเสนอแนะ

๔.๑ สรุปผลการวิจัย

ผลการวิจัยเชิงคุณภาพเรื่อง การดำรงอยู่ของหอเจ้าบ้านในเขตชุมชนเมือง กรณีศึกษา : เทศบาลตำบลหางดง อำเภอหางดง จังหวัดเชียงใหม่ (Preservation of Guardian Spirit in Urban Community ; A Case Study of Hang Dong Municipality, Hang Dong District, Chiang Mai Province) ที่ได้จากการสังเกต (Observation) การสัมภาษณ์แบบเป็นทางการ (Formal Interview) การสัมภาษณ์แบบไม่เป็นทางการ (Informal Interview) และ การสนทนากลุ่ม (Focus Group) สรุปผลการวิจัยที่ตอบวัตถุประสงค์ของงานวิจัย ดังนี้

๑. ประชาชนในเขตชุมชนเมืองในปัจจุบัน ยังคงยึดถือความเชื่อเรื่องหอเจ้าบ้าน (ผีเสื้อบ้าน) อยู่ในระดับมาก โดยยังคงนับถือหอเจ้าบ้าน แต่ให้ความสำคัญกับม้าจี (ร่างทรง) ลดลง ซึ่งเป็นไปตามสถานการณ์ปัจจุบัน เนื่องจากในเขตพื้นที่รับผิดชอบ ๒.๓ ตารางกิโลเมตร ของ เทศบาลตำบลหางดง ซึ่งมีหอเจ้าบ้าน (ผีเสื้อบ้าน) อยู่จำนวน ๑๐ แห่ง คือ หอเจ้าพ่อคำเขียว คำแดง / หอเจ้าพ่อใจคำ / หอเจ้าบ้านล่อง (๒ แห่ง) / หอเจ้าพ่อหมอกมุงเมือง / หอเจ้าองค์อินทร์ / หอเจ้าพรหมเสน / หอเจ้าบ้านทรายมูล / หอเจ้าบ้านแม่ขัก / หอเจ้าพ่อใจเย็น แต่มีม้าจี (ร่างทรง) เหลืออยู่เพียง ๕ คน ซึ่งล้วนเป็นผู้สูงวัยทั้งสิ้น ได้แก่ นางกาญจนา ณ เชียงใหม่ อายุ ๖๕ ปี อาชีพแม่บ้าน : นางคำปิ่น จันทวงศ์ อายุ ๖๕ ปี อาชีพ รับจ้างทั่วไป : นายบุญส่ง จันทวงศ์ อายุ ๕๘ ปี อาชีพ รับจ้างทั่วไป : นางชื่น ผักหวาน อายุ ๕๘ ปี อาชีพ รับจ้าง และ นางนวลศรี สายนำพล อายุ ๕๒ ปี อาชีพค้าขาย

๒. คนรุ่นใหม่มีความเชื่อเรื่องหอเจ้าบ้าน (ผีเสื้อบ้าน) น้อยกว่าคนรุ่นเก่า เพราะผู้ที่มาร่วมพิธีกรรมเลี้ยงใหญ่หอเจ้าบ้านส่วนใหญ่ เป็นผู้สูงอายุมากที่สุด สาเหตุเพราะคนรุ่นใหม่ส่วนใหญ่ อยู่ในวัยเรียน และอยู่ในวัยทำงาน ทำให้ไม่มีเวลามาร่วมพิธีกรรมดังกล่าว

๓. ความเชื่อเรื่องหอเจ้าบ้าน (ผีเสื้อบ้าน) มีอิทธิพลต่อการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของประชาชนในชุมชนเมือง โดยความเชื่อเรื่องหอเจ้าบ้านไม่แตกต่างไปจากอดีตมากนัก เพราะยังคงมีส่วนช่วยให้ประชาชน มีขวัญและกำลังใจในการดำเนินชีวิต แต่การทำหน้าที่ของม้าจี (ร่างทรง) ในปัจจุบันแตกต่างไปจากอดีตมาก เพราะไม่ได้ทำหน้าที่เหมือนเดิม คือ การทำนายดวงชะตาแบบหมอดู หรือ การลงขออนกระด้าง รักษาคนป่วย ขับไล่ภูติผีปีศาจ ฯลฯ สาเหตุเพราะการเปลี่ยนแปลงและ ความเจริญของเมือง และการพัฒนาทางด้านการศึกษา สาธารณสุข การคมนาคม การสื่อสารเทคโนโลยี การรับวัฒนธรรมใหม่ๆของประชาชน แต่ก็เห็นว่า

ความเชื่อเรื่องหอเจ้าบ้านและการทำหน้าที่ของมัจฉี(ร่างทรง)จะดำรงอยู่ต่อไปได้ในอนาคต โดยมีหน้าที่เป็นศูนย์รวมด้านจิตใจของคนในชุมชน

ทั้งนี้จากวิทยานิพนธ์ เรื่อง “พลวัตวิถีพิธีกรรมการลงผี : กรณีศึกษาปฏิสัมพันธ์ทางสังคมระหว่างมัจฉี ลูกเลี้ยง และ ผีเจ้านายในจังหวัดเชียงใหม่” (เอกสิทธิ์ ไชยปิ่น : ๒๕๕๐ ,บทคัดย่อ) มุ่งเน้นอธิบายถึงกระบวนการกลายสถานะจากปัจเจกบุคคลที่ไร้อำนาจสู่การเป็นมัจฉีผู้ซึ่งมีอำนาจที่สัมพันธ์กับกลไกของการสร้างองค์ความรู้ที่มีความเคลื่อนไหวอยู่อย่างต่อเนื่อง ซึ่งเกิดการปะทะประสานกับองค์ความรู้ทางการแพทย์แผนใหม่ และวาทกรรม ทางวิทยาศาสตร์ที่อธิบายในทิศทางเดียวโดยละเลยองค์ความรู้อื่นๆที่เคยมีอยู่และดำรงบทบาทในสังคมไทย ซึ่งบางครั้งมักถูกกล่าวหาว่าการปฏิบัติพิธีกรรมเช่นนี้ เป็นความมงาย ไร้เหตุผล และองค์ความรู้เหล่านี้มักจะถูกเบียดขับให้ตกขอบไปจากสังคม ในขณะที่เดียวกันจะเป็นการพยายามอธิบายว่า การปฏิบัติทางพิธีกรรมดังกล่าวจะนำไปสู่กระบวนการสร้างความสัมพันธ์ทางสังคมระหว่างมัจฉี ลูกเลี้ยง และผีเจ้านาย ซึ่งกลายเป็นแบบแผนพฤติกรรมแห่งการเรียนรู้และตัวแทนทางความสัมพันธ์ในชุมชนการปฏิบัติพิธีกรรมร่วมกัน ชุมชนของการปฏิบัติทางพิธีกรรมดังกล่าวไม่ได้เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นอย่างลอยๆโดยปราศจากเงื่อนไขและขาดความสัมพันธ์กับองค์ความรู้อื่นๆ หากแต่ตั้งอยู่บนพื้นฐานของความรู้ชุดหนึ่งที่มีการผลิตใหม่และผลิตซ้ำตัวเองอยู่ตลอดเวลา บนพื้นฐานของบริบททางสังคมที่มีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว ซึ่งเป็นสิ่งที่ช่วยสร้างและต่อยอดให้เห็นว่าอุดมการณ์และปฏิบัติการทางพิธีกรรมช่วยหล่อหลอมความสัมพันธ์และการเกาะเกี่ยวของชุมชนแห่งการปฏิบัติทางองค์ความรู้เช่นนี้ไว้ได้ โดยมีองค์ความรู้ของครูเป็นศูนย์กลาง ซึ่งช่วยดำรงสถานะพลวัตทางพิธีกรรม นอกจากนี้การกลายสถานะจากปัจเจกบุคคลที่ไร้อำนาจสู่การเป็นมัจฉีผู้ซึ่งมีอำนาจ อาจเกิดจากความเจ็บป่วยในหลายกรณี อาจเคยได้รับการรักษาจากโรงพยาบาลสมัยใหม่มาแล้วหลายแห่งแต่ไม่หายขาดจึงตัดสินใจยอมรับการเป็นมัจฉี ต้นทุนทางความเชื่อของผู้เป็นมัจฉีเองซึ่งจะช่วยหล่อหลอมโลกทัศน์และจักรวาลต่อการอธิบายการรับรู้และอธิบายโลกทั้งในเชิงส่วนตัวและเชิงสาธารณะ โอกาสและจังหวะในชีวิตซึ่งการเป็นมัจฉีช่วยเปิดโอกาสให้ทุกคนสามารถเข้าถึงสถานะทางสุขภาพและสร้างความสำคัญทางอำนาจในเชิงอุดมคติ ตลอดจนมาตรฐานแห่งการดำรงชีวิตในสังคมสมัยใหม่ ประสบการณ์ของผู้เป็นมัจฉีเอง เช่นประสบการณ์ของความตาย ประสบการณ์การสัมผัสกับสิ่งเหนือธรรมชาติ และแบบแผนแห่งการเรียนรู้ที่มัจฉีเคยมีความสัมพันธ์กับผีเจ้านายมาก่อน มีอิทธิพลต่อการกลายมาเป็นมัจฉี แสดงให้เห็นถึงโลกทัศน์และอุดมคติในการเข้าไปมีความสัมพันธ์กับอำนาจ สามารถเข้าถึงตามความใฝ่ฝันอย่างมีโอกาสดังที่เท่าเทียม โดยเฉพาะการมีอำนาจและการมีชีวิตทางสุขภาพที่ดีจากการปกป้องคุ้มครองของผีเจ้านายและผีเสื้อบ้าน

การผลิตและการสืบทอดองค์ความรู้ในการปฏิบัติทางพิธีกรรมดังกล่าว มีการเปลี่ยนแปลงอย่างมีพลวัตและมีความถี่นไหว สามารถเชื่อมโยงกับองค์ความรู้ด้านอื่นๆอย่างเป็นระบบ เช่นพุทธศาสนา การแพทย์แผนใหม่ การอธิบายแบบวิทยาศาสตร์ ฯลฯ สามารถนำมาผสมผสานกับองค์

ความรู้ดั้งเดิมของท้องถิ่น ที่มักถูกมองว่าเป็นความล้าหลัง หรือ ความมมาย ไร้เหตุผล ดังนั้นเพื่อ การปรับตัวให้สอดคล้องกับบริบทการเปลี่ยนแปลงทางสังคม ภูมิปัญญาเหล่านี้ควรถูกนำมาใช้ จัดการกับวิถีชีวิตของผู้คนในสังคม เพื่อเป็นการแสดงให้เห็นว่าพลังอำนาจและองค์ความรู้ของ ชุมชนการปฏิบัติที่ช่วยสืบทอด และการดำรงอยู่ของความเชื่อและพิธีกรรมเกี่ยวกับหอเจ้าบ้าน (ผีเสื้อบ้าน) และมัจฉา (ร่างทรง) ในเขตเทศบาลตำบลหางดง ซึ่งเป็นสังคมชนบททั้งสังคมเมืองจะ สามารถดำรงอยู่ได้ในอนาคต ที่สำคัญยังสามารถเป็นที่พึ่งพิงทางด้านจิตใจให้กับประชาชน เนื่องจากความเชื่อเป็นพื้นฐานให้เกิดการกระทำสิ่งต่างๆทั้งด้านดีด้านร้าย คนโบราณจึงสร้าง ศรัทธาให้เกิดแก่ลูกหลานให้สักการะและนับถือสิ่งศักดิ์สิทธิ์หรือศาสนา และสิ่งที่มีอำนาจเหนือ มนุษย์ เช่น หอเจ้าบ้าน (ผีเสื้อบ้าน) หรือ ผีเจ้านาย ผีปู่และย่าและ ผีเจ้าเมือง พระภูมิเจ้าที่ รวมถึง ผีประเภทต่าง ๆ เป็นต้น ความเชื่อทางศาสนาก็เป็นส่วนประกอบที่สำคัญของวัฒนธรรมของแต่ละ สังคม เพราะเป็นตัวกำหนดขนบธรรมเนียมประเพณีบางอย่าง รวมทั้งเป็นตัวกำหนดพฤติกรรม ของสมาชิกของสังคมด้วยทั้งนี้เพราะความเชื่อทางศาสนามักจะระบุถึงความดีและความชั่ว ซึ่งทำ ให้ศาสนามีลักษณะที่เป็นศีลธรรม และมีบทบาทต่อการกำหนดพฤติกรรมของสมาชิกในสังคมได้

นอกจากนี้การดำรงอยู่ของความเชื่อทั้งผี-พราหมณ์-พุทธ และวิทยาศาสตร์ น่าจะสามารถ ดำรงอยู่ได้ในสังคมไทยควบคู่กันไปโดยไม่เกิดการหักล้างซึ่งกันและกัน ที่เป็นเช่นนี้เพราะความ เชื่อย่อมตอบสนองความต้องการหรือความจำเป็นของผู้คนในสังคมทั้งในด้านจิตใจและ วัตถุประสงค์ที่แตกต่างกัน ดังนั้นผู้คนในสังคมไทยก็สามารถที่จะเลือกยึดถือความเชื่อตามความ ต้องการของจิตใจ บรรพบุรุษ ครอบครัว ชุมชน ฯลฯ หรือสามารถหาคำอธิบายแนวใดแนวหนึ่งมา เป็นแนวทางในการแก้ไขปัญหาในชีวิตของแต่ละบุคคลได้ อย่างสอดคล้องกับสถานภาพทางสังคม ชนชั้นและสถานการณ์ตามโลกทัศน์ (ซึ่งน่าจะแยกแยะเป็นโลกทัศน์ของกลุ่มคน หรือสถานภาพ ที่แตกต่างกันทางสังคม เศรษฐกิจ การศึกษา) ด้วยเหตุนี้การนับถือในอำนาจศักดิ์สิทธิ์เหนือ ธรรมชาติ อิทธิฤทธิ์ ปาฏิหาริย์เวทมนตร์คาถา จึงขึ้นอยู่กับพื้นฐานความเชื่อของบุคคล ดังนั้นการ หาข้อสรุปว่า หอเจ้าบ้าน(ผีเสื้อบ้าน) หรือ มัจฉา (ร่างทรง) ในเขตเทศบาลตำบลหางดง ที่ได้รับความ ศรัทธาจากประชาชนในอดีตและสามารถดำรงอยู่ได้จนถึงปัจจุบัน ก็น่าจะคาดเดาได้ว่า จะสามารถ ดำรงอยู่ต่อไปได้ในอนาคต แต่จะมีแนวโน้มเพิ่มขึ้นหรือลดลงนั้นขึ้นอยู่กับบริบทของสังคม และปัจจัยแวดล้อมอื่นๆ ที่ไม่อาจคาดเดาล่วงหน้าได้ แม้แต่ความเป็นสังคมเมือง หรือสังคมชนบท ก็ไม่อาจเป็นคำตอบที่ตายตัวแน่นอนได้

นอกจากนี้การจัดองค์กรของหอเจ้าบ้าน (ผีเสื้อบ้าน)และมัจฉา(ร่างทรง)นั้น ได้อาศัย ประวัติศาสตร์ ในระดับการรับรู้ของชาวบ้าน และตำนานเข้ามาเป็นพื้นฐาน พร้อมกับการพยายาม นำการจัดสำนักของแต่ละสายเข้าสู่กับประวัติศาสตร์โดยอ้างอิงถึงวีรบุรุษ บุคคลที่มีชื่อเสียงตาม ตำนานสถานที่ที่ปรากฏในตำนาน เพื่อให้การดำรงอยู่ของผีเสื้อบ้านในสำนักของตนมีความ น่าเชื่อถือมากขึ้น แต่กระนั้นการจัดระบบความสัมพันธ์ก็เป็นไปอย่างไม่เคร่งครัดตายตัว

มีความยืดหยุ่น และเปิดโอกาสให้มีการอ้างอิงอำนาจศักดิ์สิทธิ์จากแหล่งเดียวกันได้ นอกจากนี้เจ้าแต่ละสำนักทรงก็มีความสัมพันธ์อันดีต่อกัน อีกทั้งยังมีการสร้างเครือข่ายที่ดี ที่มีอยู่ทั่วทุกสารทิศ เป็นการสร้างความน่าเชื่อถือ แสดงถึงพลังอำนาจที่ลึกลับ (ดูภาคผนวก : รายชื่อม้ายี่(ร่างทรง) จากพิธีเลี้ยงใหญ่ประจำปี๒๕๕๐ ของ หอเจ้าพ่อหมอกมุงเมือง อำเภอหางดง จังหวัดเชียงใหม่ และงานประเพณีไหว้สาปารมี พิธีบวงสรวงเสด็จปู่สามกษัตริย์ ประจำปี ๒๕๕๐ บริเวณอนุสาวรีย์สามกษัตริย์ อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่) นอกจากนี้ยังสังเกตได้จากรายนามหอเจ้าบ้านและรายนามม้ายี่(ร่างทรง) ในเขตเทศบาลตำบลหางดง จังหวัดเชียงใหม่ ได้แก่

๑. หอเจ้าพ่อหมอกมุงเมือง ที่มีม้ายี่(ร่างทรง)ประจำ คือนางกาญจนา ณ เชียงใหม่ โดยมีเจ้าประทับทรงจำนวน ๖ องค์ ได้แก่ เจ้าหมอกมุงเมือง, เจ้าพญาเมือง, เจ้าสหัสกันใจ, เจ้าสร้อยฟ้า, เจ้าพ่อข้อมือเหล็ก, เจ้าพ่อศรีบุญเรือง

๒.หอเจ้าองค์อินทร์ ที่มีม้ายี่(ร่างทรง) ประจำคือ นางคำปิ่น จันทวงศ์ โดยมีเจ้าประทับทรงจำนวน ๓ องค์ ได้แก่ เจ้าอินทจักร์, เจ้าธนูทอง, เจ้าองค์อินทร์

๓. หอเจ้าพรหมเสน ที่มีม้ายี่(ร่างทรง) ประจำคือ นายบุญส่ง จันทวงศ์ โดยมีเจ้าประทับทรง จำนวน ๓ องค์ ได้แก่ เจ้าปู่แสนคำดี, เจ้าพ่อพุมเสน, เจ้าพ่อข้อมือเหล็ก (มหาเล็ก)

๔. หอเจ้าบ้านแม่ซัก ที่มีม้ายี่(ร่างทรง) ประจำคือ นางชื่น ผักหวาน โดยมีเจ้าประทับทรงจำนวน ๓ องค์ ได้แก่ เจ้าพ่อปู่อินทนิล, เจ้าพ่อด้อมคำปวน, เจ้าพ่อปู่แสนสลี

๕. หอเจ้าบ้านล้อง แห่งที่ ๑ และ แห่งที่ ๒ ที่มีม้ายี่(ร่างทรง) ประจำคือ นางนวลศรี สายนำพล โดยมีเจ้าประทับทรงจำนวน ๓ องค์ ได้แก่ เจ้าพ่อสร้อยคอคำ, เจ้าแม่แสนคำ, เจ้าน้องธนูทอง

ส่วนหอเจ้าบ้านอีก ๔ แห่ง ที่ไม่มีม้ายี่ (ร่างทรง) ประจำ รวมถึงไม่มีเจ้าประทับทรงได้แก่ หอเจ้าพ่อคำเขียวคำแดง, หอเจ้าพ่อใจเย็น, หอเจ้าพ่อใจคำ และ หอเจ้าบ้านทรายมูล

๔.๒ ข้อเสนอแนะ

๑. จากผลการวิจัยครั้งนี้พบว่า ความเชื่อเรื่องหอเจ้าบ้านและการทำหน้าที่ของม้ายี่(ร่างทรง) มีผลดีต่อชุมชน ซึ่งเป็นผลดีทางด้านจิตใจ เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจให้คนประพฤติดี ประพฤติชอบส่งผลดีต่อการอยู่ร่วมกันของคนในชุมชน ก่อให้เกิดความสามัคคี เพราะบางครั้ง เมื่อเกิดความขัดแย้งของคนในชุมชนที่ไม่สามารถแก้ปัญหาได้ ไม่ว่าจะอาศัยกฎหมายหรือผู้นำในชุมชนก็ตาม แต่เมื่ออาศัยศรัทธาของชาวบ้านที่มีต่อหอเจ้าบ้านก็เคยสามารถแก้ไขปัญหาได้แล้ว เช่น ความขัดแย้งเรื่องที่ดินสาธารณะ เป็นต้น จึงเป็นประเด็นที่น่าศึกษาต่อไปว่าผู้นำชุมชนหรือองค์กรภาครัฐจะสามารถนำความเชื่อเรื่องหอเจ้าบ้านและการทำหน้าที่ของม้ายี่(ร่างทรง) มาช่วยพัฒนาท้องถิ่นได้อย่างไรบ้าง

๒. จากผลการวิจัยครั้งนี้พบว่า ความเชื่อเรื่องหอเจ้าบ้านและม้าขี่(ร่างทรง)ซึ่งเป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่มีคุณค่า และสืบทอดกันมาตั้งแต่ครั้งบรรพบุรุษตามความเชื่อของชาวล้านนา ดังนั้นหน่วยงานท้องถิ่นทั้งภาครัฐและภาคประชาสังคม เช่น สภาวัฒนธรรม องค์การปกครองส่วนท้องถิ่น ซึ่งมีหน้าที่ทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมประเพณีควรให้การสนับสนุน และมีบทบาทสำคัญในการอนุรักษ์หอเจ้าบ้าน (ผีเสื้อบ้าน) ให้คงอยู่กับท้องถิ่นสืบไป

๓. การศึกษาวิจัยครั้งนี้มุ่งศึกษาวิจัยเฉพาะพื้นที่ชุมชนเมือง ดังนั้นหากมีศึกษาวิจัยครั้งต่อไป จึงควรขยายพื้นที่ศึกษาเป็นพื้นที่ชนบท หรือ ศึกษากรณีเปรียบเทียบระหว่าง ชุมชนเมืองและชนบท ก็จะทำให้งานวิจัยมีความสมบูรณ์ยิ่งขึ้น

บรรณานุกรม

- กมลรัตน์ หล้าสุวรรณ. (๒๕๒๗). **จิตวิทยาสังคม**. กรุงเทพฯ : คณะศึกษาศาสตร์
มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
- กาญจนา แก้วเทพ. (๒๕๓๗). **การพัฒนาแนววัฒนธรรมชุมชนโดยถือนุญญัตเป็นศูนย์กลาง**.
กรุงเทพฯ สภาคทอลิกแห่งประเทศไทยเพื่อการพัฒนา.
- กาญจนา แก้วเทพ และกนกศักดิ์ แก้วเทพ. (๒๕๓๐). **การพึ่งตนเองศักยภาพในการพัฒนาชนบท**.
กรุงเทพฯ : รุ่งเรืองสานัสการพิมพ์.
- จามะรี พัทธกิจวงศ์. (๒๕๒๕). **การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม**. เชียงใหม่.
คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- ฉลาดชาย รมิตานนท์. (๒๕๒๗). **ผีเจ้านาย**. กรุงเทพฯ: พายัพออฟเซต พรินติ้ง.
- ฉลาดชาย รมิตานนท์. (๒๕๓๖). **ป่าชุมชนภาคเหนือ**. กรุงเทพฯ: สถาบันชุมชนท้องถิ่นพัฒนา.
- ฉัตรทิพย์ นาถสุภา. (๒๕๓๗). **วัฒนธรรมไทยกับขบวนการเปลี่ยนแปลงสังคม**. กรุงเทพฯ: สำนัก
พิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ชัยนต์ วรรณะภูติ. (๒๕๓๖). **การวิเคราะห์ข้อมูลการวิจัยเชิงคุณภาพใน อุทัย ดุลยเกษม**
(บรรณาธิการ). **คู่มืองานวิจัยเชิงคุณภาพเพื่องานพัฒนา**. สถาบันวิจัยและการพัฒนา
มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- ณรงค์ เส็งประชา. (๒๕๓๑). **พื้นฐานวัฒนธรรมไทย**. พิมพ์ครั้งที่ 1. กรุงเทพฯ : โอ.เอส.พรินติ้งเฮาส์.
- ศุลวัตร พาณิชเจริญ. (๒๕๓๖). **การกล่อมเกลางานสังคมในด้านการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ**.
วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตร์มหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- บุญเทียน ทองประสาน. (๒๕๓๑). **แนวคิดวัฒนธรรมชุมชนในงานพัฒนา**. กรุงเทพฯ :
สภาคทอลิกแห่งประเทศไทยเพื่อการพัฒนา.
- บุญยงค์ เกสเทศ. (๒๕๓๖). **วัฒนธรรมเผ่าพันธุ์มนุษย์**. กรุงเทพฯ : ขงสวัสดิ์การพิมพ์.
- เบญจา ยอดคำเนิน. (๒๕๒๕). **ทฤษฎีและการศึกษาทางสังคมวิทยา**. กรุงเทพฯ.
- เบญจา ยอดคำเนิน. (๒๕๒๑). **สังคมและวัฒนธรรมของภาคเหนือ ประเทศไทย**. เอกสารวิชาการ
ของสมาคมศาสตร์แห่งประเทศไทย ชุดสะท้อนชีวิตสังคม (เล่ม1). โรงพิมพ์มหาวิทยาลัย
ธรรมศาสตร์. กรุงเทพฯ.
- ผจงจิตต์ อธิคมนันทะ. (๒๕๒๐). **การเปลี่ยนแปลงสังคมและวัฒนธรรมไทย**. กรุงเทพฯ :
สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- อานันท์ กาญจนพันธุ์และ ฉลาดชาย รมิตานนท์. (๒๕๓๒). **พิธีกรรมและความเชื่อล้านนา: การผลิต
ใหม่ของอำนาจทางศีลธรรม**. สมุดสังคมศาสตร์.

งานวิจัยและวิทยานิพนธ์

รัมภา ศิริวงศ์. “การดำรงอยู่ของวัฒนธรรมอาหารล้านนา” วิทยานิพนธ์ ศีษศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาการศึกษานอกระบบ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๔๔.

เอกสิทธิ์ ไชยปิ่น. “พลวัตลัทธิพิธีกรรมการลงผี : กรณีศึกษาปฏิสัมพันธ์ทางสังคมระหว่างแม่เจ้า
ลูกเลี้ยงและผีเจ้านายในจังหวัดเชียงใหม่” วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชา
การพัฒนาสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๔๖.

ประวัติผู้วิจัย

ผู้ช่วยศาสตราจารย์บังกช สุทัศน์ ณ อยุธยา

คณบดีคณะสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยนอร์ท-เชียงใหม่

ที่ทำงาน คณะสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยนอร์ท-เชียงใหม่

๑๖๕ หมู่ ๑ ตำบลหนองแก้ว อำเภอหางดง จังหวัดเชียงใหม่ ๕๐๒๓๐

ประวัติการศึกษา

ศิลปศาสตรบัณฑิต (รัฐศาสตร์) มหาวิทยาลัยรามคำแหง

รัฐศาสตรมหาบัณฑิต (การเมืองและการปกครอง) มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

ผลงานทางวิชาการ

เรื่อง	ปี พ.ศ.	หน่วยงาน / สถาบัน
ประชาสังคมในมิติทางสังคมและวัฒนธรรมกับการพัฒนาท้องถิ่น	ส.ค. ๒๕๔๗	การประชุมวิชาการรัฐศาสตร์และรัฐประศาสนศาสตร์ในส่วนภูมิภาค ประจำปี ๒๕๔๗ (ภาคเหนือ) “รัฐศาสตร์เชิงคอย : ยกเครื่องเรื่องท้องถิ่น” จ.เชียงใหม่
ปฏิรูประบบราชการ ผู้ว่าฯชี้อิโท้องถิ่นได้อะไร	ธ.ค. ๒๕๔๘	การประชุมวิชาการรัฐศาสตร์และรัฐประศาสนศาสตร์แห่งชาติ ครั้งที่ ๖ ประจำปี ๒๕๔๘ “โลก รัฐ ท้องถิ่นในศตวรรษที่ ๒๑ การปะทะทางอารยธรรม ธรรมเนียมปฏิบัติ และท้องถิ่นนิยม” จ.เชียงใหม่
แนวคิดท้องถิ่นนิยมกับแนวทางการพัฒนาท้องถิ่น	พ.ย. ๒๕๔๙	การประชุมวิชาการรัฐศาสตร์และรัฐประศาสนศาสตร์ในส่วนภูมิภาค ประจำปี ๒๕๔๙ (ภาคเหนือ) จ.เชียงใหม่
ประชาสังคม...รากฐานการพัฒนาประเทศ (ตามกฎหมายรัฐธรรมนูญ พ.ศ. ๒๕๔๐)	เม.ย. ๒๕๕๐	งานประชุมวิชาการแห่งชาติ ประจำปี ๒๕๕๐ ของมหาวิทยาลัยรังสิต กรุงเทพมหานคร

บทบาทหนังสือพิมพ์ไทยรัฐ ต่อการพัฒนาการเมืองไทย หลัง การประกาศใช้รัฐธรรมนูญ พ.ศ. ๒๕๔๐	ก.ค. ๒๕๕๐	การประชุมวิชาการ “นเรศวรวิจัย” ครั้งที่ ๓ มหาวิทยาลัยนเรศวร จ.พิษณุโลก
การจัดการศึกษากับความมั่นคง แห่งชาติ	ก.ย. ๒๕๕๐	การประชุมวิชาการรัฐศาสตร์และรัฐประศาสน- ศาสตร์ในส่วนภูมิภาค ประจำปี ๒๕๕๐(ภาคใต้) มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ จ.สงขลา
ประชาสังคม.... รากฐานการพัฒนาประเทศ (ตามกฎหมายรัฐธรรมนูญ พ.ศ. ๒๕๕๐)	ธ.ค. ๒๕๕๐	การประชุมวิชาการรัฐศาสตร์และรัฐประศาสน- ศาสตร์แห่งชาติ ครั้งที่ ๘ ประจำปี ๒๕๕๐ ณ ไบเทค บางนา กรุงเทพมหานคร
การจัดการศึกษากับความมั่นคง แห่งชาติ วิเคราะห์โรงเรียน โรงเรียนชาวไทยภูเขา นพค. ๓๒ (ภาคเหนือ) กับ โรงเรียนปอนาะ (ภาคใต้)	ก.พ. ๒๕๕๑	การประชุมวิชาการรัฐประศาสนศาสตร์แห่งชาติ ครั้งที่ ๒ ประจำปี ๒๕๕๑ ณ คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง กรุงเทพมหานคร

ผลงานวิจัย

- พ.ศ. ๒๕๔๗ เรื่อง “บทบาทหนังสือพิมพ์ไทยรัฐต่อการพัฒนาการเมืองไทยหลังการประกาศใช้รัฐธรรมนูญ พ.ศ. ๒๕๔๐”
- พ.ศ. ๒๕๔๗ เรื่อง “สื่อพื้นบ้าน” (โครงการนำวัฒนธรรมและอัตลักษณ์มาเป็นกระบวนการในการคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพ) ของ กรมคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพ กระทรวงยุติธรรม ร่วมกับ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ (เป็นหัวหน้าทีมวิจัยภาคเหนือ)

รางวัลที่ได้รับ

- ได้รับเกียรติแต่งตั้งให้เป็นเครือข่ายยุติธรรมชุมชนกิตติมศักดิ์ จากกระทรวงยุติธรรม
- ได้รับเกียรติแต่งตั้งให้เป็นวิทยากรกลางเครือข่ายวัฒนธรรมเพื่อสิทธิเสรีภาพ ในการเผยแพร่ความรู้ด้านกฎหมายแก่ประชาชนของกรมคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพ กระทรวงยุติธรรม

ประวัติผู้ร่วมวิจัย

นายอดุลย์ เครือยศ

รองผู้อำนวยการ ระดับ ๘ (นักบริหารการศึกษา ๘)

สำนักงานการศึกษา เทศบาลนครเชียงใหม่

ประวัติการศึกษา

ปริญญาตรี ครุศาสตรบัณฑิต วิทยาลัยครูลำปาง

ปริญญาตรี รัฐประศาสนศาสตรบัณฑิต มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช

ปัจจุบันกำลังศึกษาต่อ ปริญญาโท ครุศาสตรมหาบัณฑิต สาขาการบริหารการศึกษา

มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนดุสิต ประจำศูนย์การศึกษาจังหวัดเชียงใหม่

การสัมภาษณ์เรื่อง การดำรงอยู่ของหอเจ้าบ้านในเขตชุมชนเมือง
กรณีศึกษา : เทศบาลตำบลหางดง อำเภอหางดง จังหวัดเชียงใหม่

นางวารุณี แซ่เฮง ตำแหน่ง ประธาน อ.ส.ม. หมู่ ๒
วุฒิการศึกษาสูงสุด ชั้นประถมศึกษา

๑.ท่านเคยเห็น พิธีกรรมนี้หรือไม่ ถ้าเคย ท่านเคยสังเกตพบว่า ผู้เข้าร่วมพิธีเป็นคนกลุ่มใด
อยู่ในวัยใด และส่วนใหญ่มีวัตถุประสงค์อะไร

เคย ผู้เข้าร่วมเป็นประชาชนทั่วไป งานปีใหม่ สงกรานต์โดยการทำบุญ ทำความสะอาด และ
เปลี่ยนผ้าให้

๒.ท่านเคยมีส่วนร่วมในพิธีกรรมนี้หรือไม่ ถ้าเคย...ท่านคิดว่าตัวท่านเองได้ประโยชน์จากการเข้า
ร่วมเพียงใด

ได้บุญ โดยการมีส่วนร่วมในการทำพิธีอย่างเช่น การทำอาหาร

๓. ท่านคิดว่าความเชื่อเรื่องหอเจ้าบ้านและการทำหน้าที่ของม้าขี่(ร่างทรง)ในปัจจุบันมีความ
แตกต่างจากอดีตมากน้อยเพียงใด

ไม่ค่อยแตกต่างอะไรมีลักษณะเหมือนกันบางทีก็เห็นคนรุ่นใหม่ไปเป็นม้าขี่เหมือนกันเท่าที่เห็น

๔. ท่านคิดว่าความเชื่อเรื่องหอเจ้าบ้าน และมัจฉี(ร่างทรง) จะดำรงอยู่ต่อไปหรือไม่ ในอนาคต เพราะเหตุใด

คิดว่าคงจะดำรงต่อไปได้ เพราะว่าสิ่งที่เราไม่เห็นก็ไม่ควรลบหลู่

๕. ท่านคิดว่าหอเจ้าบ้าน และการทำหน้าที่ของมัจฉี(ร่างทรง) ในปัจจุบันมีส่วนช่วยให้ประชาชนมีขวัญและกำลังใจ อย่างไรบ้างในการดำเนินชีวิต

บางคนก็เป็นที่พึ่งทางใจ เพราะว่าไม่เชื่อก็ไม่ควรลบหลู่

๖. ท่านคิดว่าประชาชนปัจจุบันต้องการพึ่งพาหอเจ้าบ้านและมัจฉี(ร่างทรง)ในเรื่องใดบ้าง ก็แน่นอนบางคนก็เป็นที่พึ่งทางใจ ไม่เชื่อก็อย่าลบหลู่

๗. ท่านคิดว่าประชาชนต้องการพึ่งพาหอเจ้าบ้านและมัจฉีมากขึ้นหรือน้อยลงในปัจจุบัน ไม่มากไม่น้อย เนื่องจากเห็นคนรุ่นใหม่ยังไปเป็นมัจฉี และไปหาหมอดูคงจะไม่ลดน้อยลง

๘. ท่านคิดว่าอะไรเป็นอุปสรรคที่ทำให้ความเชื่อเรื่องหอเจ้าบ้านและการทำหน้าที่ของมัจฉีถูกลดบทบาทและความสำคัญลงในปัจจุบัน คงจะมีบ้าง

๙. ท่านคิดว่าความเชื่อเรื่องหอเจ้าบ้านและการทำหน้าที่ของมัจฉี ในปัจจุบันเป็นเรื่องที่มั่งงายหรือไม่อย่างไร

ไม่มั่งงาย เพราะเป็นความเชื่อของแต่ละคน บางคนก็ไม่มั่งงาย บางคนไปเป็นมัจฉีก็เพราะความจำเป็น บางคนก็เพราะความยินยอม

๑๐. ท่านเห็นด้วยหรือไม่กับคำกล่าวที่ว่า ความเชื่อเรื่องหอเจ้าบ้าน และมัจฉีถึงแม้จะพิสูจน์ไม่ได้ทางวิทยาศาสตร์ แต่ก็ไม่ควรลบหลู่ โปรดให้เหตุผลสนับสนุนคำพูดดังกล่าว เห็นด้วย เพราะว่ายังเห็นคนรุ่นใหม่ๆเข้าร่วมพิธีกรรม

๑๑. ท่านคิดว่าความเชื่อเรื่องหอเจ้าบ้านและการทำหน้าที่ของมัจฉี มีผลในทางบวกและทางลบต่อชุมชนที่ยังมีความเชื่อนี้อยู่อย่างไร

ไม่มีบวกไม่มีลบ เนื่องจากขึ้นอยู่กับคนว่าเชื่อในลักษณะไหน

การสัมภาษณ์เรื่อง การดำรงอยู่ของหอเจ้าบ้านในเขตชุมชนเมือง
กรณีศึกษา : เทศบาลตำบลหางดง อำเภอหางดง จังหวัดเชียงใหม่

นายประพันธ์ มณีดวงฤทธิ์ ตำแหน่ง ประธานภาค ๔ สายใต้
วุฒิการศึกษาสูงสุด นักธรรมเอก

๑. ท่านเคยเห็น พิธีกรรมนี้หรือไม่ ถ้าเคย ท่านเคยสังเกตพบว่า ผู้เข้าร่วมพิธีเป็นคนกลุ่มใด อยู่ในวัยใด และส่วนใหญ่มีวัตถุประสงค์อะไร

เคย วัยสูงอายุเหมือนวัตถุโบราณโดยคนหนุ่มสาวจะไม่ค่อยรู้เรื่องนี้เท่าไร โดยส่วนมากผู้ที่รู้จะมีอายุตั้งแต่ ๕๐ ปี ขึ้นไป แม่บ้าน คนแก่ ปีหนึ่งจะทำพิธีขึ้นหอเจ้าบ้านหนึ่งครั้ง

๒. ท่านเคยมีส่วนร่วมในพิธีกรรมนี้หรือไม่ ถ้าเคย.....ท่านคิดว่าตัวท่านเองได้ประโยชน์จากการเข้าร่วมเพียงใด

การบุญการกุศล เนื่องจากเราเป็นชาวพุทธ

๓. ท่านคิดว่าความเชื่อเรื่องหอเจ้าบ้าน และการทำหน้าที่ของม้ายี่(ร่างทรง)ในปัจจุบันมีความแตกต่างจากอดีตมากน้อยเพียงใด

ปัจจุบันมีม้ายี่จะไม่มีการรำ ไม่มีเสียงกลอง ทุกปีตอนเดือนมิถุนายนชาวบ้านจะเก็บเงินกันคนละ

๑๐ บาท ๒๐ บาท ถ้าคนมีฐานะก็จะให้ ๕๐ บาท นำไปซื้อของถวายจำพวกหัวหมู ก็ประมาณ ๔๐๐-๕๐๐ บาท อีกทั้งก็ขึ้นอยู่กับสภาพเศรษฐกิจในปัจจุบัน

๔. ท่านคิดว่าความเชื่อเรื่องหอเจ้าบ้าน และม้ายี่(ร่างทรง) จะดำรงอยู่ต่อไปหรือไม่ ในอนาคต เพราะเหตุใด

ก็ดำรงอยู่ได้ในอนาคต

๕. ท่านคิดว่าหอเจ้าบ้าน และการทำหน้าที่ของม้ายี่(ร่างทรง) ในปัจจุบันมีส่วนช่วยให้ประชาชนมีขวัญและกำลังใจ อย่างไรบ้างในการดำเนินชีวิต

ก็อย่างเช่นว่าจะไปไหนก็จะมีคนบนบานสานกล่าวให้อยู่เย็นเป็นสุข ช่วยรักษาเจ็บไข้ได้ป่วย บางครั้งก็นำเชื้อในพิธี บางคนก็จะนำน้ำในพิธีเอามากิน เอามาตำหัว เป็นประเพณีแบบพื้นบ้าน

๖. ท่านคิดว่าประชาชนปัจจุบันต้องการพึ่งพาหอเจ้าบ้านและม้ายี่(ร่างทรง)ในเรื่องใดบ้าง เป็นเรื่องของการเคารพบูชา โดยทำพิธีปีหนึ่งครั้งเดียว

๗. ท่านคิดว่าประชาชนต้องการพึ่งพาหอเจ้าบ้านและม้ายี่มากขึ้นหรือน้อยลงในปัจจุบัน

ในอนาคตอาจจะสูญหายไป เนื่องจากเมื่อก่อนมีการรำ แต่ตอนนี้ไม่มีการรำ ต่อไปก็จะมี การสูญหายไป

๘. ท่านคิดว่าอะไรเป็นอุปสรรคที่ทำให้ความเชื่อเรื่องหอเจ้าบ้านและการทำหน้าที่ของม้ายี่ถูกลด บทบาทและความสำคัญลงในปัจจุบัน

เนื่องจากวัยรุ่นปัจจุบันนำวัฒนธรรมจากชาติดะวันตกเข้ามาใช้มาก เมื่อเปรียบเทียบกับประเทศลาว พม่า ถ้าเขาไปวัดก็ไม่สวมรองเท้าเข้าวัด

๙. ท่านคิดว่าความเชื่อเรื่องหอเจ้าบ้าน และการทำหน้าที่ของม้ายี่ ในปัจจุบันเป็นเรื่องทิ้งมลาย หรือไม่อย่างไร

อยู่ในระดับปานกลาง เพราะอีกหน่อยจะสูญหายไป เนื่องจากเด็กไม่ค่อยที่จะตามพ่อ แม่ ไป เข้าร่วมพิธีกรรมด้วย

๑๐. ท่านเห็นด้วยหรือไม่กับคำกล่าวที่ว่า ความเชื่อเรื่องหอเจ้าบ้าน และม้ายี่ถึงแม้จะพิสูจน์ไม่ได้ ทางวิทยาศาสตร์ แต่ก็ไม่ควรลบหลู่ โปรดให้เหตุผลสนับสนุนคำพูดดังกล่าว

ไม่ได้ลบหลู่ แต่ปัจจุบันม้ายี่ไม่ค่อยมีใครมาสืบทอดต่อ ในการทำหน้าที่ของม้ายี่บางหมู่บ้านก็นับถือมีการทำของเจ้าของบ้าน ถ้าหากมีคนตายเข้าก็จะไปถามเป็นอย่างไรต้องการอะไร ต้องจุดเทียนหรือว่าทำอะไร ขึ้นอยู่กับม้ายี่ที่แนะนำมา

๑๑. ท่านคิดว่าความเชื่อเรื่องหอเจ้าบ้านและการทำหน้าที่ของมัจจุ มีผลในทางบวกและทางลบ ต่อชุมชนที่ยังมีความเชื่อนี้อยู่อย่างไร

ไม่มีผลดีผลเสีย เพราะอยู่กันอย่างพี่น้องถ้าหากมีพิธีกรรม หรือวันสำคัญอะไรก็จะมีการรดน้ำดำหัว

การสัมภาษณ์เรื่อง การดำรงอยู่ของหอเจ้าบ้านในเขตชุมชนเมือง
กรณีศึกษา : เทศบาลตำบลหางดง อำเภอหางดง จังหวัดเชียงใหม่

นางประนอม ประจันตากาญจน์

ตำแหน่ง ประธานกลุ่มสตรีแม่บ้านหมู่ ๔ และ ประธานอ.ส.ม.หมู่ ๔
วุฒิการศึกษาสูงสุด มัธยมศึกษาปีที่ ๖

๑. ท่านเคยเห็น พิธีกรรมนี้หรือไม่ ถ้าเคย ท่านเคยสังเกตพบว่า ผู้เข้าร่วมพิธีเป็นคนกลุ่มใด อยู่ในวัยใด และส่วนใหญ่มีวัตถุประสงค์อะไร

เคย ทุกปีจะมีการดำหัวพ่อบ้าน เวลาที่มีเทศกาลเข้าพรรษา ออกพรรษาก็จะไปกันทุกครั้ง ไปทุกหลังคาเรือน ถ้าพ่อ แม่ไม่ว่างก็จะให้ลูกไปแทน โดยผู้ใหญ่บ้านจะออกเสียงตามสาย ว่าวันนี้จะมีการดำหัวพ่อบ้านว่าจะมีการทำพิธีอะไร เนื่องจากชาวบ้านบริเวณนี้ก็นับถือกันมาตั้งแต่โบราณตั้งแต่ ปู่ ย่า ตา ยาย เพราะว่าพ่อบ้านจะช่วยให้ชาวบ้านอยู่ดีมีสุข

๒. ท่านเคยมีส่วนร่วมในพิธีกรรมนี้หรือไม่ ถ้าเคย.....ท่านคิดว่าตัวท่านเองได้ประโยชน์จากการเข้าร่วมเพียงใด

สบายใจไปอย่างหนึ่ง โดยเวลาที่มีพิธีกรรมเขาก็จะเอา สายสิญจน์มาล้อมรอบบ้าน เพราะว่าถ้ามีเหตุการณ์อะไรเกิดขึ้นบ้านเราก็จะปลอดภัย

๓. ท่านคิดว่าความเชื่อเรื่องหอเจ้าบ้าน และการทำหน้าที่ของมัจฉี(ร่างทรง)ในปัจจุบันมีความแตกต่างจากอดีตมากน้อยเพียงใด

ต่างไปนิดหนึ่ง โดยเครื่องที่เขานำไปถวายจะแตกต่างไปจากในอดีต อย่างเช่น ผลไม้ เนื้อสัตว์ ต่างๆ ที่นำไปถวายก็จะแตกต่างจากแต่ก่อน โดยที่แต่ก่อนจะตามมีตามเกิด แต่ปัจจุบันถ้าครอบครัวที่มีฐานะดีก็จะถวายของที่ดีโดยนำของที่ไปถวายนี้ไปรวมกันแล้วก็นำไปถวายด้วยกันทั้งหมู่บ้าน

๔. ท่านคิดว่าความเชื่อเรื่องหอเจ้าบ้าน และมัจฉี(ร่างทรง) จะดำรงอยู่ต่อไปหรือไม่ ในอนาคต เพราะเหตุใด

คงจะมี เพราะลูกหลานในหมู่บ้านยังคงรู้เรื่องนี้อยู่ แต่บางหมู่บ้านอาจจากหายไป แต่ในหมู่บ้านที่อาศัยอยู่นี้ยังอนุรักษ์กันอยู่ เพราะจะมีการทำพิธีกรรมทุกปี โดยลูกหลานสมัยพ่อแม่ก็พาไปเข้าร่วมพิธีกรรมด้วย

๕. ท่านคิดว่าหอเจ้าบ้าน และการทำหน้าที่ของมัจฉี(ร่างทรง) ในปัจจุบันมีส่วนช่วยให้ประชาชนมีขวัญและกำลังใจ อย่างไรบ้างในการดำเนินชีวิต

คนที่ทำอาชีพค้าขาย การทำให้อยู่เย็นเป็นสุข สิ่งที่ไม่ดีก็จะไม่เกิดขึ้นในหมู่บ้าน

๖. ท่านคิดว่าประชาชนปัจจุบันต้องการพึ่งพาหอเจ้าบ้านและมัจฉี(ร่างทรง)ในเรื่องใดบ้าง จะไปขอในเรื่องไม่ให้มีเคราะห์ร้ายอะไรเกิดขึ้นในหมู่บ้าน

๗. ท่านคิดว่าประชาชนต้องการพึ่งพาหอเจ้าบ้านและมัจฉีมากขึ้นหรือน้อยลงในปัจจุบัน เป็นประจำเพราะทุกปีจะมีผู้เข้าร่วมในพิธีทุกหลังคาเรือน

๘. ท่านคิดว่าอะไรเป็นอุปสรรคที่ทำให้ความเชื่อเรื่องหอเจ้าบ้านและการทำหน้าที่ของมัจฉีถูกลดบทบาทและความสำคัญลงในปัจจุบัน

มัจฉีที่หมู่บ้านนี้จะไม่เหมือนที่หมู่บ้านอื่นเขาจะไม่ให้ห่วย หรือสิ่งอะไรที่ไม่ดี หากมีพิธีกรรมอะไรมัจฉีเขาก็จะผูกข้อมือ หรือรดน้ำคำหัวเจ้าบ้านเพื่อให้อยู่เย็นเป็นสุข โดยที่มัจฉีจะไม่มีแบบว่าการเอาเงินหรือรักษาอะไร จะไม่เหมือนมัจฉีทั่วไป อย่างเช่นการถามหาคนตายจะไม่มี

๘. ท่านคิดว่าความเชื่อเรื่องหอเจ้าบ้านและการทำหน้าที่ของมัจฉี ในปัจจุบันเป็นเรื่องที่มงายหรือไม่อย่างไร

ไม่มีเรื่องมงาย เคยถามเพื่อนว่าเวลาที่เจ้าทรงลงแล้วคนที่ถูกเจ้าทรงรู้สึกตัวไหม เขาก็จะบอกว่ารู้สึกตัวแต่ตาจะมีด ๆ เนื่องจากมัจฉีส่วนมากจะใส่แว่น เพราะเขาแพ้แสง โดยมัจฉีที่หมู่บ้านก็จะเป็นคนแก่

๑๐. ท่านเห็นด้วยหรือไม่กับคำกล่าวที่ว่า ความเชื่อเรื่องหอเจ้าบ้าน และมัจฉีถึงแม้จะพิสูจน์ไม่ได้ทางวิทยาศาสตร์ แต่ก็ไม่ควรลบหลู่ โปรดให้เหตุผลสนับสนุนคำพูดดังกล่าว
เห็นด้วย บางทีไม่น่าเชื่อก็ควรจะเชื่อ ในส่วนเทศกาลเข้าพรรษา ออกพรรษา เขาก็จะเอาของไปถวายหรือวันขึ้นปีใหม่

๑๑. ท่านคิดว่าความเชื่อเรื่องหอเจ้าบ้านและการทำหน้าที่ของมัจฉี มีผลในทางบวกและทางลบต่อชุมชนที่ยังมีความเชื่อนี้อยู่อย่างไร
ไม่ดีไม่เสีย โดยที่เด็กๆ เขาก็ยังเชื่อกันอยู่

การสัมภาษณ์เรื่อง การดำรงอยู่ของหอเจ้าบ้านในเขตชุมชนเมือง
กรณีศึกษา : เทศบาลตำบลหางดง อำเภอหางดง จังหวัดเชียงใหม่

นายประชัน ศรีสุบิน ตำแหน่ง ประธานชมรมผู้สูงอายุบ้านกำแพงงาม หมู่ ๓
วุฒิการศึกษาสูงสุด มัธยมศึกษาปีที่ ๖

๑. ท่านเคยเห็น พิธีกรรมนี้หรือไม่ ถ้าเคย ท่านเคยสังเกตพบว่า ผู้เข้าร่วมพิธีเป็นคนกลุ่มใด อยู่ในวัยใด และส่วนใหญ่มีวัตถุประสงค์อะไร

เคย คนกลางวัย แต่เพื่ออะไร ไม่รู้วัตถุประสงค์ที่เข้าร่วม

๒. ท่านเคยมีส่วนร่วมในพิธีกรรมนี้หรือไม่ ถ้าเคย...ท่านคิดว่าตัวท่านเองได้ประโยชน์จากการเข้าร่วมเพียงใด

ประโยชน์ เป็นสิ่งที่ยึดมั่นในเจ้าทรง

๓. ท่านคิดว่าความเชื่อเรื่องหอเจ้าบ้าน และการทำหน้าที่ของม้ายี่(ร่างทรง)ในปัจจุบันมีความแตกต่างจากอดีตมากน้อยเพียงใด

ต่างจากอดีต ปกติม้ายี่จะอยู่ในเฉพาะกลุ่มของม้ายี่ ปัจจุบันคนที่ไม่ใช่ม้ายี่ก็ต้องเข้าร่วมพิธีกรรมด้วย ถ้าหากมีพิธีกรรมที่เขาก็จะเชิญไปร่วมพิธี

๔. ท่านคิดว่าความเชื่อเรื่องหอเจ้าบ้าน และม้ายี่(ร่างทรง) จะดำรงอยู่ต่อไปหรือไม่ ในอนาคต เพราะเหตุใด

ถ้าสถานการณ์ในปัจจุบันยังไม่ค่อยดี การทำหน้าที่ของม้ายี่ก็ยังคงต้องดำรงอยู่ต่อไปในอนาคต เพราะช่วยเป็นที่พึ่ง เนื่องจากประชาชนหาที่พึ่งไม่ได้

๕. ท่านคิดว่าหอเจ้าบ้าน และการทำหน้าที่ของม้ายี่(ร่างทรง) ในปัจจุบันมีส่วนช่วยให้ประชาชนมีขวัญและกำลังใจ อย่างไรบ้างในการดำเนินชีวิต

ดีขึ้นหากบ้านเมืองยังอยู่ เนื่องจากประชาชน ไม่มีที่พึ่งทางใจ ประชาชนก็ต้องหาที่พึ่ง

๖. ท่านคิดว่าประชาชนปัจจุบันต้องการพึ่งพาหอเจ้าบ้านและม้ายี่(ร่างทรง)ในเรื่องใดบ้าง

เรื่องเจ็บไข้ได้ป่วย ถ้าหากไม่สบาย เพราะถ้าม้ายี่ลงเขาจะมัดเท้ามัดมือ

๗. ท่านคิดว่าประชาชนต้องการพึ่งพาหอเจ้าบ้านและม้ายี่มากขึ้นหรือน้อยลงในปัจจุบัน

น้อยลงจากแต่ก่อน

๘. ท่านคิดว่าอะไรเป็นอุปสรรคที่ทำให้ความเชื่อเรื่องหอเจ้าบ้านและการทำหน้าที่ของม้ายี่ถูกลดบทบาทและความสำคัญลงในปัจจุบัน

ความเจริญของบ้านเมือง

๘. ท่านคิดว่าความเชื่อเรื่องหอเจ้าบ้านและการทำหน้าที่ของมัจฉี ในปัจจุบันเป็นเรื่องที่มลายหรือไม่ว่างไร

อยู่ที่ตัวคนอีกทีหนึ่ง

๑๐. ท่านเห็นด้วยหรือไม่กับคำกล่าวที่ว่า ความเชื่อเรื่องหอเจ้าบ้าน และมัจฉีถึงแม้จะพิสูจน์ไม่ได้ทางวิทยาศาสตร์ แต่ก็ไม่ควรลบหลู่ โปรดให้เหตุผลสนับสนุนคำพูดดังกล่าว
ไม่ควรลบหลู่ เพราะมันเหนือสิ่งธรรมดาเหนือเหตุผล ที่พิสูจน์ไม่ได้

๑๑. ท่านคิดว่าความเชื่อเรื่องหอเจ้าบ้านและการทำหน้าที่ของมัจฉี มีผลในทางบวกและทางลบ ต่อชุมชนที่ยังมีความเชื่อนี้อยู่อย่างไร

มีผล เพราะบางคนเหมือนกันในบางคนก็เชื่อทางบวก บางคนก็เชื่อทางลบ แล้วแต่ว่าใครจะมอง

การสัมภาษณ์เรื่อง การดำรงอยู่ของหอเจ้าบ้านในเขตชุมชนเมือง
กรณีศึกษา : เทศบาลตำบลหางดง อำเภอหางดง จังหวัดเชียงใหม่

นางทิตยา ต่อใจ ตำแหน่ง ประธานกลุ่มสตรีแม่บ้านเทศบาลหางดง
วุฒิการศึกษาสูงสุด มัธยมศึกษาปีที่ ๖

๑. ท่านเคยเห็น พิธีกรรมนี้หรือไม่ ถ้าเคย ท่านเคยสังเกตพบว่า ผู้เข้าร่วมพิธีเป็นคนกลุ่มใด อยู่ในวัยใด และส่วนใหญ่มีวัตถุประสงค์อะไร

เคย ทุก ๆ วันทั้งวัยหนุ่มสาว แก่ ชรา เป็นความเชื่อในสมัยโบราณหากเจ้าทรงนั้นมีอิทธิฤทธิ์อะไร เขาก็จะทำให้เราอยู่เย็นเป็นสุข

๒. ท่านเคยมีส่วนร่วมในพิธีกรรมนี้หรือไม่ ถ้าเคย.....ท่านคิดว่าตัวท่านเองได้ประโยชน์จากการเข้าร่วมเพียงใด

ทำให้จิตใจดีขึ้น คือจะเชื่อในทางนี้มากขึ้น เป็นการพบปะกันของชาวบ้านในหมู่บ้าน

๓. ท่านคิดว่าความเชื่อเรื่องหอเจ้าบ้าน และการทำหน้าที่ของม้าขี่(ร่างทรง)ในปัจจุบันมีความแตกต่างจากอดีตมากน้อยเพียงใด

ไม่มีความแตกต่างเลย จากในอดีตมาจนถึงปัจจุบัน

๔. ท่านคิดว่าความเชื่อเรื่องหอเจ้าบ้าน และม้าขี่ (ร่างทรง) จะดำรงอยู่ต่อไปหรือไม่ ในอนาคต เพราะเหตุใด

จะดำรงต่อไปในอนาคตได้ เพราะว่ามีคนเชื่อถือเป็นจำนวนมาก

๕. ท่านคิดว่าหอเจ้าบ้าน และการทำหน้าที่ของม้าขี่ (ร่างทรง) ในปัจจุบันมีส่วนช่วยให้ประชาชนมีขวัญและกำลังใจ อย่างไรบ้างในการดำเนินชีวิต

เวลาที่มีเด็กในหมู่บ้านเจ็บไข้ได้ป่วย เขาก็จะถามม้าขี่บางที่ท่านก็จะบอกให้เราไปเลี้ยงผีตนนั้น พอเลี้ยงเสร็จเด็กที่เจ็บไข้ได้ป่วยก็จะหาย ไม่ใช่เฉพาะเด็กผู้ใหญ่ก็หายเหมือนกัน

๖. ท่านคิดว่าประชาชนปัจจุบันต้องการพึ่งพาหอเจ้าบ้านและม้าขี่ (ร่างทรง) ในเรื่องใดบ้าง เรื่องเจ็บไข้ได้ป่วย เรื่องทุกอย่างอย่างด้านจิตใจ

๗. ท่านคิดว่าประชาชนต้องการพึ่งหอเจ้าบ้านและม้าขี่มากขึ้นหรือน้อยลงในปัจจุบัน ไม่น้อยลง อาจจะมีเพิ่มมากขึ้น

๘. ท่านคิดว่าอะไรเป็นอุปสรรคที่ทำให้ความเชื่อเรื่องหอเจ้าบ้านและการทำหน้าที่ของม้าขี่ถูกลดบทบาทและความสำคัญลงในปัจจุบัน

ไม่มีอะไรที่จะทำให้ถูกลดบทบาทลง

๘. ท่านคิดว่าความเชื่อเรื่องหอเจ้าบ้านและการทำหน้าที่ของม้ายี่ ในปัจจุบันเป็นเรื่องที่มลายหรือไม่ว่างไร

ไม่ใช่เรื่องมลาย เป็นเรื่องของคนโบราณ เวลาที่มีอะไรเกิดขึ้นเขาก็จะไปถามม้ายี่แล้วมันก็ดีขึ้น เขาก็จะมาทำพิธีเลี้ยงส่งเวลาที่มีใครเจ็บไข้ได้ป่วย

๑๐. ท่านเห็นด้วยหรือไม่กับคำกล่าวที่ว่า ความเชื่อเรื่องหอเจ้าบ้าน และม้ายี่ถึงแม้จะพิสูจน์ไม่ได้ทางวิทยาศาสตร์ แต่ก็ไม่ควรลบหลู่ โปรดให้เหตุผลสนับสนุนคำพูดดังกล่าว

ไม่ควรลบหลู่ เพราะมีคนเชื่อเป็นจำนวนมาก ก็มีคนเคยเจ็บไข้ได้ป่วยเวลาที่ไปลบหลู่ท่าน

๑๑. ท่านคิดว่าความเชื่อเรื่องหอเจ้าบ้านและการทำหน้าที่ของม้ายี่ มีผลในทางบวกและทางลบต่อชุมชนที่ยังมีความเชื่อนี้้อย่างไร

มีผลดีทางด้านจิตใจ นับถือหอเจ้าบ้านที่เป็นวัดร้าง

การสัมภาษณ์เรื่อง การดำรงอยู่ของหอเจ้าบ้านในเขตชุมชนเมือง
กรณีศึกษา : เทศบาลตำบลหางดง อำเภอหางดง จังหวัดเชียงใหม่

นายสิงห์คำ เปี้ยจันทร์ตา ตำแหน่ง ประธานผู้สูงอายุบ้านท้าวคำวัง หมู่ ๑
วุฒิการศึกษาสูงสุด มัธยมศึกษาปีที่ ๓

๑.ท่านเคยเห็น พิธีกรรมนี้หรือไม่ ถ้าเคย ท่านเคยสังเกตพบว่า ผู้เข้าร่วมพิธีเป็นคนกลุ่มใด อยู่ในวัยใด และส่วนใหญ่มักวัตถุประสงค์อะไร

ตอนหนุ่มเคย แต่ตอนนี้ไม่เคย มีตั้งแต่วัยหนุ่มถึงวัยรุ่น(หมายถึงสมัยก่อนแต่เดี๋ยวนี้เป็นอีกอย่างหนึ่ง เมื่อก่อนเรียกว่าเจ้าที่คือ อยู่ตามบ้านเดียว ญาติพ่อแม่พี่น้องจะมารวมเรียงกันนำไก่ต้มมาเลี้ยงด้วย ส่วนผีเจ้าบ้านมักอยู่ในดง อยู่หัวบ้านคนในหมู่บ้านจะมารวมกัน สมัยก่อนมีตั้งแต่เลี้ยงเนื้อหมู เนื้อควาย เนื้อไก่ เป็นความเชื่อ แต่ที่บ้านไม่มีเลี้ยงกันอีกแล้วแต่ข้างนอกยังมีอยู่

๒.ท่านเคยมีส่วนร่วมในพิธีกรรมนี้หรือไม่ ถ้าเคย...ท่านคิดว่าตัวท่านเองได้ประโยชน์จากการเข้าร่วมเพียงใด

เป็นความเชื่อว่าเคยเลี้ยงแล้วชีวิตจะอยู่ดีมีสุข สะดวกสบายกันไป

๓. ท่านคิดว่าความเชื่อเรื่องหอเจ้าบ้าน และการทำหน้าที่ของม้าขี่(ร่างทรง)ในปัจจุบันมีความแตกต่างจากอดีตมากน้อยเพียงใด

แตกต่างกันไม่มากแต่ความเชื่อมันลดลง การเลี้ยงก็เหมือนเดิม เมื่อก่อนทุกหมู่บ้านก็จะเลี้ยงกันทุกบ้าน

๔. ท่านคิดว่าความเชื่อเรื่องหอเจ้าบ้าน และม้าขี่(ร่างทรง) จะดำรงอยู่ต่อไปหรือไม่ ในอนาคต เพราะเหตุใด

ยังมีอยู่แต่จะลดน้อยลงไป เพราะเดี๋ยวนี้ผีเจ้าที่ทุกบ้านทุกแห่ง แต่เดี๋ยวนี้ก็ตามความเชื่อกันไป แต่ไม่ใช่เหมือนเมื่อก่อนที่นำเนื้อหมู เนื้อควายมาบ้าง แต่สมัยนี้ก็ยังมีอยู่

๕. ท่านคิดว่าหอเจ้าบ้าน และการทำหน้าที่ของม้าขี่(ร่างทรง) ในปัจจุบันมีส่วนช่วยให้ประชาชนมีขวัญและกำลังใจ อย่างไรบ้างในการดำเนินชีวิต

มีเพราะเข้าใจว่าทำให้มีความเป็นอยู่ที่ดีก็ว่าเนื่องจากได้เลี้ยง

๖. ท่านคิดว่าประชาชนปัจจุบันต้องการพึ่งพาหอเจ้าบ้านและม้าขี่(ร่างทรง)ในเรื่องใดบ้าง
ความเป็นอยู่ การเจ็บไข้ได้ป่วย เพราะคิดว่าจะทำให้ความเป็นอยู่ดีขึ้น

๗. ท่านคิดว่าประชาชนต้องการพึ่งพาหอเจ้าบ้านและม้าขี่มากขึ้นหรือน้อยลงในปัจจุบัน
อาจจะน้อยลง เพราะวัยรุ่นสมัยนี้ไม่ค่อยเชื่อกันสักเท่าไร มีแต่คนแก่คนเฒ่าที่ยังเชื่ออยู่

๘. ท่านคิดว่าอะไรเป็นอุปสรรคที่ทำให้ความเชื่อเรื่องหอเจ้าบ้านและการทำหน้าที่ของม้าขี่ถูกลดบทบาทและความสำคัญลงในปัจจุบัน

เป็นไปตามสมัย เป็นไปตามวัฏจักรความเชื่อของคน วัยรุ่นไม่เชื่อเรื่องผีเรื่องสาขเลขลดลง คนเฒ่าคนแก่มีอยู่ก็ยังเชื่อ

๙. ท่านคิดว่าความเชื่อเรื่องหอเจ้าบ้าน และการทำหน้าที่ของม้าขี่ ในปัจจุบันเป็นเรื่องที่มลายหรือไม่อย่างไร

เจ้าบ้านเป็นพ่อบ้านพ่อเมืองคอยรักษาดูแลหมู่บ้านส่วนหอเจ้าบ้านเป็นความเชื่อของคนในหมู่บ้านคอยสักการบูชาไม่ใช่เรื่องมลาย

๑๐. ท่านเห็นด้วยหรือไม่กับคำกล่าวที่ว่า ความเชื่อเรื่องหอเจ้าบ้าน และม้าขี่ถึงแม้จะพิสูจน์ไม่ได้ทางวิทยาศาสตร์ แต่ก็ไม่ควรลบหลู่ โปรดให้เหตุผลสนับสนุนคำพูดดังกล่าว

คิดว่าดี เพราะบ้านเราถือแต่โบราณถ้าดีก็ถือต่อไป

๑๑. ท่านคิดว่าความเชื่อเรื่องหอเจ้าบ้านและการทำหน้าที่ของม้าขี่ มีผลในทางบวกและทางลบต่อชุมชนที่ยังมีความเชื่อนี้อยู่อย่างไร

อยู่ที่คนนับถือว่าถ้านับถือแล้วมีอยู่ดีมีสุขก็นับถือ ถ้าม้าขี่ทำวิธีบนบานสานกล่าวแล้วมีความสุขก็ดีไปหอเจ้าบ้านที่นับถือ คือหอเจ้าพ่อช้างคำ อยู่ตรงกลางถนนในซอยท้ายเดียวคุณหมอ

การสัมภาษณ์เรื่อง การดำรงอยู่ของหอเจ้าบ้านในเขตชุมชนเมือง
กรณีศึกษา : เทศบาลตำบลหางดง อำเภอหางดง จังหวัดเชียงใหม่

นายจันทร์ รัตนจิระวงศ์ ประธาน อ.ส.ม. หมู่ที่ ๑ ตำบลหางดง
วุฒิการศึกษาสูงสุด ประถมศึกษาปีที่ ๔

๑. ท่านเคยเห็น พิธีกรรมนี้หรือไม่ ถ้าเคย ท่านเคยสังเกตพบว่า ผู้เข้าร่วมพิธีเป็นคนกลุ่มใด อยู่ในวัยใด และส่วนใหญ่มีวัตถุประสงค์อะไร

เคย ส่วนมากจะอยู่ในวัยกลางคน ประมาณ ๔๐ ปีขึ้นไปมันคล้ายว่าเป็นประเพณีหนึ่งของคนเมือง เหนือมันจะป็นพิธีกรรมแบบรวม ๆ กลุ่มกัน แต่ละหมู่บ้านจะมีหอเจ้าบ้านพอทำพิธีก็จะเชิญมา

๒. ท่านเคยมีส่วนร่วมในพิธีกรรมนี้หรือไม่ ถ้าเคย.....ท่านคิดว่าตัวท่านเองได้ประโยชน์จากการเข้าร่วมเพียงใด

มันก็ได้ความรู้หลาย ๆ อย่างนี้ ประเพณีกรรมนี้นั้นมีมานานแล้ว เราอยู่ในบ้านนี้ก็เข้าร่วมเขา อย่างพ่อก็เป็นผู้นำในบ้านก็ต้องถึงเขา อย่างคนเดียวนี้เป็นทั้งผู้ใหญ่บ้าน มักนายกวัด ประธานชมรม ผู้สูงอายุ คนเดียวสวมหมวกหลายใบ

๓. ท่านคิดว่าความเชื่อเรื่องหอเจ้าบ้าน และการทำหน้าที่ของมัจฉี(ร่างทรง)ในปัจจุบันมีความแตกต่างจากอดีตมากน้อยเพียงใด

แตกต่างมากสมัยนี้แตกต่างมาก แต่ก่อนเขาจะทำบ้านใครบ้านมันเดี๋ยวนี้เขาจะมีการนำสวय(กรวย) ดอกไม้ไปเชิญมาเป็นร้อย ๆ ต่างตำบล ต่างอำเภอ ฟोनกันวันค้ำ เขาเรียกว่าชมรมผู้ทรง (ร่างทรง)

๔. ท่านคิดว่าความเชื่อเรื่องหอเจ้าบ้าน และมัจฉี(ร่างทรง) จะดำรงอยู่ต่อไปหรือไม่ ในอนาคต เพราะเหตุใด

อันนี้คงจะตอบไม่ได้มาก เพราะว่ามันมาสมัยนี้มันคงอยู่แต่ต่อไปมันอาจจะสลาย

๕. ท่านคิดว่าหอเจ้าบ้าน และการทำหน้าที่ของมัจฉี(ร่างทรง) ในปัจจุบันมีส่วนช่วยให้ประชาชนมีขวัญและกำลังใจ อย่างไรบ้างในการดำเนินชีวิต

มีขวัญกำลังใจเพราะว่าในหมู่บ้านนี้เวลาไม่สบาย ก็จะไปตามท่าน ว่าฉันถูกผีที่ไหนเป็นผีอะไรบ้าง ท่านก็จะบอกและท่านก็จะทำพิธีให้ก็จะหาย

๖. ท่านคิดว่าประชาชนปัจจุบันต้องการพึ่งพาหอเจ้าบ้านและมัจฉี(ร่างทรง)ในเรื่องใดบ้าง

พึ่งร้อนพึ่งเย็นกับท่าน เวลาเจ็บป่วย คัดเลือกทหารก็ไปขอพรท่าน

๗. ท่านคิดว่าประชาชนต้องการพึ่งพาหอเจ้าบ้านและมัจฉีมากขึ้นหรือน้อยลงในปัจจุบัน

ความเชื่อถือนี้อาจจะค่อยน้อยลงหน่อย เพราะว่าเศรษฐกิจตกต่ำเวลาดีเข้าทรงก็ทุกอย่าง เข้าทรงก็ต้องใช้เงิน เวลาไม่มีเงินเข้าทรงจะซื้อของมาเลี้ยงเป็นหมื่น ๆ บาท

๘. ท่านคิดว่าอะไรเป็นอุปสรรคที่ทำให้ความเชื่อเรื่องหอเจ้าบ้านและการทำหน้าที่ของมัจฉีถูกลดบทบาทและความสำคัญลงในปัจจุบัน

เศรษฐกิจ ถ้าเศรษฐกิจไม่ดีก็ทำไม่ได้

๙. ท่านคิดว่าความเชื่อเรื่องหอเจ้าบ้านและการทำหน้าที่ของมัจฉี ในปัจจุบันเป็นเรื่องที่มลายหรือไม่ อย่างไร

มันอยู่ด้วยกัน บางคนก็ไม่เชื่อก็เป็นเรื่องมลาย คนที่เชื่อก็ว่าไม่มลาย

๑๐. ท่านเห็นด้วยหรือไม่กับคำกล่าวที่ว่า ความเชื่อเรื่องหอเจ้าบ้าน และมัจฉีถึงแม้จะพิสูจน์ไม่ได้ทางวิทยาศาสตร์ แต่ก็ไม่ควรลบหลู่ โปรดให้เหตุผลสนับสนุนคำพูดดังกล่าว

เราไม่เชื่อเราไม่ควรที่จะลบหลู่ของไม่มีตัวตนไม่เชื่อก็อย่าลบหลู่

๑๑. ท่านคิดว่าความเชื่อเรื่องหอเจ้าบ้านและการทำหน้าที่ของมัจฉีมีผลในทางบวกและทางลบต่อชุมชนที่ยังมีความเชื่อนี้อยู่อย่างไร

คิดแล้วมันจะเป็นผลดีสำหรับผู้ที่น่าเชื่อถือ

การสัมภาษณ์เรื่อง การดำรงอยู่ของหอเจ้าบ้านในเขตชุมชนเมือง
กรณีศึกษา : เทศบาลตำบลหางดง อำเภอหางดง จังหวัดเชียงใหม่

นายอินแก้ว แก่นสาร ตำแหน่ง กำนันตำบลหางดง
วุฒิการศึกษาสูงสุด มัธยมศึกษาตอนต้น

๑.ท่านเคยพบเห็น ขณะที่การทำพิธีกรรมนี้หรือไม่ ถ้าเคย ท่านสังเกตพบว่า ผู้เข้าร่วมในพิธีเป็นกลุ่มใด วัยใด และส่วนใหญ่มีวัตถุประสงค์ใด

มาวันนี้ไม่มี แต่จะมีแต่เจ้าบ้าน เจ้าบ้านนี้ชาวบ้านจะเคารพนับถือ เวลาเมื่อประเพณีก็จะเลี้ยงพ่อบ้านปีละครั้ง อย่างบ้านโรงนี้จะมี ๒ พ่อบ้านคือ บ้านโรงเหนือกับบ้านโรงใต้ บ้านโรงเหนือนี้จะเลี้ยงคนละครั้งกับบ้านโรงใต้ ส่วนมากจะเลี้ยงไก่ หมูแล้วแต่ จะมีรางวัล ผู้ร่วมพิธีส่วนมากจะเป็นวัยกลางคนอายุประมาณ ๔๐ ปี ขึ้นไป เป็นเรื่องที่มาจากบรรพบุรุษ ก็พ่อบ้านนี้จะเป็นพ่อบ้านประจำบ้านเลย อย่างเวลาจะแต่งงาน การคัดเลือกทหารก็ไปขอพรให้ท่านช่วยคุ้มครองเรา อย่างพ่อพ่อจะลงสมัครรับเลือกตั้งพ่อก็ไปบอกพ่อบ้าน ให้ช่วยปกป้องรักษา

๒.ท่านเคยมีส่วนร่วมในพิธีกรรมนี้หรือไม่ ถ้าเคย..... ท่านคิดว่าตัวท่านเองได้ประโยชน์จากการเข้าร่วมเพียงใด

เป็นส่วนร่วมทุกปี ในฐานะที่เป็นผู้ใหญ่บ้าน ชาวบ้านก็ช่วยกันออกเงินเอาไปซื้อของที่จะเอาไปถวาย และก็ช่วยกันอนุรักษ์ด้วย

๓. ท่านคิดว่าความเชื่อเรื่องหอเจ้าบ้านและการทำหน้าที่ของม้าจี (ร่างทรง) ในปัจจุบัน มีความแตกต่างจากอดีตมากน้อยเพียงใด

มันเป็นไปในแนวเดียวกัน ไม่ค่อยแตกต่างจากอดีตมากนัก ยังคงสืบทอดมาจนถึงปัจจุบัน พ่อบ้านก็ยังทำปีละครั้ง

๔. ท่านคิดว่าความเชื่อเรื่องหอเจ้าบ้าน และ การทำหน้าที่ของม้าจี (ร่างทรง) จะดำรงอยู่ต่อไปหรือไม่ ในอนาคต เพราะเหตุใด

อนาคตนี้ยังไม่แน่ใจนะ เพราะว่าเด็ก ๆ ยังไม่ค่อยมีส่วนร่วมหรือว่ายังไม่ถึงวัยอันควรด้วยก็ยังไม่รู้

๕. ท่านคิดว่าหอเจ้าบ้าน และการทำหน้าที่ของม้าจี (ร่างทรง) ในปัจจุบัน มีส่วนช่วยให้ประชาชนมีขวัญกำลังใจ อย่างไรบ้างในการดำเนินชีวิต

มีความสบายใจ เวลาจะไปไหนก็ไป จุติรูปเทียนบูชาท่าน ให้เดินทางโดยปลอดภัย ให้ปกป้องรักษา

๖. ท่านคิดว่าประชาชนในปัจจุบันต้องการพึ่งพาหอเจ้าบ้าน และ ม้าจี (ร่างทรง) ในเรื่องใดบ้าง ก็คือจะเป็นเรื่องของความปลอดภัยในชีวิตเช่นในเรื่องการเดินทาง ขึ้นบ้านใหม่ทำบุญก็ไปบอกท่าน

๗. ท่านคิดว่าประชาชนต้องการพึ่งพาหอเจ้าบ้านและม้าจี (ร่างทรง) มากขึ้นหรือ น้อยลงในปัจจุบัน และเป็นเพราะสาเหตุใด

ไม่มากขึ้น เพราะว่าบางคนมาอยู่ในหมู่บ้านก็ไม่ค่อยจะเชื่อ คนเมืองกับคนที่อื่นความคิดจะแตกต่างกัน การศึกษาอาจจะสูง

๘. ท่านคิดว่าอะไรเป็นอุปสรรคที่ทำให้ความเชื่อเรื่องหอเจ้าบ้านและการทำหน้าที่ของม้าจี (ร่างทรง) ถูกลดบทบาทและลดความสำคัญลงในปัจจุบัน

ความเจริญ

๙. ท่านคิดว่าความเชื่อเรื่องหอเจ้าบ้าน และการทำหน้าที่ของม้าจี (ร่างทรง) ในปัจจุบัน เป็นเรื่องมลายหรือไม่

มันก็ไม่มลายจะมีความเชื่อเรื่องความปลอดภัยอย่างเดียวก็น่าจะทำไปแล้วมันสบายใจ

๑๐. ท่านเห็นด้วยหรือไม่กลับคำกล่าวที่ว่า ความเชื่อเรื่องหอเจ้าบ้าน และม้าจี (ร่างทรง) ถึงแม้จะพิสูจน์ไม่ได้ทางวิทยาศาสตร์ แต่ก็ไม่ควรลบหลู่ โปรดให้คำสนับสนุนคำพูดดังกล่าว

ไม่ควรลบหลู่อาจจะพิสูจน์ไม่ได้แต่บางทีอาจจะถ้าเราไปทำไม่ดีเราอาจจะมีความเป็นไปได้

๑๑. ท่านคิดว่าความเชื่อเรื่องหอเจ้าบ้าน และการทำหน้าที่ของม้ายี่ (ร่างทรง) มีผลในทางบวกและทางลบต่อชุมชนที่ยังมีความเชื่อนี้อยู่อย่างไร
ส่วนมากแล้วจะเป็นทางบวกมากกว่าทางลบ ถือเป็นประเพณีดั้งเดิม

การสัมภาษณ์เรื่อง การดำรงอยู่ของหอเจ้าบ้านในเขตชุมชนเมือง
กรณีศึกษา : เทศบาลตำบลหางดง อำเภอหางดง จังหวัดเชียงใหม่

นางศรีวรรณ ระฤทธิ ตำแหน่ง ประธานกลุ่มสตรีแม่บ้านเทศบาลหางดง หมู่ ๓
วุฒิการศึกษาสูงสุด พ.ก.ศ.

๑. ท่านเคยพบเห็น ขณะที่การทำพิธีกรรมนี้หรือไม่ ถ้าเคย.....ท่านสังเกตพบว่า ผู้เข้าร่วมในพิธีเป็นกลุ่มใด วัยใด และส่วนใหญ่มีวัตถุประสงค์ใด
เคย ส่วนใหญ่จะเป็นคนเฒ่าคนแก่ เป็นประเพณี

๒. ท่านเคยมีส่วนร่วมในพิธีกรรมนี้หรือไม่ ถ้าเคย.....ท่านคิดว่าตัวท่านเองได้ประโยชน์จากการเข้าร่วมเพียงใด
ไม่เคยไปเลย

๓. ท่านคิดว่าความเชื่อเรื่องหอเจ้าบ้านและการทำหน้าที่ของมัจฉี (ร่างทรง) ในปัจจุบันมีความแตกต่างจากอดีตมากน้อยเพียงใด

ไม่เคยเชื่อ

๔. ท่านคิดว่าความเชื่อเรื่องหอเจ้าบ้าน และ การทำหน้าที่ของมัจฉี (ร่างทรง) จะดำรงอยู่ต่อไปหรือไม่ ในอนาคต เพราะเหตุใด

อยู่ได้แค่คนรุ่นเก่า คนเฒ่าคนแก่

๕. ท่านคิดว่าหอเจ้าบ้าน และการทำหน้าที่ของมัจฉี (ร่างทรง) ในปัจจุบันมีส่วนช่วยให้ประชาชนมีขวัญกำลังใจ อย่างไรบ้างในการดำเนินชีวิต

เฉย ๆ ไม่เห็นมีอะไร

๖.ท่านคิดว่าประชาชนในปัจจุบันต้องการฟังพาหอเจ้าบ้าน และ มัจฉี (ร่างทรง) ในเรื่องใดบ้าง จะให้ปกป้องรักษาเวลาเดินทางจะไปบอกท่าน แต่ไม่เคยไป

๗.ท่านคิดว่าประชาชนต้องการฟังพาหอเจ้าบ้านและมัจฉี (ร่างทรง) มากขึ้นหรือ น้อยลงในปัจจุบัน และเป็นเพราะสาเหตุใด

น้อยลง เพราะจะเหลือแต่คนรุ่นใหม่

๘. ท่านคิดว่าอะไรเป็นอุปสรรคที่ทำให้ความเชื่อเรื่อง หอเจ้าบ้านและการทำหน้าที่ของมัจฉี (ร่างทรง) ถูกลดบทบาทและลดความสำคัญลงในปัจจุบัน

การศึกษา

๙.ท่านคิดว่าความเชื่อเรื่องหอเจ้าบ้าน และการทำหน้าที่ของมัจฉี (ร่างทรง) ในปัจจุบัน เป็นเรื่องมกมายหรือไม่

มกมาย

๑๐. ท่านเห็นด้วยหรือไม่กับคำกล่าวที่ว่า ความเชื่อเรื่องหอเจ้าบ้าน และมัจฉี (ร่างทรง) ถึงแม้จะพิสูจน์ไม่ได้ทางวิทยาศาสตร์ แต่ก็ไม่ควรลบหลู่ โปรดให้คำสนับสนุนคำพูดดังกล่าว

ก็ได้ยินเขาพูดกัน

๑๑.ท่านคิดว่าความเชื่อเรื่องหอเจ้าบ้าน และการทำหน้าที่ของม้าขี่ (ร่างทรง) มีผลในทางบวกและทางลบ ต่อชุมชนที่ยังมีความเชื่อนี้อยู่อย่างไร
มีทั้งสอง อย่าง เห็นว่าไม่มีอะไรเกิดขึ้น ทุกอย่างคืออยู่ที่ตัวเรา

การสัมภาษณ์เรื่อง การดำรงอยู่ของหอเจ้าบ้านในเขตชุมชนเมือง
กรณีศึกษา : เทศบาลตำบลหางดง อำเภอหางดง จังหวัดเชียงใหม่

นายอินทร์ทอง ฟองคำ ตำแหน่ง ประธานผู้สูงอายุอำเภอหางดง
วุฒิการศึกษาสูงสุด ปริญญาตรี

๑.ท่านเคยพบเห็น ขณะที่การทำพิธีกรรมนี้หรือไม่ ถ้าเคย..... ท่านสังเกตพบว่า ผู้เข้าร่วมในพิธีเป็นกลุ่มใด วัยใด และส่วนใหญ่มีวัตถุประสงค์ใด
เคย อายุส่วนมากจะเป็นผู้สูงอายุ เกี่ยวกับการเจ็บไขได้ป่วย

๒.ท่านเคยมีส่วนร่วมในพิธีกรรมนี้หรือไม่ ถ้าเคย..... ท่านคิดว่าตัวท่านเองได้ประโยชน์จากการเข้าร่วมเพียงใด
เคยไป มีประโยชน์ที่มีความสามัคคี

๓. ท่านคิดว่าความเชื่อเรื่องหอเจ้าบ้านและการทำหน้าที่ของม้าจี (ร่างทรง) ในปัจจุบัน มีความแตกต่างจากอดีตมากน้อยเพียงใด

เพราะว่าบทบาทของม้าจีต้องมีการไปเรียนรู้ด้านพิธีกรรม

๔. ท่านคิดว่าความเชื่อเรื่องหอเจ้าบ้าน และ การทำหน้าที่ของม้าจี (ร่างทรง) จะดำรงอยู่ต่อไปหรือไม่ ในอนาคต เพราะเหตุใด

ยังอยู่บ้างแต่ก็ไม่ค่อยเยอะ

๕. ท่านคิดว่าหอเจ้าบ้าน และการทำหน้าที่ของม้าจี (ร่างทรง) ในปัจจุบันมีส่วนช่วยให้ประชาชน มีขวัญกำลังใจ อย่างไรบ้างในการดำเนินชีวิต

บางคนไม่มีที่พึ่ง ก็ไปพึ่ง

๖. ท่านคิดว่าประชาชนในปัจจุบันต้องการพึ่งพาหอเจ้าบ้าน และ ม้าจี (ร่างทรง) ในเรื่องใดบ้าง ทางดำเนินชีวิต การค้าขายจะเป็นอย่างไร

๗. ท่านคิดว่าประชาชนต้องการพึ่งพาหอเจ้าบ้านและม้าจี (ร่างทรง) มากขึ้นหรือ น้อยลงในปัจจุบัน และเป็นเพราะสาเหตุใด

วัยรุ่นจะเชื่อไม่มาก แต่คนแก่จะเชื่อมาก

๘. ท่านคิดว่าอะไรเป็นอุปสรรคที่ทำให้ความเชื่อเรื่องหอเจ้าบ้านและการทำหน้าที่ของม้าจี (ร่างทรง) ถูกลดบทบาทและลดความสำคัญลงในปัจจุบัน

เศรษฐกิจ เพราะต้องไปทำงาน

๙. ท่านคิดว่าความเชื่อเรื่องหอเจ้าบ้าน และการทำหน้าที่ของม้าจี (ร่างทรง) ในปัจจุบัน เป็นเรื่องมลายหรือไม่

ก็เหมือนมลาย เพราะบางครั้งเป็นกำลังใจกับพวกมันคิด

๑๐. ท่านเห็นด้วยหรือไม่กับคำกล่าวที่ว่า ความเชื่อเรื่องหอเจ้าบ้าน และม้าจี (ร่างทรง) ถึงแม้จะพิสูจน์ไม่ได้ทางวิทยาศาสตร์ แต่ก็ไม่ควรลบหลู่ โปรดให้คำสนับสนุนคำพูดดังกล่าว

ลบหลู่ไม่ได้ เพราะมีคนส่วนมากนับถืออยู่

๑๑. ท่านคิดว่าความเชื่อเรื่องหอเจ้าบ้าน และการทำหน้าที่ของม้าขี่ (ร่างทรง) มีผลในทางบวกและทางลบ ต่อชุมชนที่ยังมีความเชื่อนี้อยู่อย่างไร

มีทั้ง ๒ อย่าง คือผลบวกก็คือให้กำลังใจกับพวกที่ลี้ภัย

การสัมภาษณ์เรื่อง การดำรงอยู่ของหอเจ้าบ้านในเขตชุมชนเมือง
กรณีศึกษา: เทศบาลตำบลหางดง อำเภอหางดง จังหวัดเชียงใหม่

นายบุญศรี ศรีเรือง ตำแหน่ง ผู้ใหญ่บ้านหมู่ ๑
วุฒิการศึกษาสูงสุด ประถมศึกษาปีที่ ๔

๑. ท่านเคยพบเห็น ขณะที่การทำพิธีกรรมนี้หรือไม่ ถ้าเคย.....ท่านสังเกตพบว่า ผู้เข้าร่วมในพิธีเป็นกลุ่มใด วัยใด และส่วนใหญ่มีวัตถุประสงค์ใด

เคย มีตั้งแต่เด็ก ๆ ขึ้นไป มันเป็นเรื่องประเพณี ให้อยู่เย็นเป็นสุข คนเชียงใหม่จะเชื่อผี

๒. ท่านเคยมีส่วนร่วมในพิธีกรรมนี้หรือไม่ ถ้าเคย..... ท่านคิดว่าตัวท่านเองได้ประโยชน์จากการเข้าร่วมเพียงใด

ความเชื่อของชาวบ้าน เป็นตำนานมา จะมีการเลี้ยงปีละครั้ง

๓. ท่านคิดว่าความเชื่อเรื่องหอเจ้าบ้านและการทำหน้าที่ของม้าขี่ (ร่างทรง) ในปัจจุบัน มีความแตกต่างจากอดีตมากน้อยเพียงใด

เหมือนเดิม เกิดมาก็เจอ ไม่มีการเปลี่ยนแปลง เป็นความเชื่อ

๔. ท่านคิดว่าความเชื่อเรื่องหอเจ้าบ้าน และการทำหน้าที่ของมัจฉี (ร่างทรง) จะดำรงอยู่ต่อไปหรือไม่ ในอนาคต เพราะเหตุใด

อันนี้คราวแล้ว มัจฉีนี่คือคน เรียกว่าร่างทรง มัจฉีเป็นตัวรับร่างทรง ดำรงต่อไป

๕. ท่านคิดว่าหอเจ้าบ้าน และการทำหน้าที่ของมัจฉี (ร่างทรง) ในปัจจุบัน มีส่วนช่วยให้ประชาชน มีขวัญกำลังใจ อย่างไรบ้างในการดำเนินชีวิต

แน่นอนความเชื่อ เช่น เจ็บไข้ได้ป่วยก็ไปขอให้ท่านช่วย

๖. ท่านคิดว่าประชาชนในปัจจุบันต้องการพึ่งพาหอเจ้าบ้าน และ มัจฉี (ร่างทรง) ในเรื่องใดบ้าง ต้องควบคู่กันไป

๗. ท่านคิดว่าประชาชนต้องการพึ่งพาหอเจ้าบ้านและมัจฉี (ร่างทรง) มากขึ้นหรือ น้อยลงในปัจจุบัน และเป็นเพราะสาเหตุใด

เราคิดว่าเศรษฐกิจก็ไม่ได้ ก็ไปขอช่วย

๘. ท่านคิดว่าอะไรเป็นอุปสรรคที่ทำให้ความเชื่อเรื่องหอเจ้าบ้านและการทำหน้าที่ของมัจฉี (ร่างทรง) ถูกลดบทบาทและลดความสำคัญลงในปัจจุบัน

มันก็เป็นอย่างนี้แหละครับ

๙. ท่านคิดว่าความเชื่อเรื่องหอเจ้าบ้าน และการทำหน้าที่ของมัจฉี (ร่างทรง) ในปัจจุบันเป็นเรื่องมลายหรือไม่

ไม่มลายครับ แต่เราเชื่อถือ

๑๐. ท่านเห็นด้วยหรือไม่กลับคำกล่าวที่ว่า ความเชื่อเรื่องหอเจ้าบ้าน และมัจฉี (ร่างทรง) ถึงแม้จะพิสูจน์ไม่ได้ทางวิทยาศาสตร์ แต่ก็ไม่ควรลบหลู่ โปรดให้คำสนับสนุนคำพูดดังกล่าว

เห็นด้วยแสนเปอร์เซ็นต์ ไม่เชื่ออย่าลบหลู่

๑๑. ท่านคิดว่าความเชื่อเรื่องหอเจ้าบ้าน และการทำหน้าที่ของมัจฉี (ร่างทรง) มีผลในทางบวกและทางลบ ต่อชุมชนที่ยังมีความเชื่อนี้อยู่อย่างไร

ทางบ้านของลุงจะมีแต่ทางบวก ไม่มีลบมีแต่บวก ไปไหนก็ไปไหว้ท่าน ก็คือไม่มลาย เชื่อถือและก็ไม่ลบหลู่

การสัมภาษณ์เรื่อง การดำรงอยู่ของหอเจ้าบ้านในเขตชุมชนเมือง
กรณีศึกษา : เทศบาลตำบลหางดง อำเภอหางดง จังหวัดเชียงใหม่

นางเรือนคำ คำแดง ตำแหน่ง ประธานกลุ่มสตรีแม่บ้านเทศบาลตำบลหางดง หมู่ที่ ๔
วุฒิการศึกษาสูงสุด มัธยมศึกษาตอนปลาย

๑. ท่านเคยพบเห็น ขณะที่การทำพิธีกรรมนี้หรือไม่ ถ้าเคย ท่านสังเกตพบว่า ผู้เข้าร่วมในพิธีเป็น
กลุ่มใด วัยใด และส่วนใหญ่มีวัตถุประสงค์ใด
เคย ส่วนมากจะเป็นผู้สูงอายุ เป็นความเชื่อถือ ถ้าไม่ทำก็ประเพณีที่สืบทอดกันมาถือว่าหายไป

๒. ท่านเคยมีส่วนร่วมในพิธีกรรมนี้หรือไม่ ถ้าเคย ท่านคิดว่าตัวท่านเองได้ประโยชน์จากการเข้าร่วม
เพียงใด
ความสบายใจ

๓. ท่านคิดว่าความเชื่อเรื่องหอเจ้าบ้านและการทำหน้าที่ของม้าชี (ร่างทรง) ในปัจจุบันมีความ
แตกต่างจากอดีตมากน้อยเพียงใด
มันก็แตกต่างเดี๋ยวนี้มันจะมีสีสันมากขึ้น

๔. ท่านคิดว่าความเชื่อเรื่องหอเจ้าบ้าน และการทำหน้าที่ของม้ายี่ (ร่างทรง) จะดำรงอยู่ต่อไปหรือไม่ ในอนาคต เพราะเหตุใด

น่าจะดำรงต่อไป ในแต่ละปีก็เห็นมีม้ายี่เด็ก ๆ มามาก

๕. ท่านคิดว่าหอเจ้าบ้าน และการทำหน้าที่ของม้ายี่ (ร่างทรง) ในปัจจุบันมีส่วนช่วยให้ประชาชนมีขวัญกำลังใจ อย่างไรบ้างในการดำเนินชีวิต

มันก็มีส่วน แต่มันก็แยกเป็น 2 ส่วนแต่คนที่ไม่มีความรู้จะไม่ค่อยเชื่อ

๖.ท่านคิดว่าประชาชนในปัจจุบันต้องการพึ่งพาหอเจ้าบ้าน และ ม้ายี่ (ร่างทรง) ในเรื่องใดบ้าง เจ็บไข้ได้ป่วย โคนผีโดนสา

๗.ท่านคิดว่าประชาชนต้องการพึ่งพาหอเจ้าบ้านและม้ายี่ (ร่างทรง) มากขึ้นหรือ น้อยลงในปัจจุบัน และเป็นเพราะสาเหตุใด

ก็คิดว่าคงมีมากขึ้น เพราะยังเห็นคนรุ่นใหม่หรือเด็กๆ มาเป็นร่างทรงอยู่มากเหมือนกัน

๘.ท่านคิดว่าอะไรเป็นอุปสรรคที่ทำให้ความเชื่อเรื่องหอเจ้าบ้านและการทำหน้าที่ของม้ายี่ (ร่างทรง) ถูกลดบทบาทและลดความสำคัญลงในปัจจุบัน

พวกที่เรียนจะไม่เชื่อ

๙. ท่านคิดว่าความเชื่อเรื่องหอเจ้าบ้าน และการทำหน้าที่ของม้ายี่ (ร่างทรง) ในปัจจุบันเป็นเรื่องมลายหรือไม่

มี ๒ แง่ บางทีก็เหมือนกับท่านจะเล่น หน้าเชือกก็มี แบบเล่น ๆ ก็มี

๑๐.ท่านเห็นด้วยหรือไม่กลับคำกล่าวที่ว่า ความเชื่อเรื่องหอเจ้าบ้าน และม้ายี่ (ร่างทรง) ถึงแม้จะพิสูจน์ไม่ได้ทางวิทยาศาสตร์ แต่ก็ไม่ควรลบหลู่ โปรดให้คำสนับสนุนคำพูดดังกล่าว เห็นด้วยเราก็ออยู่กันมานานแล้ว ไม่ควรที่จะลบหลู่

๑๑.ท่านคิดว่าความเชื่อเรื่องหอเจ้าบ้าน และการทำหน้าที่ของม้ายี่ (ร่างทรง) มีผลในทางบวกและทางลบ ต่อชุมชนที่ยังมีความเชื่อนี้อยู่อย่างไร

ผลดีก็คือเป็นที่พึ่งทางใจ ผลเสียก็ไม่เห็นมีอะไร มีแต่ผลดี

การสัมภาษณ์เรื่อง การดำรงอยู่ของหอเจ้าบ้านในเขตชุมชนเมือง
กรณีศึกษา : เทศบาลตำบลหางดง อำเภอหางดง จังหวัดเชียงใหม่

นางสุพิน สุทธิพันธุ์ ตำแหน่ง ประธานอ.ส.ม.หมู่๓
วุฒิการศึกษาสูงสุด ปริญญาตรี

๑.ท่านเคยพบเห็น ขณะที่การทำพิธีกรรมนี้หรือไม่ ถ้าเคย.....ท่านสังเกตพบว่า ผู้เข้าร่วมในพิธีเป็น
กลุ่มใด วัยใด และส่วนใหญ่มีวัตถุประสงค์ใด
เคย ปีหนึ่งเขาก็จะมี ส่วนมากจะเป็นวัยกลางคน เหมือนกับพิธีรดน้ำคำหัว

๒.ท่านเคยมีส่วนร่วมในพิธีกรรมนี้หรือไม่ ถ้าเคย..... ท่านคิดว่าตัวท่านเองได้ประโยชน์จากการเข้าร่วมเพียงใด

พบปะคุยกัน แลกเปลี่ยนความรู้กัน คือไปในฐานะที่เป็นสมาชิกคนหนึ่งในบ้าน

๓. ท่านคิดว่าความเชื่อเรื่องหอเจ้าบ้านและการทำหน้าที่ของม้าขี่ (ร่างทรง) ในปัจจุบันมีความแตกต่างจากอดีตมากน้อยเพียงใด

ก็ถ้าพูดถึงคิดว่าคงจะเยอะ จะมีอยู่แค่กระจุกเดียวที่จะเกาะกลุ่มกันอยู่ มันจะลดลงไปเพราะว่าคนสมัยใหม่

๔. ท่านคิดว่าความเชื่อเรื่องหอเจ้าบ้าน และการทำหน้าที่ของมัจฉี (ร่างทรง) จะดำรงอยู่ต่อไปหรือไม่ ในอนาคต เพราะเหตุใด

น่าจะดำรงต่อไปแต่คงจะน้อยลง เพราะการศึกษาสูงขึ้น

๕. ท่านคิดว่าหอเจ้าบ้าน และการทำหน้าที่ของมัจฉี (ร่างทรง) ในปัจจุบันมีส่วนช่วยให้ประชาชนมีขวัญกำลังใจ อย่างไรบ้างในการดำเนินชีวิต

มันจะมีอิทธิพลสำหรับคนที่เชื่อ อย่างป้าก็ไม่เท่าไร ส่วนมากคนที่เชื่อเขาก็จะถามและเอามาปฏิบัติ คิดว่าปฏิบัติดีก็จะดี คิดว่ามันจะลดลงเรื่อย ๆ

๖. ท่านคิดว่าประชาชนในปัจจุบันต้องการพึ่งพาหอเจ้าบ้าน และ มัจฉี (ร่างทรง) ในเรื่องใดบ้าง คนที่ไม่สบายส่วนมากเขาจะไปถาม

๗. ท่านคิดว่าประชาชนต้องการพึ่งพาหอเจ้าบ้านและมัจฉี (ร่างทรง) มากขึ้นหรือ น้อยลงในปัจจุบัน และเป็นเพราะสาเหตุใด

คิดว่าคงจะน้อยลงเรื่อย ๆ

๘. ท่านคิดว่าอะไรเป็นอุปสรรคที่ทำให้ความเชื่อเรื่องหอเจ้าบ้านและการทำหน้าที่ของมัจฉี (ร่างทรง) ถูกลดบทบาทและลดความสำคัญลงในปัจจุบัน

ป้าคิดว่าการศึกษาเป็นส่วนหนึ่งที่มีส่วน

๙. ท่านคิดว่าความเชื่อเรื่องหอเจ้าบ้าน และการทำหน้าที่ของมัจฉี (ร่างทรง) ในปัจจุบันเป็นเรื่องมกมายหรือไม่

มันก็ไม่มกมายนะ จะมีก็พวกที่มีความทุกข์ยาก

๑๐. ท่านเห็นด้วยหรือไม่กับคำกล่าวที่ว่า ความเชื่อเรื่องหอเจ้าบ้าน และมัจฉี (ร่างทรง) ถึงแม้จะพิสูจน์ไม่ได้ทางวิทยาศาสตร์ แต่ก็ไม่ควรลบหลู่ โปรดให้คำสนับสนุนคำพูดดังกล่าว

ใช่คำกล่าวนี้ถูกต้อง เราไม่ควรที่จะลบหลู่ อย่างเรื่องเจ็บป่วยป้าก็ไม่เคยไปถาม

๑๑. ท่านคิดว่าความเชื่อเรื่องหอเจ้าบ้าน และการทำหน้าที่ของมัจฉี (ร่างทรง) มีผลในทางบวกและทางลบ ต่อชุมชนที่ยังมีความเชื่อนี้อยู่อย่างไร

ไม่มีผลเสีย แต่มันก็ไม่เชิงผลดี เพราะถ้าบอกว่าผลดีคนก็จะเข้าไปเยอะ

การสัมภาษณ์เรื่อง การดำรงอยู่ของหอเจ้าบ้านในเขตชุมชนเมือง
กรณีศึกษา: เทศบาลตำบลหางดง อำเภอหางดง จังหวัดเชียงใหม่

นางนาคยา ใบจิว ตำแหน่ง ประธานกลุ่มสตรีแม่บ้านเทศบาลตำบลหางดง หมู่ที่ ๕
วุฒิการศึกษาสูงสุด ประถมศึกษาปีที่ ๖

๑.ท่านเคยเห็น พิธีกรรมนี้หรือไม่ ถ้าเคย ท่านเคยสังเกตพบว่า ผู้เข้าร่วมพิธีเป็นคนกลุ่มใด อยู่ในวัยใด และส่วนใหญ่มีวัตถุประสงค์อะไร

เคย มีทุกอายุ เป็นประเพณีและก็เคารพนับถือมันมีจริง

๒.ท่านเคยมีส่วนร่วมในพิธีกรรมนี้หรือไม่ ถ้าเคย.....ท่านคิดว่าตัวท่านเองได้ประโยชน์จากการเข้าร่วมเพียงใด

เคยค่ะ ทุกครั้ง มันก็เหมือนเราไปเคารพไปทำบุญให้ท่านได้กิน แล้วท่านก็เข้าทรงออกมาเราก็รู้สึกดีใจที่เห็นท่านมา เวลาเราไปไหนเดินทางก็จะไปจุดธูปบอกท่าน

๓. ท่านคิดว่าความเชื่อเรื่องหอเจ้าบ้าน และการทำหน้าที่ของม้าขี่(ร่างทรง)ในปัจจุบันมีความแตกต่างจากอดีตมากน้อยเพียงใด

มันเหมือนกัน แต่ก่อนน้ำก็ไม่ค่อยสัมผัส มันยังเหมือนเดิม

๔. ท่านคิดว่าความเชื่อเรื่องหอเจ้าบ้าน และมัจฉี(ร่างทรง) จะดำรงอยู่ต่อไปหรือไม่ ในอนาคต เพราะเหตุใด

ต้องดำรงอยู่ต่อไป เพราะมันเป็นความเชื่อของชาวบ้าน

๕. ท่านคิดว่าหอเจ้าบ้าน และการทำหน้าที่ของมัจฉี(ร่างทรง) ในปัจจุบันมีส่วนช่วยให้ประชาชนมีขวัญและกำลังใจ อย่างไรบ้างในการดำเนินชีวิต

การดำเนินชีวิต เป็นที่พึ่งคือเวลาเราไปไหนลูกหลานไปไหน เราก็ไปกราบไหว้ขอพรให้ท่านคุ้มครองเรา

๖. ท่านคิดว่าประชาชนปัจจุบันต้องการพึ่งพาหอเจ้าบ้านและมัจฉี(ร่างทรง)ในเรื่องใดบ้าง เรื่องนี้ไม่ได้คิด ก็แค่ไปจุดธูปขอพร เหมือนครูบา เหมือนกัน

๗. ท่านคิดว่าประชาชนต้องการพึ่งพาหอเจ้าบ้านและมัจฉีมากขึ้นหรือน้อยลงในปัจจุบัน ช่วงนี้มันก็คงที่ กันับถือกันปกติ อันไหนเสียก็ไปช่วยกันบูรณะซ่อมแซมให้ดีขึ้น

๘. ท่านคิดว่าอะไรเป็นอุปสรรคที่ทำให้ความเชื่อเรื่องหอเจ้าบ้านและการทำหน้าที่ของมัจฉีถูกลดบทบาทและความสำคัญลงในปัจจุบัน

วัยรุ่นสมัยนี้ไม่ค่อยเชื่อ เพราะเขาไม่ค่อยได้มาสัมผัส

๙. ท่านคิดว่าความเชื่อเรื่องหอเจ้าบ้านและการทำหน้าที่ของมัจฉี ในปัจจุบันเป็นเรื่องที่มลายหรือไม่ อย่างไร

ไม่มลาย เพราะมันเป็นเรื่องจริง สัมผัสมาแล้ว

๑๐. ท่านเห็นด้วยหรือไม่กับคำกล่าวที่ว่า ความเชื่อเรื่องหอเจ้าบ้าน และมัจฉีถึงแม้จะพิสูจน์ไม่ได้ทางวิทยาศาสตร์ แต่ก็ไม่ควรลบหลู่ โปรดให้เหตุผลสนับสนุนคำพูดดังกล่าว

มันมีครั้งหนึ่ง มีการจัดทัวร์ไปเที่ยวกันเยอะมากที่เมืองกาญจน์ (จังหวัดกาญจนบุรี) แล้วไม่บอกท่าน แล้วมีคนดกน้ำพอช่วยขึ้นมาได้ ท่าน(เจ้าพ่อ) มาเข้าร่างทรงว่าทำไมมากันทั้งหมู่บ้านแล้วทำไมถึงไม่บอกท่าน

๑๑. ท่านคิดว่าความเชื่อเรื่องหอเจ้าบ้านและการทำหน้าที่ของมัจฉี มีผลในทางบวกและทางลบ ต่อชุมชนที่ยังมีความเชื่อนี้อยู่อย่างไร

มีแต่ทางดีทางไม่ดี จะไม่มี ถ้าอยากรู้ต้องมาดู ท่านจะเลือกดูคนที่ดีมาก ๆ ปีหนึ่งจะมีครั้ง

การสัมภาษณ์เรื่อง การดำรงอยู่ของหอเจ้าบ้านในเขตชุมชนเมือง
กรณีศึกษา : เทศบาลตำบลหางดง อำเภอหางดง จังหวัดเชียงใหม่

นายวิฑูร มูลกิจชัย ตำแหน่ง ประธานกรรมการชุมชนบ้านแม่จักษ์ หมู่ที่ ๕
วุฒิการศึกษาสูงสุด ประกาศนียบัตรวิชาชีพ

๑.ท่านเคยเห็น พิธีกรรมนี้หรือไม่ ถ้าเคย ท่านเคยสังเกตพบว่า ผู้เข้าร่วมพิธีเป็นคนกลุ่มใด อยู่ในวัยใด และส่วนใหญ่มีวัตถุประสงค์อะไร

เคยเห็นครับเพราะตั้งแต่ผมเป็นเด็กก็มาถึงตอนนี้อายุ ๔๗ ปี ผมก็เห็นพิธีกรรมนี้มาตลอด ปกติมันจะเป็นลักษณะประเพณี คือปีหนึ่งมันจะต้องมาการทำบุญประมาณช่วงหลังเมษา สำหรับเรื่องฤกษ์ยามไม่จำเป็นต้องดูฤกษ์ยาม ส่วนมากที่ปฏิบัติจะเป็นช่วงวันหยุดมากกว่า ปีหนึ่งก็จะกำหนดไว้เลยว่าจะต้องทำครั้งหนึ่งก็จะมีม้าทรงหรือร่างทรงที่ว่าไว้เป็นผู้ทำพิธีกรรมชาวบ้านก็จะนำอาหารมารวมกัน ของเช่นไข่ไก่จะเป็นพวกผลไม้และพวกเนื้อสัตว์ ส่วนมากจะเป็นหมูก็ไม่ค่อยแน่ใจนะว่าใช้ส่วนไหน แต่ส่วนมากแล้วก็จะใช้หัวหมูชุดหนึ่ง นอกจากนั้นก็จะเป็นพวกขนมมณเฑียรพวกผลไม้ถ้าไปเจอผู้เฒ่า ก็จะชดเชยมากกว่านี้ชาวบ้านเขาจะนำของพวกนี้ไปรวมกันภาษาเหนือเขาเรียก “ซอม” พุดง่าย ๆ ก็คือเอาไปรวมกันคนละอย่างสองอย่าง ก็จะมีการทำบุญด้วยเงิน แต่ส่วนมากพวกหัวหมู พวกเนื้อสัตว์ พวกผลไม้หลัก ๆ ก็จะซื้อ ส่วนมากผู้เข้าร่วมพิธีกรรมนี้ก็มีทุกวัย แต่ถ้าถามสัดส่วนก็คือวัยกลางคนจะมีเยอะ วัยรุ่นอาจจะมียั้งแต่ไม่ค่อยมากนัก ส่วนมากเขาก็อาจจะยังไม่รู้ แต่ประมาณวัยสามสิบกว่าขึ้นไปจะมีเยอะ จุดประสงค์หลักมัน

เหมือนกับเป็นประเพณีมากกว่าเราจะต้องทำพิธีกรรมนี้ ส่วนมากคนในพื้นที่จะไปทำภารกิจอะไรก็จะไปบอกกล่าว อย่างเช่นจะเดินทางไปกรุงเทพก็ต้องไปบอกท่านก่อน คณะผมที่ไปเพชรบุรีมาก่อนไปผมก็พาคณะผมไปบอกท่านก่อนเดินทาง โดยรวมจะเป็นการไปขอพรมากกว่า โดยมากใครที่ว่างก็จะมาร่วมพิธีกรรมนี้ ส่วนมากผู้สูงอายุที่เดินทางได้เองก็จะไปร่วมพิธีกรรม ส่วนมากจะอยู่ที่โอกาสมากกว่า

๒. ท่านเคยมีส่วนร่วมในพิธีกรรมนี้หรือไม่ ถ้าเคย.....ท่านคิดว่าตัวท่านเองได้ประโยชน์จากการเข้าร่วมเพียงใด

ถ้าถามความรู้สึกส่วนตัวของผม ผมว่าผมได้ทางใจทุกคนที่เข้าร่วมนี้ก็น่าจะคิดอย่างนี้ถือว่าเป็นของดีบ้านเราสักการบูชาถือเป็นอันมงคลกับผู้ร่วมงาน

๓. ท่านคิดว่าความเชื่อเรื่องหอเจ้าบ้านและการทำหน้าที่ของม้าจี่(ร่างทรง)ในปัจจุบันมีความแตกต่างจากอดีตมากน้อยเพียงใด

ถามว่าอย่างตัวผมเองเนี่ยเอาความรู้สึกของผมเป็นที่ตั้งก็คือเชื่ออย่างบริสุทธิ์ใจ คือถ้าถามความเห็นผมเนี่ย เมื่อก่อนในอดีตเขาจะมีการทำเป็นส่วนตัวของผมก็ไม่ค่อยเชื่อนะ ถามเรื่องหอเจ้าบ้านที่อยู่มันมีที่มาก็คือมีอยู่ไม่สบาย ไปรักษาก็ไม่หายเขาก็เลยอุทิศตนเพื่อที่จะเป็นร่างทรงเขาก็ เขาทำหน้าที่เช่นเวลาจะทำบุญที่ผมว่าตอนต้นเขาจะเป็นผู้นำ ทำให้ส่วนตัวผมเองคิดว่าความน่าเชื่อถือมันมากกว่า ม้าจี่ที่ซื้อป่าขึ้น เขาจะทำหน้าที่ของเขาด้วยใจชอบ วันพระเขาก็จะไปปิดกวาดทำความสะอาด ดอกไม้เขาก็นำมาเองไม่มีใครออกเงินให้เขา เขาก็ทำของเขาเอง

๔. ท่านคิดว่าความเชื่อเรื่องหอเจ้าบ้านและม้าจี่(ร่างทรง) จะดำรงอยู่ต่อไปหรือไม่ ในอนาคตเพราะเหตุใด

มันต้องมีเพราะอย่างของผมเนี่ยอยู่ในเขตเทศบาลอาคารสถานที่เทศบาลก็มีส่วนร่วมในการสร้าง โดยทั่วไปจะต้องมีทุกหมู่บ้านมันยึดถือกันมายาวนาน ทุกหมู่บ้านก็จะมีพิธีกรรมนี้ แต่วันเวลาอาจจะแตกต่างกันออกไปเขาจะมีประเพณีใหญ่ทุกปี ม้าทรงม้าจี่เขาจะมาร่วมกันจะเชิญม้าจี่ มาทั่วแล้วแต่เครือข่าย ผมเชื่อว่ามันจะต้องมีอยู่ต่อไปแน่นอน เพราะผมเชื่อว่ามันจะต้องมีตัวตายตัวแทน

๕. ท่านคิดว่าหอเจ้าบ้าน และการทำหน้าที่ของม้าจี่(ร่างทรง) ในปัจจุบันมีส่วนช่วยให้ประชาชนมีขวัญและกำลังใจ อย่างไรบ้างในการดำเนินชีวิต

เยอะมากอย่างเช่นผมจะไปศึกษาดูงานเนี่ยไปเป็นหมู่คณะผมก็ต้องไปกราบไหว้ขอพร ก็คือจะเป็นกำลังใจให้เราได้ ก็คือเราได้ทำ อาจจะมีบ้างในการดำเนินชีวิตประสบปัญหาที่อาจจะไปไหว้ขอพร เขาจะไปขอพรกันมากกว่า มันไม่มีผลส่วนตัว

๖. ท่านคิดว่าประชาชนปัจจุบันต้องการพึ่งพาสหกรณ์และร้านค้า(ร่วม)ในเรื่องใดบ้าง
ส่วนมากจะขอพรมากกว่า จะไปที่หอเจ้าบ้านก่อน แต่ถ้านอกเหนือไปจากนั้นก็จะไปที่ร้านค้าให้
ทำพิธีให้

๗. ท่านคิดว่าประชาชนต้องการพึ่งพาสหกรณ์และร้านค้ามากขึ้นหรือน้อยลงในปัจจุบัน
ผมคิดว่ามันไม่มีเพิ่มไม่มีลดนะครับ แต่ในการทำพิธีที่เราเห็นไม่มากนักก็อาจเป็นเพราะเขาไม่ว่าง
จัดงานไม่สามารถมาร่วมงานได้ แต่ผมคิดว่าส่วนมากก็ไม่ได้พึ่งพาอะไรมาก

๘. ท่านคิดว่าอะไรเป็นอุปสรรคที่ทำให้ความเชื่อเรื่องหอเจ้าบ้านและการทำหน้าที่ของร้านค้าถูกลด
บทบาทและความสำคัญลงในปัจจุบัน

ถามว่าอุปสรรคเท่าที่ผมดูก็ไม่มีนะ ความขัดแย้งในการทำพิธีก็ไม่มีนะ เพราะส่วนมากคนในพื้นที่
เขาก็จะให้ความเคารพกันอยู่แล้ว จะมีก็แต่คนนอกพื้นที่ ที่เข้ามาอยู่อย่างเมื่อนานนี้ที่หลังหอเจ้าบ้าน
เขามีการสร้างหอพัก เขาเอาศาลเก่ามาวางไว้ในหอเจ้าบ้านคือเขาไม่รู้ เพราะเขาเป็นคนนอกพื้นที่

๙. ท่านคิดว่าความเชื่อเรื่องหอเจ้าบ้าน และการทำหน้าที่ของร้านค้า ในปัจจุบันเป็นเรื่องที่มลาย
หรือไม่ อย่างไร

ผมว่ามันก็ไม่มลายนะเพราะว่ามันเป็นวิถีชีวิตหนึ่งของคนเหนืออย่างผมเนี่ย ผมก็ว่าไม่มลายนะ
อย่างหลายๆอย่างมลายยิ่งกว่านี้อีก มีพิธีกรรมอีกมากมายที่มลายกว่านี้อีก แต่ถ้าเขาไปทำบ้านนั้น
ถึงจะมลายมากกว่า อย่างคนที่เขาห้อยพระหลายๆ วัดไหนดังไปผมว่ามลายมากกว่า ที่ทำเราทำ
ด้วยจิตใจมากกว่า

๑๐. ท่านเห็นด้วยหรือไม่กับคำกล่าวที่ว่า ความเชื่อเรื่องหอเจ้าบ้าน และร้านค้าถึงแม้จะพิสูจน์ไม่ได้
ทางวิทยาศาสตร์ แต่ก็ไม่ควรลบหลู่ โปรดให้เหตุผลสนับสนุนคำพูดดังกล่าว
ใช่ผมก็คิดว่าไม่ควรที่จะไปลบหลู่ เพราะมันเป็นความเชื่อของแต่ละคน

๑๑. ท่านคิดว่าความเชื่อเรื่องหอเจ้าบ้านและการทำหน้าที่ของร้านค้า มีผลในทางบวกและทางลบ
ต่อชุมชนที่ยังมีความเชื่ออยู่อย่างไร

ผมคิดว่ามันมีผลดีมากกว่าคือที่อื่นผมไม่ทราบ แต่ว่าในหมู่บ้านผม ผมคิดว่าเป็นผลดีมากกว่า
ทั้งกิจกรรมในการปฏิบัติมันไม่มีข้อเสียหายนะ มีแต่ผลดีเราทำเราก็ได้แก่ตัวเรา

การสัมภาษณ์เรื่อง การดำรงอยู่ของหอเจ้าบ้านในเขตชุมชนเมือง
กรณีศึกษา : เทศบาลตำบลหางดงอำเภอหางดง จังหวัดเชียงใหม่

นายดิเรก เรืองศรีมัน ตำแหน่ง ประธานชมรมผู้สูงอายุบ้านทรายมูล หมู่ที่ ๔
วุฒิการศึกษาสูงสุด ประกาศนียบัตรวิชาชีพ (ปวช.)

๑.ท่านเคยเห็น พิธีกรรมนี้หรือไม่ ถ้าเคย ท่านเคยสังเกตพบว่า ผู้เข้าร่วมพิธีเป็นคนกลุ่มใด อยู่ในวัยใด และส่วนใหญ่มีวัตถุประสงค์อะไร

เคย มันหลากหลาย ส่วนมากอายุประมาณ ๕๐ ปี ขึ้นไป เป็นความเชื่อส่วนบุคคล

๒.ท่านเคยมีส่วนร่วมในพิธีกรรมนี้หรือไม่ ถ้าเคย.....ท่านคิดว่าตัวท่านเองได้ประโยชน์จากการเข้าร่วมเพียงใด

เป็นจุดศูนย์รวมของชาวบ้าน

๓. ท่านคิดว่าความเชื่อเรื่องหอเจ้าบ้านและการทำหน้าที่ของม้าขี่(ร่างทรง)ในปัจจุบันมีความแตกต่างจากอดีตมากน้อยเพียงใด

มีเพิ่มมีลด บางทีก็มีการแฝง

๔. ท่านคิดว่าความเชื่อเรื่องหอเจ้าบ้าน และม้ายี่(ร่างทรง) จะดำรงอยู่ต่อไปหรือไม่ ในอนาคต เพราะเหตุใด

มันก็มีสืบทอดไปเรื่อย แต่ก็มิหายไปบ้าง

๕. ท่านคิดว่าหอเจ้าบ้าน และการทำหน้าที่ของม้ายี่(ร่างทรง) ในปัจจุบันมีส่วนช่วยให้ประชาชนมีขวัญและกำลังใจ อย่างไรบ้างในการดำเนินชีวิต

มันเป็นความเชื่อส่วนบุคคล เวลาเจ็บปวดก็จะไปถามร่างทรงแต่คนที่ไม่เชื่อก็จะไปโรงพยาบาล ในสังคมเมืองจะไม่มี

๖. ท่านคิดว่าประชาชนปัจจุบันต้องการพึ่งพาหอเจ้าบ้านและม้ายี่(ร่างทรง)ในเรื่องใดบ้าง

มันเหมือนกำลังใจให้คุ้มครอง เวลาจะไปไหนก็ไปขอพรท่าน เช่น จะไปสอบก็ไปบอกท่าน

๗. ท่านคิดว่าประชาชนต้องการพึ่งพาหอเจ้าบ้านและม้ายี่มากขึ้นหรือน้อยลงในปัจจุบัน

ถ้ารุ่นเราก็เหลือกับเรา ก็น้อยลง

๘. ท่านคิดว่าอะไรเป็นอุปสรรคที่ทำให้ความเชื่อเรื่องหอเจ้าบ้านและการทำหน้าที่ของม้ายี่ถูกลดบทบาทและความสำคัญลงในปัจจุบัน

วิวัฒนาการ

๙. ท่านคิดว่าความเชื่อเรื่องหอเจ้าบ้านและการทำหน้าที่ของม้ายี่ ในปัจจุบันเป็นเรื่องที่มั่งงายหรือไม่ อย่างไร

ไม่มั่งงาย เป็นความเชื่อส่วนบุคคล

๑๐. ท่านเห็นด้วยหรือไม่กับคำกล่าวที่ว่า ความเชื่อเรื่องหอเจ้าบ้าน และม้ายี่ถึงแม้จะพิสูจน์ไม่ได้ทางวิทยาศาสตร์ แต่ก็ไม่ควรลบหลู่ โปรดให้เหตุผลสนับสนุนคำพูดดังกล่าว

เห็นด้วย เวลาเราไปไหนเราก็เห็นทั่วไป

๑๑. ท่านคิดว่าความเชื่อเรื่องหอเจ้าบ้านและการทำหน้าที่ของม้ายี่ มีผลในทางบวกและทางลบต่อชุมชนที่ยังมีความเชื่อนี้อยู่อย่างไร

ไม่มีผลเสีย ผลดีคือให้กำลังใจ

การสัมภาษณ์เรื่อง การดำรงอยู่ของหอเจ้าบ้านในเขตชุมชนเมือง
กรณีศึกษา : เทศบาลตำบลหางดง อำเภอหางดง จังหวัดเชียงใหม่

นายชรินทร์ อินทจักร์ ตำแหน่ง ผู้ใหญ่บ้าน หมู่ที่ ๒
วุฒิการศึกษาสูงสุด ปริญญาตรี

๑.ท่านเคยเห็น พิธีกรรมนี้หรือไม่ ถ้าเคย ท่านเคยสังเกตพบว่า ผู้เข้าร่วมพิธีเป็นคนกลุ่มใด อยู่ในวัยใด และส่วนใหญ่มีวัตถุประสงค์อะไร

เคยและเข้าร่วมทุกครั้ง ผู้เข้าร่วมมีทุกวัย แต่ส่วนใหญ่จะเป็นคนที่มีอายุ ๒๐ ปีขึ้นไป มาร่วมกันทำกิจกรรม เช่น จัดสร้างสิ่งต่างๆ

๒.ท่านเคยมีส่วนร่วมในพิธีกรรมนี้หรือไม่ ถ้าเคย.....ท่านคิดว่าตัวท่านเองได้ประโยชน์จากการเข้าร่วมเพียงใด

เคย ดีใจที่ได้เข้าร่วมทำกิจกรรม

๓. ท่านคิดว่าความเชื่อเรื่องหอเจ้าบ้านและการทำหน้าที่ของม้าขี่(ร่างทรง)ในปัจจุบันมีความแตกต่างจากอดีตมากน้อยเพียงใด

ไม่แตกต่าง ตั้งแต่เด็กมาก็เห็นเป็นเหมือนเดิมมาตลอด

๔. ท่านคิดว่าความเชื่อเรื่องหอเจ้าบ้าน และม้ายี่ (ร่างทรง) จะดำรงอยู่ต่อไปหรือไม่ ในอนาคต เพราะเหตุใด

ดำรงอยู่ เพราะว่ามันเป็นสิ่งที่สืบทอดมาจากบรรพบุรุษ หากว่าร่างทรงนั้นเสียชีวิตก็จะมี การคัดเลือกคนใหม่มาทำหน้าที่แทน จากครอบครัวอื่น

๕. ท่านคิดว่าหอเจ้าบ้าน และการทำหน้าที่ของม้ายี่ (ร่างทรง) ในปัจจุบันมีส่วนช่วยให้ประชาชนมี ขวัญและกำลังใจ อย่างไรบ้างในการดำเนินชีวิต

เป็นความเชื่อของชาวบ้าน เมื่อมีสิ่งผิดปกติเกิดขึ้นกับชาวบ้านก็จะมีการขอม้ายี่ว่าเป็นเรื่องดี หรือไม่ดี เวลาไปที่ไหนก็จะมีการบอกกล่าวแก่ม้ายี่เพราะบางครั้งชาวบ้านไปโดยไม่ได้ออกกล่าวก็ จะมีเรื่องไม่ดีเกิดขึ้น จึงทำให้ชาวบ้านเชื่อกัน

๖. ท่านคิดว่าประชาชนปัจจุบันต้องการพึ่งพาหอเจ้าบ้านและม้ายี่ (ร่างทรง) ในเรื่องใดบ้าง กิจกรรม ประเพณี และการเดินทาง

๗. ท่านคิดว่าประชาชนต้องการพึ่งพาหอเจ้าบ้านและม้ายี่มากขึ้นหรือน้อยลงในปัจจุบัน และเป็นเพราะสาเหตุใด

ปกติ เหมือนเดิม

๘. ท่านคิดว่าอะไรเป็นอุปสรรคที่ทำให้ความเชื่อเรื่องหอเจ้าบ้านและการทำหน้าที่ของม้ายี่ถูกลด บทบาทและความสำคัญลงในปัจจุบัน ไม่มี ยังเชื่อและศรัทธาอยู่

๙. ท่านคิดว่าความเชื่อเรื่องหอเจ้าบ้านและการทำหน้าที่ของม้ายี่ ในปัจจุบันเป็นเรื่องที่มลาย หรือไม่ อย่างไร

ไม่มลาย เพราะมีมาตั้งแต่บรรพบุรุษ

๑๐. ท่านเห็นด้วยหรือไม่กับคำกล่าวที่ว่า ความเชื่อเรื่องหอเจ้าบ้าน และม้ายี่ถึงแม้จะพิสูจน์ไม่ได้ ทางวิทยาศาสตร์ แต่ก็ไม่ควรลบหลู่ โปรดให้เหตุผลสนับสนุนคำพูดดังกล่าว เห็นด้วย ไม่ลบหลู่ เพราะเวลาจะไปที่ไหนก็จะมีการบอกกล่าวเพื่อไม่ให้เกิดเรื่องร้ายๆ

๑๑. ท่านคิดว่าความเชื่อเรื่องหอเจ้าบ้านและการทำหน้าที่ของม้าขี่ มีผลในทางบวกและทางลบต่อชุมชนที่ยังมีความเชื่อนี้อยู่อย่างไร
ไม่มีลบ เนื่องจากเวลามีพิธีกรรมต่างๆทุกคนก็จะให้ความร่วมมือดี

การสัมภาษณ์เรื่อง การดำรงอยู่ของหอเจ้าบ้านในเขตชุมชนเมือง
กรณีศึกษา : เทศบาลตำบลหางดง อำเภอหางดง จังหวัดเชียงใหม่

นางฟองจันทร์ สถาปัตย์ไพบุลย์ ตำแหน่ง ประธานกลุ่มสตรีแม่บ้านเทศบาลหางดง หมู่ที่ ๕
วุฒิการศึกษาสูงสุด ประถมศึกษาชั้นปีที่ ๔

๑.ท่านเคยเห็น พิธีกรรมนี้หรือไม่ ถ้าเคย ท่านเคยสังเกตพบว่า ผู้เข้าร่วมพิธีเป็นกลุ่มใด อยู่ในวัยใด และส่วนใหญ่มีวัตถุประสงค์อะไร

เคย มีทุกรุ่นทุกวัย เป็นประเพณีดั้งเดิม คือคิดว่าจะมีองค์มากคอยปกป้องคุ้มครองคนในหมู่บ้าน เพื่อให้อยู่เย็นเป็นสุขไม่เจ็บไข้ได้ป่วย

๒.ท่านเคยมีส่วนร่วมในพิธีกรรมนี้หรือไม่ ถ้าเคย.....ท่านคิดว่าตัวท่านเองได้ประโยชน์จากการเข้าร่วมเพียงใด

เคย เป็นพิธีกรรมที่สืบทอดกันมาเวลาไปเข้าร่วมก็จะทำให้สบายใจ

๓. ท่านคิดว่าความเชื่อเรื่องหอเจ้าบ้าน และการทำหน้าที่ของม้าขี่(ร่างทรง)ในปัจจุบันมีความแตกต่างจากอดีตมากน้อยเพียงใด

ไม่แตกต่างเท่าไร ในอดีตจะเป็นสิ่งโบราณและน่าเชื่อถือ แต่ในปัจจุบันนี้จะมีหลากหลายกว่าในอดีต เนื่องจากว่าในปัจจุบันนี้มีการสื่อสารถึงกันได้

๔. ท่านคิดว่าความเชื่อเรื่องหอเจ้าบ้านและม้าขี่(ร่างทรง) จะดำรงอยู่ต่อไปหรือไม่ ในอนาคต เพราะเหตุใด

คงอยู่ต่อไป เพราะนับถือกันมานานแล้ว

๕. ท่านคิดว่าหอเจ้าบ้าน และการทำหน้าที่ของม้าขี่(ร่างทรง) ในปัจจุบันมีส่วนช่วยให้ประชาชนมีขวัญและกำลังใจ อย่างไรบ้างในการดำเนินชีวิต

ม้าขี่เป็นของบ้านใครบ้านมัน แต่ละหมู่บ้านจะมีหอเจ้าบ้านคุ้มครองคนในหมู่บ้าน ทุกๆปีก็จะมีการทำพิธีกรรมเลี้ยงหอเจ้าบ้าน

๖. ท่านคิดว่าประชาชนปัจจุบันต้องการพึ่งพาหอเจ้าบ้านและม้าขี่(ร่างทรง)ในเรื่องใดบ้าง แล้วแต่บุคคล เพราะนับถือกันมาช้านานทำให้อยู่สุขสบายก็จะนับถือต่อไป

๗. ท่านคิดว่าประชาชนต้องการพึ่งพาหอเจ้าบ้านและม้าขี่มากขึ้นหรือน้อยลงในปัจจุบัน และเป็นเพราะสาเหตุใด

หากว่าเป็นคนในพื้นที่ก็จะอยู่และนับถือต่อไป แต่สำหรับคนที่มาอยู่ใหม่ไม่รู้ว่าจะอยู่ต่อไปหรือไม่ เพราะว่าเราก็ไม่คุ้นเคยกับคนที่มาอยู่ใหม่

๘. ท่านคิดว่าอะไรเป็นอุปสรรคที่ทำให้ความเชื่อเรื่องหอเจ้าบ้านและการทำหน้าที่ของม้าขี่ถูกลดบทบาทและความสำคัญลงในปัจจุบัน

ไม่มีอะไรที่ลดบทบาทลง มีทุกปียังทำหน้าที่อยู่ตลอดทุกปี

๙. ท่านคิดว่าความเชื่อเรื่องหอเจ้าบ้านและการทำหน้าที่ของม้าขี่ ในปัจจุบันเป็นเรื่องที่มั่งงายหรือไม่ อย่างไร

ไม่มั่งงาย เพราะนับถือและเชื่อถือมานานแล้วตั้งแต่เกิดมา

๑๐. ท่านเห็นด้วยหรือไม่กับคำกล่าวที่ว่า ความเชื่อเรื่องหอเจ้าบ้าน และม้าขี่ถึงแม้จะพิสูจน์ไม่ได้ทางวิทยาศาสตร์ แต่ก็ไม่ควรลบหลู่ โปรดให้เหตุผลสนับสนุนคำพูดดังกล่าว

เห็นด้วย เพราะนับถือมานานและทำให้มีความสุข ไม่ควรลบหลู่

๑๑. ท่านคิดว่าความเชื่อเรื่องหอเจ้าบ้านและการทำหน้าที่ของม้าขี่ มีผลในทางบวกและทางลบต่อชุมชนที่ยังมีความเชื่อนี้อยู่อย่างไร

ไม่มีผลทั้งทางบวกและทางลบต่อชุมชน เพราะอยู่มานานและไม่เห็นไปรบกวนคนอื่น หอเจ้าบ้านก็ตั้งไว้ให้ไหว้และเคารพ มาแต่โบราณ

การสัมภาษณ์เรื่อง การดำรงอยู่ของหอเจ้าบ้านในเขตชุมชนเมือง
กรณีศึกษา : เทศบาลตำบลหางดง อำเภอหางดง จังหวัดเชียงใหม่

นางเครือวัลย์ หมีนแสน ตำแหน่ง ประธาน อ.ส.ม. ตำบลหางดง หมู่ ๕
วุฒิการศึกษาสูงสุด มัธยมศึกษาตอนต้น (ม.๓)

๑.ท่านเคยเห็น พิธีกรรมนี้หรือไม่ ถ้าเคย ท่านเคยสังเกตพบว่า ผู้เข้าร่วมพิธีเป็นคนกลุ่มใด อยู่ในวัยใด และส่วนใหญ่มีวัตถุประสงค์อะไร

หอเจ้าบ้านเป็นเหมือนสิ่งศักดิ์สิทธิ์ประจำหมู่บ้าน การทำพิธีกรรมจะมีร่างทรง คนที่เข้าร่วมพิธีกรรมส่วนใหญ่เป็นวัยกลางคนขึ้นไป เด็กสมัยนี้ไม่ค่อยรู้เรื่องเหล่านี้ก็เลยไม่ไปกัน ถึงเวลาเลี้ยงหอเจ้าบ้านจะมีพิธีเลี้ยง โดยใช้แกง ผลไม้ ดอกไม้ ธูป ทุกๆปีจะมีการเลี้ยงหนึ่งครั้งประมาณเดือนพฤษภาคม ไม่สามารถระบุวันเวลาได้ ขึ้นอยู่กับว่าในขณะนั้นช่วงวันเวลานั้นที่เหมาะสม ความพร้อมและความสะดวกของชาวบ้าน

๒. ท่านเคยมีส่วนร่วมในพิธีกรรมนี้หรือไม่ ถ้าเคย.....ท่านคิดว่าตัวท่านเองได้ประโยชน์จากการเข้าร่วมเพียงใด

มันเป็นความเชื่อที่มีมานาน เวลาเลี้ยงแล้วรู้สึกสบายใจ เพราะทุกครั้งที่จะทำอะไรที่สำคัญๆก็จะมี การขอให้ช่วยเหลือ และเป็นกำลังใจย้อนกลับมาให้เรา

๓. ท่านคิดว่าความเชื่อเรื่องหอเจ้าบ้านและการทำหน้าที่ของม้าจี(ร่างทรง)ในปัจจุบันมีความแตกต่างจากอดีตมากน้อยเพียงใด

ไม่แตกต่างแต่มีการเปลี่ยนแปลงที่ตัวม้าจี จะมีการเปลี่ยนจากคนเดิมที่เสียชีวิตไปแล้วมาเป็น คนใหม่ โดยการเลือกคนที่เหมาะสม

๔. ท่านคิดว่าความเชื่อเรื่องหอเจ้าบ้าน และม้าจี(ร่างทรง) จะดำรงอยู่ต่อไปหรือไม่ ในอนาคต เพราะเหตุใด

คงมีอยู่ตลอดไป แต่เราต้องบอกต่อกันไปให้แก่นรุ่นหลังได้รู้ไว้ แต่ไม่รู้ว่าจะคนรุ่นหลังจะรักษา เอาไว้ได้นานเท่าไร ไม่มีประเพณีรักษาเอาไว้ เมื่อถึงวันสำคัญก็จะมีการทำบุญถวายเจ้าบ้าน เช่น งานขึ้นบ้านใหม่ งานแต่ง งานปีใหม่ เข้าพรรษา ออกพรรษา

๕. ท่านคิดว่าหอเจ้าบ้าน และการทำหน้าที่ของม้าจี(ร่างทรง) ในปัจจุบันมีส่วนช่วยให้ประชาชนมี ขวัญและกำลังใจ อย่างไรบ้างในการดำเนินชีวิต

เป็นส่วนหนึ่งที่ทำให้เราอุ่นใจ สบายใจ มีขวัญและกำลังใจเมื่อเราบอกท่านแล้ว เพราะท่านจะ ค้ำครองเราในการเดินทาง ส่วนใหญ่จะมีการทำพิธีกรรมขอให้เจ้าบ้านค้ำครองชาวบ้าน

๖. ท่านคิดว่าประชาชนปัจจุบันต้องการพึ่งพาหอเจ้าบ้านและม้าจี(ร่างทรง)ในเรื่องใดบ้าง ค้ำครองความสุขของหมู่บ้าน

๗. ท่านคิดว่าประชาชนต้องการพึ่งพาหอเจ้าบ้านและม้าจีมากขึ้นหรือน้อยลงในปัจจุบัน และเป็นเพราะสาเหตุใด

ก็ค่อนข้างมากเหมือนกัน แต่ก็ขึ้นอยู่กับเด็กรุ่นหลังว่าจะรักษาไว้ได้นานเท่าไร

๘. ท่านคิดว่าอะไรเป็นอุปสรรคที่ทำให้ความเชื่อเรื่องหอเจ้าบ้านและการทำหน้าที่ของม้าจีถูกลด บทบาทและความสำคัญลงในปัจจุบัน

เวลา เมื่อก่อนจะอยู่บ้านกันทำให้มีเวลาดูแลแต่ตอนนี้ต้องออกไปทำงานนอกบ้านมากขึ้นทำให้ลืมนึกถึงท่าน ชาวบ้านส่วนใหญ่จะรับจ้างทั่วไปและทำงานในตัวเมืองบ้าง

๕. ท่านคิดว่าความเชื่อเรื่องหอเจ้าบ้านและการทำหน้าที่ของม้ายี่ ในปัจจุบันเป็นเรื่องที่มลายหรือไม่ อย่างไร

ไม่มลาย ไม่เชื่อแต่ก็ไม่ลบหลู่ แต่ถ้าหากเป็นการดูรายมือตามบ้านจะไม่เชื่อ ถ้าจะดูก็ต้องไปดูตามบ้านที่น่าเชื่อถือและมีชื่อเสียง

๑๐. ท่านเห็นด้วยหรือไม่กับคำกล่าวที่ว่า ความเชื่อเรื่องหอเจ้าบ้าน และม้ายี่ถึงแม้จะพิสูจน์ไม่ได้ทางวิทยาศาสตร์ แต่ก็ไม่ควรลบหลู่ โปรดให้เหตุผลสนับสนุนคำพูดดังกล่าว

เห็นด้วย มันเป็นความเชื่อมาแต่โบราณ เชื่อไว้ไม่ผิดถึงแม้พิสูจน์ไม่ได้แต่ไม่ควรลบหลู่ เป็นการนับถือกันเรื่อยมา

๑๑. ท่านคิดว่าความเชื่อเรื่องหอเจ้าบ้านและการทำหน้าที่ของม้ายี่ มีผลในทางบวกและทางลบต่อชุมชนที่ยังมีความเชื่อนี้อยู่อย่างไร

ไม่มีผลดีและผลเสีย เพราะว่าคนที่เชื่อก็นับถือ ส่วนคนที่ไม่เชื่อไม่สนใจก็ไม่เห็นเป็นอะไร แต่บางครั้งคนชราที่ถามว่าเมื่อไรจะมีการเลี้ยงเจ้าบ้าน เป็นการเตือนคนที่ทำงาน ซึ่งไม่มีผลเสียใดๆ แต่มันก็เป็นสิ่งที่อุ่นใจของหมู่บ้าน

การสัมภาษณ์เรื่อง การดำรงอยู่ของหอเจ้าบ้านในเขตชุมชนเมือง
กรณีศึกษา : เทศบาลตำบลหางดง อำเภอหางดง จังหวัดเชียงใหม่

นายสุรพล สัตยารักษ์
ตำแหน่ง นายอำเภอหางดง
วุฒิการศึกษาสูงสุด ปริญญาโท

๑.ท่านเคยเห็น พิธีกรรมนี้หรือไม่ ถ้าเคย ท่านเคยสังเกตพบว่า ผู้เข้าร่วมพิธีเป็นคนกลุ่มใด อยู่ในวัยใด และส่วนใหญ่มีวัตถุประสงค์อะไร

ไม่เคยเห็น ไม่เคยได้ยินด้วยซ้ำไป อาจเป็นเพราะเพิ่งย้ายมารับตำแหน่งนายอำเภอหางดง ผมเลยไม่ทราบว่าเป็นพื้นที่ที่มีหอเจ้าบ้าน ตอนแรกยังไม่กล้าตอบรับให้สัมภาษณ์เลยด้วยซ้ำไป เพราะไม่ค่อยมีความรู้เกี่ยวกับเรื่องพวกนี้

๒.ท่านเคยมีส่วนร่วมในพิธีกรรมนี้หรือไม่ ถ้าเคย.....ท่านคิดว่าตัวท่านเองได้ประโยชน์จากการเข้าร่วมเพียงใด

ไม่เคยเลยครับ

๓. ท่านคิดว่าความเชื่อเรื่องหอเจ้าบ้าน และการทำหน้าที่ของม้าจี(ร่างทรง)ในปัจจุบันมีความแตกต่างจากอดีตมากน้อยเพียงใด

ไม่ค่อยแน่ใจ แต่หากเปรียบเทียบกับที่เคยได้ยินมาบ้าง คิดว่าน่าจะมีความแตกต่างค่อนข้างมาก เพราะในเขตพื้นที่อำเภอหางดงมีการพัฒนา เปลี่ยนแปลงไปมากทีเดียว เนื่องจากมีความเป็นเมืองสูงมาก

๔. ท่านคิดว่าความเชื่อเรื่องหอเจ้าบ้าน และม้ายี่(ร่างทรง) จะดำรงอยู่ต่อไปหรือไม่ ในอนาคต เพราะเหตุใด

คิดว่าจะดำรงอยู่ต่อไปได้เพราะเป็นเรื่องของความเชื่อ แต่อาจมีจำนวนที่ลดลง เนื่องจากปัจจุบันมีความเจริญมากขึ้น นอกจากนี้การศึกษาและการสาธารณสุขก็พัฒนามากขึ้นด้วยเป็นลำดับ

๕. ท่านคิดว่าหอเจ้าบ้าน และการทำหน้าที่ของม้ายี่(ร่างทรง) ในปัจจุบันมีส่วนช่วยให้ประชาชนมีขวัญและกำลังใจ อย่างไรบ้างในการดำเนินชีวิต

ก็คงช่วยได้บ้างสำหรับคนที่นับถือ

๖. ท่านคิดว่าประชาชนปัจจุบันต้องการพึ่งพาหอเจ้าบ้านและม้ายี่(ร่างทรง)ในเรื่องใดบ้าง เรื่องนี้ตอบแทนได้ค่อนข้างยาก แต่คิดว่าจะเป็นเรื่องทั่วไป เช่น หน้าที่การงาน ธุรกิจการค้า ความร่ำรวย เรื่องเจ็บไข้ได้ป่วย เป็นต้น

๗. ท่านคิดว่าประชาชนต้องการพึ่งพาหอเจ้าบ้านและม้ายี่มากขึ้นหรือน้อยลงในปัจจุบัน และเป็นเพราะสาเหตุใด

คิดว่าน้อยลง เนื่องจากปัจจุบันมีความเจริญมากขึ้นโดยเฉพาะการศึกษาและการสาธารณสุขก็มีความก้าวหน้ามากขึ้นกว่าสมัยก่อน

๘. ท่านคิดว่าอะไรเป็นอุปสรรคที่ทำให้ความเชื่อเรื่องหอเจ้าบ้านและการทำหน้าที่ของม้ายี่ถูกลดบทบาทและความสำคัญลงในปัจจุบัน

คิดว่าคำตอบก็คงเหมือนๆเดิม เพราะยุคสมัยเปลี่ยนไป คนที่มีความรู้มากขึ้นก็อาจพึ่งพาความเชื่อเรื่องหอเจ้าบ้านลดลง

๙. ท่านคิดว่าความเชื่อเรื่องหอเจ้าบ้านและการทำหน้าที่ของม้ายี่ ในปัจจุบันเป็นเรื่องที่มลายหรือไม่ อย่างไร

คิดว่าไม่มลาย แต่เป็นเรื่องเฉพาะบุคคลมากกว่า เป็นสิทธิและเสรีภาพของบุคคล トラบที่ไม่ทำความเดือดร้อนให้ใคร

๑๐. ท่านเห็นด้วยหรือไม่กับคำกล่าวที่ว่า ความเชื่อเรื่องหอเจ้าบ้าน และม้ายี่ถึงแม้จะพิสูจน์ไม่ได้ทางวิทยาศาสตร์ แต่ก็ไม่ควรลบหลู่ โปรดให้เหตุผลสนับสนุนคำพูดดังกล่าว

เห็นด้วย โดยส่วนตัวผมอาจไม่มีประสบการณ์ตรงเรื่องหอเจ้าบ้าน แต่ในเรื่องความเชื่อเกี่ยวกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์หรือ ปาฏิหาริย์ บางเรื่อง อาจเกิดกับบางบุคคล บางกรณี หากเกิดกับใครก็ถือเป็นเรื่องความเชื่อเฉพาะบุคคล ผมจึงไม่เห็นว่างมาย หรืออยากลบหลู่ความเชื่อของใคร

๑๑. ท่านคิดว่าความเชื่อเรื่องหอเจ้าบ้านและการทำหน้าที่ของม้ายี่ มีผลในทางบวกและทางลบต่อชุมชนที่ยังมีความเชื่อนี้อยู่อย่างไร

ถ้ามองทางบวก อาจทำให้ชุมชนนั้นๆเกิดความสามัคคี และปรามไม่ให้คนทำชั่ว กระทำผิดต่อหอเจ้าบ้าน แต่ถ้าเป็นผลทางลบ อาจทำให้คนในชุมชนรอคอยแต่ความหวังเรื่องโชคลาภ ไม่ขยันทำมาหากิน หรือไม่ก็รอหวังพึ่งหอเจ้าบ้านอย่างเดียว เป็นต้น

การสัมภาษณ์เรื่อง การดำรงอยู่ของหอเจ้าบ้านในเขตชุมชนเมือง
กรณีศึกษา : เทศบาลตำบลหางดง อำเภอหางดง จังหวัดเชียงใหม่

นายตำรวจ เรืองธนอมทรัพย์ ตำแหน่ง นายกเทศมนตรีตำบลหางดง
วุฒิการศึกษาสูงสุด ปริญญาโท

๑.ท่านเคยเห็น พิธีกรรมนี้หรือไม่ ถ้าเคย ท่านเคยสังเกตพบว่า ผู้เข้าร่วมพิธีเป็นคนกลุ่มใด อยู่ในวัยใด และส่วนใหญ่มีวัตถุประสงค์อะไร

เคยครับ เพราะเป็นประเพณีดั้งเดิมของชุมชน ในฐานะที่ผมเป็นผู้นำชุมชนก็ต้องเข้าร่วมด้วย
เท่าที่สังเกตเห็น คือ คนที่มาร่วมพิธีนั้นจะเป็นคนวัยกลางคนขึ้นไป และพวกผู้สูงอายุประจำหมู่บ้าน
เนื่องจากคนวัยทำงานและนักเรียน นักศึกษา ไม่มีเวลาร่วมพิธีกรรมเหล่านั้นเอง
ส่วนวัตถุประสงค์ที่มาร่วมพิธีกรรมน่าจะได้แก่ เป็นไปเพื่อเสริมความเป็นสิริมงคลของชีวิต

๒. ท่านเคยมีส่วนร่วมในพิธีกรรมนี้หรือไม่ ถ้าเคย.....ท่านคิดว่าตัวท่านเองได้ประโยชน์จากการเข้าร่วมเพียงใด

เคยเข้าร่วม ส่วนประโยชน์ที่ผมได้รับก็คือ เป็นการร่วมกิจกรรมกับคนในชุมชน และเป็นการอนุรักษ์ ส่งเสริมประเพณีดั้งเดิมของชุมชนให้ดำรงอยู่ต่อไป

๓. ท่านคิดว่าความเชื่อเรื่องหอเจ้าบ้านและการทำหน้าที่ของม้ายี่(ร่างทรง)ในปัจจุบันมีความแตกต่างจากอดีตมากน้อยเพียงใด

คิดว่าแตกต่างไปค่อนข้างมาก สำหรับหอเจ้าบ้านบางแห่ง ที่ผู้คนศรัทธาลดลง และไม่มีม้ายี่(ร่างทรง)คนใหม่มาสืบทอดจากคนเดิม นอกจากนี้ความเชื่อเกี่ยวกับตัวม้ายี่(ร่างทรง) อาจลดลง แต่ศรัทธาเรื่องหอเจ้าบ้านของชาวบ้านคิดว่ายังคงเหมือนเดิม แต่ปัจจุบันอาจไม่มีเรื่องของการดูดวงชะตา และรักษาโรคแบบโบราณอีกแล้ว หรือไม่ก็ลดลงมาก

๔. ท่านคิดว่าความเชื่อเรื่องหอเจ้าบ้านและม้ายี่(ร่างทรง) จะดำรงอยู่ต่อไปหรือไม่ ในอนาคต เพราะเหตุใด

หอเจ้าบ้าน และม้ายี่(ร่างทรง) บางแห่งอาจดำรงอยู่ต่อไปได้ แต่บางแห่งอาจลดลง หรือ หดหายไปก็ได้ เพราะเป็นเรื่องของความเป็นสังคมเมืองมากกว่าชนบท

๕. ท่านคิดว่าหอเจ้าบ้าน และการทำหน้าที่ของม้ายี่(ร่างทรง) ในปัจจุบันมีส่วนช่วยให้ประชาชนมีขวัญและกำลังใจ อย่างไรบ้างในการดำเนินชีวิต

มีอยู่ เพราะต้องยอมรับว่า มันเป็นประเพณี บางคนมาร่วมพิธีกรรมต่างๆที่ไม่ได้มีปัญหาอะไร แต่เพราะคนเฒ่าคนแก่บอกว่า หากได้เข้าร่วมพิธีจะดี เป็นสิริมงคลแก่ชีวิต ก็เลยมาเข้าร่วมพิธีตามคำบอกกล่าว เนื่องจากว่าไม่เห็นเสียหายอะไร

๖. ท่านคิดว่าประชาชนปัจจุบันต้องการพึ่งพาหอเจ้าบ้านและม้ายี่(ร่างทรง)ในเรื่องใดบ้าง หลายเรื่อง ขึ้นอยู่กับความเชื่อของแต่ละบุคคลมากกว่า

๗. ท่านคิดว่าประชาชนต้องการพึ่งพาหอเจ้าบ้านและม้ายี่มากขึ้นหรือน้อยลงในปัจจุบัน และเป็นเพราะสาเหตุใด

ไม่แน่ใจ เนื่องจากหอเจ้าบ้านบางแห่ง เช่น หอเจ้าพ่อหมอกมุงเมืองก็ได้รับทราบข่าวว่า มีคนมาร่วมพิธีมากขึ้นเรื่อยๆ เพิ่มขึ้นจัดพิธีกรรมไหว้ครูได้ทุกปี แต่บางหอเจ้าบ้านคนอาจลดลง เพราะบางหอกว่าจะทำพิธีได้ต้องรอนานถึง ๓ ปีจึงจะสามารถจัดพิธีกรรมไหว้ครูได้

๘. ท่านคิดว่าอะไรเป็นอุปสรรคที่ทำให้ความเชื่อเรื่องหอเจ้าบ้านและการทำหน้าที่ของม้ายี่ถูกลดบทบาทและความสำคัญลงในปัจจุบัน

อาจเป็นเพราะวัยรุ่นต้องเรียนหนังสือ คนวัยทำงานต้องไปทำงานต่างถิ่นก็เดินทางไปได้ เลยเหลือแต่คนวัยกลางคนและคนแก่เท่านั้นที่มาร่วมพิธี

๙. ท่านคิดว่าความเชื่อเรื่องหอเจ้าบ้าน และการทำหน้าที่ของม้ายี่ ในปัจจุบันเป็นเรื่องที่มลายหรือไม่ อย่างไร

คิดว่าไม่มลาย เพราะเป็นความเชื่อเฉพาะบุคคล

๑๐. ท่านเห็นด้วยหรือไม่กับคำกล่าวที่ว่า ความเชื่อเรื่องหอเจ้าบ้าน และม้ายี่ถึงแม้จะพิสูจน์ไม่ได้ทางวิทยาศาสตร์ แต่ก็ไม่ควรลบหลู่ โปรดให้เหตุผลสนับสนุนคำพูดดังกล่าว

เห็นด้วย และไม่เคยลบหลู่ เพราะเท่าที่ทราบมาก็คือ ม้ายี่ (ร่างทรง) บางคนไม่ได้ตั้งใจจะรับทำหน้าที่ม้ายี่ด้วยซ้ำไป แต่ด้วยความจำเป็นบางอย่าง เช่น เจ็บป่วยโดยไม่ทราบสาเหตุ มีอาการปางตาย แต่เมื่อมีคำบอกกล่าวจากม้ายี่ (ร่างทรง) ท่านอื่นว่า ถูกเลือกให้เป็นม้ายี่ จึงจำเป็นต้องเป็นม้ายี่ประจำหอเจ้าบ้านก่อนจึงจะหาย ซึ่งก็น่าแปลก เพราะพอท่านนั้นมารับหน้าที่เป็นม้ายี่ ก็หายป่วย สามารถมีชีวิตอยู่ต่อมาได้อีกนานนับสิบปี เพราะแม้แต่หมอที่รักษาโรคก็ไม่สามารถให้คำตอบได้เช่นกัน เรื่องแบบนี้ก็ไม่สามารถพิสูจน์ได้ทางวิทยาศาสตร์

๑๑. ท่านคิดว่าความเชื่อเรื่องหอเจ้าบ้านและการทำหน้าที่ของม้ายี่ มีผลในทางบวกและทางลบต่อชุมชนที่ยังมีความเชื่อนี้อยู่อย่างไร

เรื่องทางบวก เห็นจะได้แก่ ความสามัคคีของคนในชุมชน เพราะบางครั้งเกิดความขัดแย้งของคนในชุมชนที่ไม่สามารถแก้ปัญหาได้ ไม่ว่าจะอาศัยกฎหมายหรือผู้นำในชุมชนก็ตาม แต่เมื่ออาศัยศรัทธาของชาวบ้านที่มีต่อหอเจ้าบ้านก็เลยสามารถแก้ไขปัญหามาได้แล้ว เช่น ความขัดแย้งเรื่องที่ดินสาธารณะ เป็นต้น นอกจากนี้ความเชื่อเรื่องหอเจ้าบ้านและม้ายี่ก็ถือเป็นประเพณีที่สืบทอดกันมาอย่างยาวนาน ถือเป็นจุดศูนย์รวมของคนในชุมชนได้เป็นอย่างดี ทางเทศบาลตำบลหางดงก็ตอบสนองความเชื่อเหล่านี้ด้วยการให้การสนับสนุนปรับปรุงหอเจ้าบ้านให้ดูดี สมศักดิ์ศรีของคนในชุมชน อีกทั้งยังมีการดูแลสภาพแวดล้อมเป็นอย่างดี เพราะหอเจ้าบ้านคือสมบัติร่วมกันของชุมชน ส่วนผลทางลบก็อาจเป็นเรื่องที่ ชาวบ้านอาจขาดความ กระตือรือร้น เพราะรอการพึ่งพาหอเจ้าบ้าน และม้ายี่ (ร่างทรง) มากเกินไป

การสัมภาษณ์เรื่อง การดำรงอยู่ของหอเจ้าบ้านในเขตชุมชนเมือง
กรณีศึกษา : เทศบาลตำบลหางดงอำเภอหางดง จังหวัดเชียงใหม่

นางกาญจนา ณ เชียงใหม่ อายุ ๖๔ ปี อาชีพ แม่บ้าน

วุฒิการศึกษาสูงสุด มัธยมศึกษาปีที่ ๓

อยู่บ้านเลขที่ ๔๕ หมู่ ๓ ต.หางดง อ.หางดง จ.เชียงใหม่

เป็นร่างทรงประจำหอเจ้าพ่อหมอกมุงเมือง เป็นร่างทรงของเจ้าหมอกมุงเมือง,
เจ้าพญาเมือง, เจ้าสระหรักันใจ, เจ้าสร้อยฟ้า, เจ้าพ่อข้อมือเหล็ก, เจ้าพ่อศรีบุญเรือง

๑. ในฐานะที่ท่านเป็นม้าจี่ (ร่างทรง) ท่านสังเกตพบว่า ผู้เข้าร่วมพิธีเป็นคนกลุ่มใด อยู่ในวัยใด และส่วนใหญ่มีวัตถุประสงค์อะไร

มีทุกเพศ ทุกวัย และเพิ่มจำนวนมากขึ้นๆ ทุกปี เท่าที่สังเกตพบก็คือ มีอายุน้อยที่สุดก็คือ ๕ ขวบ อายุมากที่สุด ก็ราว ๘๐-๘๐ ปี แต่กลุ่มใหญ่ที่สุดเห็นจะได้แก่ วัยกลางคน ทั้งหญิงและชาย ถ้าเป็นการมาบนบานศาลกล่าวในโอกาสทั่วไป ส่วนใหญ่จะมาขอเรื่อง สุขภาพ หน้าที่การงาน การเรียน การสอบเข้าเรียนต่อ สอบเข้ารับราชการ หรือ งานทั่วไป แม้แต่มาขอเรื่องจับใบดำ ใบแดง ตอนเกณฑ์ทหาร หรือ แม้แต่จะเดินทางไกลไปที่ไหนก็มาบอกกล่าวเจ้าพ่อ แต่ถ้าเป็นงานเลี้ยงใหญ่ ประจำปี อย่างปีนี้จัดใหญ่ ก็เป็นวันที่ ๒ มิถุนายน ๒๕๕๐ มีคนมาร่วมงานจำนวนมากจริงๆ แต่ที่เป็นม้าจี่ (ร่างทรง) ด้วยกันก็มากกว่า ๒๐๐ คน เท่าที่นับจากจำนวนของเงินที่มาหอม (ร่วมทำบุญ) กับที่ดูจากภาพวิดีโอที่บันทึกไว้ บรรดาผู้คนที่มาร่วมพิธีเลี้ยงใหญ่ประจำปี ก็คงมีวัตถุประสงค์เดียวกัน นั่นก็คือ เพื่อความเป็นสิริมงคลกับตัวเองและครอบครัว

๒. ในฐานะที่ท่านเป็นม้าจี่ (ร่างทรง) ท่านคิดว่า บุคคลที่เข้าร่วมพิธีกรรม และตัวท่านเองได้ประโยชน์จากการเข้าร่วมเพียงใด

ประโยชน์การเข้าร่วมพิธีของตัวเอง ก็เรื่องสุขภาพ เนื่องจากก่อนที่จะมาเป็นร่างทรงนั้น ป้าสืบต่อมาจากญาติของป้าเอง และเมื่อเจ้าเลือกป้าเป็นม้าจี่ ป้าก็ต้องยอม เพราะถ้าไม่ยอมป้าก็จะมี

ปัญหาเรื่องสุขภาพ เกือบต้องตาย แต่เมื่อรับเป็นมัจฉี สุขภาพก็ดีขึ้น ชีวิตก็ดีขึ้นกว่าเดิม และ ป้าก็ถือว่าเราได้มีโอกาสช่วยเหลือคนอื่น ส่วนคนอื่น ๆ นั้น เท่าที่ป้าสืบถามดูภายหลังที่เขามายก กล่าว เจ้าพ่อแล้วประสบความสำเร็จ เขาก็จะมาเก็บเงิน แสดงว่าเจ้าพ่อมาโชค (ช่วยเหลือ)เขา เหล่านั้น

๓. ในฐานะที่ท่านเป็นมัจฉี (ร่างทรง) ท่านคิดว่าความเชื่อเรื่องหอเจ้าบ้านและการทำหน้าที่ของมัจฉี (ร่างทรง) ในปัจจุบันมีความแตกต่างจากอดีตมากน้อยเพียงใด

มัจฉีในปัจจุบันแตกต่างจากสมัยก่อนค่อนข้างมาก เพราะไม่ได้คู่มือ (คูดวงชะตา) แบบหมอ และ บั๊ดยาคัน (รักษาโรค) อย่างตัวป้าเองก็ไม่ได้ทำทั้งสองอย่าง เพียงแต่ช่วยเป็นสื่อกลางระหว่างเจ้าพ่อ กับชาวบ้านเท่านั้น

๔. ในฐานะที่ท่านเป็นมัจฉี (ร่างทรง) ท่านคิดว่าความเชื่อเรื่องหอเจ้าบ้าน และมัจฉี (ร่างทรง) จะดำรงอยู่ต่อไปหรือไม่ ในอนาคต เพราะเหตุใด

เชื่อว่าต้องดำรงต่อไปอย่างแน่นอน เพราะจำนวนคนที่มาศรัทธาเจ้าพ่อที่อยู่ประจำหอเจ้าบ้านไม่ได้ลดลงเลย มีแต่จะมากขึ้น นอกจากนี้จำนวนมัจฉี (ร่างทรง) ก็เพิ่มจำนวนมากขึ้นๆ เท่าที่รู้มาก็คือ จำนวนมัจฉีในเชียงใหม่และลำปางมีมากกว่า ๒,๐๐๐ คน

๕. ในฐานะที่ท่านเป็นมัจฉี (ร่างทรง) ท่านคิดว่าหอเจ้าบ้าน และการทำหน้าที่ของมัจฉี (ร่างทรง) ในปัจจุบันมีส่วนช่วยให้ประชาชนมีขวัญและกำลังใจ อย่างไรบ้างในการดำเนินชีวิต

ความนับถือเจ้าพ่อและความเชื่อเรื่องหอเจ้าบ้าน ช่วยให้ประชาชนมีขวัญและกำลังใจในการดำรงชีวิต อย่างน้อยหากไม่ได้มาไหว้สาเป็นประจำ แต่ถ้าได้มาร่วมพิธีกรรมสิ่งใหญ่ประจำปีก็จะทำให้คนนั้นอยู่เย็นเป็นสุข ครอบครัวอยู่กันราบรื่น ไม่เจ็บไข้ อย่างตัวป้าเองหากไม่ได้ทำพิธีสิ่งใหญ่ประจำปีก็จะรู้สึกไม่สบายใจ เพราะเคยทำมาสามาเสมอทุกปีและที่สามารถทำสำเร็จได้ก็ เป็นเพราะเจ้าพ่อช่วยเหลือ เพราะการจัดพิธีใหญ่ต้องใช้เงินหลายหมื่น ไม่ว่าจะเป็นค่าอาหาร เครื่องดื่ม ที่เตรียมไว้ต้อนรับผู้มาร่วมพิธี แม้แต่วงดนตรีในปัจจุบันค่าจ้างก็ตกครั้งละประมาณ ๖,๐๐๐ บาท และที่ป้ารู้ว่าหอเจ้าบ้านยังได้รับความศรัทธาและเชื่อถืออยู่มาก เห็นจะได้แก่การจ้องวงดนตรีมาเล่นในพิธีสิ่งใหญ่ประจำปีนั้น ต้องจ้องกันนานข้ามปีเลยทีเดียว

๖. ในฐานะที่ท่านเป็นมัจฉี (ร่างทรง) ท่านคิดว่าประชาชนปัจจุบันต้องการพึ่งพาหอเจ้าบ้านและมัจฉี (ร่างทรง) ในเรื่องใดบ้าง

ส่วนใหญ่จะเป็นเรื่อง สุขภาพ หน้าที่การงาน การเรียน การสอบเข้าเรียนต่อ สอบเข้ารับราชการ หรือ งานทั่วไป แม้แต่มาขอเรื่องจับใบดำ ใบแดง ตอนเกณฑ์ทหาร หรือ ถ้าจะเดินทางไกลไปที่ไหนก็มาบอกกล่าวเจ้าพ่อ ขอให้ปลอดภัย เป็นต้น แต่ก็มีบางคนที่ไม่ปรึกษาโรคกับหมอแผน

ปัจจุบันแต่รักษาเท่าไรก็ไม่หายสักที หรือ หาสาเหตุของโรคไม่พบ ก็มาขอกับเจ้าพ่อ อย่างที่ผ่านมา ท่านอาจารย์จำรูญ เร่งถนนมทรัพย์ นายกเทศมนตรีหางดง ป่วยรักษาตัวอยู่นานก็ไม่หายสักที จนครอบครัวของท่านต้องมาขอให้เจ้าพ่อช่วย ต่อมาอาการของท่านก็ดีขึ้นเรื่อย ๆ

๗. ในฐานะที่ท่านเป็นมัจฉี (ร่างทรง) ท่านคิดว่าประชาชนต้องการพึ่งหออเจ้าบ้านและมัจฉีมากขึ้นหรือน้อยลงในปัจจุบันและเป็นเพราะสาเหตุใด

มากขึ้นในบางเรื่อง และน้อยลงในบางเรื่อง ขึ้นอยู่กับแต่ละบุคคลมากกว่า แต่ก็เป็นที่น่าสังเกตว่าจำนวนผู้คนที่มาขอความช่วยเหลือจากเจ้าพ่อที่หออเจ้าพ่อหมอกมุงเมือง ไม่ได้ลดลงเลย เพราะป่าดงเขาเอง เนื่องจากบ้านป่าอยู่หลังหออเจ้าพ่อหมอกมุงเมือง ทำให้ป่ามีโอกาสได้ไหว้สาและช่วยดูแลทำความสะอาดเป็นประจำ

๘. ในฐานะที่ท่านเป็นมัจฉี (ร่างทรง) ท่านคิดว่าอะไรเป็นอุปสรรคที่ทำให้ความเชื่อเรื่องหออเจ้าบ้านและการทำหน้าที่ของมัจฉีถูกลดบทบาทและความสำคัญลงในปัจจุบัน

ในกรณีของป่าเอง ไม่มีอุปสรรคอะไรเลย

๙. ในฐานะที่ท่านเป็นมัจฉี (ร่างทรง) ท่านคิดว่าความเชื่อเรื่องหออเจ้าบ้าน และการทำหน้าที่ของมัจฉี ในปัจจุบันเป็นเรื่องที่มลายหรือไม่ อย่างไร

ไม่ใช่เรื่องมลาย เพียงแต่พิสูจน์ให้คนอื่นรับรู้เท่ากับที่ตัวเราเองสัมผัสไม่ได้

๑๐. ในฐานะที่ท่านเป็นมัจฉี (ร่างทรง) ท่านเห็นด้วยหรือไม่กับคำกล่าวที่ว่าความเชื่อเรื่องหออเจ้าบ้าน และมัจฉีถึงแม้จะพิสูจน์ไม่ได้ทางวิทยาศาสตร์ แต่ก็ไม่ควรลบหลู่ โปรดให้เหตุผลสนับสนุนคำพูดดังกล่าว

เห็นด้วยอย่างมาก

๑๑. ในฐานะที่ท่านเป็นมัจฉี (ร่างทรง) ท่านคิดว่าความเชื่อเรื่องหออเจ้าบ้านและการทำหน้าที่ของมัจฉี มีผลในทางบวกและทางลบต่อชุมชนที่ยังมีความเชื่อนี้อยู่อย่างไร

ในส่วนตัวของป่านั้น ไม่มีผลทางลบ มีแต่ทางบวก และถ้าเป็นหออเจ้าพ่อหมอกมุงเมืองนั้นชุมชนจะช่วยเหลือกันเป็นขวัญและกำลังใจอย่างข้าราชการที่ย้ายมารับราชการที่อำเภอหางดงมักมาสักการะกันทุกคน มาขอให้อยู่เย็นเป็นสุข ราบรื่น อย่างครอบครัวลี้เม่งจั่ว ซึ่งเป็นตระกูลค้าขายของที่นี่ก็นับถือเจ้าพ่อที่หออเจ้าบ้านหมอกมุงเมือง ต่อมาได้บริจาคเงินส่วนตัวปรับปรุงหออเจ้าบ้านหมอกมุงเมืองเป็นเงินจำนวนหลายหมื่นบาท เมื่อหลายปีก่อน จนบางคนคิดว่าหออเจ้าบ้านหมอกมุงเมืองเป็นศาลเจ้าขนาดเล็ก เนื่องจากมีตัวอักษรจีนติดอยู่ ที่สำคัญอยู่ติดถนนใหญ่และใกล้ที่ว่าการอำเภอหางดง หออเจ้าบ้านแห่งนี้จึงเป็นศูนย์รวมจิตใจของคนอำเภอหางดง โดยเฉพาะพวก

พ่อค้า แม่ค้าในตลาดสดเทศบาลตำบลหางดง ซึ่งต่อมาทางเทศบาลตำบลหางดงก็ให้งบประมาณสนับสนุนปรับปรุงหอเจ้าบ้านแต่ละแห่งที่อยู่ในเขตพื้นที่รับผิดชอบ สภาพของหอเจ้าบ้านแต่ละแห่งจึงดีขึ้นมาก นอกจากนี้หากเป็นช่วงพิธีเลี้ยงครุจะเห็นความศรัทธาของชาวบ้านที่พากันมาร่วมงาน และที่สำคัญก็คือ เป็นการรวมตัวกันเองของบรรดาม้าจี(ร่างทรง)ที่มาจากทั่วสารทิศ

**การสัมภาษณ์เรื่อง การดำรงอยู่ของหอเจ้าบ้านในเขตชุมชนเมือง
กรณีศึกษา : เทศบาลตำบลหางดงอำเภอหางดง จังหวัดเชียงใหม่**

**นายบุญส่ง จันทวงศ์ อายุ ๕๗ ปี อาชีพ รับจ้างทั่วไป (หมอนวดแผนโบราณ)
วุฒิการศึกษาสูงสุด ประถมศึกษาปีที่ ๔
บ้านเลขที่ ๒๐๗ หมู่ ๓ ต.หางดง อ.หางดง จ.เชียงใหม่
เป็นร่างทรงประจำหอเจ้าพรหมแสน เป็นร่างทรงของเจ้าปู่แสนคำต้อ ,
เจ้าพ่อพุมแสน,เจ้าพ่อข้อมือเหล็ก (มหาเล็ก)**

๑.ในฐานะที่ท่านเป็นม้าจี (ร่างทรง) ท่านสังเกตพบว่า ผู้เข้าร่วมพิธีเป็นคนกลุ่มใด อยู่ในวัยใด และส่วนใหญ่มีวัตถุประสงค์อะไร

ส่วนมากทุกบ้านจะไปกัน ในหมู่บ้านก็จะมีของป่ากับลูกสองคน แต่ละบ้านก็จะมีเจ้าที่เป็นของตนเอง ชาวบ้านจะเชิญไปเป็นร่างทรงเพื่อทำพิธีและฟ้อนรำ

๒.ในฐานะที่ท่านเป็นม้าจี (ร่างทรง) ท่านคิดว่า บุคคลที่เข้าร่วมพิธีกรรม และตัวท่านเองได้ประโยชน์จากการเข้าร่วมเพียงใด

ไปเข้าร่วมแล้วทำให้สบายใจ ช่วยกันทำพิธีร่วมกันและเป็นร่างทรงในการฟ้อนรำในพิธีกรรม

๓. ในฐานะที่ท่านเป็นม้ายี่ (ร่างทรง) ท่านคิดว่าความเชื่อเรื่องหอเจ้าบ้านและการทำหน้าที่ของม้ายี่(ร่างทรง)ในปัจจุบันมีความแตกต่างจากอดีตมากน้อยเพียงใด

สมัยนี้มีมากกว่าสมัยก่อน และมีคนมาร่วมพิธีมากบางครั้ง ๓๐๐-๔๐๐ คน โดยเฉพาะพิธีเลี้ยงใหญ่ ช่วงประมาณเดือน ๕ หรือเดือนกันยายน เด็กที่เป็นร่างทรงก็จะไปด้วย ส่วนเด็กๆ ก็ไปดูการทำพิธี การฟ้อนรำของร่างทรง

๔. ในฐานะที่ท่านเป็นม้ายี่ (ร่างทรง) ท่านคิดว่าความเชื่อเรื่องหอเจ้าบ้าน และม้ายี่(ร่างทรง) จะดำรงอยู่ต่อไปหรือไม่ ในอนาคต เพราะเหตุใด

มีต่อไปเรื่อยๆ เพราะคนยังนับถืออยู่มาก อย่างเช่นตัวลุงเองไม่สบายอยู่บ่อยๆ ไปโรงพยาบาลก็รักษาไม่หาย แต่เมื่อมาเป็นม้ายี่ ก็หายจากอาการป่วย

๕. ในฐานะที่ท่านเป็นม้ายี่ (ร่างทรง) ท่านคิดว่าหอเจ้าบ้าน และการทำหน้าที่ของม้ายี่(ร่างทรง) ในปัจจุบันมีส่วนช่วยให้ประชาชนมีขวัญและกำลังใจ อย่างไรบ้างในการดำเนินชีวิต

ปกป้องรักษาชาวบ้าน ช่วยดูแลชาวบ้าน แม้แต่การเดินทาง ก็ต้องบอกกล่าวก่อนเดินทาง ถ้าเป็นตัวลุงเองก็บอกกล่าวท่านเพื่อให้ช่วยและปกป้องรักษาคุ้มครองตัวเอง

๖. ในฐานะที่ท่านเป็นม้ายี่ (ร่างทรง) ท่านคิดว่าประชาชนปัจจุบันต้องการพึ่งพาหอเจ้าบ้านและม้ายี่(ร่างทรง)ในเรื่องใดบ้าง

มีเรื่องการเดินทาง การขอพร การบอกกล่าวเวลาจะทำอะไร เช่น ทำบุญขึ้นบ้านใหม่ งานปีใหม่ การเลี้ยงเจ้าบ้านจะมีทุกปีโดยทำการเลี้ยงเดือน ๕ ของปี

๗. ในฐานะที่ท่านเป็นม้ายี่ (ร่างทรง) ท่านคิดว่าประชาชนต้องการพึ่งพาหอเจ้าบ้านและม้ายี่มากขึ้นหรือน้อยลงในปัจจุบันและเป็นเพราะสาเหตุใด

มากขึ้น เพราะทุกครั้งที่มีการพิธีเลี้ยงหอเจ้าบ้านทุกคนจะสนใจและไปร่วมพิธีกันเยอะมาก

๘. ในฐานะที่ท่านเป็นม้ายี่ (ร่างทรง) ท่านคิดว่าอะไรเป็นอุปสรรคที่ทำให้ความเชื่อเรื่องหอเจ้าบ้าน และการทำหน้าที่ของม้ายี่ถูกลดบทบาทและความสำคัญลงในปัจจุบัน

ทำงานมากขึ้นไม่ค่อยมีเวลาให้ แต่ว่าทุกคนก็ยังนับถืออยู่ เวลาพิธีเลี้ยงคนที่ไม่ว่างก็จะมีของเงินและสิ่งของต่างๆฝากคนข้างบ้านเอามาให้ช่วยเหลืออยู่ตลอดเวลา แต่เพียงไม่มีเวลาไปร่วมพิธีเท่านั้น

๘. ในฐานะที่ท่านเป็นแม่จี้ (ร่างทรง) ท่านคิดว่าความเชื่อเรื่องหอเจ้าบ้าน และการทำหน้าที่ของแม่จี้ในปัจจุบันเป็นเรื่องที่มลายหรือไม่ อย่างไร
ไม่มลาย เพราะเชื่อในสิ่งที่ควรเชื่อ

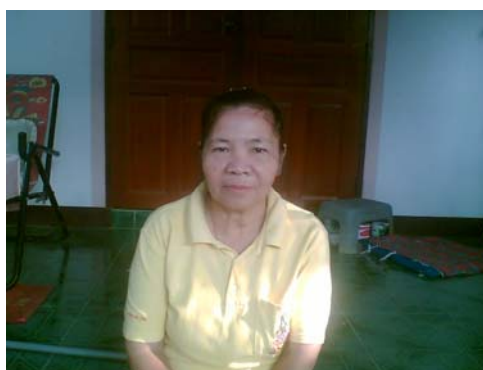
๑๐. ในฐานะที่ท่านเป็นแม่จี้ (ร่างทรง) ท่านเห็นด้วยหรือไม่กับคำกล่าวที่ว่าความเชื่อเรื่องหอเจ้าบ้าน และแม่จี้ถึงแม้จะพิสูจน์ไม่ได้ทางวิทยาศาสตร์ แต่ก็ไม่ควรลบหลู่ โปรดให้เหตุผลสนับสนุนคำพูดดังกล่าว

เห็นด้วย เพราะเป็นสิ่งที่ดี ถึงแม้มองไม่เห็นแต่เชื่อแล้วมีผลดี

๑๑. ในฐานะที่ท่านเป็นแม่จี้ (ร่างทรง) ท่านคิดว่าความเชื่อเรื่องหอเจ้าบ้านและการทำหน้าที่ของแม่จี้มีผลในทางบวกและทางลบต่อชุมชนที่ยังมีความเชื่อนี้อยู่อย่างไร

ผลเสียไม่มี มีแต่ผลดี เพราะเชื่อแล้วจิตใจสบาย เวลาลูกจะไปสอบเรียนก็จะไปบอกกล่าวเพื่อความสะดวกสบายว่าท่านจะช่วยเรา และเป็นกำลังใจให้เรา หอเจ้าบ้านจะเลี้ยงกันในเดือนเก้าของทุกปี โดยที่เลือกวันดี ส่วนวันเสีย วันพุธ และวันพระ จะไม่นิยมทำพิธีกรรม พิธีจะเริ่มประมาณ ๕ โมงเช้าโดยใช้เวลาประมาณ ๑ ชั่วโมง ชาวบ้านจะร่วมกันนำสิ่งของต่างๆมาทำพิธี โดยใช้หัวหมูเป็นหลักในการทำพิธี สำหรับอาหารที่เหลือจากการทำพิธีสามารถเอากลับบ้านได้

การสัมภาษณ์เรื่อง การดำรงอยู่ของหอเจ้าบ้านในเขตชุมชนเมือง
กรณีศึกษา : เทศบาลตำบลหางดงอำเภอหางดง จังหวัดเชียงใหม่

นางคำปิ่น จันทวงศ์ อายุ ๖๔ ปี อาชีพ รับจ้างทั่วไป

วุฒิการศึกษาสูงสุด ประถมศึกษาปีที่ ๔

บ้านเลขที่ ๒๐๗ หมู่ ๓ ต.หางดง อ.หางดง จ.เชียงใหม่

เป็นร่างทรงประจำหอเจ้าองค์อินทร์ เป็น ร่างทรงของเจ้าอินทจักร์, เจ้าหนูทอง , เจ้าองค์อินทร์

๑. ในฐานะที่ท่านเป็นแม่จี้ (ร่างทรง) ท่านสังเกตพบว่า ผู้เข้าร่วมพิธีเป็นคนกลุ่มใด อยู่ในวัยใด และส่วนใหญ่มีวัตถุประสงค์อะไร

มีตั้งแต่ ๑ ปีขึ้นไป มีคนไปกันมาก เด็กๆมักจะไปโดยไม่รู้ว่าจะไปทำไม แต่จะไปดูการฟ้อนของร่างทรง ส่วนร่างทรงก็จะไปฟ้อนรำ การเลี้ยงของหอเจ้าบ้านจะมีปีละครั้ง ในเรื่องของจุดประสงค์ของตัวเองไม่รู้ แต่ส่วนมากคนที่มากันเขาจะมีจุดประสงค์ของตัวเอง

๒. ในฐานะที่ท่านเป็นแม่จี้ (ร่างทรง) ท่านคิดว่า บุคคลที่เข้าร่วมพิธีกรรม และตัวท่านเองได้ประโยชน์จากการเข้าร่วมเพียงใด

ทำให้ได้ไปทำกิจกรรมร่วมกัน ช่วยเหลือซึ่งกันและกัน

๓. ในฐานะที่ท่านเป็นแม่จี้ (ร่างทรง) ท่านคิดว่าความเชื่อเรื่องหอเจ้าบ้านและการทำหน้าที่ของแม่จี้ (ร่างทรง) ในปัจจุบันมีความแตกต่างจากอดีตมากน้อยเพียงใด

สมัยนี้คนไปกันมาก เด็กๆก็จะไปกันแต่ไม่รู้ว่าเป็นอะไร พ่อแม่จะเป็นคนพาไป บางครั้งก็ไปดูการฟ้อนรำ สมัยก่อนคนไปกันน้อย

๔. ในฐานะที่ท่านเป็นแม่จี้ (ร่างทรง) ท่านคิดว่าความเชื่อเรื่องหอเจ้าบ้าน และแม่จี้ (ร่างทรง) จะดำรงอยู่ต่อไปหรือไม่ ในอนาคต เพราะเหตุใด

มีเรื่อยๆ เพราะว่าร่างทรงเหล่านั้นเทพจะเป็นคนเลือกเอง คนที่จะเป็นจะมีอาการไม่สบายก่อนแล้วไปหาหมอก็ไม่หายก็จะพึ่งพาทางเทพทางเจ้า เป็นแล้วก็หายจึงยอมรับ ดังนั้นจึงมีอยู่ไปเรื่อยๆ

๕. ในฐานะที่ท่านเป็นแม่จี้ (ร่างทรง) ท่านคิดว่าหอเจ้าบ้าน และการทำหน้าที่ของแม่จี้ (ร่างทรง) ในปัจจุบันมีส่วนช่วยให้ประชาชนมีขวัญและกำลังใจ อย่างไรบ้างในการดำเนินชีวิต

การเดินทาง เช่น เวลาเราจะไปไหนกันก็จะบอกให้ท่านรับรู้ หรือว่าจะทำอะไรก็จะบอกกล่าวให้รับรู้ และจะได้รู้ว่าอันไหนควรทำไม่ควรทำ เพราะมันจะโดนใจของเราโดนที่เราไม่รู้ว่าจะทำไมต้องทำอย่างนี้

๖. ในฐานะที่ท่านเป็นแม่จี้ (ร่างทรง) ท่านคิดว่าประชาชนปัจจุบันต้องการพึ่งพาหอเจ้าบ้านและแม่จี้ (ร่างทรง) ในเรื่องใดบ้าง

เวลาที่มึนงงหรือว่าการเดินทางออกจากบ้าน

๗. ในฐานะที่ท่านเป็นมัจฉี (ร่างทรง) ท่านคิดว่าประชาชนต้องการพึ่งหออเจ้าบ้านและมัจฉีมากขึ้น หรือน้อยลงในปัจจุบันและเป็นเพราะสาเหตุใด
มากขึ้น เพราะว่าทุกคนยังนับถืออยู่

๘. ในฐานะที่ท่านเป็นมัจฉี (ร่างทรง) ท่านคิดว่าอะไรเป็นอุปสรรคที่ทำให้ความเชื่อเรื่องหออเจ้าบ้าน และการทำหน้าที่ของมัจฉีถูกลดบทบาทและความสำคัญลงในปัจจุบัน
ความน่าเชื่อถือ เพราะคิดว่าเรื่องเหล่านี้เป็นเรื่องที่ไม่มีตัวตน คนเลยไม่เชื่อกัน ถ้าหากเจอกับตัวเอง ก็จะเชื่อ สมัยนี้ร่างทรงมักจะเป็นคนหนุ่ม

๙. ในฐานะที่ท่านเป็นมัจฉี (ร่างทรง) ท่านคิดว่าความเชื่อเรื่องหออเจ้าบ้าน และการทำหน้าที่ของมัจฉี ในปัจจุบันเป็นเรื่องที่มลายหรือไม่ อย่างไร
ไม่มลาย เพราะว่าเราไม่ได้เชื่อในสิ่งที่เกินความเป็นจริงและทำให้เราเป็นหนี้สิน หรือต้องเสียเงินทองเป็นอันมาก แต่ว่าเราเชื่อเพราะไม่ได้มีอะไรเสียมีแต่สิ่งดีๆ เพียงแต่บางครั้งเมื่อท่านต้องการเราก็ตีลังท่าน และหากคนอื่นต้องการให้ทำพิธีก็จะทำหากไม่มีใครมาขอก็จะทำงานของตัวเองเหมือนปกติทุกวัน ไม่เป็นการมลาย ป้าเป็นร่างทรงคนที่ ๕ ของหออเจ้าบ้าน

๑๐. ในฐานะที่ท่านเป็นมัจฉี (ร่างทรง) ท่านเห็นด้วยหรือไม่กับคำกล่าวที่ว่าความเชื่อเรื่องหออเจ้าบ้าน และมัจฉีถึงแม้จะพิสูจน์ไม่ได้ทางวิทยาศาสตร์ แต่ก็ไม่ควรลบหลู่ โปรดให้เหตุผลสนับสนุน คำพูดดังกล่าว
เห็นด้วย ไม่สามารถพิสูจน์ได้ ไม่สามารถมองเห็นได้ไม่มีตัวตน ไม่ควรลบหลู่ เหมือนกับเวลาเรานั่งสมาธิเรามองเห็นทุกอย่างที่คนอื่นมองไม่เห็นแต่พอเราไปบอกคนอื่นก็ไม่มีใครเชื่อ เพราะคนอื่นมองไม่เห็น

๑๑. ในฐานะที่ท่านเป็นมัจฉี (ร่างทรง) ท่านคิดว่าความเชื่อเรื่องหออเจ้าบ้านและการทำหน้าที่ของมัจฉี มีผลในทางบวกและทางลบต่อชุมชนที่ยังมีความเชื่อนี้อยู่อย่างไร
ไม่มีผลเสีย มีแต่ผลดี เพราะถึงแม้ไม่มีตัวตนให้เราเห็นแต่เราจะเห็นในใจเวลาบอกกล่าวแล้วจะสบายใจ จะมีการเลี้ยงเจ้าบ้านประมาณเดือน ๕ โดยใช้หัวหมูและอาหารคาว อาหารหวาน สิ่งของต่างๆ ในการทำพิธี โดยสิ่งเหล่านี้ชาวบ้านจะช่วยกันเอามาร่วมกัน

การสัมภาษณ์เรื่อง การดำรงอยู่ของหอเจ้าบ้านในเขตชุมชนเมือง
กรณีศึกษา : เทศบาลตำบลหางดงอำเภอหางดง จังหวัดเชียงใหม่

นางชื่น ผักหวาน อายุ ๕๗ ปี อาชีพ รับจ้าง
วุฒิการศึกษาสูงสุด ประถมศึกษาปีที่ ๔
บ้านเลขที่ ๑๐๕ หมู่ ๕ ต.หางดง อ.หางดง จ.เชียงใหม่
เป็นร่างทรงประจำหอเจ้าบ้านแม่ซึก เป็นร่างทรงของเจ้าพ่อปู่อินทนิล,
เจ้าพ่อต่อมคำปวน,เจ้าพ่อปู่แสนสลิ

๑. ในฐานะที่ท่านเป็นม้าขี่ (ร่างทรง) ท่านสังเกตพบว่า ผู้เข้าร่วมพิธีเป็นคนกลุ่มใด อยู่ในวัยใด และส่วนใหญ่มีวัตถุประสงค์อะไร

ส่วนมากยายไม่ได้เข้าร่วมที่อื่น เพราะยายจะมีของยายเอง ทุกคนที่มามีทุกข์ ไม่จำกัดอายุ วัตถุประสงค์ในตัวยายเองคือ ไม่สบายไปหาหมอก็ไม่หายหมอไม่รู้ว่าเป็นโรคอะไร ก็เลยหันมา เป็นร่างทรง พอเป็นแล้วก็หายจากอาการไม่สบายเลย

๒.ในฐานะที่ท่านเป็นม้าขี่ (ร่างทรง) ท่านคิดว่า บุคคลที่เข้าร่วมพิธีกรรม และตัวท่านเองได้ ประโยชน์จากการเข้าร่วมเพียงใด

ไปแล้วทำให้สบายใจ ถ้าหากไม่ได้ไปจะทำให้อยู่ไม่ได้ เพราะว่าไม่เคยไปครั้งหนึ่งแล้วทำให้เรา อยู่ไม่ได้ คือใจจะขาดให้ได้

๓. ในฐานะที่ท่านเป็นมัจฉี (ร่างทรง) ท่านคิดว่าความเชื่อเรื่องหอเจ้าบ้านและการทำหน้าที่ของมัจฉี(ร่างทรง)ในปัจจุบันมีความแตกต่างจากอดีตมากน้อยเพียงใด

คนที่เป็นร่างทรงจะเหมือนกัน แต่หากว่าร่างทรงเดิมจากไปแล้วจะมีการหาร่างทรงใหม่ แต่ตอนนี้คนที่อายุ ๑๗ ปีที่เป็นร่างทรงก็มี เรื่องของความเชื่อยังเหมือนเดิม

๔. ในฐานะที่ท่านเป็นมัจฉี (ร่างทรง) ท่านคิดว่าความเชื่อเรื่องหอเจ้าบ้าน และมัจฉี(ร่างทรง) จะดำรงอยู่ต่อไปหรือไม่ ในอนาคต เพราะเหตุใด

ต้องมี เพราะมีคนสนใจมาก เวลาทำพิธีเลี้ยงหอเจ้าบ้านจะมีคนมากันมาก รวมทั้งนำสิ่งของต่างๆ ไปช่วยกันทำพิธีด้วย โดยใช้หัวหมู อาหารต่างๆมากมาย

๕. ในฐานะที่ท่านเป็นมัจฉี (ร่างทรง) ท่านคิดว่าหอเจ้าบ้าน และการทำหน้าที่ของมัจฉี(ร่างทรง) ในปัจจุบันมีส่วนช่วยให้ประชาชนมีขวัญและกำลังใจ อย่างไรบ้างในการดำเนินชีวิต

ช่วยหลายอย่าง เช่น การเดินทาง เวลาที่เราจะไปไหนก็จะมีคนมาบอกกล่าว มีอยู่ครั้งหนึ่งรถจักรยานยนต์ของหลานหาย ก็เลยไปบอกกล่าวและขอพรจากหอเจ้าบ้าน ผ่านไป ๒ เดือนก็ได้รถกลับคืนมา

๖. ในฐานะที่ท่านเป็นมัจฉี (ร่างทรง) ท่านคิดว่าประชาชนปัจจุบันต้องการพึ่งพาหอเจ้าบ้านและมัจฉี(ร่างทรง)ในเรื่องใดบ้าง

เรื่องของการเดินทาง การเรียน เรื่องเดือนร้อนต่างๆของชาวบ้าน

๗. ในฐานะที่ท่านเป็นมัจฉี (ร่างทรง) ท่านคิดว่าประชาชนต้องการพึ่งพาหอเจ้าบ้านและมัจฉีมากขึ้นหรือน้อยลงในปัจจุบันและเป็นเพราะสาเหตุใด

มากขึ้น เพราะเวลาเข้าไปทำความสะอาดที่หอเจ้าบ้านก็จะพบเจอข้าวตอกดอกไม้รวมทั้งเขียนลงบนกระดาษว่าขอให้ช่วยอย่างนี้นะของผู้นั้นที่มาไหว้บอกกล่าวและขอพรกันมาก การเก็บไข่เจี๊ยบปวย

๘. ในฐานะที่ท่านเป็นมัจฉี (ร่างทรง) ท่านคิดว่าอะไรเป็นอุปสรรคที่ทำให้ความเชื่อเรื่องหอเจ้าบ้าน และการทำหน้าที่ของมัจฉีถูกลดบทบาทและความสำคัญลงในปัจจุบัน

ไม่ลด เพราะทุกวันนี้คนมาไหว้ขอพร หรือบอกกล่าวกันเยอะมาก ขาดต้องไปทำความสะอาดไม่ทันของเหล่านั้นจะเน่าเสียอยู่ที่หอเจ้าบ้าน

๕. ในฐานะที่ท่านเป็นมัจฉี (ร่างทรง) ท่านคิดว่าความเชื่อเรื่องหอเจ้าบ้าน และการทำหน้าที่ของมัจฉีในปัจจุบันเป็นเรื่องที่มลายหรือไม่ อย่างไร

ไม่มลาย เพราะว่ายายไม่สบายแล้วไปหาหมอก็ไม่หาย ไปถามร่างทรงก็เลยรู้ว่าท่านต้องการให้เป็นร่างทรง หากไม่เป็นกลัวเดี๋ยวยายจะเสียชีวิตยายก็เลยยอมเป็นร่างทรงแล้วก็หายจึงไม่ใช่เรื่องมลาย เพราะว่าถ้าเป็นเรื่องมลาย ยายก็คงไม่หาย

๑๐. ในฐานะที่ท่านเป็นมัจฉี (ร่างทรง) ท่านเห็นด้วยหรือไม่กับคำกล่าวที่ว่าความเชื่อเรื่องหอเจ้าบ้าน และมัจฉีถึงแม้จะพิสูจน์ไม่ได้ทางวิทยาศาสตร์ แต่ก็ไม่ควรลบหลู่ โปรดให้เหตุผลสนับสนุนคำพูดดังกล่าว

เห็นด้วย ไม่ลบหลู่ เพราะว่าทำให้ยายหายจากอาการเจ็บป่วยหลังจากยอมเป็นร่างทรง

๑๑. ในฐานะที่ท่านเป็นมัจฉี (ร่างทรง) ท่านคิดว่าความเชื่อเรื่องหอเจ้าบ้านและการทำหน้าที่ของมัจฉีมีผลในทางบวกและทางลบต่อชุมชนที่ยังมีความเชื่อนี้อยู่อย่างไร

ผลเสียไม่มี มีแต่ผลดี หากไม่ดีก็คงไม่มีใครเชื่อกันและไม่ไปร่วมพิธีกรรมนั้น เพราะว่าเวลาไปทำพิธีกรรมนั้นชาวบ้านจะพากันนำสิ่งของ อาหาร รูปเทียนกันไปร่วมพิธี ไปบอกไปกล่าวแก่หอเจ้าบ้าน จะมีการทำพิธีเลี้ยงในเดือน ๕ ของทุกปี ในวันเสียไม่ทำพิธีจะเลือกวันที่ดีเท่านั้น

การสัมภาษณ์เรื่อง การดำรงอยู่ของหอเจ้าบ้านในเขตชุมชนเมือง
กรณีศึกษา : เทศบาลตำบลหางดงอำเภอหางดง จังหวัดเชียงใหม่

นางนวลศรี สายนำพล อายุ ๕๓ ปี อาชีพ ค้าขาย
วุฒิการศึกษาสูงสุด ประถมศึกษาปีที่ ๔
บ้านเลขที่ ๗๗/๒ หมู่ ๒ บ้านสันฟ้างาม ต.หางดง อ.หางดง จ.เชียงใหม่
เป็นร่างทรงประจำหอเจ้าบ้านห้อง แห้งที่ ๑ และ แห้งที่ ๒
เป็นร่างทรงของพ่อสร้อยคอคำ แม่แสนคำ เจ้าน้องหนูทอง

๑. ในฐานะที่ท่านเป็นม้าจี (ร่างทรง) ท่านเคยสังเกตพบว่า ผู้เข้าร่วมพิธีเป็นคนกลุ่มใด
อยู่ในวัยใด และส่วนใหญ่มีวัตถุประสงค์อะไร

แต่ก่อนมีมาก แต่ตอนนี้ไม่ได้ทำมาหลายปีแล้ว คนที่มาก็มีประมาณหนึ่งร้อยกว่าคนขึ้น คนที่มาร่วม
มีอายุจนถึง ๖๐ - ๗๐ ปี วัยแก่จะมีเยอะมากกว่าวัยรุ่น ทุกคนที่ไปก็มาร่วมครุ ช่วยงาน เสริม
บารมีครุ ส่วนเรื่องเงินถ้าไม่มีเงินก็ยกครุไม่ได้

๒. ในฐานะที่ท่านเป็นม้าจี (ร่างทรง) ท่านคิดว่า บุคคลที่เข้าร่วมพิธีกรรม และตัวท่านเองได้
ประโยชน์จากการเข้าร่วมเพียงใด

บารมีสูง อยู่ดี ไม่ต้องเครียด แต่แม่เองก็ยึดมั่นในตัวท่านไม่ได้มาก เพราะต้องทำงาน

๓. ในฐานะที่ท่านเป็นม้าจี (ร่างทรง) ท่านคิดว่าความเชื่อเรื่องหอเจ้าบ้าน และการทำหน้าที่ของ
ม้าจี (ร่างทรง) ในปัจจุบันมีความแตกต่างจากอดีตมากน้อยเพียงใด

แต่ก่อนมีไม่มาก ตอนนี้งานร่างทรงมีมากกว่าสมัยก่อน บางองค์ก็เข้าไม่เต็ม บางองค์ก็เข้าเต็ม
คนเชื่อ ฟังพำน้อยลง เนื่องจากมีโรงพยาบาล

๔. ในฐานะที่ท่านเป็นมัจฉี (ร่างทรง) ท่านคิดว่าความเชื่อเรื่องหอเจ้าบ้าน และมัจฉี (ร่างทรง) จะดำรงอยู่ต่อไปหรือไม่ ในอนาคต เพราะเหตุใด

ภายหน้าที่ไม่รู้ แต่คิดว่าคงมีอยู่ หากมีคนนับถือมาก ในเรื่องหอเจ้าบ้าน

๕. ในฐานะที่ท่านเป็นมัจฉี (ร่างทรง) ท่านคิดว่าหอเจ้าบ้าน และการทำหน้าที่ของมัจฉี (ร่างทรง) ในปัจจุบันมีส่วนช่วยให้ประชาชนมีขวัญและกำลังใจ อย่างไรบ้างในการดำเนินชีวิต

เจ็บไข้ได้ป่วยก็จะมาถามได้ แล้วพ่อบ้านก็จะบอก เวลาจะไปไหนก็มาบอกกล่าวให้พ่อบ้าน คุ่มครอง โดยใช้ข้าวตอกดอกไม้ รูปเทียน ขอมถวาย

๖. ในฐานะที่ท่านเป็นมัจฉี (ร่างทรง) ท่านคิดว่าประชาชนปัจจุบันต้องการพึ่งพาหอเจ้าบ้านและมัจฉี (ร่างทรง) ในเรื่องใดบ้าง

พึ่งพาหอเจ้าบ้าน ทุกคนนับถือหมด จะมีประเพณียกครูในเดือนเก้า วันเสียว วันศีล วันพุทธ จะไม่ทำพิธีกรรม

๗. ในฐานะที่ท่านเป็นมัจฉี (ร่างทรง) ท่านคิดว่าประชาชนต้องการพึ่งพาหอเจ้าบ้านและมัจฉีมากขึ้น หรือน้อยลงในปัจจุบันและเป็นเพราะสาเหตุอะไร

ไม่น้อย เวลามีคนมาอยู่ใหม่ก็จะมาบอกกล่าว ยิงนาก็จะมากขึ้น อยู่บ้านแล้วจะมีคนมาบอกกล่าว ให้ช่วยปกป้องรักษา ดูแล เมื่อเข้ามาอยู่ในหมู่บ้าน

๘. ในฐานะที่ท่านเป็นมัจฉี (ร่างทรง) ท่านคิดว่าอะไรเป็นอุปสรรคที่ทำให้ความเชื่อเรื่องหอเจ้าบ้าน และการทำหน้าที่ของมัจฉีถูกลดบทบาทและความสำคัญลงในปัจจุบัน

คนเชื่อน้อยลง เพราะหมดศรัทธา แต่ว่าดูจากสถานการณ์แล้วคนเชื่อน้อยจะไม่มี มีแต่เพิ่มขึ้นเรื่อยๆ เพราะเป็นผลดีสำหรับตัวเอง เมื่อมาสัมผัส

๙. ในฐานะที่ท่านเป็นมัจฉี (ร่างทรง) ท่านคิดว่าความเชื่อเรื่องหอเจ้าบ้าน และการทำหน้าที่ของมัจฉี ในปัจจุบันเป็นเรื่องที่มลายหรือไม่ อย่างไร

ไม่มลาย แม้ไม่เชื่อใคร ที่เป็นเพราะไม่สบายและหายเพราะท่าน เป็นตอนอายุ ๒๐ ปี ตอนนี้อายุ ๕๒ ปีแล้ว เป็นมาได้ ๒๐ กว่าปีแล้ว ช่วงหลังคนมามาก แต่เดี๋ยวนี้ก็มาบ้าง เพราะทำจริง

๑๐. ในฐานะที่ท่านเป็นมัจฉี (ร่างทรง) ท่านเห็นด้วยหรือไม่กับคำกล่าวที่ว่าความเชื่อเรื่องหอเจ้าบ้านและมัจฉีถึงแม้จะพิสูจน์ไม่ได้ทางวิทยาศาสตร์ แต่ก็ไม่ควรลบหลู่ โปรดให้เหตุผลสนับสนุนคำพูดดังกล่าว

ใครจะมาลบหลู่ก็เรื่องคนอื่น ต่างคนต่างอยู่เราก็ไม่เดือดร้อนคนอื่นก็ไม่เดือดร้อน ไม่ลบหลู่ และทุกคนก็มาหาแต่บางครั้งบางวันแม่ก็ไม่อยู่ ไม่ยึดเป็นอาชีพทำมาหากินในช่องทางนี้ เรามีทางหากินของเราอยู่ แค่อาศัยให้ไม่เจ็บไข้ได้ป่วย สบายใจ

๑๑. ในฐานะที่ท่านเป็นมัจฉี (ร่างทรง) ท่านคิดว่าความเชื่อเรื่องหอเจ้าบ้านและการทำหน้าที่ของมัจฉีมีผลในทางบวกและทางลบ ต่อชุมชนที่ยังมีความเชื่อนี้อยู่อย่างไร

ทางลบกับบวกไม่มี เราก็อยู่ของเรา ท่านก็อยู่ของท่าน ท่านก็ไม่รบกวนคนอื่น เวลามีการขกครูก็บอก บางครั้งไม่สบายก็ไปบอกกล่าว แต่ทำให้หายคงเป็นไปไม่ได้ แต่แค่แก้ไขให้ถูกต้อง ครูแม่ไม่ใหญ่แค่ ๓๖ เลี้ยงไม่ใหญ่มีไก่ กล้วย อ้อย มะพร้าว ผลไม้ต่างๆ ครูใหญ่ไม่ใหญ่ขึ้นอยู่กับว่าครูนั้นใหญ่นาใดไหน แต่ของแม่แค่ ๓๖ บาท หากมีการเลี้ยงก็หลายพันเหมือนกัน

ภาพพิธีกรรมเลี้ยงใหญ่หอเจ้าบ้าน

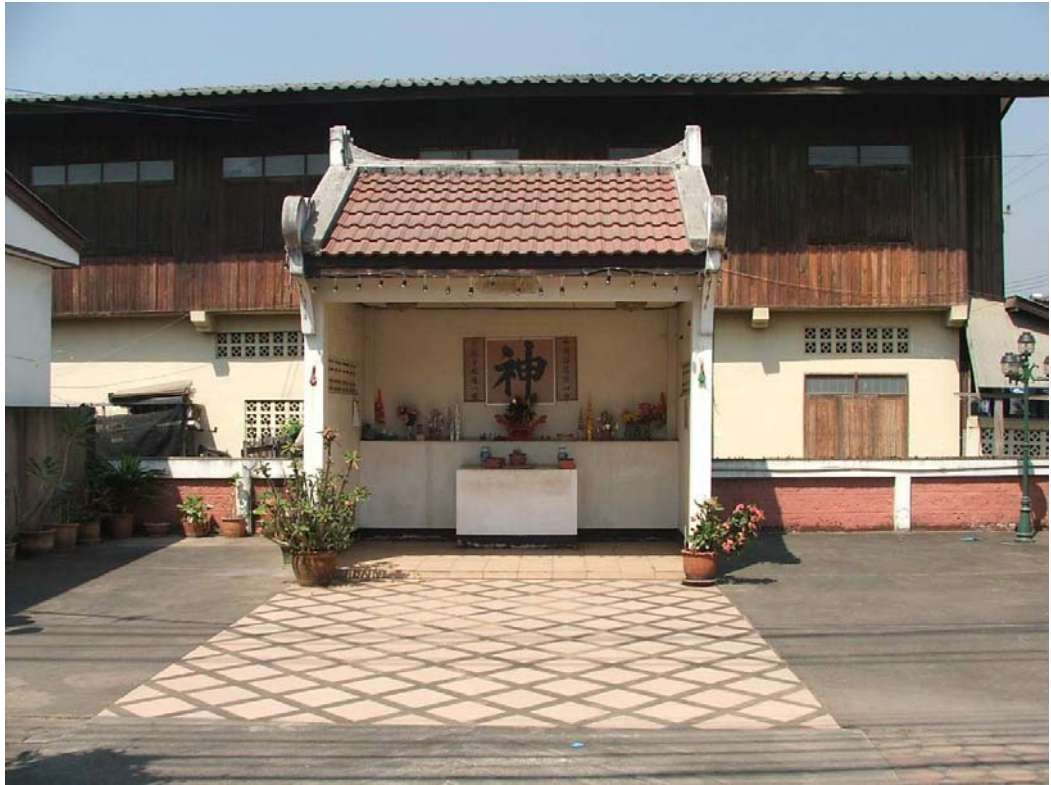

หอเจ้าบ้านแม่ชัก

หอเจ้าพรหมเสน

หอเจ้าพ่อหมอกมุงเมือง

หอเจ้าองค์อินทร์

หอเจ้าพ่อไฉเย็น

หอเจ้าบ้านทรายมูล

หอเจ้าพ่อคำเขียว คำแดง

หอเจ้าพ่อใจคำ

หอเจ้าบ้านด็อง แห่งที่ ๑

หอเจ้าบ้านด็อง แห่งที่ ๒

ลำดับ	เจ้า	ร่างทรง	ที่อยู่
๑	พ่อขุนคายน เจ้าสองเมือง	มะลิ จันทรทวน	บ้านสันฟ้างาม
๒	เจ้าพ่อข้อมือเหล็ก เจ้าพ่อบัวระวงค์ เจ้าน้องสร้อยเพชร	นางศรีวรรณ ปัญญา	บ้านนาบูก อ.หางดง
๓	เจ้าพ่อปู่เลาขาว เจ้าเพชร	ผ่องพรรณ ผุสดี	บ้านโขงขาว
๔	เจ้าปู่กาบคำ เจ้ากาบแก้ว เจ้าพวงเพชร	จันทรสม	บ้านคันจิว หางดง
๕	เจ้าพ่อวงศ์สทวัน เจ้าพ่อกาบแก้ว	แม่ปิ่น	บ้านห้วยทราย
๖	พ่อปู่คำหล้า เจ้าพี่ สิงหาราช เจ้าน้อยเทพ บดิน เจ้ากุมารทอง	พริภา อารินทร์	ศรีโพธาราม
๗	เจ้าปู่แะ เจ้าไชยวัฒน์ พ่อบ้านไร่เปิง พ่อ ขุนชนะ เจ้าแสนคำลือ เจ้าจักรพงษ์ เจ้าตรี เพชร เจ้าโชตมณี เจ้าน้องแก่นแก้ว เจ้าหน้อยจุกะ	แม่ฮอด ไชยพรหม	ไร่เปิง ชม.
๘	เจ้าพ่อสา่งอู๋	จิรารัตน์ นกุลทอง	สันปูเลย
๙	เจ้าสิงห์คำ	หยุ	ต้นเสียด
๑๐	เจ้าพ่อจำลอง	แม่แสน	สันผักหวานน้อย
๑๑	เจ้าพ่อบ้านไร่ได้	ประมวล	
๑๒	องค์แม่ลักษมีมหาเทวี	อุไร	ขี้ปวน
๑๓	เจ้าพ่อบุญเรือง	แม่ป้อ หนองวงษา	ฉิมพลี
๑๔	เจ้าพ่อสะหล็กจ้าย	อ้อยหนึ่ว	ทรายมูล
๑๕	เจ้ามานฟ้า เจ้าปู่แสนเมือง ท้าวบุญเรือง		
๑๖	เจ้าพ่อทองแดง (กุมารทอง)	ญาณิ บุญสม	บ้านท่า
๑๗	เจ้าปู่หงส์ดำ แม่ย่าหงส์ เขียว อารักสิงห์ แก้ว เจ้าน้องกอกแก้ว	ผัด พร้าวจ้อม	
๑๘	องค์แม่มาลา เจ้าหน้อยปิ่นเพชร	รุ่งทิวา	เวฬุวัน สารภี
๑๙	เจ้าพ่อแสงเพชร เจ้าเหรียญทอง	ยุทธ	ช่างคำหลวง
๒๐	พ่อปู่มหาพรหม เจ้าคำแดง เจ้าคำเหลือง เจ้า หน้อยปิ่นเพชร	แบน	บ้านน้ำขุ่น หางดง
๒๑	เจ้าป้อบ้านเจ้าป้อต่อมคำปวน	แม่เขียว	บ้านกอง
๒๒	เจ้าพ่อข้อมือเหล็ก เจ้าพ่อจมนั่น	แม่ดี	บ้านวกห้า
๒๓	เจ้าพ่อแสนคำ	แวว	ช่างคำหลวง

ลำดับ	เจ้า	ร่างทรง	ที่อยู่
๒๔	เจ้าหมอกมุงเมือง เจ้าสะหล็กันจัย	แมคิ	บ้านท้าวบุญเรือง
๒๕	เจ้าพ่อสมบุญ เจ้าแสงเพชร	วันเพ็ญ ณะอินทร์	สวนหลวง จอมทอง
๒๖	เจ้าพวงมะลิ	ค้อย	ช่างคำหลวง
๒๗	เจ้าไขฟ้าเจ้าเกสร	สมพร พิลัยหล้า	บ้านใหม่ ป่าจี้
๒๘	เจ้ากัมปาว เจ้าโอรส	น้อยวุฒิ	แม่กุ่มหลวง
๒๙	เจ้าพ่อบัวระวงค์	วันเพ็ญ	บ้านโรงวัว
๓๐	เจ้าพ่อจุ่มปี เจ้าพ่อจุ่มป่าทอง	แม่มี แม่ส่ง ศิริวรรณ	ห้วยทราย
๓๑	เจ้าพ่อกวานช้าง	พ่อเสาร์	เหมืองง่า
๓๒	เจ้าพ่อมือเหล็ก	วิไล คำก่อ	ช่างคำหลวง
๓๓	เจ้าคำเหลือง เจ้าคำแดง	บุญยืน ปู่แก้ว	
๓๔	เจ้าพ่อเพชร เจ้าน้อง	ไสว	บ้านวังเจ้า น้ำแพร่
๓๕	เจ้าพ่อเลาขาว	แม่พร	ช่างคำหลวง
๓๖	เจ้าพ่อกิ่งแก้ว เจ้าพ่อขุนหลวง เจ้าพ่อคำ แดง เจ้าแม่กาบแก้ว เจ้าน้องช่อนกลิ่น	แม่คำ	หนองอิง
๓๗	พระแม่กวนอิม พ่อปู่ทิดย์	สมพร	บ้านเหล่า บวกรก
๓๘	เจ้ากาบคำเหลือง เจ้ากาบคำแดง เจ้าโสทร เจ้าน้อยแสนคำ	แก้วภา	บ้านเมืองโคง
๓๙	เจ้าพ่อกาบแก้ว เจ้าพ่อแก่นมณี เจ้าน้อง แสนเพชร	วรรณ	บ้านท่า ขุนคง
๔๐	เจ้าน้องต่อมแก้ว	คำปัน	บ้านห้วยส้ม
๔๑	เจ้าพ่อบ้านบวกรก	แสงหล้า	บ้านเหล่า บวกรก
๔๒	เจ้าพ่อกรากเพชร	คำปัน	
๔๓	เจ้าปู่ขอนแก่นเหล็กเจ้าน้อยประกายเพชร	คำแปง หมั่นแสนยศ	
๔๔	เจ้าพ่อคำแดง เจ้าแม่คำเหลือง	แม่บัวผัน บัวปัน	บ้านปากทอง
๔๕	เจ้าพ่อขุนวงศ์สุวรรณ เจ้าเมืองแก้ว เจ้า หน้อยภูมิน	บุญวาง	บ้านป่าจี้
๔๖	เจ้าปู่ยายแสงเมือง	อาร์ต	ขุนคง
๔๘	เจ้าย่ากาบคำ เจ้าสร้อยทอง เจ้าหน้อย กุมารทอง	คำปัน ชุ่มศรี	วัดลาย หารแก้ว

ลำดับ	เจ้า	ร่างทรง	ที่อยู่
๔๕	เจ้าปู่ขันสินธุ เจ้าปู่พญาคำ	พิศมัย	ศรีโพธาราม
๕๐	เจ้าปู่แสนชัย ครอบอินคำ	ศศิวิมล	
๕๑	เจ้าพ่อครองเมือง เจ้าพ่อปิ่นเพชร	จันทร์เป็ง	โรงวัว
๕๒	เจ้าพ่อกาบคำ เจ้าพ่องจักร	ปิมปา	บ้านไร่ หารแก้ว
๕๓	เจ้าพ่อปู่คำขาว เจ้าพ่อหลวงคำแดง เจ้าปิ่นเพชร เจ้ากองทอง	แดง	บ้านจำปาลาว
๕๔	เจ้าพี่หมื่นคำเกลียว	สมยศ	ป่าแะ หารแก้ว
๕๕	พ่อบ้านหารแก้ว เจ้าหลวงมะโน เจ้าต่อมคำแดง เจ้าแสนลมก้าน	เจต	บ้านหารแก้ว
๕๖	เจ้าพ่อศรีวิชัย เจ้าพ่อแสงเมือง กุมารปิ่นเพชร	บุญยืน	บ้านวังเจ้า
๕๗	เจ้าหน้อยสายระนุ เจ้าหน้อยกุมารทอง	นิตยา	บ้านปง หางดง
๕๘	เจ้าพ่อปู่คำขาว เจ้าคำแดง เจ้ากุมารทองโกมิน	คำหน้อย	บ้านต้นจิว
๕๙	เจ้าปู่จันตา	ด้อย	บ้านแหวน
๖๐	เจ้าพ่ออุ่นคำ	เพชร เจริญศรี	บ้านศรีแดนเมือง
๖๑	เจ้าปู่คำคง เจ้าพ่อนั่งโก้น	จันทร์ดี	แกหลวง
๖๒	พ่อปู่จ้วยวงค์ เจ้าพ่อทองคำเจ้าน้องสกลกันใจ	พรรณี จินะป็น	สารภี
๖๓	เจ้าพ่ออุ่งฟ้า เจ้าหน้อย	จันทร์หอม	ทุ่งป่าตอง
๖๔	หม่อนเจ้าศรีวิชัย เจ้าพ่อบัวระวงค์	ศรีนวล แก้ววารี	แม่เหิยะ
๖๕	เจ้าพ่อแสงเมือง เจ้าพ่อใจคำ	วัลลิ	มะขามหลวง
๖๖	เจ้าต่อมคำปัญ คำปวน	คำปัญ	บ้านสันฟ้า
๖๗	เจ้าอ้านแสงทอง	จันทร์ตา	
๖๘	พ่อปู่แสงคำ พ่อปู่ฤาษีต๊ะเพชร พ่อปู่ต่ายกัษ เจ้าพี่แสงสกลี เจ้าน้อยแสงเพชร เจ้านางน้อยจรงรำ	สมศักดิ์	บ้านศรีค้อยชัย
๖๙	พ่อปู่กาบแก้ว พ่อปู่สุนทร พี่อายสิงห์คำ	ทองวิไล อินทร์เฟื่อง	สารภี
๗๐	เจ้าพ่อท้าวขุนวัง ท้าวคำวัง เจ้าพี่สิงห์ธนูทอง เจ้าน้อย เจ้าพ่อม้าขาว	แม่คำแสน	แม่กุ่มน้อย

ลำดับ	เจ้า	ร่างทรง	ที่อยู่
๓๑	เจ้าพี่ปั้นแก้ว เจ้าน้อย	พ่อทนต์ แม่ฝัน	บ้านป่าแดด
๓๒	เจ้าบัวขาว	แม่สม	บ้านไร่เหนือ
๓๓	พ่อชานพวงกะสร พ่อบ้านแสนขาวตอก พ่อบ้านคำเหลื่อ	โพน	บันสันจิกุ้ง
๓๔	เจ้าพ่อข้อมือเพชร เจ้าน้อยมรดก	เก้า	บ้านป่าเตื่อ
๓๕	เจ้าพ่อเทพราณี	เหมียว	บ้านไร่ใต้
๓๖	เจ้าพ่ออ่างขาง เจ้าพี่เหรียญทอง	แม่บัวจันทร์	สันปูเลย
	เจ้าพ่อกาบคำ เจ้าพ่อกาบแก้ว พ่อจำ	แม่คำแปง	บ้านกัวลม
๓๗	เจ้าสายฟ้า	เอด	
๓๘	ครูบาสึงห์คำ เจ้าหนูทอง เจ้ากาบคำ เจ้า น้อยแพรวศรี เจ้าน้องสิงหาราช	ไฟทอง	หารแก้ว
๓๙	เจ้าพ่อท้อมคำ เจ้าพ่อท้อมแก้ว	แมงา	ป่าจี้
๔๐	เจ้าพ่อปู่ชาญชัย เจ้าพ่อสาธคำ	แอ็บ	บ้านป่าแดด
๔๑	เจ้าพ่อแสงดาว เจ้าน้อยศรีสมุทร เจ้ากาบ คำ	จันทร์รา	บ้านป่าสา
๔๒	เจ้าพ่อคำแดง เจ้าพ่อสาธกิ เจ้าพ่อขุนต่ำล	ลมเมฆ	สันปูเลย
๔๓	พ่อปู่ขุนเหล็ก เจ้าหน่อแก้ว เจ้าคำหล้า	แม่คำมูล บุญทา	บ้านปากกอง
๔๔	เจ้าพ่อกาบแก้ว	แมทา	หัวเสือดอนไย
๔๕	เจ้าพ่อคำเหลื่อง เจ้าพ่อคำเขียว เจ้านางปิม ปา เจ้าอินตะวัน	ทงศักดิ์ ปันแปง	แม่กุ่มหลวง
๔๖	เจ้าพ่อกุ่มพัน เจ้าพ่อสุนทร	คำมูล	
๔๗	เจ้าพ่อแสนงามเมือง เจ้าพ่อใจหมื่น เจ้า น้องขุนอินทร์ เจ้ากุมารน้อยเทพบดินทร์	เจริญ เต๊ะจะ	สันกะยอม
๔๘	เจ้าน้อยพวงทอง	นิมา	บ้านคำหนัก
๔๙	เจ้าพี่เมืองราช		สันป่าตอง
๕๐	เจ้าหงส์คำ		ป่าตาล
๕๑	เจ้าท้อมคำ เจ้าบัวระวงค์ เจ้าพ่อบ้าน-บ้าน พ่อทุกองค์	เชษฐ	
๕๒	พ่อบ้านเตื่อ เจ้าทองคำ เจ้าคำหน้อย เจ้ากิง แก้ว	มัลย์	

ลำดับ	เจ้า	ร่างทรง	ที่อยู่
๕๓	ลูกศิษย์พี่ยายจำปาทอง	นก	สันปูเลย
๕๔	เจ้าพ่อเหมยคำ	อานนท์ ใจสวน	บ้านตองกาย
๕๕	พ่อปู่ต๋อมคำ พ่อปู่ดวงจัน เจ้าหน้อย จันทรา	บุญปั่น ชัยวงศ์	บ้านห้วยส้ม
๕๖	พ่อปู่กาบคำ ย่าคำนวล เจ้ากอกแก้ว	ภา	ป่าจี้
๕๗	เจ้าปู่คำเฮา พ่อคำเฮาโยว	พ่อทน	ทุ่งศาลา
๕๘	เจ้าพ่อคำแดง เจ้าฟ้าหน้อย	อินคำ	หนองควาย
๕๙	เจ้าพ่อจันคำ	รินทร์	บ้านใหม่
๑๐๐	เจ้าพ่อหงส์ขาว เจ้าน้องปิ่นทอง	นางหอม ชีเรือน	โป่งน้อย
๑๐๑	เจ้าพ่อแสงคำใหม่	จินดา	ช่างคำหลวง
๑๐๒	เจ้าพ่อปิ่นทอง เจ้าหน้อยธนูทอง	หนิง	บ้านปง
๑๐๓	พ่อต่างชะยอ แม่นางแสงมะลิ	ทองสุข	หนองห้า
๑๐๔	เจ้าหม่อมขุน	ครัวสมบุญ	หนองตอง
๑๐๕	เจ้าพ่อศิริบัวตอง เจ้าน้องต๋อมแก้ว	จันทร์ทิพย์ ตากันรา	ท้าวบุญเรือง
๑๐๖	เจ้าพ่อสุรพล เจ้าศรีนวล	ธรรมนิยม	ท้าวคำวัง
๑๐๗	เจ้าพ่อแสงทอง เจ้าพ่อคำปิ่น	ดี	บ้านท่ามะขาม
๑๐๘	เจ้าคำแดง เจ้าคำเหลียง เจ้าดิฉณะนา อา รักฮ้อยคำ	นายบุญ นางจันทร์	
๑๐๙	พ่อปู่ขุนหลวงคำแดง กุมาริทธิย์ทอง	สุธรรม จันทรโย	ตองกาย
๑๑๐	แม่ย่าอุษา เจ้าน้องธนูทอง	ดี	เวพูวัน
๑๑๑	เจ้าพ่อทรายทอง เจ้าพ่อทรายทอง เจ้าน้อง	นางจันทร์ดี คำกิ้ง	ห้วยทราย
๑๑๒	เจ้าพ่อศรีวิใจ น้อยศรีใจ เจ้าดวงคำ เจ้าน้อย สร้อยทอง	แม่บัวคำ วงศ์คำแสน	วังสิงห์คำ
๑๑๓	พ่อปู่คำแสน เจ้าข้อมือเหล็ก เจ้าบัวระวงศ์	พ่อน้อยบุญยืน	โรงวัว
๑๑๔	เจ้าพ่ออารักไกรวัง เจ้าพ่อคำแก้ว	ต้อย	เวพูวัน
๑๑๕	เจ้าพ่อสิงห์คำ เจ้าหน้อยศรีสายใจ	แสงจัน พงเมฆ	หนองแฝก
๑๑๖	เจ้าปู่หน้อยห้วย เจ้าน้อยจุ่มป่าลิ	แก้วภา	สันปูเลย
๑๑๗	เจ้าน้อย เจ้าเทพริดาอารักษ์ เจ้าพิพงษ์นิกร	จันแก้ว อินตา	ทรายมูล
๑๑๘	เจ้าพ่อขุนพล เจ้าดาบสว่างฟ้า	ทองพูน	บ้านเปือย

ลำดับ	เจ้า	ร่างทรง	ที่อยู่
๑๑๕	เจ้าบัวระวงค์ เจ้าข้อมือเหล็ก พ่ออินทะ เจ้าต่าง	แม่หลง สมจันทร์	
๑๒๐	พ่อปู่ศรีวิชัย เจ้าเลาแก้ว เจ้าคำเหลือง	บัวผัด	สบแม่ข่า
๑๒๑	พ่อปู่สร้อยฟ้า พระนางกัลยา กุมารมาราย	จงรักษ์	เวฬุวัน
๑๒๒	พ่อปู่บุญยืน เจ้าธนูทอง	หมื่น	แสนต่อ
๑๒๓	เจ้าพ่อแสงเพชร เจ้าแสนแก้ว เจ้าน้องแสง เงิน	หน้อย	สันทราย
๑๒๔	เจ้าน้อยพรมเกษม	แม่บัว	สันทรายมหาวงศ์
๑๒๕	เจ้ากาบคำ เจ้าต่อมคำเหลือง เจ้าหลักเมือง	อรพิน อินทร์ชัย	
๑๒๖	เจ้ามานพน้อย	แม่มูล	
๑๒๗	เจ้าพ่อดวงคำ พ่อปู่คำป็น เจ้าพ่อกังธนู พ่อปู่คำลือ เจ้าต่อมคำ เจ้าน้อย	บัวจันทร์	แสนต่อ
๑๒๘	เจ้าปิ่นเพชร	บัวเรียว ต่อใจ	สันฟ้างาม
๑๒๙	เจ้าพ่อเลาคำ พ่อบ้านป่าจี้	คำหน้อย	
๑๓๐	เจ้าพ่อคำแสน เจ้าพ่อพญา	แม่คำ คนดี	หางแคว
๑๓๑	เจ้าพ่อท้าวอัครัตตเพชร เจ้าพ่อเพิงพาย	สมชาย สมบูรณ์	สันผักหวาน
๑๓๒	พ่อปู่แสงหล้า เจ้าหน้อยบุญคำ	พงษ์	บ้านวังเจ้า
๑๓๓	เจ้าพ่อบ้านคำมา เจ้าคำหล้า เจ้าน้องกอก ทอง เจ้าศรีราคราม	พัชรี ยอดเสาแล	ขุนแส
๑๓๔	ท้าวศรีบุญเรือง เจ้าพี่คำเงิน	เจษฎา	พะเยา
๑๓๕	เจ้าน้อยเทพทอง	นาย	
๑๓๖	เจ้าคำแดง เจ้าต่อมคำ	ศรีวิชัย	เหมืองกุง
๑๓๗	เจ้าปู่แสนคำก่อน เจ้าพ่อคำแดง เจ้าสาย ไหม เจ้าหน้อย	อำพรณ บานเย็น	สันลมจอย
๑๓๘	เจ้าพ่อปู่คำท้าว เจ้าน้องชัยคำลือ	ศตพงษ์ โสภารินทร์	บ้านสัน
๑๓๙	เจ้าพ่อคำแดง เจ้าขุนคำ	สยามภู หมูคำ	ท้าวบุญเรือง
๑๔๐	เจ้าพ่อกราบแก้ว	แม่อุ้ยทา	ละโว้
๑๔๑	เจ้าพ่อบ้านแสงตะวัน	ศรีวรรณ ทองอินทร์	ตองกาย
๑๔๒	พ่อนารายณ์	กฤษชัย ฤทธานนท์	ช่างคำหลวง

ลำดับ	เจ้า	ร่างทรง	ที่อยู่
๑๔๓	เจ้าพ่อแสนคำตั้ง เจ้าพ่อพรมแสน เจ้าเล็ก เจ้าพ่อองค์อินทร์ เจ้าพ่อธนูทอง	พ่อบุญส่ง แม่คำป็น	ทรายมูลเหนือ
๑๔๔	เจ้าพ่อแสงเพชร เจ้าพ่อขุนภูแคน(ดวง ทิพย์)	นายอาทิตย์ วัฒน ชาติ	บ้านภูแดง
๑๔๕	เจ้าแสนคำ	ศรีพูน ณ อ้อ	ช่างคำหลวง
๑๔๖	เจ้าพ่อหงส์ฟ้า เจ้าอ้ายหงส์ดำ	หน้อย	ตองกาย
๑๔๗	เจ้าสร้อยคอคำ	แดง	
๑๔๘	เจ้าบัวเขียว เจ้าคำแดง	หนู	ทุ่งป่าตอง
๑๔๙	เจ้าพ่อครองเมือง	มนตรี	
๑๕๐	เจ้าปู่แสงเพชร เจ้าบ้านแสนคำ เจ้าพ่อแสง เงิน	บัวผาย	น้ำแพร่